

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

FERNANDO SAVATER

Nietzsche'nin İdeası

Ücretsiz PDF Kitap

iletisim

FERNANDO SAVATER 1947 yılında doğdu. Madrid Üniversitesi'nde felsefe profesörüdür. İspanya ve İtalya'da bazı gazetelere yazılar yazan Fernando Savater'in *Etica para Amador* (1990) ve *Politica para Amador* (1992) başlıklı kitapları Avrupa'da satış rekorları kırmıştır. Yazarın diğer kitapları: *La preguntas de la vida* (1999), *El valor de educar* (1997), *Etica para o meu fillo*, *Etica per al meu fill*, *Idea de Nietzsche*, *Semearentzako etika*, *Semearentzako politika*, *Sobre vivir*. İletişim Yayınları'ndan çıkan diğer kitapları: *Gençlerle Politika Üzerine* (2000), *Oğluna Ahlak Üstüne Öğütler* (2006), *Yaşam Soruları* (2001).

İspanya Eğitim ve Kültür Bakanlığı Kitap, Arşiv ve
Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün katkılarıyla yayımlanmıştır.

Idea de Nietzsche

© 1995-2001 Fernando Savater

© 1995-2001 Editorial Ariel S.A. Provença

İletişim Yayınları 1326 • Politika Dizisi 71

ISBN-13: 978-975-05-0606-2

© 2008 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2008, İstanbul

EDITÖR Berna Akkıyal

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Barış Sağlan

BASKI ve CİLT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

FERNANDO SAVATER

Nietzsche'nin İdeası

Idea de Nietzsche

İSPANYOLCA'DAN ÇEVİREN *Saliha Nilüfer*

İ İ E T İ Ş İ M

*Alberto, Eugenio, Félix, Ferran,
Javier ve Víctor için,
Vilassar entrikasının anısına*

"Hayatım ilerledikçe, her geçen gün daha da şaşkınlanan bir çocuk haline geliyorum; bu dünyaya, üremeye, kalıtıma, görüp duyduklarıma ayak uyduramıyorum; en olağan şeyler benim için utanç kaynağı. Hayatın düzenli, budanmış, kibar yüzeyi ve dizginsiz, müstehcen ve coşkunun -ya da esrik- temelleri hiçbir alışkanlığın beni uzlaştırmayı başaramayacağı bir temaşa oluşturuyor."

R. L. STEVENSON

İçindekiler

2000 Baskısına Önsöz.....	9
Önsöz	11
Giriş.....	15
Biyografik Notlar	25
Aydınlanma Çağının Varisleri.....	41
Tanrı'nın Ölümü	59
Güç İstenci.....	93
Bengi Dönüş.....	115
Üstinsan ve Değerler: Büyük Politika.....	139
Nietzsche'ci Olduğumuz Zamanlar	163
İkinci Nesle Ait Bir Entelektüel	167
Nietzsche'ye Dönüş	177
EK BÖLÜMLER	
Friedrich Nietzsche'den Elli Kelime (1972)	191
Kirke'nin Evinde Nietzsche.....	249

2000 BASKISINA ÖNSÖZ

Kitabın bu yeni baskısına, *Felsefe Sözlüğü* adlı eserimde yer alan Nietzsche makalesinin biraz değiştirilmiş bir hali ve 1999'un sonunda, Nietzsche'nin ölümünün bin yılın bitimindeki 100. yıldönümü anısına kaleme aldığım iki yeni metin eklendi.

ÖNSÖZ

Yetmişlerin başlarında, tam manasıyla kangrenleşmiş akademik bir metafizikle karşı karşıya kalmış analitikler ve Marksistler arasında bölünmüş olan İspanyol felsefe sahnesi başka barbarların saldırısına uğradı: Neo-Nietzscheci adı verilenlerin, namı diğer oyuncu filozofların ya da en az sevilen hitaplarla anılanların... Ne oldukları pek belli değildiyse de ne olmadıkları belliydi: Ne akademisyen ne Marksist ne de analitikçiydiler. Belki de *Nietzsche'nin Tarafında* adıyla Taurus tarafından 1972 yılında yayımlanan ortak eserleri onların bildirgesi ya da en azından açılış konuşmaları olarak görülebilir. Bunun yanı sıra, o zamanlar muhterem *herr* Plinke yönetimindeki Madrid'deki Alman Enstitüsü'nde de bir dizi konferans vasıtasıyla üç aşağı beş yukarı hep bir ağızdan kendilerini ifade ettiler; dokunaklı bir isme sahip "Bir arada var olan Genç Filozoflar"da olduğu gibi... Öyle ya da böyle hepsi kendi yoluna gitti (ve neyse ki gidiyor). Bir akım değillerdi, bir moda haline gelmediler, onları türdeş kılan rakiplerinin güvensizliğiydi. Felsefi tartışmaların o kirlenmiş ortamında kimsenin onları "ferah bir esinti"

olarak sınıflandırmasına gönlüm razı gelmez: Bir soğuk algınlığı, bir burun çekmesinden ibaret oldular, ne eksik ne fazla...

Ben de oradaydım, hey gidi günahkâr... Frankoculuktan bıkip usanmış halde, yirmi kûsur yaşında, gûmbûr gûmbûr ve aylak, her şeyde anaokulu öğrencisiyken... Çok daha iyiye gitmiş olduğumu sanmam ama yetersizliklerimin nasıl piştiğini görmeyi başarabildim: Tek meziyetim ısrar etmekti. Ne pahasına olursa olsun, o zamandan beri yazdığım her şeyde, derinlerde Nietzsche'nin eseri değil de onun içine daldığım ideası yatar oldu: *dengeyi yitirmek için bir basamak*, çıkılır mı inilir mi bilmediğim bir merdivenin ilk basamağı gibi... *Nietzsche'nin Tarafında* adlı esere benim katkım olan "Elli Kelime"den tutun da ilk konuşmalarımın biri olan "Kirke'nin evinde Nietzsche"yle devam eden ve burada derlenmiş metinler ve hepsinden çok da Dopesa tarafından yayımlanan tipik bir "yazar ve eseri" derlemesi için kaleme aldığım filozofun biyografik taslağı –bu kitabın çekirdeğini oluşturan yazı– bu ilk fikri ortaya sermektedir.

Nietzsche'nin eserlerine ne akademik ne de bilimsel bir bakış açısı sunma amacındayım; kısmen bunu yapacak yeterlilikten yoksun olduğumdan kısmen de bu türde yetkin çalışmalar bol miktarda mevcut olduğundan. Öte yandan Nietzsche'nin sunduğum ideası dizginsiz öznelliğimin ürünü alelade bir geçici hevesten ibaret de değil. Bunun, her ne kadar oturmuş olsa da bir yazara, doğal olarak sırf kültürel meraktan ötürü değil, ilerlemekte olan düşüncemin esaslı uyararı olarak üzerinde çalıştığım bir yazara yönelik kişisel bakış açısıyla ilgili olduğunu düşünmek isterim. Nietzsche'de daima ilgimi çeken şey dinamikleştirici karakteri (kendisinin ironik bir tarzda işaret ettiği gibi sadece "dynamitleyici" oluşu değil) ve *entelektüel vitamin* gibi acayip mi acayip kullanışlılığı olmuştur. İnsanın sadece Nietzsche'den

beslenmesinin olanaksız olduğu kanısındaaym ancak onu göz ardı eden ya da ona dirsek çeviren modern düşünce de kaçınılmaz olarak kansızlıktan muzdariptir. Camiamızda bol miktarda örnek mevcuttur, tıpkı yüksek dozda –ya da en kötüsü miadinın dolduğuna bakmaksızın– tüketilmiş Nietzschecilik tarafından zehirlenenler olduğu kadar...

İnsanın bir çeyrek yüzyıldan uzun bir süredir haşır neşir olduğu bir yazar hakkında beslediği düşünceenin değışikliklere, yeniliklere ve vurgu kaymalarına uğramış olması kaçınılmazdır. Nietzsche konusunda benim için olan da bu; kuşkusuz ona ilişkin şu anki bakışım bu sayfalarda sunduğumla da artık tıpatıp aynı değildir. İlgili okurlar Victoria Camps tarafından yönetilen (ed Critica) *Historia de la Etica* adlı eserdeki Nietzsche üzerine katkılarımda ve asıl olarak da *Felsefe Sözlüğünde* “Nietzsche” maddesinde bulacaklardır bunu. Bu son makalede, yakın zamanda *Neden Nietzscheci değiliz* başlığıyla ortak bir eser kaleme alan ilginç bir grup Fransız düşünüre yanıt vermeyi arzuladım. Öte yandan, burada sunduğum görüş, Nietzsche hakkında bir yaklaşım sunan herhangi bir düşüncede bana temel bir özellik olarak görünen unsurlardan ikisinin altını çizmektedir: Aydınlanma’nın mirasçısı ve radikalleştirici eleştirmeni olmasından söz ediyorum; bilimsellik karşıtı tarzı ve olumlamanın zevkine ve zevkin olumlanmasına yaptığı dizginsiz vurgusuyla. Bu ikisi, yirmi yıldır sahip olduğum ve hâlâ sahip olageldiğim ve tıpkı diğerleri gibi, tüm bu zaman boyunca entelektüel yaşamımın tonunu güçlendiren Nietzsche’ye değin fikrimin iki kilit noktasıdır.

Madrid, 7 Ekim 1994

Giriş

Nietzsche'nin Önemi

Neden Nietzsche? Bilimsel düşünmenin ciddiyet ve katılığından bir kaçış biçimi olarak mı? Artık inanmaktan aciz olduğumuz, tedavisi yarım kalmış bir dinin özlemiyle mi? Ya da daha beteri: Anti-demokratik duygularımızı hatta kimbilir, belki faşist olanları tam anlamıyla serbest kılmak üzere itibarlı bir teorik mazeret bulma arzusuyla mı? Bu ve benzeri türde yöneltilebilecek diğer tüm sorular aynı noktaya işaret eder: Nietzsche geçici hevesin, keyfi seçimin ve belki de töresiz bir modanın hasil ettiği tüm emareleri taşımaktadır; ona gerçek bir *gereksinim* yoktur, gelişmemize vesile olan kültürün ya da bilimin ilerlemesine herhangi bir biçimde cevap olmaz. Bu son derece barizdir ve daha da ileri giderek, Nietzsche'nin eni konu kültür, bilim ve kesinlikle ilerleme *karşısı* bir seçenek olduğunu da belirtebiliriz. Ayrıca, onun öneminin başka bir yerde değil de tam da bu noktada yatmakta olduğunu da ekleyebiliriz. İnsanlık tarihini, peyderpey hayvanlığın puslarından kurtuluşun, toplu yaşamının ve bilginin her seferinde üst biçimlerine doğru ağır ama istikrarlı yükselişin kronolojisi olarak gören her-

kes için; bilimsel deneysel-matematiksel, nesnel ve tarafsız aklın, uygarlığın en arı kazanımı ve insanoglunun en büyük övüncü olduğunu düşünen herkes için; yerleşik ahlâki değerlerin, demokratik aydınlanmanın pekiştirdiği eşitlikçi Hristiyanlığın, daha yüksek kazanımlar uğruna tutkuların ulvileştirilmesinin bütünüyle insani bir toplumun kaçınılmaz esasları olduğu kanısına sahip herkes için... bu minvalde düşünen herkes için Nietzsche en feci geçici hevestir; akla gelebilecek en kötü *gericilik*, kaosun ve bunaklığın korkunç fakat karanlık bir biçimde ayartıcı hayaletlerine geçit veren bir ödündür. En iyi ihtimalle ona saf bir tarihsel kültürel ilgi, bir edebi itibar, (artık bilinmektedir ki, bu sıfat, içeriğin *gerçek* özü bakımından olduğu kadar biçimin kuvveti bakımından da ustalık ve paradoksal bir durum yaratmaktadır), klinik anlamda hijyenik bir kanı bahşedilecektir. Ya da belki de denebilir ki, bizzat kendisinin bazen düşündüğü gibi Nietzsche bize tanıtıldığı gibi değil, *derinlerde* bizim gibi bir demokrat, bir âlim, aynı zamanda bir Hristiyan ve asıl olarak da insanlığın geleceği hakkında umut besleyen bir adam, çağdaşlığa giden bir devrimci, döneminin sosyo-seksüel koşulları tarafından kötü muamele görmüş eşi bulunmaz, hassas bir adamdı. Ve bu konuda hepsi, biri de öteki de öyle yanlış ki... öyle sayısız gerçek var ki! Çünkü bu görüşlerin hepsi de birer *emaredir*, tıpkı bizzat Nietzsche'nin işaret edeceği yorumlanması gereken emareler gibi...

Nietzsche'yi kendi günahlarından kurtarmak değil niyetim; bunu uygun bir biçimde yapamam. Bir adam değil dinamitti o, ateş püsküren bir yıldırım gibi tüm bir evrensel tarihi ortadan ikiye ayırmak, insanlığın projesini, bilincini ve toplu yaşamasını paramparça etmek isteyen bir dinamit... O yıldırımın ortadan ikiye ayırdığı benim ve belki de bu satırları, onu okuduğunuzda sizsiniz. Nietzsche tehlike-

Babası, Carl L. Nietzsche.

Annesi Franziska Nietzsche.

Röcken bei Lützen'da Nietzsche'nin doğduğu ev.

lidir, çünkü *kuvvetlidir*; onu tehlikesinden arındırmak için güçten düşürmek bu kitabın varlık nedenini bertaraf etmekle aynı anlama gelirdi. Çünkü Nietzsche'nin düşüncesi-ni yapmacık bir tarzda sunmak onu hiçbir biçimde *erişilir* kılmak anlamına gelmez, ne de Nietzscheciliği vaaz etmek anlamına gelir, zira Nietzsche'nin *müritleri olamaz*: Yapmak istediğim okur karşısında *trajik bir farsı*, kendi kendini parçalayacak kadar dramatik ve hünerli savlarıyla seçkin bir hayatın ve düşüncenin savını sergilemek. Bu parçalanma-nın geçici mi kalıcı mı olması gerektiğine, onun lehine mi aleyhine olması gerektiğine önem verecek değilim. Kuşkusuz, ne bir nesnellik ne de tarafsızlık telkin etmek gibi bir mecburiyetim var, zira böylesi bir şey Nietzscheci mesaja, yetersizliğimin ya da aşırı coşkunluğumun ürünü olacak herhangi bir çarpıtmadan daha büyük katiyetle zarar verirdi. Esasen onun hâsıl ettiği *kişisel merak* dışında bir başka mesaj da yoktur; burada doğru yanıt güvencesini yeterince devşiren şey enikonu özneliktir. Oliver Reboul'un gayet iyi dile getirdiği gibi; *Nietzsche kendini ifade eden biri karşısında bir düşünür gibi kendini ifade eden bir yazar değildir*. Bu durum en az bu metni kaleme alan kadar onu okuması gereken kişi için de geçerlidir; benim başvurduğum şey onun kültürü ve basitçe anlaşılmasından ziyade okurun özelidir; tutkusunun sahnelenmesidir.

Bunun ilk sonucu olarak, okur dolayısıyla elindeki kitabın popüler bir derleme oluşu hususuna aldanmamalıdır. Öyle değildir; herkes için bir kitap olamaz da; Nietzsche'nin büyük eseri gibi "herkes ve hiç kimse için" diye de bakma hakkı yoktur. Her halükârda bir kitabın herkes için olacağını düşünen hiç kimseye hitap etmez. Ve çünkü Nietzsche "ortak değer" değildir. Demokritos ikaz eder: Nietzsche'nin büyük politik ahlâki dersi "ortak değer"ın kendi manası içinde *çelişkili* olduğu yollu formülasyondur. Her şey herkes

için değildir çünkü herkes için olanı hiç kimse *istem*ez. Her şeyin herkes için olmasını arzulayanlar kendileri için bir şey istemekten aciz olanlardır. İnsanın kendisi için en yüksek ayrıcalığı talep edecek cesaret ve tevazusu olmalıdır ve bundan dışlandığını hissediyorsa kesinlikle dışlanmıştıdır. En yüksek olanın pek çokları için yasaklı olduğunu bilmek –ve kabullenmek– önemlidir ve buna rağmen onların elinden *hiç kimse hiçbir şey de almamıştıdır*. Kimsenin hakkı olmayan şey serbest, sahici zenginlik yani dağıtılamaz. Ne dağıtılabılır ne de her şeyden evvel *dağıtılmasına gerek vardır*. Kısacası, daha kolay tüketilebilir hale gelsin diye İsa karşıtıını burada parçalarına ayırmamaya çalışacağım: Diyonisos rahibeleri Orpheus'u parçalarına ayırıp barbarca tükettiler ama içinde devindiğimiz kültürel dünyada ondan yavan, sade suya çorbalık tabletler yapmak için yararlandılar... Ama önemli bir nokta: Bu kitap kesinlikle yalnız Nietzsche'nin taraftarları (?) için, ona yakınlık besleyen ve onu takip eden düşünceler için değildir. Zerdüş, mürit değil yoldaşlar ve suç ortakları arzulamıştı ama aynı zamanda sahici düşmanlarla karşılaşmak için de can atıyordu. Bu kitabın, Nietzsche'nin şu neşeli ve asil sözüne uymasını isterim:

Planım herkese yönelik değilse de iletilebilir. Bana *benzenler* kadar benim karşıtlarımın da varlıklarını ifade edecek neşe ve kuvveti ondan çıkarmalarından ve ondan hayat ve ruh çıkarmalarından ötürü... (*Güç İstenci*)

Nietzsche karşıtı olmak kesinlikle kolay olmasa ve herhangi bir karşı çıkışı ortaya koymuş olmak bunun için yeterli olmasa da böylesi bir karşı çıkıştan itibaren ruhun ve hayatın kaynağı olacak bir varlığı ifade etmek gerekir.

Nietzsche'nin bizim açımızdan önemi modern çağda bir filozofik varoluşun olabilecek en yüksek örneğini sunmasıdır; hayatı ve eseri tek bir *şahsiyette*, bir kahramanın eskizi-

ne ait büyük fırça darbelerinde birleştirme arzusunda olan bir proje olarak, bunu en iyi sunan belki de yazarın kendisine ait tek tek eserlerdir. Nietzsche, tıpkı Rimbaud'nun¹ olmak istediği gibi kesinlikle bir moderndi. Bundan ötürü günümüzde zamanı hâlâ gelmemiştir tıpkı kendi zamanında da gelmemiş olduğu gibi. Felsefi bir varoluş bir felsefe öğretmeninkinin tam aksidir; bir felsefi varoluş *felsefi bir hariyerin* tam aksidir... Çünkü sorun, Atina'da ya da Tole-dolu Alfonso El Sabio zamanında değil bizim zamanımızda filozof olma konusunda ısrarcı olmaktır. Nietzsche bu konuyu incelikle derinleştirmiştir:

Bugün bizim için felsefi bir varoluş ne anlama gelmektedir? Nerdeyse bir havlu atma ortamı değil midir? Bir kaçamak türü? Ve bu şekilde tam bir inziva ve tecritte yaşayan kişinin, ona ilişkin bilgi için takip edilesi en iyi yolu göstermesi makul müdür? Kendini hayatın değeri hakkında konuşmaya yetkili saymazdan önce yaşamanın yüz turlüsünü deneyimlemiş olması gerekmez miydi acaba? Kısacası, bugüne dek edinilen kavramlara göre, yaşanmiş deneyimlerden hareketle büyük meseleler hakkında bir yargıya varmak için tamamen "anti-filozofik" bir biçimde –ve her şeyden öte de uzlaşmaz erdemli gibi değil– yaşanması gerektiği kanısındayız. En muazzam deneyimlerin adamı, o deneyimleri genel neticelerde toplayan adam: En güçlü insanın o olması gerekmez miydi? Bilge, uzun zaman boyunca bilim insanıyla ve çok dağa uzun zaman boyunca da dинt eğitim almış insanla karıştırıldı. (*Güç İstenci*)

Ancak haliyle *deneyim yaşamayı* bilenler ancak yüz değişik biçimde yaşayabilirler. Ki bunun, mesleği, politik du-

1 Eski fikirleri, en köhne inanışları güne uyarlamaktan başka bir şey yapmayan "modernlere" karşı Nietzsche'nin o alaylan.

ruşu ya da oturulan yeri değiştirmekle pek az ilgisi vardır! Bu deneyimler bedene olduğu kadar bilince de yazılır yani tüm dürtülerimizin yaşamsal makamına olduğu kadar onları taklit ve kopya eden tepkisel makama da yazılır. Sınırlarımızla oynarız, duyularımızla, içgüdülerimiz, tutkularımız ve aynı zamanda değerlerimizle de, tanrılarımızla, bizi sessizce yükselmeye iten her şeyle ilgili akla gelen tüm isimlerle, sanatımızla oynarız. Bu oyun merakının, bu deneyci yüzüslüğün iyi öğrenilmiş bir dersin aktarımıyla alakası yoktur, olması gerekenin ilan edilmesiyle de, aynı seviyeye getirme ya da sürünün mazeretiyle de alakası yoktur: Sosyalleştiren öğretmene, din adamına politikacıya aykırıdır. Hakiki felsefi varoluş, oynayan ve emredeninkidir, değerleri saptar ve topluma hükmeden eski oyun tahtalarını yıkar: Onun ödevi *parere* değil *jubere* dir, gerekliliğe boyun eğmek değil neyin gerekli olduğuna karar vermektir.

Nietzsche gezginci, acı dolu ve aşırılıkları görünüşte yumuşatılmış hayatı boyunca şeytani kumar masalarının etrafında bahis oynadı, en radikal gayya kuyusunun siperinde dans etti ve geri dönüşsüz biçimde onun içine düştü. Kanunları yerle bir etti, onların alını oydu; emretti, hayata geçirdi ve ihlal etti ve en sıra dışı, gözü pek kanunlar uyarınca mahkûm edildi. Akıllara durgunluk veren bir tarzda yalnız yaşadı, kesinlikle ayrık bir hayat biçiminin avantgarlığını bilen birinin küstah münzevililiğiyle... Ancak, bunların hiçbirinin olmayacağını da biliyordu çünkü gidimli mantık onu nedensel eşgüdümlü kuvvetiyle belirliyordu: Tıpkı sanatçı gibi, en basırılamaz tutkusunu ifade etmesine, en mahrem kaosa aldatıcı biçimde güzel şekli vermesine yarayacak olan şey dışında sesi için herhangi bir nesnellik talep etmedi. Sanatçı –her şeyden öte de müzisyen– eğilimlere, *tutkulara* ait göstergebilim diline kendini teslim eder;

ve bugüne kadar bunu yapamamış olsa da filozof için de geçerlidir bu.

Bu masumiyet aynı zamanda büyük filozoflar arasında da vardı: "Hakikat"le ilgili olduğunu sandıklarının ve bahsettiklerinin aslında ta kendileri olduğunun, derinlerde kendilerinden başka bir şey olmadığını bilincinde degillerdi. Bir başka deyişle, içlerindeki en şiddetli dürtü utanmazlıkla ve temel bir dürtünün en büyük masumiyetiyle açığa çıkar: Egemen olmaya çalışılır ve mümkün merteye her şeyin ve her olayın amacı olmaya! Filozof, sonunda *dürtü* söz alsın diye bir tür talih ve fırsattan başka bir şey değildir. (*Güç İstenci*)

Filozoflar asla nesnel olanın değil, bilakis öznel olanın ya da daha doğrusu nesnel ve öznel olanı kuran bilinçsiz bir mahremliğin sözcüleri oldular; bu böyle olagelmıştır ama onlar bunu bilmeden. *Modern olmak bunu bilmektir*; bundan ötürü bunun farkında olan Nietzsche moderniteye ait felsefi varoluşun ilk ve en hakiki örneğidir. Nietzsche'nin bu sayede ortaya çıkmış olan tuhaf ve özgün köklü dürtüsü nedir? Tüm eserine can veren, ifadesini eserin kendisinde bulan bu dürtü nedir? Ona ne dersek diyelim, ister hayat ister güç istenci ya da üstinsan, esasen yanıltıcı olacaktır; öylesine biricik ve tuhaf olan Nietzscheci yazını kolay ele alınabilir, yeri doldurulabilir bir şeye dönüştürecektir. Yalnızca eserinin tamamı, o hem parça parça hem bütünlüklü, hem dindar hem zındık, hem neşeli hem trajik, hem sanatsal hem siyasi ve erotik eserinin bütünü o dürtüyü layıkıyla ifade edebilir. Umarım bu kitap söz konusu *tonu*, Nietzsche'nin bazı metinlerinde çarpıcı biçimde ışıldayan o apaçık baş döndürücü derinliği biraz olsun iletebilir! Tıpkı şurada olduğu gibi:

Ey üzerimdeki gök! Saf! Yüce! Senin saflığındır bence hiçbir ölümsüz akıl  r mceğinin ve örümcek ağının olmayışı sende –       tanrısal rastlantıların dans ettiği yersin sen,       tanrısal bir masasın sen, tanrısal zarlar ve zar atarlar için!*

(*) Boyle Söyledi Zerdüşt,  ev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, 2006, s. 185 –  .n.

BİYOGRAFİK NOTLAR

Friedrich Wilhelm Nietzsche 15 Ekim 1844'te, Thüringen'in küçük bir Alman kenti olan Röcken'de dünyaya geldi. Babası Karl Ludwig Nietzsche de anne ve baba tarafından büyükbabaları gibi Protestan papazdı. Bu şecere, daha sonra Nietzsche'nin "Protestan Papaz, Alman felsefesinin büyükbabasıdır," sözleriyle acımasızca hafife alacağı tipik Germen düşüncesine harfiyen uyuyordu. Nietzsche'nin doğduğu Thüringen bölgesi asıl olarak Slav nüfusa sahipti ve yüzyıllar öncesinde Germenler tarafından fethedilmesine rağmen nüfusun taşıdığı kanda kuvvetli bir Slav damarı mevcuttu. Nietzsche'nin ailesi kaçak bir Lehli kontun, kont Nicki'nin soyundan geldiklerini iddia etmesine rağmen, *Ecce Homo*'da okuduğumuz, "Tek damla kötü kanın ve hele de Alman kanının hiç karışmadığı *kan itibarıyla* bir Polonyalı aristokratım," sözleri o denli suçlanan Nietzscheci mesele *tutkusundan* ziyade, soykütüksel titizliğe yorulmalıdır. Nietzsche'nin Polonyalı aristokratların soyundan gelmesi muhtemel değilse de onun nezdinde annesiyle kız kardeşinin temsil ettiği Alman halkından kendini mümkün oldu-

gunca ayırıştırmak istediği de açıktır. Nietzsche'yi şikâyetçi olduğu kimilerinden ayıran bu saldırgan ve hummalı milliyetçiliğin izleri onda pek azdır... Friedrich iki yaşındayken kız kardeşi Elisabeth doğar; arkadaşı, yoldaşı, sırdaşı, zindancısı, celladı, hemşiresi ve muhtemelen sevgilisi olan kız kardeşi. Elisabeth'in, ağabeyinin hayatında oynadığı rol, bir anlamda beceriksiz bir sahte imzacıya ve ölümünden sonrasına ait belgelerin meraklısına indirgenebilir. İlk dönemde, ağabeyinin belgelerini aşırı sahiplenici ve vicdansız bir tarzda kullandığı ve son derece dar bir ölçek haricinde fikirlerini anlamadığı doğru olsa da, Nietzsche'nin eserinde gerek hacim gerek önem açısından belirleyici bir yere sahip belgelerin onun sayesinde düzenlenip kurtarıldığı ve saklandığı da bir o kadar doğrudur. Daha tartışmalı belli durumlarda, tıpkı ölümünden sonraki eseri *Güç İstenci*'nde olduğu gibi, ortaya koyduğu çalışma tartışmaya açık ve oldukça noksan olsa da mantıklı ve hatırı sayılır düzeyde makuldür. Son yazılarına kız kardeşinin uyguladığı "tarafsız olmayan" tasniflemeye nazaran Nietzsche, kronolojik nesnel bir düzenlemeyi yeğlerdi sanırım. Öte yandan, Elisabeth'in müdahalesinin korkunçluğu ve önemi kardeşinin ölümünün sonrasında değil, hayatında aranmalıdır. Kız kardeşin ağabeyine beslediği ve içine gurur, şefkat, arzu, kıskançlık ve merhamet bulaşmış, beklentisi çok olan hararetli tutkuya kim derinlemesine nüfuz edebilir ki... Kim Nietzsche'nin Elisabeth'e karşı hissettiği hayranlığı bütünüyle idrak edebilir; onun için ölümsüz kadını, dişi olanın alt edilmez gerçekliğini temsil eden ve umarsız bir talihlikla nefret ettiği o Antigone için sahip olduğu dehşet dolu çekimi... Elisabeth'in –sakar ve Hitlervari Elisabeth'in– Nietzsche'nin hayatında açıkça bir talihsizlik olduğuna hükmetmek bütünüyle safdillik olurdu; o olmasaydı Nietzsche evlenir ve normal bir cinsel hayata (bunun ne anlamı olabilir ki?) sa-

hip olurdu. Deliliğe düşmez, kendi eserini kişisel olarak düzenleyip layıkıyla sarılırdı. Oysa Nietzsche'yi Nietzsche yapan büyük ölçüde kız kardeşiydi; beriki onun görmesine yardım etti, onu düşünmeye sevk etti. Cioran'a göre, entelektüelin uyarıcısı olarak tüm talihsizliklerin metafizik düzlemde bir yararı vardır; Elisabeth'le Nietzsche açısından bu durum öyle barizdir ki onu lüzumsuz olarak addetmeye hakkımız yoktur.

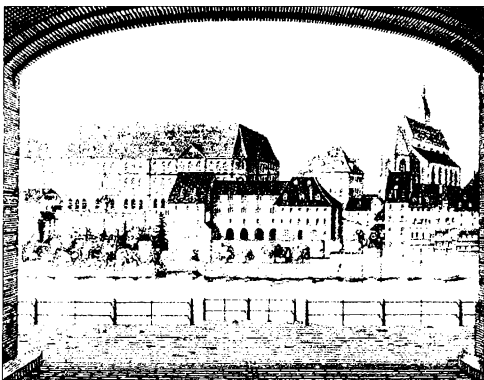
Nietzsche'nin çocukluğuna dönelim şimdi. Aile çevresi, biraz sofı ve iffet kumkuması olsa da ahlâki katılık yanlısı değildi. Baba, tatlı, kibar ve hastalıklı bir adamdı ve otuz altı yaşına geldiğinde, Nietzsche beş yaşındayken öldü. 1849 senesiydi; ertesi yıl aile Numburg/Saale'ye taşındı. Friedrich orada ilk ve orta öğrenimini aldı. Konuşmayı bir hayli geç öğrenmiş olması dikkat çekicidir; ileriki hayatlarında büyük bir sözel zekâ yeteneği bahşedilmiş insanlar için genellikle geçerli olduğu gibi. Görünüşe göre okulda çocukların şamatacı hayatlarına pek de uyum sağlayamadı, daha ziyade ciddi ve çekingen bir mizacı vardı. Kız kardeşi bu ilkokul yıllarını şöyle anlatır: *İlkokulda tamamıyla tecrit olmuş gibi hissediyordu. Kibar ve mağrur tavırlara sahip bu düşünceli ve ciddi çocuk diğer çocuklara öyle garip görünüyordu ki, aralıksız sataşmalar dışında herhangi bir sevgi dolu yaklaşım asla söz konusu olmadı.* Nietzsche'nin kendisi de çocukluk zamanındaki ciddiyetini muhtemelen tüm hayatı boyunca hatırlayıp durmuş olmalı ki yetişkinliğe geldiğinde bol bol gülme alışkanlığı edinmişti ve kız kardeşine kahkaha konusunda kaybettiği zamanı telafi etmesi gerektiğini söylemişti. Aldığı emirlere itaat ettiğine ve yaşına göre aşırı tedbirli olduğuna dair ayrıntılar da yok değil: Annesiyle kız kardeşi bir gün deliler gibi bir sağanağın altında okul çıkışı onu bekler; sınıftaki tüm çocuklar bir sığınak arayışıyla koşarak dışarı çıkar, sonunda beriki yağmurun altında telaşsız yürü-

yerek belirir, annesi acele etmesi için bağırsa da orali bile olmaz; nihayet yanlarına varınca, kendilerine okuldan çıkarken hoplayıp zıplamadan, koşup atlamadan sakın sakın çıkmalarının tembihlendiğini anlatır. O günler hakkında anlatılanlara bakılırsa, Nietzsche yükümlülüklerini gerçek bir iç dürüstlikle ifa eden dindar bir çocuktur. Ahlâk konusundaki akıl hocası ve okuduklarını danıştığı kız kardeşine büyük bir bağlılık duyuyordu. Beriki ona her şeyden evvel doğru sözlülüğü ve kendi kendine hâkimiyeti salık veriyordu. "Bir Leh aristokratının soyundan gelenler yalan söylememeli," diyordu, "bırak da bunu başkaları yapsın." Friedrich, 1856 senesinde on iki yaşını doldurduğunda muhtemelen gözlerindeki bir rahatsızlığa bağlı olarak şiddetli baş ağrıları çekmeye başlar. Bu ağrılar okuma ve yazma faaliyetini gerçek anlamda bir eziyete dönüştürüp pek çok güzel anını berbat ederek, tüm hayatı boyunca sürecektir.

On beş yaşına geldiğinde ortaokul eğitimini almak üzere Pforta'nın meşhur okuluna girdi. Daha sonraki tüm entelektüel yönelimi bu merkezde aldığı katı hümanist eğitimin damgasını taşır. Adamakıllı bir beceriksizlik sergilediği matematik dışında Nietzsche tüm konulara karşı büyük beceri sergiledi. Müziğe olan ilgisini, icra ve beste yeteneklerini artırdı; piyanoyu gözle görülür bir berraklık ve duyarlılıkla doğaçlama yeteneğiyle çalışıyordu. Wagner bu anlamda, öğretmen olamayacak kadar iyi bir müzisyen olduğunu söyleyerek onu övmüştü bir keresinde. Karakteri düşünüldüğünde arkadaşlarıyla ilişki kurabilmek için çaba sarf ediyordu. Okulun ceza kayıtlarına göre, 14 Nisan 1863'te Kösen istasyonunda bir sınıf arkadaşıyla birlikte birayla sarhoş olmaktan ötürü cezalandırıldığı geçer; yaptığı merakını gidermedi çünkü hayatı boyunca alkol ve tütünden uzak durdu, kısmen ahlâki kararından kısmen de fiziksel olarak kaldıramadığından ötürü. Arkadaşları ona saygı duyuyor, ama onu

Wagner'in Tribschen (Luzern kenti)'deki evi.

Basel Üniversitesi, 1859.

sevemiyordu. En iyi arkadaşı çok sonraları doğubilimci olan ve Vedanta üzerine bir eser kaleme alan Paul Des-sen'di. Onun ifadesine bakılırsa, jimnastik konusundaki ilgi ve yetenek kılığı da eklenince Nietzsche pek öyle sevilen biri değildi. Şiddetli baş ağrıları çekmeye devam ediyordu; hatta bir keresinde iyileşsin diye eve bile yollanmıştı. Pforta'da üzerinde en kuvvetli entelektüel nüfuzu bırakan kişi, büyük Platon çevirmeni öğretmen Steinhardt'ı. Platon karıştırlarının bu en ünlüsü her şeyden öte kusursuz bir Platon erbabıydı. Bu dönemde en seçkin ve tartışmasız akıl hocası Schopenhauer'ı okumaya başladı. Kız kardeşine göre, şayet Schopenhauer o zaman hâlâ hayatta olsaydı (1860'da ölmüşü) Nietzsche *bir dostu, bir babayı* selamlarcasına koşma koşma gidecekti ona.

1864'te Pforta'da ortaöğrenimini tamamladı ve üniversitede ilahiyat ve klasik filoloji okumak üzere Bonn'a taşındı. Annesi hâlâ onun bir papaz olmak için hazırlandığını sanıyordu; upkı babası ve büyükbabası gibi. Deussen'in eşliğinde, diğer gençlerle kaynaşmak için bir çaba sarf ederek, Franconia öğrenci cemiyetine girdi, ancak sonuç pek iç açıcı değildi. Ertesi yıl sancılı bir tartışma sırasında annesine papaz değil filolog olması gerektiğini itiraf etti. 1865 senesinde, Köln'e yapılan bir seyahat sırasında, bir lokanta adresi sorduğu arkadaşının biri ona bir genelev adresini verdi. Ertesi gün dostu Deussen'e macerayı anlatıyordu:

Kendimi birdenbire pullu payetli tüllü giysiler içinde, bana arzulu gözlerle bakan aşağı yukarı bir düzine yaratığın ortasında buldum.. İlk yerimde mihlanmış kalakaldım. Derken içgüdüsel olarak oradaki topluluğun içinde bana duygu yüklü yegâne varlık gibi görünen piyanoya yaklaştım ve birkaç akor çaldım. Şaşkınlığımı alıp götürdü çaldıklarım ve oradan çıkabildim.

Nietzsche daha sonraları muhtemelen son yıllarının deliliğine katkıda bulunan sifilisten sorumlu tutacaktı bu dönem. Aynı yıl içinde döneminin önde gelen uzmanlarından Ritschl'den klasik filoloji öğrenimi almak için Leipzig'e taşındı. Klasik çalışmalara adanmış yıllardı; hümanistik konular üzerine konferanslar verdiği bir "Filoloji birliği" kurdu. 1867'nin yazında yine bir filolog olan Erwin Rhode'la dostluğunu güçlendirdi. Beriki Nietzsche'den ne derinlemesine etkilenmiş ne de onu anlamıştı, ama hayatının sonuna kadar ona karşı beslediği düşkünlüğü yitirmedi. Nietzsche bu dönemde bir süvari alayında askerliğini yaptı, atın sırtından düşmesi ileride maruz kalacağı kötürümlüğün nedeni olarak görüldü.

1868'te Richard Wagner'le tanıştı ve ilk görüşte Schopenhauer'in ölümünün onu mahrum bıraktığı manevi babasını buldu onda; ya da öyle sandı. Bestecinin genç karısı Cosima, en son fevri yalvarmaların Ariadna'sı ikisinin arasında önemli fakat muğlak bir arabuluculuk görevi üstlenecekti. Nietzsche'nin akademik kariyeri en parlak dönemindeydi: Üstadı Ritschl onu Basel Üniversitesi'ne, Alman filolojisinin büyük umutlarından biri ve kendisinin yerini alarak filolojinin başına geçebilecek halefi olarak takdim etti. Yirmi dört yaşındayken bir doktora tezi bile olmadan Basel Üniversitesi'ne öğretim görevlisi olarak atandı. Aynı yıl, Germen karşıtı olduğu için Alman vatandaşlığından çıkarak İsviçre vatandaşlığına geçti. Derslerine "Homeros ve klasik filoloji" üzerine bir konuşmayla başladı, öğrenciler tarafından büyük bir beklentiyle takip edilir oldu. Parlak bir öğretmendi, yapabili mi ya da sözdizimine en ufak bir önem vermeden dersleri neredeyse bütünüyle çeviriye ayırmıştı. Bununla birlikte,

1 Nietzsche'nin hayatındaki diğer pek çoğu gibi bu sahne Thomas Mann tarafından *Doktor Faustus*'a aynen alınmıştır. Adrian Leverkühn açıkça filozofun bir yansımasıdır.

ileride *Tragedyanın Doğuşu* adlı kitabını oluşturacak hazırlık niteliğindeki dersleri, profesyonel filologlar arasında göze batan ve paradoksçu bir şöhret kazanmasına neden oldu, öyle ki şimdiden, onun kendilerinden olmadığını söyleyip burun bükmeye başlamışlardı. Bu yıllarda en iyi dostlarından ikisiyle tanıştı: tarihçi Jakob Burckhardt ve ilahiyatçı Franz Overback'le. Ondan müziği için teorik destek bekleyen Wagner'in cesaretlendirmesiyle başlığını ve konusunun kapsamını sık sık değiştirdiği bir kitap yazmaya koyuldu. Bu kitabın bir kısmını, Fransa-Prusya savaşına gönüllü sıhhiye eri olarak katılmak için üniversiteden izin aldığı dönemde kurguladı. Nihayet 1871 yılında yayımlanan kitabın adı *Müziğin Ruhunda Trajedinin Doğuşu* oldu.

Eseri şaşkın bir sessizlik yarattı etrafında; yalnızca eserden büyük fayda sağladığını düşünen Richard Wagner'in ve zorluk çekmeden gazetede bir övgü makalesi yayımlatan Erwin Rhode'un coşkusu bu sessizliği kırdı. Öte yandan filolog akademisyenler kitabı kişisel bir hakaret olarak algıladılar ve yaşlı Ritschil'in düşmanları da ona en sevdiği taraftarının şahsında saldırmak için çok uygun bir fırsat ele geçirmiş oldular. *El Nombre de los Dioses* üzerine önemli bir eseri olan yazar Hermann Usener'in kitap hakkında söylediği, yazarının bilimsel olarak ölü olduğuydu. Ulrico von Wilamowitz Möllendorf'sa, Nietzsche'nin kısa zaman içinde öğretim görevlisi olarak atanmasına karşı duyduğu garezı saklamadan ve bunu "akraba kayırma" olarak niteleyerek, *Geleceğin filologu!* adlı, 32 sayfalık bir kitapçık bastırdı. Kitapçığında eserin bütün bilimsel değerini yadsıyarak, verilerin katiliğine kafa tutarak ve ironik bir dille Nietzsche'den tıpkı Diyonisos'un yaptığı gibi, *tirso** sallayıp panter peşine gitmesini ve Almanya'nın çalışkan gençliğini yozlaştırma-

(*) *Tirso*: Diyonisos şenliklerinde kral asası gibi taşınan, asma kütüğü, dallar ve yapraklarla kaplı sopa – ç.n.

masını isteyerek esere saldırdı. Nietzsche kişisel olarak bu saldırıya yanıt vermedi, onun yerine bunu Willamowitz'le esaslı bir çekişme içine giren Erwin Rhode yaptı. Bunun neticesinde Nietzsche bir sonraki sömestrde derslerini askıya almaya mecbur oldu, çünkü öğrenciler bu kadar zan altında bırakılan bir öğretmeni dinlemeye gelmiyordu. Her ne kadar öğretmenlik işini birbirini izleyen iniş çıkışlar ve geçici lisanslarla 1879 yılına kadar devam ettirdiyse de, parlak mı parlak ve son derece çarpıcı akademik meslek hayatının, ilk eseriyle birlikte çöktüğü söylenebilir.

Nietzsche'nin ikinci eseri 1873 ve 1876 yılları arasında ayrı ayrı basılan orta genişlikte dört yazmadan oluşur. Bu yazmaların başlığı *Zamansız Düşüncelerdi* çünkü modernlerin yerleşik düşünce tarzlarından şiddetli bir kopuşu ifade ediyordu. Nietzsche, çelik gibi bir eleştirel yetenekle, döneminin çok fazla yüceltilen anlayışlarını sarstı: rasyonalistlerin dindar "ilericiliğini", pozitivist tarihselciliği, felsefe akademisini, burjuva sanatını... Her şeyden öte, tıpkı bizimkinde olduğu gibi o dönemde de baş tacı ve baş belası olan ilerleme ve modernlik mitiyle çatışmaya girdi. Bu arada sağlığı korkutucu şekilde kötüleşti. Ona son derece derin bir hayal kırıklığı yaşatan Bayreuth'taki ilk festivallere katıldı. Wagner'in müziğini, Dionisosçu esrimeyi değil, Hristiyanlığa ait uyuşukluğu geri getirmeye yardım eden, aklın uyutucusu bir müzik olarak görmeye başladı. Aradan yıllar geçtikten sonra *Parsifal* bu görüşünü doğrulayacaktı. 1876 kışını besteciyle son kez görüştüğü Sorrento'da geçirdi; iki yıl sonra Wagner çiftiyle tarif edilemez özel bir kopuş yaşadı. 1875 ve 1878 yılları arasında 1880'de sona erecek *İnsanca Pek İnsanca*'nın ilk bölümünü kaleme aldı. Bu eseriyle aforizmalı üslubunun, enerjik asabi yazının, keskin dokunuşların açılışını yaptı: Sistemin karşısında kısa ve öz ifadeyi icat etti. Beri yandan gözündeki rahatsızlık uzun saatler

boyunca yazmasına engel oluyor, onu veciz olana doğru yöneltiyordu. Arkadaşı Peter Gast –müzisyen Henrich Köse-litz–² ona sekreter olarak ve her anlamda yardım ederek pa-ha biçilmez yardımlarını sunuyordu, hatta mesajlarını bile getirip götürüyordu. Hastalık her geçen gün kendine bak-masını daha da zorlaştırıyordu; şiddetli baş ağrıları, göz sancıları, kusmalar... Ancak kendi yararına hastalığı kuvvet için kullanmak bir ayrıcalıktı; Nietzsche *Ecce Homo*'da ra-hatsızlıklarının yararlı tarafını böyle anlatır:

Hastalık bütün alışkanlıklarımın etrafında tam bir devir yapma hakkı sağladı bana; kendi kendime unutmaya izni verdim, unutmayı *buyurdum*, kendi kendimi sknete, ay-laklığa, beklemeye ve sabırlı olmaya zorlamakla dllen-dirdim... Ama düşünmek de bu demekti zaten! Tek başına gözlerim tüm okuma deliliğine, yani açık konuşursam fi-lolojiye bir son nokta koydu: Kitaptan “azat edildim”, yıl-lar boyu tek bir şey okumadım – elde ettiğim en *azamî* fayda!

O zamandan başlayıp aklının başında olduğu hayatının son dönemine kadar Avrupa'da oradan oraya sürüklendi. 1879'da gönüllü olarak üniversiteden emekliye ayrıldı ve kendisine bir emekli maaşı bağlandı. Bununla ve ailesinin gönderdiği gelire (kitaplardan gelen kazanç bir işe yaramı-yordu) dört bir yanı dolanırken olabilecek en büyük zor-luklar içinde yaşıyacaktı. Riva, Cenova, Sicilya, Rapalyo, Nice, Sils Maria (Alta Engadina'da) Torino... hepsi de güneş ışığı, temiz dağ havası ya da deniz kıyısı arayışıyla yapılan

2 Peter Gast (Pedro Huesped) takma adını bulan Nietzsche'ydi. *Güç İstenci*'ni onun ölümünden sonra Elizabeth'le birlikte düzenleyen –ya da imal eden– oy-du. Oysaki Nietzsche'nin eserini “iğdiş” etme niyetleri olduğunu özel olarak itiraf etmiş ve kız kardeş tarafından ortadan kaldınlmış müsveddelerin bir kop-yasını saklamıştı.

dolambaçlı uzun bir yolculuğun duraklarıydı. Küçük pansiyonlarda, vasat dağ hanlarında yaşadı, soğuktan kaskatı kesmiş bir halde, ısıtması olmayan minnacık odalarda kaldı. Gözlerinin zayıflığına karşı ucuz mumlarla savaşıarak, tütünsüz, şarapsız, kadınsız, neredeyse hiç arkadaşsız ve okuma olmadan parasal kılığını inanılmaz bir eli sıkılıkla idare ederek yediğinde katı bir tutumluluk göstererek yaşadı... Neşeli ve katıksız, baş döndürücü ve berrak, vurgulu ve neşeli eseri böyle meydana çıktı.

1881'de *Tan Kızıllığı, Ahlâksal önyargılar üzerine düşünceler* yayınladı. 1882'de, Roma'da sıra dışı Lou Salomé'yle, tıpkı zekâsı gibi alışılmışın çok dışında bir güzelliği de olan o kadınla tanıştı. Nietzsche daha önceleri hiçbir kadınla konuşmadığı biçimde *konuşabiliyordu* onunla, belki de kimseyle konuşamadığı şekilde. Belli ki ihtiyaç duyduğu eşini bulmuş olduğunu sanıyordu, ruhunun gerçek ikizini. İki kez evlenme teklifinde bulundu ve her ikisinde de Lou Salomé, bir düşünür olarak onu ne kadar ilginç buluyorsa bir erkek olarak da o denli itici bulduğunu belirtti. Lou'nun Nietzsche'ye karşı beslediği eğilim açıkça bir psikiyatrisin eğilimiydi; yeteneğini dosdoğru teslim etmekle birlikte ona bir vaka gözüyle bakıyordu. Öte yandan Elisabeth'se kardeşini elinden çalacağını düşündüğü yabancıya hemen muhalefet etmişti. 1882'de ilk kez bengi dönüşten söz ettiği *Şen Bilim* i yayınladı. Aynı yıl içinde, Şubat'ın ilk on gününde *Böyle Söyledi Zerdüşt'ün* –tek başına bile tüm kültürün hakkını veren o ender eserlerden biri olan o eserin– ilk bölümünü yazdı. Bu esnada Nietzsche'nin yalnızlığı ve hastalığı daha da ilerledi: Lou kesinkes gitmişti ve uzaklardan, doktor Andreas'la evlenmek üzere sözlendikleri haberini verdi; kız kardeşiyse, Nietzsche'nin anti-semitizmi nedeniyle nefret ettiği, bir kölecî çiftlik sahibi olan Förster'le evlenmiş ve onun peşinden Paraguay'da bir plantasyona gitmişti. Baş ağ-

rıları, sinir buhranları ve mide rahatsızlıkları neredeyse da-
imi bir hal almıştı; Nietzsche odasında oturan bir düşünür
değil de tatmin edici bir biçimde düşünebilmek için temiz
havaya çıkıp uzun uzun yürümeye gerek duyan –ki sağlık
durumu nedeniyle bunu yapması sıklıkla yasak olan– bir
gezgin filozof olduğundan, hastalıklar daha da vahimleş-
iyordu. Çok fazla ilaç, bunun yanı sıra epeyce sakinleştirici
hap da alıyordu. Hesaplı pansiyonların müşterisi olarak tüm
hayatını, sağlığı el verdiğince, yaşlıca hanımlarla ya da kap-
lıcaların gösterişsiz genç kadınlarıyla yaratıcı küçük şeyler
üzerine cazibeyle sohbet ederek (onlara kitaplarını okuma-
malarını salık veriyordu) geçirdi. 1886 yılında *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'yi ve bir sonraki sene de *Ahlâkın Soykütüğü*'nü yayınladı. Dostoyevski'yi ilk kez okudu ve yazarın
hayranı dramaturg August Strindberg'le yazışmaya başladı.
1888'de yorulmak bilmeden kitap yazdı ve Wagner'e karşı
iki yazmasını *Wagner olayı* ve *Nietzsche Wagner'e karşı*'yı ka-
leme aldı... Birkaç şiir (*Dionisos Ditirambosları*), çileden çı-
karacak kadar polemikçi ve Hristiyanlık karşıtı olan iki de-
neme –*Putların Batışı* ve *İsa'ya karşı*– ve bir otobiyografi
–*Ecce Homo*– tamamladı. Ne var ne yoksa söylemek için bu
son çabaydı, İsa'yla olan hesabı kapatmak için...

1888 yılının sonlarında Friedrich Nietzsche, Torino ken-
tinde heyecan yüklü günler geçirdi. Her şey onu şevklendi-
riyordu; kırsal alanları hiç aratmayan ve gezmekten çokça
zevk aldığı sokaklar, en düşük fiyata en iyi yemeği yediği
Piedmontların mükemmel mutfakları *trattoria*, dükkânlarda
karşılaştığı ve ona sempatiyle bakan halk, ona tatlı üzüm
satan ve indirim yapan ihtiyar kadıncamız... Kimselerin Al-
man olduğunu düşünmemesi keyfine keyif katıyordu. Ayırı-
ca son yazılarından, en önemlisi *Ecce Homo*'dan ötürü ziya-
desiyle hoşnuttu kendinden. Son kitabı şu esrarengiz cüm-
leyle başlıyordu: "Öngördüğüm gibi kısa bir süre içinde,

daha önce asla yapılmamış bir biçimde insanlığa en ciddi taleple hitap etmek zorunda kalacağım.” İhtiyatsızca olumlamanın geldiği en güzel dönemlerdi. Öğrenci önlüğü içinde ününü sergilerken yoldan geçenlerin omuzlarını sıvazlayarak sokakta yürüyordu: “*Siamo contenti? Son Dio, ha fatto questa caricatura...*”^{*} Yükselen gündü, gündüzdü, büyük öğle vakti yaklaşıyordu, gölgenin en kısa olduğu an, gölgenin kabul edilmiş anı... David Fino akşamları saatler boyu piyano çaldığını anlatıyor; Fino'nun müzisyen olan kızı, hakkında en çok yorum yaptığı besteciyi yani Wagner'i tanıyordu. Kontrolsüz ve çelişkili bir tarzda, büyük bir şefkatle hayvanlara karşı büyük bir yakınlık duymaya başladı: Sık sık gittiği Torino'nun kafesinde kaza geçirmiş bir köpeğin kırık bacağına mendiliyle sararak bağladı; yağmurlu bir akşamda, arabacının kırbaçlamaları karşısında, yükünü taşımaktan aciz ihtiyar bir binek atının boynuna ağlayarak sarıldı. Diğerleri için dışarıdan görünen muazzam neşesi, keyfinin yerinde oluşu, aslında üzüntüsünün yansımasıydı. Onu bu dönem gören herkes, konuşmayan, bekâr ve sonsuz melankolik biri olduğunu söylüyordu. Paylaşmamış olsa birilerinin mutluluğu fark etmesi mümkün müydü? Sıra dışı şekilde sevinç taştan, esrarengiz biçimde *utkulu* mektup ve kartlar yazıyordu. Peter Gast'a: “Üstad Pietro: Bana yeni bir şarkı söyle: Dünya karardı ve bütün Tanrılar bundan zevk duyuyor.” İmza: İsa. Onu keşfeden Danimarkalı Georg Brandes'e: “Dostum Georg'a, Beni keşfettikten sonra, beni bulmak büyük bir şey anlamına gelmiyor, şimdi asıl zor olan beni kaybetmek...” Jakob Burkhardt'a: “Bir dünya yaratmış olmanın can sıkıntısını kendi kendime açıkladığım küçük şaka bu. (...) Ariadna'yla birlikte ben, sadece tüm şeylerin altın oranı olmak zorundayız.” Ve imza: Diyonisos.

(*) “Memnun musunuz? Ben Tanrı'yım; bu karikatürü ben yaptım” – ç.n.

Aynı parafın altına Cosima Wagner'e de yazdı: "Ariadna seni seviyorum." En son isteklerini iletir; Hohenzollern'ler hariç Avrupa'da hüküm süren hanedanları kongreye çağırır; İtalya kralının sevgili oğlu Umberto'ya ve Vatikan Devleti'nin sekreteri kardinal Mariani'ye mektup yollar; "Alman imparatorluğunun ve tüm Yahudi düşmanlarının havaya uçurulmasına," hükmeder; eski Tanrı'nın terk edip gidişiyile boşalan yeri doldurmaya hazırlanır. Delilik midir bu? Diğer eserleriyle bunlar arasında katı bir tutarlılık yok mudur acaba? Onun tüm eserlerini bir delinin sanrıları olarak reddedenler, Nietzsche'yi son yazılarından, keskin sloganlarından ayrı tutanlara nazaran daha haklılar. Günde iki üç damacana su içmektedir, sokaklara devrilir ve yoldan geçenler tarafından pansiyonuna götürülür: Tüm komşuların irkilmesine neden olan tüyler ürpertici bir *Oratoryo* çalar piyanoda doğaçlama olarak. Bu sonun başlangıcıdır: Son mektubunu aldıktan sonra Burckhardt telaşla Overbeck'i haberdar eder. 8 Mayıs 1889'da bu sadık dostu Torino'ya Piazza Carlo Alberto'ya hareket eder. Nietzsche'yi, iki büküm olmuş halde bir sandalyenin üzerinde elinde *Nietzsche Wagner'e* karşı eserinin denemeleriyle bulur. "İleri yeti kaybı," ve "beyin sulanması" teşhisiyle Basel'de bir kliniğe yerleştirilir. Annesi gelip onu doktor Biswanger'in kliniğine Jena'ya götürür. Nietzsche kırk beş yaşındadır: Bir daha asla o çok sevdiği açık arazilerde, soğukta ve Alta Engadina dağında, batmakta olan güneşin son ışığının en alelade bir balıkçının çektiği küreği bile som altına dönüştürdüğü deniz kıyısında özgürce yürüyemeyecektir... Avrupa, eserini keşfetmeye başlar; Peter Gast ve kız kardeşi, tamamlanmış eserlerinin sorumluluğunu üstlenirler. Jena'dan Naumburgo'ya oradan Weimar'a taşınan Nietzsche ipe sapa gelmez, darmadağınık, aşırı coşkun ya da ölümüne mutsuz olmayı sürdürür. Bağırır, el kol hareketleri yapar, kendinden geçer, genellikle

1864 dolaylarında Nietzsche.

kimseyi tanımaz. Şüpheli doktor Langbehn tarafından tuhaf tedaviler, egzotik haplar ya da terapiler uygulanmaya çalışılır. Freud, o zamanlar Charcot ve isteri üzerine denemesini henüz tamamlamış ancak psikanalizi henüz kayda geçirmemiştir. Yeti kaybı ilerler, hastanın genel durumu kötüleşir. Nietzsche ilkin annesinin gözetiminde, onun ölümünden sonra da kız kardeşi Elisabeth'in özel korumasının altında yaşar. Gabriela Reuter'in anlattıklarındaki gibi yürek paralayıcı, duygu dolu anlar vardır: Kögel bize henüz el yazması halindeki İsa'ya karşı'yı okudu o genç ve erkeksi, heyecandan titreyen sesiyle. Bir anlığına sustuğunda yandaki odadan donuk bir homurtu, kafeslenmiş bir hayvana ait bir gürültüye benzer bir ses geldiğini işittik – küstahlık ve gözü peklikle dolup taşan bu kahramanca nazım parçasına eşlik eden uğursuz bir sest; güçlü bir ruhun yüzyılların sofuca bağlılığıyla yukarılara taşınmış mihrapları yerle bir ettiği o kanayan ironiyle dolu bir ses... Nietzsche'nin sesiydi, titreyerek önünde eğildiğimiz eserini büsbütün unutmuş olan hasta ve mahkûm Nietzsche'nin. Ve buna rağmen hâlâ hayattaydı.

25 Ağustos 1900'de, onu bir bayrak ve şehit haline dönüştürecek olan yüzyılın eşiğinde, adına "delilik" denen bu esrarengiz on bir yılın ardından bir beyin kanaması Nietzsche'nin hayatını sona erdirir. Kollarında can verdiği kız kardeşi Elisabeth onun ölümünü, bizzat Nietzsche'nin yıllar önce Zerdüş'tün sonunu anlatmak için kullandığı kelimelerle anlatır; *Dudaklarını kımıldattı ve kapattı adeta hâlâ söyleyecek bir şeyi varmış da tereddüt etmiş gibi. Ve onu görenler yüz ifadesinde belli belirsiz bir kızarma gördüklerini sandı.* Elisabeth en son bakışının vakur ve sorgulayıcı olduğunu söyler.

AYDINLANMA ÇAĞININ VARİSLERİ

Nietzsche'nin düşünsel planda *doğrudan* öncülleri –dolaylı olanlar bilindiği gibi Sokrates öncesi Grek dönemine uzanır– 18. yüzyıl aydınlanması tarafından yaratılan teorik devrimde aranmalıdır. Bu devrimin sonucunda, ruhban sınıfı, dogma, mutlakıyet karşıtı, rasyonalist, bilim, hoşgörü ve uluslararası uyum yanlısı, anti-militarist, savaş karşıtı ve ilerici dalgaların ardıl birikimleri oluştu. Güçlü ve azgın atalarına artık pek az layık olan bir soylu sınıfın ideallerine bugün de damgasını vuran onur, saldırganlık, harislik, hiyerarşi, ayırım ve bağımsızlık gibi feodal kalıntıların cıalanması birincil etik amacıydı. Dinî planda önemli olan, siyasî teokratizme, engizisyona ait hoşgörüsüzlüğe ve gericiliğe bir son vermektir; bu, onun efsane ve büyülerle ilgili tüm unsurlarını sakatlama pahasına gerçekleşse bile... Aydınlanmanın, hayaletlerin peşine düşerken ruhu da öldürdüğü söylenir. Kudretli ve karmaşık bir hareketti, insanlığı *değişikliğe* uğratma yönünde girişilmiş en gayretli denemelerden biriydi; insanlığın kurtuluşu ve özerklik uğruna sarf edilen en görkemli çabalarla incelikten yoksunluk, kabalık

ve bilgiçliğin en melun açıklarını bir araya getirmiş bir deneme... Başlıca temsilcilerinin yaptığı esaslı katkılar da bu çifte tabiata sahipti, bugün gayet iyi bildiğimiz gibi; Voltaire'in icat ettiği *gazetecilik* böyleydi, asıl olarak Diderot tarafından canlandırılan *Ansiklopedi* ve Rousseau'nun üretken ve dahi zihninin bir ürünü olarak doğan, ağızda buruk bir tat bırakan *antropoloji* de böyleydi. Onun ardından gelen büyük dehaların çoğu, bilime dönüş karşısında, aydınlanmanın getirdiği kültürel *tarz* nedeniyle ya canlı bir hayranlık ya da nefret duydu, ama hiçbirisi ona karşı kayıtsız kalamadı. Özellikle Nietzsche'de Aydınlanma konusunda en karışık hisler bir arada bulunuyordu. Nietzsche, Aydınlanma'nın ortaya çıkardığı tarihsel reform anlayışını sarih bir biçimde ve derinlemesine idrak etti. Onun hakkında "*odi et amo*"* diyebildi, onu sevdi ve ondan nefret etti, ama her şeyden öte onu anladı ve onun lehine *düşündü*.

Aydınlanma'nın ona ulaşmasına vesile olan, elbette varislerinin çabalarıydı. İçlerinde en ünlüsü muhtemelen Immanuel Kant'tı. Könisbergli büyük düşünür için Aydınlanma, insanlığın eriştiği erginlik çağı, aydınlıkta kalan kısmı değil karanlık dogmalar bakımından daha zengin, kilit altında tutulan aklın sonu anlamına geliyordu; mottosu "*sapere aude*"** olmuştu ve gerilemeler olmadan, ilerlemenin önüne set çekmeden bilmeye ve kendi hakkında düşünmeye cüret etti. Varlık ve Tanrısallığın en ücra yapıları üzerine –adeta öylesi mucizelere doğrudan erişilebilirmişçesine– sistematik binalarını yükselten metafizik ve geleneksel teolojiler karşısında, Kant, laik felsefeyi ilmin teokratik yöneticilerinden bağımsızlaştırmak için, mütevazı bir şekilde arı usun etrafını çevreledi. Us boşlukta işlev göremez, kendini besleyecek

(*) *Odi et amo*: Seviyorum ve nefret ediyorum – ç.n.

(**) *Sapere aude*: Her şeyi sorgula – ç.n.

Ich einmal ist es wunderbar
Und immer sollte normal sein.
Gehst immer fort, mein Geist
Zu den megen, zu dem ist leicht,
Denn ich in diesen Augenblick
Erlasse mich auf gewisse
Dinge abzugeben
Nicht für ein Minimum wieder auf.

Warum ergriffst du mich? Sprich
Das Wort: Wenn ich dich nicht kenne, so sprich:
Denn du bist, ob ich es in der Ferne sehe
Nicht bei dir, denn du bist nicht da.
Denn du bist - und ich sehe die Distanz.
Wie mich in der Luft das Wunder zeigt
Und, was ich sehe.
Nicht dich zu einem Augenblick.

Ich will dich kennen, unbekannt,
Du bist in meinem Geist, Geistlicher,
Mein Leben mit mir, denn du bist
Die Unfaßbares, und das ist
Ich will dich kennen, falls der Mensch.

şeyi icat edemez ya da öz varlığına tamamen yabancı doğaüstü ifşaat ve gelenekleri dayanak alamazdı: Duyuların yaptığı katkılarla desteklenmeye ihtiyacı vardı; zaman ve mekânın bazı sezgileri ve biçimsel yapılar, insanoglunun öznelliğine kopmaz biçimde işlenmiş biçimsel yapılar, yani kategoriler uyarınca düzenlenmiş duyuların yaptığı katkılarla. Her şeyin bizim için teorik olarak erişilir olması mümkün değildi: Her şeyin gerçekte *olgusunu* bilmeyi başarıyoruz, doğrudan sezgiyle ulaştığımız ve anlayışımıza göre kategorize ettiğimiz hissedilebilir görüntüsünü... Daha ötedeki şey; şeyin özü, kendinde şeyi, *noumeno*, rasyonel bir varsayımın nesnesi olabilir sadece. Tanrı, ruh, evrensel kozmos, normal algı dışının arı us tarafından yaratılmış yüce nesneleridir ve ne kadar duygularla algıladığımız "gerçek" şeyler olarak düşünölmeye çalışılırsa, bitmez tükenmez paradoksal çatışkilara o kadar kaynak teşkil eder. Kant'ın getirdiğı bu eleştiri, büyük sistematik kuramsal ekölün metafizikçilerinin ve geleneksel teologlarının rasyonel iddialarına ağır bir darbe indirdi. Ancak Kant, bir kez bu üstatlardan kendini kurtarıverdikten sonra daha uzağı gitmeye çalışmadı; yerleşik dinî inanç ve törelerin alını oymaya ise hiç yeltenmedi. Tam aksine, ahlâki bilinçte ve ahlâki bilincin içine iyice yerleşmiş durumdaki vazifeye itaatın hükmedici kategorisinde yeniden bir temel, bu kez özerk ama diğeri kadar etkili bir temel buldu; özgür ve öölümsüz bir ruha ve adil bir şekilde kaderine hükmeden her şeye kadir Tanrı'ya olan inancı sürdürebilmek için bir temel... Önceden dıştaki hiyerarşi tarafından otoriter bir biçimde dayatılan etik-dinî geleneksel öğreti öylesine içselleştirildi ki bireyin onu devam ettirmesi için artık dogmatik tehdide gereksinimi kalmadı. Kant'a –ve daha sonra da Freud'a– göre Aydınlanmanın büyük bir kısmı, ataerkil otoritenin zapturapt altına alınmasıdır, zira kişi sonunda kendi kendisinin papazı oluvermiştir.

İdealist filozoflar Kant'ın öğretilerinden iyi faydalandılar ancak onun kesinkes reddedeceği bir yönde yaptılar bunu. Duyumsal verilerin parçalı ve ılımlı teşekkülünden olduğu kadar, usun arı biçimde kuramsal kullanımlarından da anlama aracılığıyla kaçan en hakiki ve derin dünya anlayışını, bizi eylemde yöneten pratik mantık ve ahlâki bilinç içinde bulduğumuz için, filozofun teorikleştirme çabalarını odaklaştırması gereken böylesi bir etik öznelilik, onun gelişimi ve ortaya çıkardığı kurumsal ve kural getiren ürünleridir. Son tahlilde, bilincin dışında kalan şey, insanoglunun düzenlediği, planladığı, ilişkilendirdiği, değer biçtiği... hatta bir adım daha gidilirse –öyle ya neden olmasın– yarattığı aşağı yukarı kaotik hareketsizlikten başka bir şey değildir. Fichte açısından Ben-olmayan, Ben'in alabildiğine ahlâki ve özgür olan planını uygulamak için yarattığı engelleme ya da direnç yönteminden başka bir şey değildir. Öte yandan, içsel olanla dışsal olan, algılanan olguyla bana yasaklı olan *noumenon** arasındaki kıyaslamayı kati bir biçimde ortadan kaldıran Hegel olacaktı. Duygularımın, kategorilerimin, bilgimin perde arkasında ne vardır? Hegel yanıtlar: Perdenin ardında ne olduğunu bulmak, orada ne olduğunu görmek için bak oraya, ama bir o yandan da orada görececek bir şey olup olmadığını anlamak için... Gerçek olan rasyoneldir, çünkü kesinlikle rasyonel olan gerçektir – alabildiğine gerçek. Her şey Akıldır; kendi kendini gözetleyen, kendini sergileyen, zaman ve mekân içinde yayılan, gelişen, ilerleyen, yaratan, kanunlarda, sanat eserlerinde, siyasî tüzüklerde ifadesini bulan akıl... Hegel, Batılı düşünmenin sınırlama ve kısıtlamalarını silmek için en büyük modern gayreti göster-

(*) *Noumenon*: İlkçağ Yunanî felsefesinde duyularla algılanan şeylerin, görüngülerin karşıtı olarak salt akılla kavranabilen şeyler için kullanılan terim (...) Kant, Platon'dan ödünç aldığı *noumenon*'u kendinde şey (*Ding-an-sich*) gerçekliğini ta kendisi diye görerek daha da ulaşılmaz kılmıştır. (*Felsefe Sözlüğü* s. 1046) – ç.n.

miştir. Onun sistemi gerçekten olagelen her şeyin bütünsel bir onaylanmasıdır, gerçek bütünlükle bizim özel iç içe geçmişliğimizi bilmek için bir rehberdir. Bu onaylama estetik değil dinamiktir, ki bu onun en iyi meziyetidir, dingin bir biçimde ahenkli ve olumlayıcı değildir, bilakis karşıtlık ve yadsıma uyarınca hareket eder. Korkunç aşırılığı yeryüzündeki Tanrı'nın –ve başka bir tane yoktur– Devlet'in vasıflarını çizer; bu dünyayı oluşturan ölüm ve acının acımasız gerekliliğini açıklar ve ona itaat eder; aynı zamanda ne aklın ne herhangi bir isyanın uymadığı şeylerin çok ötesindeki katı sınırları mühürler. Nietzsche, Hegel'in esaslı bir muhalifi olacaktır; takdiri ilahiye ve belli ölçüde hâlâ içinde yaşadığımız Gerçeğin Mantıklı Sistemi'ne karşı çıkan gerçekten gayretkeş ve yaratıcı yegâne muhalifi... Ancak bu onun Hegel'e çok şey borçlu olduğu gerçeğini de bertaraf etmez; tıpkı dobra dobra teslim ettiği gibi: "Alman felsefesinin, Hegel'in önemi; kötünün, yanılmanın ve acının Tanrı karşıtı savlar gibi kavramlar olarak yer almadığı bir panteizm düşünmek" (*Güç İstenci*).¹ Ve Hegel, oyunun en azami kaygısızlık ve umursamazlık halinin *en yüce ciddiyet ve biricik doğrulukla aynı anda var olduğunu* belirttiğinde, bu açıklamada Zerdüşt'ün gelecekteki sesinin ve yüzyılın iki büyük entelektüel rakibinin en derin ve gizemli ahenginin soluk alıp vermekte olduğunu görürüz.

Nietzsche, son tahlilde "Hıristiyan" oldukları için küçümsediği Kant ve geri kalan idealist filozofların aksine (Kant'a Königsbergli Çinli diyordu, ideal sabırlı felsefe öğretmeni), Goethe'nin fevkalade ve görkemli şahsını yüceltir. Genel hatlarıyla düşüncesini kibarca onaylamasına rağmen, Goethe'nin Kant okumaya asla *ne isteği ne zamanı* olmayışı

1 Ve Nietzsche ekler "Bu muazzam inisiyatif Devlet gibi var olan erkler tarafından kötü yolla kullanılmıştır, sanki de onun sayesinde hakim olanın rasyonelliği her durumda tasvip edilebilirmiş gibi."

doğrusu bir hayli dikkate değer. Weimar Kraliyet danışmanının incelikli damak zevkine hitap eden şey, bütün o ukalaca titizliği ve sıkıcılığıyla uğraş isteyen ve eğlenceli olmayan sistematik felsefe değildir. Nietzsche içinse Goethe, aydınlanma sonrasının yegâne gerçek paganıdır; canlı, güçlü, olumlayıcı yegâne canlı ruhudur, kösnüllük ve estetizmin, düzen ve fantezinin yararlı bir karışımı, gençliğinin isyankâr ruhlu kîrginini alt etmeyi ve zamanının en üst yorumcusu olmayı başarmış biri. Goethe, dünya görüşünü kuramdan daha ziyade sanatsal ifadenin içine yerleştiren ve etiğinin köklerini estetik içine gömen ilk kişi oldu. Her şeyden öte, hakiki ve kadim bir yeryüzü anlayışına, doğaya karşı paganların beslediği türde bir hayranlığa –Hıristiyanların görünmez aşkınlığa besledikleri meraklarının kültürden tamamen sildiği o hayranlığa– sahipti. Dünyanın dönüştürücüsü değil büyük gözlemcisi olmuştu; Nietzsche açısından Faust hareket etmez, yolculuk eder, gerçeklerin arasından geçip gider; tıpkı Nietzsche'nin *Şen Bilimin* sonunda söylediği prens serserikuşun* ilk şarkıları gibi. Nietzsche'nin Goethe'yi kınamasının başlıca nedeni, gücünü dağıtması, aslında Hıristiyanlık karşıtı yeni değerlerin yaratıcısı olabileceken buna mani olarak onu zayıflatan bariz savruluk durumuydu. Bu kınamanın, Ortega y Gasset'nin Faust'un şairine yönelttiği suçlamayla benzerliğini görmek ilginçtir; o da şairin pek çok dalda oynamasının, yeteneğini bir noktada toplamasına engel olduğunu söylemiştir...

Öte yandan, Nietzsche'nin düşüncesi geçici küçük bir yakınlık beslediği Goethe'den daha fazla muhtemelen şüphesiz Yahudi Enrique Heine'nin eserlerine borçlu olmalıdır.

(*) Serseri kuş *vogelfrei*, kuş gibi özgür olan, özgür olduğu için rahat hareket edebilen, bu yüzden her an vurulmaya açık yasadışı kişilere verilen bir ad. Nietzsche'nin takma adı. (*Şen Bilim Şiirler*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, 2004, s. 145) – ç.n.

Döneminin Almanya'sındaki düşünüş ve edebiyata ilişkin eserinde Heine, Aydınlanma'nın sonuçları hakkında yanlışlamalara kapılmadan tüm bir Aydınlanma sonrasını keskin bir dille ve ironik ve tahripkâr bir biçimde gözden geçirir. Acımasızca Kant'a saldırır; ona göre Kant, Tanrı'nın işini bitirdikten sonra kuluna teselli versin diye onu yeniden canlandırmıştır. Bunun yanı sıra, muhafazakârların yapılarını ve teolojinin daha zararlı ve yeni bir tezahürü olarak gördüğü idealistlerin devleti mazur göstermelerini de alaylı bir biçimde eleştirir. Heine için Aydınlanma'yla gelen, ancak Alman filozofların tamamen erdirmeye cüret edemediği şey esas olarak Tanrı'nın ölümüdür. Eseri noktalanırken şunu okuruz: *Kilise çanlarının çınlamasını işitebiliyor musunuz? Diz çokün çünkü ölmek üzere olan bir Tanrı'ya son ayini yapıyorlar.* Rasyonalist iyimserliğin yarı yolda bıraktığı bariz biçimde nihilist eleştirmende Nietzsche'yi etkileyen, her şeyden öte üslubu olacaktı: Merhametsiz espri anlayışı, Germen karşıtı uçarılığı, parodi hafifliğinde oluşu, psikolojik anlamda nüfuz etmesi ve ormanlarla dağların kadim pagan tanrılarına olan özlemi...

Kuşkusuz Nietzsche üzerinde daha doğrudan iki etki Arthur Schopenhauer ve Richard Wagner'e aitti. Schopenhauer kendisini Kant'ın tek gerçek yandaşı olarak görüyordu; ona göre Kant'ın mirası Fichte, Schelling ve Hegel tarafından doğru yoldan saptırılmıştı. Her halükârda yazarın *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde yaptığı son "dönüş"ü ve ününe gölge düşmesine neden olan dinî dogmalardan gecikmiş bir biçimde sıyrılmasını gayretli bir şekilde o da kınamıştı. Onun için tüm idealist felsefe, maaşlarını ödeyen devleti savunmaya ve tüm devletlerin üzerine yaslandığı teolojik hayaleti haklı çıkarmaya istekli, utanma nedir bilmeyen üniversite öğretmenlerinin katıksız gevezeliklerinden ibaretti. Ancak sırf bundan ötürü Schopenhauer'in politik devrimci

ya da benzeri bir şey olduğu düşünölemezdi. Derin ve makul ontolojik pesimizmi, insani durumun derinliğinde acılarımızın ve çelişkilerimizin yegâne gerçek çözümü olarak düşünölen herhangi bir reform olasılığını dıştalıyordu. Dünyanın algılanan görünüşüne gelince, onun esasen, bizim *tasarımımız* olduğunu öne sürdü; rastlantının temel kategorisi uyarınca ilişkilendirilip düzenlenen duyularımızla algıladığımız bize verili gelen *tasarım*. Ancak en derin gerçekliğinde tüm bu dünya varoluş istencinden, varlık içinde sürekli kalmak ve üremek noktasında körü körüne bitimsiz bir hırstan başka bir şey değildi; gökcisimlerinin dengeli çekimlerinden, cansız olanın mekanizmasına, bitkilerin temel işlevlerinden, hayvanın içgüdülerine ya da insanın zekâsına kadar her şeyde kendini gösteren bir hırsı bu. İnsanoğlunun tüm şiirsel ve felsefi çabaları, kentleri ve yasaları amiblin yalancıyağının besine doğru yaptığı uzanma hareketine neden olan o kör itkiye karşılık gelmektedir. Schopenhauer, aklın gerisinde daha derin ve güçlü olan mantıksız bir şey olduğunu gösterir ilk olarak; bizi mantıklı olmaya zorlayan odur. Bunun yanı sıra ilk olarak Batılı bir felsefeci sabit ve devamlı olanı, mevcut olanın bütönlüğünü dikkate alır. Bunu yararlı ve düzenli bir tamlık, kendi kaçınılmazlığından ötürü iyi bir şey gibi değil de, her bir bilinçli parçanın, geçici tatmini korkunç acılarla ve nihayet kendi imhasıyla ödediğı, acılarla arzuların kör bir karışımı olarak görür... Schopenhauer, varoluşun her şeyden öte arzular ve acılar olduğı yolundaki doğu bakışını paylaşır; Karma'nın çemberinden kurtulmanın tek yolu arzularımızı mümkün mertebe askıya almaya çalışmak, nefsin ateşini dindirmek ve böylece bizi teskin eden ve boş Nirvanaya ulaşmaktır.

Schopenhauer, Nietzscheci düşünüşe özel istenç konusu dışında da muhtelif önemli katkılarda bulunmuştur. Sözge-lişi, zekânın içgüdüler tarafından yönetilen bir araçtan baş-

ka bir şey olmayışına dair ve zekânın sözüm ona tarafsız idaresinin aslında hiç de “nesnel” olmayan bir hizmet –tek tek öznelere basit birer uydurmadan ibaret olduğu biricik iradeye bağışlanan bir hizmet– oluşuna dair saptama gibi. Aynı zamanda istencin geçici yatıştırıcısı olarak sanata, en çok da müziğe atfedilen başat rol de önemlidir: Sanatta istenç, kendi kendine bir gösteri gibi yola çıkarak ve diyebiliriz ki, her şeyin her şeye karşı bunalıcı mücadelesini bir anlığına askıya alarak neredeyse çıplak halde görülür. Sonuçta, sanatsal zevk anında etkisi hafifleyip bir süreliğine duraksayan *bireysellik* yanılması, acının en doğrudan kaynağıdır; ıpkı acının kendimizle özdeşleştiği, merhameti o ötekine yönelttiğimizde olduğu gibi. İleride göreceğimiz üzere, Nietzsche’nin bu konulara gösterdiği yaklaşım Schopenhauer’in tahliline büyük ölçüde bir tepkidir, yine de onun kendisinde nasıl derinlemesine iz bıraktığını kendi de kabul eder. Nietzsche, ayrıca tarihe ve dolayısıyla ilerlemeye dair alışıldık eğitilmiş bakışa karşı beslediği radikal güvensizliği de münzevi üstadına borçludur. Schopenhauer bir tarih-dışıdır, dünyevi evrimle ilgili açıklamaları ona Hegelci çarpıtmaları anımsatır: Zaman ve onun başarıları ya da zararları bireysellik hayaletine olan inancımızı destekleyen yanılgılardan biridir; öyle ki bizim varoluşun hakiki öznesini karıştırmamıza neden olur. Döngüsel bir oluş fikri ona göre istencin gerçekliğini keşfetmiş olan düşüncenin açıklığına daha çok uymaktadır. Son olarak, Schopenhauer’in kadın konusuna yaklaşımı, kadın düşmanlığı da Nietzsche’yi etkilemiş olmalı, özellikle de *doğruculuk* nedeniyle kadınlar konusundaki yeteneksizlik bakımından. Her şeyden öte Schopenhauer, Nietzsche’ye, çürütülemez bir dürüstlikle, felsefe öğretmenlerinin –hayatın kötülüğüne karşı resmî avuntu tacirlerinin– entrikalarıyla zıt, özel bir düşünür imgesi bağışlamıştır. Nietzsche’nin söylenebilecek

en ciddi sözü sarf ettikleridir onlar: “Düşünceleriyle asla hiç kimseyi üzmemiş” olanlar... Onlar karşısında Schopenhauer’ın yürek paralayıcı ama entrikasız pesimizmi, Nietzsche’ye aydınlatıcı ama didaktik olmayan modern felsefenin ilk örneğini sunmuştur: Düşünürün görevi teselli etmek ve varoluşu yumuşatmak değil onu metanetle karşılamak, ani ve şiddetli bir nöbete varana dek onu daha da kötüleştirmektir. Her ne kadar bu iyi bir üniversite aylığını kaybetmek pahasına olsa da!

Richard Wagner’in Nietzsche üzerinde bıraktığı etki başka bir türdedir. Hayatının son evresi katıksız biçimde muhafazakâr hatta gerici geçmiş olsa da, benimsediği tüm duruşlarda bariz yapmacıklık şüphesi uyandırır da, Wagner, “Sanat ve Devrim” adlı denemesini kaleme aldığı 40’lı yılların devrimci nesline aitti. Feuerbach’ın ve sol kanattaki Hegelcilerin arkadaşıydı ve tam da onun gibi “geleceğin felsefesinin” temellerini oturtmaya yeltendi, “geleceğin sanatını” kotarmaya çalıştı. 1849’da hayranı olduğu Bakunin ve Röckel’le birlikte Dresde’de barikatlardaydı; orada şu etkileyici sayfayı kaleme almıştı. Yazıda, geleceğin Nietzscheciliğine has aşikâr vurguların yanı sıra genç Marx’ın ses tonunu bulmak da zor değildir: *Bir bireyin diğeri üzerindeki hâkimiyetini yıkmak istiyorum; ölünün canlı üzerindeki; madde- nin ruh üzerindeki. Güçlülerin, kralların ve mülkiyetin şiddetini yakıp yıkmak istiyorum. İsterdim ki insanoğlunun kendi iradesi hâkim olsun, kendi zevki yegâne yasası olsun, kendi gücü yegâne mülkiyeti olsun; zira sadece özgür insan kutsaldır ve hiçbir şey ondan üstün değildir... Ve bakınız tepelerin üzerinde topluluklar diz çökmüş ve dilsiz durumda. Bu insanların soylu bakışı şevk yayar; gözlerinde belirgin bir ışıltı parıldar ve dokunaklı bir sesle her biri gökyüzüne bağırır: Ben insanım! Canlı devrimi, yani Tanrılaştırılmış insanın devrimini oluşturan milyonlarca insan vadileri ve ovaları doldurur ve*

tüm dünyaya saadetin yeni Incilini vaaz eder. Görüldüğü gibi, her ne kadar Wagner kötümser filozofun etkisini güçlü bir şekilde hissetmiş olsa da, Schopenhauer'inkiyle bundan daha zıt bir ton düşünülemez. Nietzsche'ye göre Wagner, özgür bir ruhun akın edişini öngörmüştür, tıpkı Heine gibi, ona en çok hitap eden silahlarla –müzik ve şiirle– gayretkeş bir put kırıcının hücumunu... Yeni bir insanlığı gerçek kılmak için yeni bir sanat eseri, kadim tanrılar, lekesiz kahramanlar, tutkunun kutsallaştırılması ve dizginlerinden boşanmış bir doğa, rahiplere ait ve can sıkıcı Hristiyanlığı mahvetme güdüsüne katkıda bulundu. Geleceğin sanatı trajik bir insana biçim vermeliydi, tıpkı kadim Yunanlı gibi, akliselim ve katı, uçurumun üzerinde titremeden dans etme ve sahte yatıştırıcılar olmadan yaşama becerisine sahip bir insana... Onun için, Bayreuth'un peyderpey bir megalomani tapınağına ve devrimci sanatçının da sonunda müziğini *Parsifal*'de dolandırıcı Hristiyan'ın hizmetine sokmak için bir tür uyuşturucu afsuncuya dönüştüğünü görmenin Nietzsche'yi hayal kırıklığına uğratmamasına imkân var mıydı! Nietzsche, Wagner'e olan hayranlığından da sıra dışı müzikal dehasına karşı açık beğenisinden de vazgeçmedi; öte yandan pagan devrimi ideallerine karşı ihanetini, her ikisinin de taraftarı olduğu unsurlardan, kadim dansçı tanrılardan yüz çevirmekle işlediği ihaneti de asla bağışlamadı.

Nietzsche'nin "genç Hegelciler" ya da "solcu Hegelciler" olarak adlandırılan radikal düşünürlerin herhangi biriyle ilişkisi olmuş muydu? Bilindiği gibi, bu grup Hegelci tarihsel diyalektik yöntemini kullanıyor, öte yandan yaşadıkları yüzyılın mücadelelerinde isyankâr duruşlar benimseyerek, üstatlarının teolojik kanaatini ve politik konformizmini kırmıyorlardı. İçlerinden ikisinin, Bruno Bauer ve Max Stirner'in Nietzsche'nin teorik eğitiminde önemi vardı. Döneminin parlak kültür eleştirmenlerinden biri olan Bruno Ba-

F. W. A. Müttsche
1864.

uer, Hristiyanlığın önemli iddialarından birine karşı tarihsel bir sert eleştirinin yazarıydı; kitabın *Açığa Çıkan Hristiyanlık* gibi son derece Nietzsche'vari bir başlığı vardı. Nietzsche ilk eserlerini ona yolladı ve –hayli garip ama– beriki bunları büyük bir özenle okudu, hatta o kadar ki, belli bir süre boyunca Nietzsche'nin *tek okuru* olarak kaldı. Batılı uygarlığın radikal bir eleştirisini ortaya koydu; eleştiri uygarlığın teknik ve bilimsel başarılarıyla boy ölçüşebilecek yeni bir etik düzeni kotarma becerisinden yoksundu. Bundan ötürü, bu tarihsel geçiş döneminde düşünür “kendinde varlık” a dayanmaya ve hiçbir egemen kurumun geçerliliğini tanınamaya mecbur kaldı. Daha da radikal olanı, *Biricik* ve *Mülkiyeti* adlı eserin yazarı Max Stirner'in duruşuydu. Stirner, Feuerbach'ın Tanrı'nın yerine İnsan'ı koymasını eleştirdi ve insan türünün de tanrısal hayalet gibi yabancılaştırıcı bir soyutlama olduğunu gösterdi. Stirner için tek gerçek Ben, Biricikti. Bunun karşısında hiçbir kurum ne Devlet ne Kilise ne de siyasî parti hüküm sürerdi: *Ben her şey değildir, ama her şeyi yıkar.* Ben'in herhangi bir “ödevi” evrensel “planı” yoktur, zira Biricik anlayışı, sadece, bir durumun ona özgü olduğunun kabulündeki kuvvete dayanır: *“Biricik olduğumu bildiğim andan itibaren kendimin sahibiyim,”* der Stirner. *Biricikte, sahip içinden çıktığı yaratıcı hiçliğe geri döner. Benden daha üstün herhangi bir varlık, ister Tanrı ya da İnsan olsun benim biriciklik anlayışım karşısında gücünü kaybeder ve bu bilincin ışığında solar. Şayet meselemi kendime, biriciğe dayandırıyorsam, bu mesele kendi kendini yalayıp yutan o kısa ömürlü fani yaratıcısına dayanır ve ben diyebilirim ki: Meselemi hiçliğe dayandırdım. Neredeyse tek-bencilik olabilecek kadar radikal olan bu bireyciliğin kabul ettiği yegâne ittifak, en eksantrik geçici heveslere varıncaya kadar zevki teşvik etmek ve ona saygı duymak için gizlice kararlaştırılmış “egoistlerin birliğidir”.* Nietzsche'nin bu fi-

kirlere gösterdiği ilgi kendini radikal ret olarak dışa vurur: Sonuçta, Hegelcilik, en eleştirel olanı dahi, sıkıcı Hristiyanlığın nihilist eserini tamamen erdirmekten başka bir şey yapmaz. Gilles Deleuze'ün gayet iyi gösterdiği üzere Nietzscheci düşünüş esas olarak anti-diyalektiktir ve Nietzsche'nin asıl savaştığı Hegelciliğin kullanımı değil bizzat diyalektiğin tanınması ve yeniden mal edilmesi hareketidir.

Nietzscheci karmaşık teorinin doğrudan öncüllerine ilişkin bu kısa özeti sonuçlandırmak için dönemin düşün manzarasında Germen olmayan birkaç şahsiyete de kısaca değinmemiz gerekir. Sözgelisi, modernitenin nasır bağlamış sürü içgüdüsüne karşı yönelttiği kusursuz eleştirilerle, politika, sanat ve din alanından büyük şahsiyetlere, kahramanlara ya da kadim İskandinav krallarına ait heyecan dolu destanların iç içe geçtiği, metaforlu ve karmaşık bir üsluba sahip olan paradoksçu ve aksi düşünür İngiliz Thomas Carlyle... Sıra dışı metafizik romanı *Sartor Resartus* kuşkusuz Nietzsche tarafından okunmuş ve onda, öylesine yaptığı herhangi bir aşağılayıcı bahisten çıkarsayabileceğinden çok öte bir etki yaratmıştı. Bu noktada ilgili diğer şahsiyet, kont unvanını pek hak etmese de kendisine "kont" dedirten Joseph Arthur de Gobineau'dur. Bir gezgin, etnograf ve romancıydı; bütün bu alanlarda aşırı uçlarda ürünler verdi. Doğduğu ülke olan Fransa'dan ziyade Almanya'da tanınmasını biyografisinin hevesli yazarı Schemann'a ve Amadis üzerine yazdığı şiire büyük bir hayranlık besleyen Wagner'e borçluydu. Alexis de Tocqueville'le olan dostluğu sayesinde bir takım diplomatik görevler elde etti ve fikirleri skandal raddesine gelince yine onun tarafından uzaklaştırıldı. Tartışmaya açık olmayan "ırkçılık" yargısı nedeniyle, eseri unutuldu ve haksız yere gözden çıkarıldı; aslında eserlerinde çok ilginç antropolojik emareler ve katı bilimselliğine nazaran estetik değeri daha tartışmasız bir tarih

anlayışı mevcuttu. Teorilerinden bir kısmı özellikle de Nietzsche'ye ilginç gelmiş olmalıydı: Zamanın şafağında ırkların mütemediyen birbirine karışma erozyonuna maruz kalması nedeniyle geri dönüşsüz biçimde kaybolmuş bir insan ırkına inanıyordu. Ara sıra ve şans eseri bazı bireyler bu kadim ırkın saflığını ve gücünü kendinde topluyordu. Onlar, İtalyan Rönesansının büyük şahsiyetleri arasında karşımıza çıkan "kralın evlatlarıydı" (aynı zamanda ileride Nietzsche tarafından da yüceltilen Cesar Borgia, Miguel Angel gibi şahsiyetleri de zikrediyordu); dolandırıcıların, salakların ve yozların dünyasında özgün bir ışıkla parıltıyan dev münzevilerdi.

Nietzsche, Dostoyevski'yi biraz gecikmeli ancak büyük bir duygulanımla okudu. Büyük suçluyla büyük aziz arasındaki gizemli benzerlik üzerine ya da *Yeralından Notlar*'ın yürek paralayan tonu üzerine *Ecce Homo*'da yaptığı değinmeler onun için Dostoyevski'nin kesinlikle önemli bir yazar olduğunu göstermektedir. Nietzsche'nin hakkında söylenenleri duyduğu fakat okuyamadığı bir yazar daha vardı, Sören Kierkegaard'dı bu. Ve üstelik, Kierkegaard *alter egodur*, Diyonisosçu haykırışın meydan okumasına verilmiş muhteşem ve gizemli yanıtıdır. Tükenmiş, ikiye bölünmüş, uysal teolojiler ve manasız uygulamalarla zayıflatılmış Hristiyanlık, ölmesine ramak kalmış Tanrı'yı bile yeniden canlandırmaya kadir o muazzam inanç çırpınışı için, zayıflığında birdenbire güç bulur. Kierkegaard, Hegel karşıtı mücadelesinde Nietzsche'ye denk gelebilecek en beklenmeyen –tesadüfi– suç ortağıdır. Aralarındaki paralellikler şaşırtıcı derecede fazladır: Aynı muhteşem tecrit olmuş bireysellik ve anlaşılama durumu, maske ve kılık değiştirme için ortak beğeni –takma ad– katıksız doğruluk, yıkıcı saflık için aynı düşkünlük, kılı kırk yaran acılar üzerine mücadele etmede benzerlik, bu acıların sınırlarından çıkmayan ve onların

farkına varmayan her düşünce tarzı için benzeri bir küçümseme, benzer psikolojik incelik, aynı ironik kibir, dönemin zayıf kültürünü ezip bertaraf etmeye yönelik aynı irade gücü, aynı türde sevilen, arzulanan, evlilik teklif edilen, reddedilen, hakir görülen, düşlenen kadın imgesi, Lou, Reginne, Ariadna... Bununla beraber, her iki müzmin münzevi de dönemlerinin önde gelen *baştan çıkarıcıları* olarak biliniyordu. Kierkegaard'ın tıpkı Nietzsche gibi öylesine küstah ve yüksek perdeden meydan okuması, mümkün olanın gerekli olan üzerindeki zaferiydi. Kendi namına Nietzsche, gerekli olanı şansın olumlanmasına dönüştüren bir istenci hedefledi. Nietzsche açısından büyük pagan ödevi, yeryüzü kavramına dair yitip giden sadakati yeniden kazanmaktı; Kierkegaard'ın inancıysa yeryüzünün kavram tarafından yenilgiye uğraması anlamına geliyordu. "Tanrı demek her şey mümkündür demektir ya da her şey mümkün demek Tanrı demektir. Ve sadece varlığı ruhen değişime uğrayacak kadar rahatsızlık duyan ve her şeyin mümkün olduğunu idrak eden o kişi, sadece o Tanrı'ya ulaşacaktır." Tanrı'nın ölümü, mümkün olanın sonu demektir, gerekli olanın –Mantığın Sisteminin– çemberinde kati bir kapanış ve olası olana, gerekli olanın içindeki hesabın sonucuna özel bir havaledir:

Olası olanın yokluğu ya her şeyin gerekli hale getirildiği ya da her şeyin günübirlilik hale getirildiği anlamına gelir. Günübirlilik abeslik mümkün olanı tanımaz... Günübirlilik sadece olası olanı kabul eder; içinde mümkün olana dair kalıntıların yaşayamayacağı olası olanı. Ama her şeyin mümkün olması düşünülemez (olasılık dışı ve olanak dışı da dâhil): Bundan ötürü, Tanrı'ya inanmak da düşünülmez. Tüm hayallerden yoksun olan (ve beğeni yoksunu kimse de ister ayyaş ister bakan olsun bundan daima yoksundur) tecrübelerin sınırlı, yavan kavrayışı içinde yaşar.

Genellikle vuku bulduğu üzere, genellikle mümkün olan daimi olarak mümkün olmuştur... Günübirlik olan, mümkün olanı ağılarına takmış olduğunu sanır ya da onu olası olanın akıl hastanesine tıktığını. Onu olası olanın kafesinde gösterir, onu sergiler ve mümkün olana dair muazzam gücü kullanabildiğini sanır.

Kierkegaard da daima yeni olana ve geçmişin kaçınılmaz kaybına doğru ilerleyen doğrusal zamanın geri döndürülemez kaçışını reddeder. *Tekrarlama* adlı kitabının ana fikri –ki bu aynı zamanda bir bütün olarak onun esas fikri ve Nietzscheci Bengi Dönüş’ün gizli karşıt muadilidir– hiçbir şeyin geri alınamaz olduğu geçmişin değiştiricisi olarak, kaybolan ne varsa onları yeniden kuran, her şeyi değiştirmeye kadir Tanrı fikridir; inancın kibar beyefendisi tarihe yeniden yatırım yapılmasına inanır. O tarih ki, ırmak onda kaynağına galebe çalar ve bizden zorla alınan ya da feragat edilmiş ne varsa yeniden getirir. Böylelikle zenginlikler, Eyüp’ün evlatları ve sürüsü geri döner ve bu güvenden ötürü İbrahim’in silahlı eli oğlunun bedeni üzerinde titremez. Nietzsche’nin teorik seçeneği, *tutkusunun* yolu büsbütün farklıdır, bunu söylemeye gerek bile yok: Buna karşılık Kierkegaard’la kimseyle olmadığı kadar yakın bir kan bağı vardır ve her ikisi de bizim için aynı derecede gereklidir.

TANRI'NİN ÖLÜMÜ

Tanrı'nın ölümünden Hegel ve Heine'den önce mistik üstat Eckhart bahsetmişti. Tanrı, aşağı yukarı Rönesans'tan beri edepli bir tarzda ölüm döşegine yatırılmıştı, ancak vefatını hızlandıran Aydınlanma oldu. Ölüm sancıları on yıllar boyunca sürebilirdi (Tanrıların hayatlarının *akıl almaz biçimde* uzun olduğunu unutmamalı) ancak Fransız devriminin yarattığı teorik-siyasal-yaşamsal sarsıntı onun son günlerini kısalttı. Tanrı ölmesine öldü, ama tıpkı O'nun hayatta olduğu mesut zamanlardaki gibi, Takdir ve Düzen ve hatta bir dereceye kadar ılımlı Teselli bahşetmeyi sürdüren katı kurumlar ondan arta kalan boşluğu doldurmaya devam ettiler. Tanrı, dünyanın *anlamıydı*, siyasî kurumların güvencesi, yetkenin dayanağı, ahlâkın –ödülle ya da cezayla– yanılmaz yaptırımcısı, O'nun karşısında bir hiç olan insanlığın yaramanı, başkanı, onurunun kurtarıcısıydı. Ancak bunun yanı sıra Tanrı belki de asıl olarak dilimizin manası, düzenlenmiş bir bilginin, doğanın ve mantığın kanunlarının olabilirliği, şeylerin varoluşundaki dengenin ve kişilerin –bellegi ve sorumluluğu olan ruhların– özdeşliğinin koruyucusuydu.

Bütün bu işlevlerin hepsi Tanrı'nın ölümüyle zarar görmüş olmalıydı. Hayat *tasavvur edilemez* bir hal almış olmalıydı! Öte yandan, sınırlı dalgalanmalar olmuşsa da, bariz dehşet emarelerine pek az rastlanır. Kurumlar onun kadim Anlam Dağıtma nöbetini devralmış ve onun desteği olmaksızın da işlevlerini devam ettirmişlerdir: İktidar, Gramer, Mantık, Fizik, Ahlâk, Hukuk, Şeyler, Kişiler... O'nun Adıyla kurulmuş olan her şey, O'nun ortadan yok oluşunun ardından da yoluna devam etmiştir ancak tarif edilmesi güç, bariz bir mahcubiyetle, adeta onun ardından hayatta kalmış olmaktan ötürü açıkça utanç duyarak ve kafa karışıklığıyla... Sözü edilen parçaların yeniden bağlanacağı bir şey bulmak gerekiyordu; bütünselliği bir araya getiren bir odak, şeylere *gerçek* ismiyle yeniden ad vermeye olanak tanıyacak, yani tek tek her şeye verilen ismin gerçek olduğunu güvence altına alacak bir Kelime gerekiyordu. Bu, eğitilmiş Bilimin üzerine aldığı ve Almanya'da Kant'ın takipçileri ve haliyle bizzat Kant tarafından hayata geçirilen ödevdi. Anlamı Bahşeden yeni odak, o zamandan sonra verdiği destekle gerçeğin örgütlenmesini güvence altına alan yeni anlamlı iktidar artık Akıl'dır: Kırılmaz Çemberini Hegel'in çizdiği o Batılı Eğitilmiş Akıl'dı bu; her bir bireyin bütün ve parça olarak fiilen gerçekleştirdiği ve Devlet'te cisimleşen bütünsel ve bütünleyici yaptı. Hegel, Aklın Devletini ve Devlet'in Aklını muazzam bir biçimde kurdu, Tanrı'nın ölümünü kati bir şekilde tamamladı; *ancak onun özüne*, "Tanrı" kavramının içeriğine dokunmadan. Bundan ötürü haklı olarak, döneminin kursuz teologu ve uygarlığımızın muzaffer Hristiyanlığını sona erdiren kişi –her iki anlamda da– gözüyle bakıldı ona.

Ve buna karşılık... Buna karşılık *Tanrı hâlâ ölüydü*. Burada sorun basitçe kurulu gerçekliğin sürekliliğini kurmak değil de, o ölümün gerçekliğini *yaşamak*, onu derinlemesine irdelemek, onun derinlemesine acısını çekmek ve zevki-

ne varmak değil midir? Hegel açısından Tanrı'nın ölümünü etkili bir biçimde idrak etmenin yolu, onun Takdirini ve Düzenini, Yasasını ve Sorumluluğunu, tıpkı Tanrı'nın Oğlu'nun yeniden beden bulmasına dair anlatılan Protestan hikâyesindeki gibi, onun artık büyüyen, mucizevi biçimde tesadüfi olan konumunda değil de, gerekli olan ve o Akıl peyderpey haklı çıkaran konumunda varsaymaktan geçer: O akıl ki, bizi genel bir olgu olarak kurar ve Tarihin bitimsiz ilerlemesi uyarınca daha yüksek ve tam bir noktada kendimizi yeniden inşa edelim diye sonlu olarak yıkar. Fakat bu anlamda Tanrı'nın ölümü, Açığa Çıkan Kilisenin imtiyaz sahiplerinin ortadan kaldırılmasından ancak bir nebze öteye gider. Nietzsche'nin belirttiği gibi, "Kiliseden nefret ederiz ancak onun zehrinden değil..."(*Ahlakın Soykütüğü*) Ya hepimizin el birliğiyle kotardığı ve kotarmakta olduğu Tanrı'nın ölümü omuzlarımıza O'nun taşımamıza yardım ettiğinden çok daha fazla yük bindiriyorsa? Ya bizden *gerçek olanın yerini değiştirmemizi*, temel nitelikteki özel kurumları yıkmamızı, onları bugüne kadar kullanıldıklarının aksi şekilde kullanmamızı, her şeyden öte Akılın, Tanrı'dan boşalan tahta ardıl olarak kurulma hakkını reddetmemizi bekliyorsa? Tanrı'nın ölümünün yaratacağı en büyük *risk*, sadece gerekli tedbirlerin alınması ve kaçınılması gereken hariz bir tehlike olarak görülmüştür. Ancak, bunun yanı sıra tehdide uğramış bir zayıflık açısından değil, bir kuvvet açısından da görülebilirdi/görülebilir; en ciddi tehlikenin içinden benzersiz bir itki çıkarabilecek ve tehlikeyi muazzam bir dürtüye dönüştürebilecek bir kuvvet açısından... Nietzsche'nin iddiası da buydu. Tanrı'nın Akıl ve Devlet biçiminde yeniden dirilmesindeki gerçek güçlüğü Schopenhauer, onun kör ve yıkıcı var olma iradesiyle, kesinlikle işlevsel anlamda anlaşılan tasarım olma gerçeğiyle koydu. Ne gerçek olan her şey rasyoneldir ne de rasyonel olan her şey

gerçektir, tam tersine, en çok gerçek olan rasyonel değildir ve rasyonel olanın en gerçek yanı onun, irrasyonel olanın aracı ve etkisi olarak işlevidir. Ancak bu trajik açıklamanın karşısında bile Schopenhauer de önlem almayı, istenci yadsımayı, Budist bir tarzda kendini yok etmeyi, merhametin kaçınılmazlığını kendi keşfettiği acılarla uyuşturmayı ve en son olarak da gelirini korumak ve sığındığı yerde biraz sükûnet bulabilmek için Devlet'in jandarmasına başvurmayı bilmiştir. O da Tanrı'nın ölümünü zayıf, tepkisel bir biçimde, ondan kayıp ve kaygı dışında bir şey çıkarmadan bir eksilme olarak yaşadı. Ve tabii ki; "Şayet Tanrı'nın ölümünü büyük bir vazgeçiş ve kendi üzerimizde gerçekleştirdiğimiz daimi bir zafer haline getiremiyorsak bu kaybın *bedelini ödemek zorunda kalacaktık*" (*Güç İstenci*). Tanrı'nın ölümünden önce nasılsa öyle kalmak ve eskiden elinde olanlara sahip olmayı sürdürmek isteyenlerin Tanrı'nın ölümüne verdiği muhafazakâr-tepkisel yaklaşımın sahibi, bu kaybın bedelini —sefaletle, baskıyla, tek tipleşmeyle, ıstırapla, saçmalıklarla...— ödemek zorunda kalacaktır. Öte yandan, böylesi bir ölümü eski mülklerden ve eski yaşam tarzından bir feragat, eski sorumlu kimlik ve eski hırslar üzerinde bir zafer haline getiren kişiye, bu ölümü kuvvetinin artması anlamında kullanabilecektir: O zaman hiçbir şeyi yitirmiş olmayacak, *azat olmuş* olacaktır.

Aslolan, olup bitenlerin boyutunun ve yaşamsal olası etkilerinin gerçekten bilincine varmaktır. Nietzsche'nin en güzel ve en meşhur sayfalarından birinde delinin de umut ettiği budur:

Güpegündüz elinde bir fenerle halk meydanında koşmaya başlayan ve durmaksızın "Tanrıyı arıyorum, Tanrıyı arıyorum!" diye bağırان o deliden bahsedildiğini işitmediniz mi? Orada Tanrı'ya inanmayan çok insan olduğundan ba-

gırışı bir şamataya neden olmuştu. "Ne oldu Tanrı'yı mı kaybettin?" dedi biri. "Küçük bir çocuk gibi kayıp mı oldu?" diye sordu öteki. "Ya da saklanmıştı belki?" "Bizden mi korkuyor yoksa?" "Terk edip de gitmiş olmasın sakın?" "Taşındı mı acaba?" Kafaları karışmış böyle gülüşüp bağrıştılar. Deli onların ortasına atıldı ve bakışlarıyla süzdü onları. "Tanrı nereye mi gitti? Size söyleyeceğim!" diye bağırdı. "Onu biz öldürdük, siz ve ben! Hepimiz onun katilleriyiz! Ama nasıl yapmış olabiliriz böyle bir şeyi? Denizi nasıl değiştirebildik? Ufuku silecek süngeri kim verdi bize? Bu yeryüzünü güneşten zincirlerinden kopardığımızda ne yaptık biz? Onun hareketlerini artık nereden idare ediyor? Tüm güneşlerin uzağında bir yerlerden mi? Durmaksızın düşmüyor muyuz? Öteye, beriye, yana, her tarafa doğru? Hâlâ bir aşağısı ve yukarısı var mı? Sonsuz bir hiçliğin içindeymişçesine avare avare gezinmiyor muyuz? Boşluğun soluğu ensemizde değil mi? Hava daha soğuk değil mi? Hep daha da karardığını, daha da karanlık olduğunu görmüyor musunuz? Güpegündüz fener yakmak gerekmiyor mu? Tanrı'yı gömmekte olan mezarıcıların gürültülerini hâlâ duymuyor muyuz? Tanrının çürümesinden henüz hiçbir bir koku almıyor muyuz? Elbet Tanrıların da bedeni çürür! Tanrı öldü! Ve onun ölümüne sebep olan bizleriz. Bizler, katillerin arasındaki katiller olarak nasıl avutacağız kendimizi? Dünyanın sahip olageldiği en kutsal ve güçlü şey bizim bıçağımızın altında can verdi. Kim silecek bu kanı elimizden? Hangi suyla aklanıp paklanacağız? Ne kefaretlar, ne oyunlar icat etmeye mecbur kalacağız? Bu eylemin büyüklüğü bizim için haddinden fazla büyük değil mi? Kendi kendimizi Tanrılaşturmaya zorlanmadık mı, ya da en azından Tanrı'lara layık görünmeye? Dünyada bundan daha muazzam bir eylem olmamıştı ve gelecek nesiller bu eylemin kudreti sayesinde, şimdiye kadarkinden

çok daha yüksek bir tarihe ait olacaklar." Derken deli adam susar ve bir kez daha dinleyicilerine bakar: Onlar da susmuştur ve berikini merakla incelerler. Nihayet feneri yere fırlatır ve sönüp binlerce parçaya kırılır fener. "Çok erken gelmişim," der. "Henüz benim zamanım gelmemiş meğer. Bu muazzam olay yolda henüz, geliyor, insanların kulağına gelmemiş daha. Çakan şimşegin ve gök gürültüsünün görülüp işitilmesi için zaman tanımak gerek, gökci-simlerinin ışığına, eylemlere zaman tanımak gerek. Bu eylem en uzak eylemden daha uzak insanlara, ama yine de onu gerçekleştirdiler işte. (Şen Bilim)

İnsanlar hâlâ yaptıklarının farkında değildi, Tanrı'nın öldürülmesinin bilincine tam anlamıyla varamamışlardı. Bunun bilincine varamamışlardı, çünkü ifa ettikleri eşi görül-medik eylemin yüksekliğine ulaşacak denli yükselmekle yükümlü tutacaktı bu onları. Tanrılara dönüşmeye çabalamak zorunda kalacaklardı, en azından muazzam eylemlerine layık olabilmek, onun tadını çıkarabilmek, onu kendi lehlerine çevirebilmek için... Ve burada bahsedilen insanlığın tanrılaştırılması değildir, türü ya da toplumu tanrılaştırmak da. Sözü edilen, her birimizin, yani Tanrı'nın ölümünün tam anlamıyla bilincine varan tek tek her bireyin Tanrı'ya dönüştürmesidir kendini. Ölüp giden *monoteist* Tanrı fikridir, haliyle ondan yola çıkarak İnsanoğlunun ya da Devletin herhangi bir biçimde tanrısallaştırılması hafifçe makyajlanmış yeni bir ifadeden başka bir şey değildir. Tanrı'nın ölümü, son derece yüzeysel olan dışında, herhangi bir biçimde *ateizm* zorunluluğu anlamına gelmez. "Nasıl başka Tanrılar olmasın!" (Güç İstenci) İşte bu başka tanrılar çoktanrıçılığın kutsadıklarıydı, çoklu, aykırı tanrılardı; monoteizmin yaptığı gibi insanoğlunun bakışını tek bir oyun tahtasına hapsedmeyip onu genişleten tanrılardı... "Çoktanrıçılık in-

sanoğlunun özgür ve çoklu ruhuna öncelik etti: Yeni göz-ler ve kişilikler yaratma gücüne [...] öyle ki hayvanlar için-de bir tek insanoğlu ufukların, ebedi ve ezeli bakışların sa-bitliğinden kurtuldu” (*Şen Bilim*). Monoteist Tanrı iyiyle kötünün, mantıklıyla mantıksızın, sonlu ve sonsuzun, bi-reysel ve kolektifin arasındaki dışlayıcı ve doğrudan kar-şılaştırmadır: Birden fazla bakış açısını, tek bir Sistemin, tek bir Ruhun farklı etapları gibi birer alt kümeye indirgemek dışında kabul etmeyen bir Tanrıdır. Üstün ahlâkın Tanrısı-dır, çünkü “iyiyle kötü” arasındaki bütün o dışlayıcı kar-şılaştırmalar, bilim gibi güya tarafsız olan, “Ahlâkla ilgisi ol-mayan” alanlarda bile hüküm süren esastır. Öyleyse, “so-nuçta sadece *ahlâki* Tanrı’dır çürütülmüş olan” (*Güç İsten-ci*). Aynı zamanda keskin ölüm/yaşam karşılaştırması mo-noteizmin teorik olarak ana fikrinin bir kısmını oluşturur; pagan çok tanrıcılığının çok sayıda tanrısı dönüşümü, baş-kalaşımı bilirdi; ölenin takımyıldız biçiminde ya da ağaç olarak yeniden geri geleceğini de. Bu minvalde, belki de Tanrı’nın ölümü de “bir deri değiştirmeden öte değildi; ah-lâki derisini soyundu. Ve çok geçmeden onunla iyinin ve kötünün çok ötesinde yeniden karşılaşacaksınız” (*Güç İs-tenci*). İyinin ve kötünün çok ötesinde ortaya çıkan bu çok görünümlü, her kalıba giren Tanrı, paganların Dionisos şahsında efsanevi olarak bir araya getirdikleridir. Zira *Diyo-nisos bir tanrı değildir, çoktanrıcılık anlayışını bütünüyle ifade eden bir mittir*. “Çelişkili ahlâk kurallarının doruğunun on-da yoğunlaşmasıyla, onları tanrısâl şahadetiyle *kurtararak, mazur göstererek* ahlâk konusunda bir özgürleşme gibi algı-lanan Tanrı”dır (*Güç İsten-ci*). Bu tanrısâl şahadetle İsa’nınki arasındaki benzerliği arar Nietzsche, çünkü özellikle de İsa’nın durumunda, İsa’nın ölümüyle günahların ve acıların kefaretinin ödenmesi, dünyanın koşulsuz mahkûmiyeti, İsa Peygamberin egemenlik alanının ait olduğu *öbür dünyanın*

zaferi anlamına geliyordu; aynı zamanda iyinin ve kötünün koşulsuz devamı, öte dünyayı seçen seçilmişlerin ve buna bağlanan günahkârlar cemaatinin koşulsuz devamı anlamına gelir. Öte taraftan, Diyonisosçu mantık yürütme, değerli olan ve değerlere kaynaklık eden her şeyin mekânı olarak yeryüzünün yegâne dünya olarak olumlanması, oluşun mutlak masumiyetinin olumlanması anlayışıdır. Zira çoktanrıci Tanrısallığın en değerlisi olduğunu, değeri olmayana değer bahşettiğini varsaymak da hatalı olurdu: "Tanrı doruk anı gibidir: varoluş, sonsuz bir tanrılaştırma ve tanrısızlaştırma. Fakat bunda *değerin bir doruk noktası yoktur*, var olan sadece kuvvetin doruğa ulaşmış halleridir." (Güç İsten- ci) Tanrıları kuvvetin doruğu olarak görmek, Tanrı'nın ölümünü radikal biçimde anlamak için ve -Tanrılar gibi ya da daha ileriye görürsek- durumdan üstinsanlar gibi faydalanmak için sarih bir yol olurdu.

Fakat Nietzsche, Tanrı'nın öldürülmesinin neler getirdiğini insanların tam manasıyla fark edebilmeleri için henüz ercey zamana ihtiyaç olduğu konusunda uyarır. Şu anda, ayan beyan ortada olan tek şey Hristiyan Kilisesi'yle, onun dogmatik gelenegi ve erkiyle hesabın görülmesidir. Ancak bu da çok öteye gitmez, çünkü esas olana dokunulmamıştır bile. Aslında Hristiyanlık, biri sezilebilir diğeri anlaşılabilir, biri fani diğeri ezeli ve ebedi, biri yüksek ve arı diğeri hakir görülesi olan iki dünya arasındaki Platoncu büyük ayrımı onaylar. Ve bu iki kısımlı şemayla da uyumlu olarak, ahlâkını tasarlar: Fakirler, zayıflar, hastalar, fiziksel ya zihinsel olarak büyük yeteneklerden yoksun olanlar, düşkünler, hırstan ve şehvetten yoksun olanlar, bunlar Tanrı'nın Hükümdarlığı'nın varisleridir; seçilmişlerdir; İsa Peygamber'in sevgili kullarıdır. Beri yandansa güçlüler, hırslılar, şehvetliler, dualar olmaksızın kendini savunmayı, merhametsizce saldırmayı becerenler, zenginler, sağlıklılar; kibirliler, Şeyta-

nın oğulları, öbür hayatta, hakikatte sıkıntı çekecek olanlar ve acı çekmiş kurbanlarının zevk dolu bakışlarının önünde cehennem ateşinde işkence edilecekler, sonunda Tanrı tarafından öçleri alınacak olanlardır. Bu etik kin söylemi Nasıralı İsa'dan ziyade Aziz Petrus'a ve onun kurduğu Kiliseye dayanır. Nietzsche, İsa'ya karşı hiçbir düşmanlık beslemez: Onu, *kabullenilen* zayıflık, sineye çekilen acı, kutsanan feragat öğretisini kin duymaksızın vaaz eden "anarşist bir aziz" olarak görür. Akli başında bir zayıf ve öyle olduğu için de, hiçbir şeyi fethedip korumaya muktedir olmadığına göre, bu dünyada bir zayıfın yapabileceği en iyi şeyin kaçınılmaz acılara boyun eğmek, her şeyden seragat etmek ve yüksek duygulara hitap eden ilahilerle günlük kokusu arasında usul usul tükenişe kendisini koyvermek olduğunu fark etti. Elbette ki, iki dünya metafiziğinin tamamının, kine dayalı ahlâki öğretinin ve kuvvetlinin cezalandırılmasının, bunların hepsinin, upkî hayali görüntülere ait dogmalar ve onların ardına sığınan engizisyon papazlarının hiyerarşisi gibi, İsa'nın vaaz ettiği şeyle pek az alâkası vardır ve hatta daha da ötesi, onu çarmıha götüren bizzat budur:

Hristiyanlık hâlâ her an olanaklıdır... Onun adına giydirilmiş mantıksız dogmaların hiçbirisiyle bağlantılı değildir; ne kişisel bir Tanrı'ya ne de onun öğretilerine ihtiyacı vardır; ne günaha, ölümsüzlüğe, kefarete ne de inanca... kesinlikle metafizik olmaksızın da yapabilir ve hatta çilecilik ve *uygun bir Hristiyan bilimi* olmaksızın da... Bugün kim ki şöyle der; "Asker olmak istemiyorum", "Mahkemelerle ilgilenmiyorum", "Polisin yardımına başvurmam", "İç huzurumu bozacak hiçbir şey yapmak istemiyorum ve şayet bundan ötürü acı çekmem gerekiyorsa huzurumu acıdan daha iyi hiçbir şey koruyamaz." İşte o kişi Hristiyandır." (Güç İstenci)

Aydınlanma'nın saldırısı köklü olarak Kilise'nin teolojik dogmalarını, gericiliğini ve dünyevi erkini hedef aldı. Öte yandan Hristiyanlığın ikili yanına ilişkin, zayıflığın ve kinnin yüceltilmesine ilişkin aslanan hiçbir Şeye dokunmadı. Aydınlanma'nın yerle bir ettiği Şeye saldırmaya devam etmeye değmez: "Hristiyan uydurmasının tüm o saÇma kalıntısı, tüm o örümcek ağından kavramları ve o teoloji bizi pek az ırgalıyor; binlerce kez daha da ipe sapa gelmez olsalar bile onları yıkmak için kılımları bile kımlıdatmayacağız. Öte yandan savaştığımız Şey bu ideal..." (Güç İstenci) Bu idealse, kuvvet ve sağlığın kötülenmesiyle birlikte zayıflık ve hastalığın, topluluk içgüdülerinin yüceltilmesi, dünyanın olağanüstü ve maddi olmayan bir öbür dünya, hüznölü, kirlil ve maddi bir bu dünya arasında ikili rol dağılımıdır. Bu ideal, daha üstün içgüdülerin, daha yüksek tutkuların ve insanoglunun hüsrana ve sefaletini tahta çıkarmak için en gözü pek Őehvetin bastırılmasıdır. İşte tam da bu yüzden, Hristiyanlık "insanlık için en öldürücü zehirdir" (İsa'ya Karşı). İlk yazmalarından birinde Nietzsche'nin D.F. Strauss'un dünyevileştirilmiş Hristiyanlığına yönelttiği saldırının esaslı budur. D.F. Strauss, daha sonra Nietzsche'nin "batakhane İncili" diyeceği Şeyi vaaz etmek üzere mitleri yıkacak bir eser –İsa'nın Hayatı– kaleme almıştı: Bu bir nevi, küçük burjuva değerlerin, yontulmamış kimselelerin, mülayimlerin, sürü halinde yaşıyanların, bedeli ağır dogmalar ve engizisyon olmadan güne ayak uydurmaktan hoşnut olup da Hristiyanlığın ve onun değerler hiyerarşisinin kaldırılmasının mantıklı sonuçlarını kaldırmaya da yeltenmeyen zayıf eğitilmiş "ilerici"lerin muhafazakârca mazur gösterilmesi idi. Bu "allamelerin" ve "bilimselcilerin" karşısında Nietzsche, İsa figürüne eski itibarını iade edecek raddeye dahi geldi: "Çağdaş doğa bilimlerinin bugün Hristiyanlığa üstün geldiğini sananlar karşısında ironi... Hristi-

yan değerleri asla söz konusu bilimler tarafından aşılmamıştır. *Çarmıha gerilen İsa* bugün bile en asil semboldür” (*Güç istenci*). İsa figürünün ılımlı tarihî boyutlarına varana dek insansallaştırılmasıyla, teolojik sapırmaların ve onun adına Kilise’nin kurulu dünyevi erk iddialarının kınanmasıyla eleştirmenleri memnun edecek hakiki değerlerin yeniden değerlendirilmesine bugün bile kalkışılmamıştır. Her ne kadar Nietzsche, başarılanın önemini, onu başardığını varsayan ve en iyi entelektüelleri en yüksek hedefler için hazırlayan *manevi eğitimi* yadsımasa da, yine de çok daha ileri gitmek gereklidir.

Platon’a karşı verilen mücadele ya da –“halk” için daha anlaşılır erişilir kelimelerle ifade edersek– Hristiyan Kilisesi’nin bin yıllık baskısına karşı verilen mücadele –zira “halk” için Hristiyanlık bir Platonculuktur– Avrupa’da, bugüne dek yeryüzünde görülmedik biçimde muazzam bir ruh gerginliği ortaya çıkarmıştır; böylesine zahmet isteyen gergin bir yayla en uzaktaki hedeflere nişan alınabilir. (*İyinin ve Kötünün ötesinde*)

Platon figürü yine Hristiyan yutturmacasıyla karışmış bir halde ortaya çıkarılır; bu bize neden Tanrı’nın ölümünün nihai sonuçlarından kaçmayı sürdürdüğümüze dair bir ipucu sunmaktadır. Gerçekte, monoteizmi yıkmaya kalkıştığımızda, onun en derinlerde saldırdığımız yanı Hristiyanlığa değil, bilakis *çok daha eskilere aittir*: Bu, Hristiyanlığa dâhil olmuş, ancak yeryüzünde ortaya çıkışı bundan birkaç yüzyıl öncesine dayanan bir şeydir. Bu olgunun tam yerini keşfetmek için Platon zamanına, hatta daha öteye Sokrates’e gitmek zorundayız. Nietzsche açısından Sokrates, fevkalade Yunan karşıtı bir figürdür; Olimpos tanrılarının asude ışığının Sileno’nun bilgeliğinin kaos ve acı dolu şimşeklerini artık saklamaktan aciz hale geldiği Yunan’ın trajik bir

döneminde ortaya çıkan bir çöküş figürüdür: “En iyisi Kralım, hiç doğmamış olmaktı. Ama bundan sonra en iyisi bir an önce ölmek...” (*Tragedyanın Doğuşu*) Sokrates bilincin mucididir, yani kartları genellikle buna oynar ve ona insan hayatının rehberliğinde seçkin bir konum bahşeder:

Tüm üretken insanlarda içgüdü özellikle yaratıcı-olumlayıcı güçtür ve bilinç eleştirel ve yapmamaya uyarıcı bir tavır içindedir. Sokrates'te ise içgüdü eleştirici ve bilinç ise yaratıcı olmuştur. Tam anlamıyla *Por defectum* ortaya çıkmış bir canavarlık! (*Tragedyanın Doğuşu**)

Olumlayıcı yaşamsal içgüdü, şüphe ve eleştiride amacından saparken bilincin bu seçkinliği, olumsuzlamanın bu etkin rolü, beraberinde muhtelif aşkın sonuçlar da getirir; kavramın –daha sonrasında Platon'da “idea”nın– eşyanın hakikati gibi değerlendirilmesi; hakikatin en kıymetli şey gibi yüceltilmesi; dilin, tartışmanın, gramerin ve iletişimsel –yani toplu yaşamaya ait– değerlerin, soyluluğun, içgüdünün ya da kuvvetin üstüne çıkması. Calicles ilk olarak mahkûm edilir...; eşitlikçiliğe, dağılmış olanı bütünleştirmeye, zıt ya da farklı tecrübeleri tek potada bir araya getirmeye, diyalektige yönelik eğilim... Tüm bu özellikler, birbirine zıt iki dünyayı, ideaların egemenliğini, “akıl = erdem = mutluluk” (*Putların Batışı*) denklemini, tutkular ve şehvet karşısında güvensizliği, sofistlerin taraflı ve hırslı bilgisinin –yani görüşünün– karşısında doğru tarafsız ve nesnel bilgiyi –yani bilimi–, vs. kurarak Sokratesçi inkârı olumlayan Platon'un düşüncesinde kesin bir biçimde tözleştirildi** ve formüle edildi. Bütün

(*) *Tragedyanın Doğuşu*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, 2005, s. 92 – ç.n.

(**) *Hipostasiado- hypostatized*: hypostasis: İlkçağ Yunan felsefesinde “altta yatan”, “temel”, “dayanıtı” ya da “görüşlerin ardında bulunan gerçek varlık” anlamında kullanılan terim, Latince'de “töz” için kullanılan substantia ya da “suppositum”a denk düşer (...) Platon'un dizgesinde bütün idealar birer hypostasis, görünenin ötesinde gerçek birer varlıktır. (Felsefe Sözlüğü s. 700) – ç.n.

bu Platonik-Sokratik dogmalar, Hıristiyanlığın kilise bazında mucidi olan, bu dogmaları, kilisenin Musevilige ait kin ve günah gibi karakteristik öğeleriyle harmanlayan aziz Pavlus tarafından bir araya getirilecektir. Aydınlanma, kadim Kili-se'ye yönelik eleştirisinde monoteizmin bu Platonik bileşeni-ne dokunmamıştır bile; hatta daha da fazlası: Onu, Hegel'de Devlet ve Mantıksal Akıl'da sistematik ifadesine kavuşan ay-dınlanmanın bizzat temeli olarak yüceltmıştır.

Nietzsche'nin Platon karşıtı tepkisi ya da daha doğrusu Platonculuğa olan saldırısı monoteist meselenin derinliğine kadar iner zira *bu, Batı metafiziğinin monoteizmine karşı ve-rilen metafizik bir mücadeledir*. Nietzsche, Hegelci sistem içinde sonucuna ulaştırılan Platoncu metafiziğin monoteist doruğuna karşı, çoktanrıci pagan bir metafizik kurmayı ar-zu eder. Heidegger, Nietzscheci düşüncede üzerine bahis oynanan metafiziği gayet iyi görür; öte yandan, onun dü-şüncesini Batı metafiziğinin nihai eleştirel sureti olarak *on-tolojize etmeye* çabalayarak yanılır, hatta daha da kötüsü Ni-etzsche'yi köklü biçimde tahrif eder. Nietzsche, Batı metafi-zığının geleneksel sorularına yanıt vermez, bilakis tam da bu soruları monoteizmin temel emareleri olarak itham eder ki bu, sözgelişi Heidegger'de kusursuz bir biçimde görüle-bilir. Geleneksel olarak metafiziğe göre, *özü, varlığın içinde saptayan düşünce biçimi* olarak tanımlanır (E.Fink). Bu sap-tama, özün böylesi biçimini, özün yapısını, en yüksek öz ve böylesi bir özün kendini ortaya sergilediği hakikati sorgula-yan bir dizi soruyla formüle edilir. Yüzyıllar boyunca bu so-rular, varlıkla hiçlik, varlıkla oluş, varlıkla görünüş, varlıkla düşünme gibi çiftleri, diyalektikle yani zıtlıkların kaynaş-ması ve birbirini alt etmesi vasıtasıyla ilişkilendirerek kendi aralarında ve birbirleriyle karşı karşıya getirdi. Platon'dan Hegel'e gelene kadar dört aşkın unsur metafiziğe hâkimdir: *ens, unum, bonum, verum* ya da olduğu haliyle "bir olarak,

lyl olarak ve hakiki olarak öz"... Bununla birlikte, Hegel'in izinden Fink'in de kesin bir dille belirttiği gibi Nietzsche'nin *belli açıdan* bu sorulara yanıt verdiğini varsaymak buna esas itibarıyla aldatıcı geliyor: Sözgelisi, *Güç İstencinin* Nietzsche'nin özün içeriğine ilişkin verdiği yanıt olması ya da bengi dönüş doktrininin özün devinimi konusuna yanıt olması gibi... Bu kuşkusuz, Nietzsche'ye başarısızlık atfetmek demektir; yani başka şekilde düşünemediği için başka bir şekilde düşünmediğine ve monoteizmden farklı herhangi bir yere değil, sadece monoteizmin farklı bir biçimine eriştiğine hükmetmektir. Zira buna hükmetmek Nietzsche'nin, son tahlilde her şeyi dengeye getiren indirgemeci eşitlikçiliğe karşı çıkmasındaki *farklı incelikten* vazgeçmektir. Nietzsche açısından özü kendi varlığında saptamak *temel bir anlaşılabilirliği* kabul etmek anlamına gelir: Bu, var olana *temel bir anlaşılabilirlik*, onun yüzünden ve onun içinde metafizik soruları yarattığımız dile *ethili ve nesnel bir saydamlık*, verili olana *asgari bir istikrar ve öznel arası bir çişim*, özel bilinçsiz durumlarından ve tarihsel konumlarından çok ötede, metafizikçilere nihai bir *çıklarlar topluluğu* bahşetmektir. Fakat bunların hepsini bahşetmek muhakkak monoteizmi kabul etmek, onun teorik ve etik onulmazlığına boyun eğmek anlamına gelir! Monoteizm Aklın, Düşüncenin ulaştığı bir keşif değil, tıpkı Hegel'in "Büyük Mantık"ta gördüğü gibi Aklın kendi varlığı içinde olduğu biçimiyle sergilenmesidir. Akıl yola çıkığında her daim aynı yere gelir. Bundan ötürü sorun, tüm metafizikçilerin derinde var olan fikir birliğini şaşırtmak ya da, *o bakış açısıyla*, ne denirse densin, tüm tezlerin sonuçta metafizik yaklaşımlarla uyuşması değildir. Tanrı'nın ölümünün getirdiği en korkunç sınav, Akla karşı tezler öne sürmeye yeltenmek, Mantık Çemberini kırmak, *İdeaların ürünü olmayan bir düşünceye ulaşmaktır*. Bu mücadele, metafizik bir düzleme, an-

cak gelenekselden daha radikal biçimde metafizik olan, nihayetinde *trajik* olan bir düzleme yerleşir. Trajik olanla olumlayıcı ve çoğul olan gelir ve Sokrates'in düzenini alt üst ettiği içgüdüler-bilinç ilişkisi başlangıçta olduğu gibi, yeniden sahnede belirir. Bu, Nietzsche'nin tüm ontolojiye verdiği yanıtır: "Parmenides dedi ki: Olmayan bir şey düşünülemez. Biz de öbür uçtayız ve diyoruz ki: Düşünülebilen şey kesinlikle bir hayal ürünü olmalıdır." (*Güç İstenci*)

Metafizik monoteizm her şeyden çok dile yaslanır. Aslında Batılı metafizik *dilbilgisel bir yorumdan* başka bir şey değildir:

Hiçbir şey, örneğin Elealıların formüle ettiği biçimiyle, varlık yanılgısı kadar naif bir ikna gücüne sahip olmamıştır; söylediğimiz her sözcük her cümle ondan yanadır. Elealıların karşıtları da hâlâ onların varlık kavramının baştan çıkarıcılığının etkisindedir: diğerlerinin yanı sıra Atom'unu bulduğunda Demokritos... diğerlerinin arasında atomunu bulduğunda... Dilde "Akıl": Ah ne yaşlı ne hilebaz kadındır o! Korkarım ki kurtulamayacağız Tanrı'dan hâlâ gramerine inandığımız için *

Bunun tek nedeni dilin, adeta bizi üzerinde yürüten, aşırı derecede ince bir buz tabakasıymışçasına –desteği bize her lazım olduğunda kırılan bir buz tabakasıymışçasına–, saydamlık taklidi yapması değildir; olağanüstü biçimde ham bir araç oluşu ve ontolojik sorunlarımızın derinliğine inmeye kalktığımızda hata veren bir araç olması değildir; bu sorunları *üretmesidir*; nesneleri, onların sürekliliğini, esaslı oluşunu, "varoluşu"nu icat etmesi, olayların akışkan magmasında, özü üzerinden muhakkak hararetili bir hevesle dışta kalan durgun olay dilimlerini saf dışı etmesidir.

(*) *Putların Batışı*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, 2005, s. 29 – ç.n.

Eskiden başkalaşma değişme hatta oluşum görünüşün kanıtı olarak, bizi yanıltan bir şeyin var olması gerektiğinin bir işareti olarak kabul edilirdi. Bugün ise tam tersine tam da akıl-önyargısının bizi, birliği, özdeşliği, sürekliliği, tözü, nedeni, şeyselligi, varlığı kabul etmeye zorladığı kadar bir ölçüde yanılgıya düştüğümüzü, yanılgıya zorunlu olduğumuzu görüyoruz. sıkı bir gözden geçirme temelinde öyle eminiz ki yanılgının burada yattığına. Büyük yıldızın devinimlerindeki farklı değil durum: onun devinimlerinde gözlerimiz, burada ise dilimiz yapıyor yanılgının avukatlığını. Dilin oluşumu gereği psikolojinin en tortulaşmış biçimidir: dil metafiziğinin açıkçası: aklın, temel varsayımlarını bilince çıkardığımızda kaba bir fetişin içine gireriz. Odur her yerde bir eyleyen ve bir eylem gören; istencin neden olduğuna inanır; Ben'e inanan, varlık olarak; töz olarak Ben'e inanan, Ben-tözüne duyduğu inancı tüm şeylere yansıtan – böylelikle “şey” kavramı yaratılmış olur... Varlık her yerde neden olarak düşünülür atfedilir; “varlık” kavramı “ben” kavramının ardından ondan türetilmiş olarak gelir. Başlangıçta istencin etkiyen bir şey olduğu, istencin bir yeti olduğu yanılgısının doğurduğu büyük felaket vardır... Bugün onun yalnızca bir sözcük olduğunu biliyoruz... (*Putların Batışı*, s. 28)

Bilmek için her hamle, özellikle de bilinmek istenen kurulu gerçeklerin düzeninden daha karışık ve tehlikeliyse muhakkak kelimelere takılır ve tökezler:

İlk çağlardaki insanlar bir sözcüğü yerleştirdiklerinde, bir keşif yaptıklarını bir sorunu çözmüş olduklarını sandılar; oysa yaptıkları sonucu zorlaştırmak oldu. Artık, bilgiye ulaşmak için sürekli olarak taş kadar sert ve ebedi hal almış sözcüklere tökezlemek gerekir; öyle ki bir bacağı kırmak bir sözcüğü kırmaktan daha kolaydır. (*Tan Kızıllığı*)

Dilin kuvvetini artıran yanılsamaların en azılısı, özdeşlikle ilgili olan fevkalade ontolojik yanılsamadır; nesnel düzlemde özdeşlik dengeli, tekil, ayrı şeyler ortaya çıkarırken, öznel düzlemdeyse aynı özelliklere sahip, daimi ve nesneleşmiş bir ben'i ortaya çıkarır. Gerçekte "ben" kavramı şey kavramının önünde yer alır ve ona model teşkil eder:

Hesap yapabilmek için "birimlere" gereksinimimiz var: Benzer birimlerin var olduğunu varsaymak için bir neden değildir bu. Birim kavramımızı "ben" kavramımızdan –çok daha kadim olan iman şartlarımızdan– çıkardık. Kendimizi birimler olarak düşünmüş olsaydık asla "şey" kavramını oluşturmuş olmayacaktık. (Güç İstenci)

Sokrates'e dönelim şimdi. Bilinci, eleştirel, tepkisel ve olumsuz rolünden arındırarak yaratıcı bir seviyeye yükselten oydu. Mantıki olarak bilincin bu yükseltilmesi dile, tartışmaya, söz hilelerine bağlaştık bir vurguyla beraber görülür. Karşıtlarından açıkça temizlenmiş savlara kesinlikle şüphe ekti, ancak sadece dilsel evrenselleri en azami biçimde *özerk hale getirmek* için, kelimelerin iktidarını mutlaklaştırmak ve "tarafli" yani içgüdüsel eklentilerden onları temizlemek için. Bir sofist en "güçlü" savı aradığında beklentisi kendi kuvvetini artırmak, erk kazanmak, ya da söz konusu anda hırsla istediği şeye ulaşmaktı. Öte yandan Sokrates *dili kendi içinde yükseltti*, rakiplerini İdeaların, göksel tahtında kurulu kelimelerin ve ustalıklı mekanizmaların kuvvetiyle kuşattı. Platon, daha sonraları da Hegel insanın *metazori sürüleştirilmesinden* başka bir şey olmayan bu Mantıksal Sözel Sisteme kesin bir biçim verdi. *Bilincin dile ihtiyacı vardır, çünkü o, mahremiyetimizin 'sürü'yle ilgili cephesidir*. Hiçbir şeyin değeri yoktur ve bundan ötürü mütemadiyen iletişim peşindedir ya da daha doğrusu, anlatılabilir olan dışında hiçbir şeyin bundan ötürü gerçek değeri yoktur. Öte yandan,

Kendimizi anlattığımızda kendimize yeterince değer vermiyoruz. Asıl yaşantılarımız kesinlikle boşboğaz değildir. İsteseler de kendilerini anlatamazlar. Çünkü anlatacak sözcük bulamıyorlar. Bir şeyi anlatacak sözcükleri bulabiliyorsak onun dışına çıkmışızdır çoktan. Her konuşmamızda bir nebze aşağılama da vardır. Dil öyle görünüyor ki, yalnızca ortalama, orta boy, anlatılabilir olan için bulunmuştur. Dille birlikte konuşan kişi de kabalaştırır kendini – Sağır dilsizler ve diğer filozoflar için geçerli bir ahlakтан. (Putların Batışı, s. 80-81)

Kişisel özdeşlik mitine ve sürünün işlevinde kaçınılmaz olan sorumluluğun ve kimliğin dayandığı 'ben'e ve 'ruh'a dayanan bilinç, mahremiyetin bilinçsiz geniş sahasından aldığı itkileri mütemadiyen çarpıtır. Aldığı işaretleri kırıp özetler, onları keyfi biçimde gruplandırır, karmaşık olanı birleştirir, sebepler ve bağlantılar uydurur, her şeyi anlaşılır, anlatılabilir, dolayısıyla da diğerleri tarafından ve bilincin geçici olarak karşılıklı diyalog yürüttüğü o "öteki" tarafından tolere edilebilir hale getirir. Gerçekte, "birey yoktur, tür yoktur, kimlik yoktur sadece yoğunluğun yükseliş ve alçalışları vardır."(Güç istenci) Ancak bunu kabullenmekle kendimizi sessizliğe ve dolayısıyla yalnızlığa mahkûm edeceğiz: Daha bile içsel bir sessizliğe, bizi kendi kendimizin dostu olmaya götüren bir sessizliğe... Pierre Klossowski bu Nietzscheci duruşa şöyle yorum getirir: "Günümüzün işaretler düzeni karşısında ve dilin bizi kandıran sabitliğinin üzerinden birbirinin peşinden gelen kesik kesik durumlar dizisinden ibaretiz; bir yandan bu kurallar dizgesine bağımlı olurken diğer yandansa sadece kesik kesik yaşamamıza rağmen devamlılığımızı idrak ederiz: Öte yandan bu kesik kesik durumlar dilin sabitliğini kullanma ya da kullanmama biçimimizden başka bir şeyle ilgili değildir: Bilinçli olmak onu kullanmak

1867'de (solda) ve 1883'te (sağda) Nietzsche.

demektir. Peki ama, sustuğumuz zaman ne olduğumuzu anlamak için bunu ne şekilde yapabiliriz?" Bilinç, bize biricik, genel, sabit ve üç aşağı beş yukarı "manevi" bir kimlik icat eder. Üzerinde yükseldiği fiziksel desteği mümkün olduğunca unutmaya çalışan bir kimlik. Bunun nedeni bilhassa da "beden"in –ki nesneleştirici ve birleştirici kelime olarak bu da tıpkı "ben" ve "ruh" gibi aldatıcıdır– oluşturduğumuz sessiz ve tutkulu çoğulluğun kalıcı temsili olmasıdır: Beden –her şeyden önce "beden'in bu hali– kelimeleri yadısyandır; sadece onların ötesine giderek değil, onları kışkırtarak yapar bunu; onlara asla tarafsız olmayan kökenini verip onları kavgacı biçimde canlandırıp ikili anlamında onları kışkırtarak... Bütün bunlarda bizim için artık kaçınılmaz olarak Freudcu psikanalizin çehresine işaret eden çokça şey vardır ve hatta bilinçsiz olan üzerine Nietzsche'nin en açık ifadelerini alıntılayabiliriz.¹ Ancak geveze bilinç tarafından

1 Sadece iki örnek özellikle çok açıklayıcıdır: "Başlıca büyük faaliyet bilinçsizdir," (GI) ve bir de "Tüm insanlarda bilinçsiz olan bilinçli olana nazaran daha fazla zenginliğe ve öneme sahiptir." (GI)

haskı altında tutulan bedenin tutkulu sessizliği keramet gösterdiği anda Nietzsche çok daha ileri gider: Her şeyi söylemek için, bilinçsiz olanın *sözlü açıklığından* kaçınırız, bilincin kaçamak bir tarzda zuhur etmesinden ve yokluğuyla onun *diyalektğine* karşı tanımlanmış olandaki dilbilimsel düzenlenişinden:

Mantıklıların hurafesiyle ilgili, bir kez daha usanmadan bu batılların istemeden itiraf ettikleri ufak ve küçük bir gerçeğin altını çiziceğim; şöyle ki, bir düşünce o istediği zaman gelir *ben* istediğim zaman değil; öyle ki “ben” öznesi “düşünüyorum” yüklemine koşuludur demek var olan gerçekliğin *tahrifi* olur. O düşünür: Aslında bu “o”, kadim ve ünlü “ben”dir, yumuşak bir tarzda konuşursak, bir önerme, savdan öte bir şey değildir ve her şeyden öte “dolaysız bir katılık” de değildir. Kısacası, “o düşünür” demek, zaten yeterince şey söylemektir; zaten bu “o”, sürecin bir yorumunu içinde barındırır ve bir parçasını oluşturmaz. Burada, dilbilimsel yordam uyarınca, “Düşünmek bir faaliyet, eylemde bulunan kimse neticede tüm faaliyetin bir parçasını oluşturur,” diye mantık yürütülür. Eski atomculuğun aradığı benzer şemayla aşağı yukarı aynı fikirde olarak, eylemde bulunan “kuvvetin” yanı sıra, kuvvetin içinde yaşadığı, eyleme geçtiği o madde parçacığı atom; “bu dünyevi mekân” olmaksızın daha katı beyinler öte tarafa geçmeyi öğrenmişti ve belki de bir gün insanlar, mantıklılar da küçük “o” (eski ve muhterem ben’in buharlaşıp yok olarak indirgendığı “o”) olmadan da geçmeye alışacak. (*Iyinin ve Kötünün Ötesinde*)

Dilin tahrifleri, bilincin tepkisel yanılsaması: bilgilenme hataları. Metafizikğin bütün büyük hakikatleri –ve aynı zamanda unutmayalım ki, deneysel matematiksel bilimin de tüm büyük “hakikatleri”– dilbilimsel suiistimallerde dağılıp

parçalanır. Aklın da nesnenin de karmaşıklığının *manu militari** kötürümleşmiş keyfi birimler olduğu; *ifade edilmeyenin katıksız paniğinin* ürünü dilsel kurgular ve ifade edilemeyenin insan sürüsü üzerinde uyguladığı tehdit olduğu keşfedildiğinde Hakikat kavramı –“aklın ve şeyin uyarlanması”– da temelinden tökezler. Hakikat, o “ihtiyar baştan çıkarıcı dişi”nin, yani Aklın fevkalade yalanıdır. “Ben Hakikatım,” dememiş miydi daha yeni öldürülüp hayatını kaybeden Tanrı. Ölen O, hataların, sahteliklerin, görünüşlerin içinde yaşayamaz. Tam şüphecilik, mutlak sessizlik, teori ve ifadenin ölümü: Kadim Tanrı’nın yerine onun laik Sistematik Akıl yorumunu koymayı beceremeyenler için bu muydu yani yegâne kazanım? Azametli ve mağrur bilimsel dürtü; *sapere aude*** dogmacılık ve engizisyon olmaksızın özerk ve kau bilgilenme gayretleri hepsi buraya kadar mıydı yani? Güpegündüz karanlıktan ve Tanrı’nın ölümünün ne manaya geldiğini sonunda anlamış olan kişinin iliklerine işleyen yıldızsı soğuktan söz eden o deli, haklıydı öyle mi? O zaman, en iyi ihtimalle, sonu gelmeyen bir eleştirel çabadan başka bir olasılık, bilginin tamamının bir sahtelik ya da hata gibi acımasızca *eleştirilmesinden*, tüm ebedi gerçekliği basit bir görüntüye indirgemekten başka bir şey kalmaz elde. Yani, *tepkisel* olan, asla *etkin* olmayan bir zihinsel duruştan başka bir şey mümkün değil midir? Meselelerimiz giderek daha *ciddileşirken* bakalım özgürleşebilecek miyiz? “Hakiki dünyayı ortadan kaldırdık: Hangi dünya kaldı geriye? Belki görünüş dünyası... Ama olamaz! Hakiki dünyayla birlikte görünüş dünyasını da ortadan kaldırdık!” (*Putların Batışı* s. 32) Ve Nietzsche utku dolu bir edayla ekler: “Öğlen, gölgenin en kısa düştüğü an; en uzun yanılgının sonu;

(*) *Manu militari*: Metazıri – ç.n.

(**) *Sapere aude*: “Aklını kullanma cüreti”, “her şeyi sorgula” anlamındaki deyiş – ç.n.

İnsanlığın doruk noktası; Zerdüşt'ün İlk sözleri." (Putların Batışı s. 32) Aslına bakılırsa, burası eski Tanrı'nın ölümünü gerçek anlamda *lehimize* kullanmaya başlayacağımız andır; ne eski içeriklerin tamamını her şeyi kapsayan bir monoteist neo-teolojik sistemin içinde korumamızı gerektiren ne de yıkıcı gücümüzün yığıldığı harabeler karşısında korkuyla gözümüzü kör eden bir an. Bize yeni bir hakikat ve yalan, yanlış ve doğru yanıt algısının –*ahlâk ötesi bir anlamda hakikat ve yalan* algısının– açılacağı andır.

Bir yargının sahteliği artık bizim açımızdan kendi kendisine bir karşı çıkış değildir; belki de yeni dilimizin içinde tınladığı en tuhaf şey bundadır. Mesele bu yargının hangi noktaya kadar hayatın lehine olduğunu, hayatı koruduğunu, türü koruduğunu, hatta belki de türü seçtiğini bilmektir ve bizler de en yanlış yargıların (sentetik yargılar onların *a priori* bir kısmını oluşturur) bizim için en kaçınılmaz olanlar olduğunu ilkesel olarak olumlama eğilimindeyizdir; insanoglunun, mantıksal kurguları kabullenmediği takdirde; gerçeği, katıksız biçimde koşulsuz kendine-özdeşten icat edilen bir dünyanın ölçüsüyle ölçüp biçmediği takdirde; dünyayı nicelik aracılığıyla kalıcı olarak sahiplenmediği takdirde yaşamasının imkânsız olduğunu ve yanlış yargılardan vazgeçmenin hayattan vazgeçmek, hayatı inkâr etmek olduğunu olumlama eğilimindeyizdir. Hakikat-olmayanın hayatın koşulu olduğunu kabullenmek: Bu elbette, alışılmış değerdeki duygularla tehlikeli bir tarzda yüzleşmek anlamına gelir; ve bunu yapmaya cüret eden bir felsefe, artık sadece bu sayede iyinin ve kötünün ötesinde konumlanır. (*İyinin ve Kötünün Ötesinde*)

Peki, ama Nietzsche de burada, türü korumasının ve hayatın koşulu olmasının onun sürüye ait özelliği olduğu gerekçesiyle yakıp yıktığı her şeye yeniden itaat ederek, Des-

cartes'in sistemli şüphesindeki aynı tuzağı kurmaz mı? Sonuç olarak uysal bir şüpheciliğe düşmez mi? Zira "İnsanoğlunun hakikatleri son tahlilde nelerdir? Çürütülemez hatalardır." (Şen Bilim) dediği aforizmasını bizzat kendisi "nihai şüphecilik" olarak adlandırmıştır. Çürütülmesi insan türünün ortadan silinmesi anlamına geleceği için hakikat olan *yaşamsal yalana* neticede itaat mi edilmektedir? Kuşkusuz evet, ancak bununla birlikte, artık hiçbir şey teorik planda eskisi gibi olmayacaktır. Her şeyden evvel, hakikat, hayatın emrine verilmektedir, hayat hakikatin emrine değil: Çünkü açıkça *hakikatin bizi ilgilendirdiği için hakikat olduğu* varsayılmaktadır, böylece çıkarlarımıza, tutkularımıza, içgüdülerimize karşı tarafsız bir hakikati ortaya koyma noktasındaki tüm çabanın maskesi düşmektedir. İkincisi, *hakikatin kontrolü*, onunla deney yapma, oynama, onu yaratma ihtimali, bize geri dönmektedir, bizim tarafımızdan bir değişiklik olasılığı olmaksızın, kendi özdevinimiyle bize rağmen işlevini sürdürmesine tahammül etme zorunluluğundan kurtuluruz. Eskiden Hakikat karşısında boyun eğmesi, itaatkâr, erdemli olması gereken insanken, artık bizim merhametimize ve erdemimize ayak uydurması gereken hakikatin ta kendisidir. Son olarak da, *temelinde sürüye ait olmayan bir ölçüt* çıkar ortaya: "Hakikatin ölçütü kuvvet anlayışının artmasındadır." (Güç İstenci) ve her ne kadar belli bir anda türü korumak bireyler olarak bizi ilgilendirse de, "tür" kadar "bireyin" de tutkunun hizmetinde yararlı icatlar olduğu ve günün birinde bireyler olarak çıkarlarımız türe karşı karar alacak olursa bunun ne de iyi olacağı bize gösterilmektedir... Kesinlikle, insanoğlunu en çok zayıflatabilecek ve köleleştirecek şey aynı zamanda onun en büyük kuvvetidir, yeter ki araçlarının görünen "özerkliği" ya da "gerekliliği" tarafından köleleştirilmeye izin vermesin.

Zamana ve mekâna ilişkin anlayışımız ve mantığımız sonu otoriteye varan, güçlü özetleme yetenekleridir. Bir kavram, tam olarak hiçbir şeyin kendisine tekabül etmediği ancak pek çok şeyin kendisini andırdığı bir icattır. “Üçüncü bir şeye benzeyen iki şey kendi arasında da eşittir” önermesi, şeylerin varoluşu ve eşitliğine işaret eder; bu halde, ne biri ne de ötekiler var olmaktadır. Bununla beraber, kavramlar ve sabit sayılardan icat edilmiş bu dünya, insanoglunun, işaretlerle özetlenmiş devasa bir gerçekler niceliğine sahip olmasına ve onları belleğine sokmasına olanak tanır. İşaretlerin sistemi, bilhassa da yapılmış gerçeklerden uzaklaştığı içindir ki onların üstünlüğünü meydana getirir. İşaretleri sayısız deneyimine indirgemek, böylelikle de şeyleri kavrama becerisini artırmak, kesinlikle onun üstün gücü bu noktada yatar. “Maneviyat”; yani işaretlerin değerine indirgenmiş gerçeklerin sıra dışı bir niceliğine sahip olmak. *Ruhun bu dünyası, işaretlerin bu dünyası bir görünüşten ya da yanılsamadan başka bir şey değildir. (Güç Istenci)*

Yanılsamanın ve sahteliğin, yaşamsal yalanın dünyası, ama aynı zamanda kuvvetin ve erkin, en cüretkâr deneyimlerin ve *yaratımın* da dünyası. Bununla birlikte, hakikatin sadece belli bir hayat tarzı için yararlı ve çürütülemez bir hatadan ibaret olduğunu fark eden yaratıcı birey, türün sürüye özgü, değişime uğramaz, *ayrımı* –kelimenin her iki anlamıyla da, seçkini de ayrıkstıyı da– yıkan hakikatleriyle burun buruna gelecektir. Türün bu hakikatleri, kuvvetli, özerk, gerekli ve tarafsız anlamda Hakikat olmaya yeltenir: İlahi Hakikat olmaya çalışır, çünkü bu onun işleyişi için *yararlıdır*, çünkü Tanrı’nın ölümünün meydana çıkması sürü tarafından sindirilemez. Eskiden türün hakikatlerinin evrenselliğini ve dokunulmaz ebediliğini güvence altına alan

Kilise ve metafizikti; Tanrı'nın ölümünün ve Aydınlanma'nın ardından bu rolü üstlenen *bilim* olmuştur.

Aslında bilim, *insanoğlunun* –bireyin *değil*– her şeye ve kendisine karşı saygı beslediği biçimi oturtmak ister, sonra da tecrit olmuş varlıklarla grupların acayip meraklarını *ortadan kaldırmaya* ve böylelikle de *daimi* ilişkiyi kurmaya yeltenir. Burada bilinegelen şey hakikat *değil*, bütün dönemlerde ve var olmak istediği her yerdeki insanoğludur. Yani, hayaleti oluşturan her neyse, *aynı fikirde olunması gerekeni* bulmak için herkes ona usanmadan katkıda bulunur, çünkü bu, insanın özüne aittir. Bunu yaparak, uzunca süredir düşünüldüğünün aksine epey bir şeyin gerekli olmadığı fark edilir ve gerekli olanı kurmak için gerçeklik söz konusu olduğunda hiçbir şey uymaz, şayet *insanoğlunun varoluşu o zamana dek* bu “gerçekliğe” olan inanca bağımlı olmamışsa (tıpkı beden gibi, özdek, müddet vs.de) *Böylelikle, bilim, türün özünün kurmuş olduğu süreci devam ettirmekten başka bir şey yapmaz, o süreç ki belli şeylere inancı bölgesel bir hastalığa dönüştürme ve inançsız yok olmaya terk etmek suretiyle bertaraf etme eğilimindedir.* Duyularla elde edilen *benzeşme* (mekân açısından, zaman duyusu bakımından küçük ve büyük olan açısından) türün varoluşunun bir koşulu haline dönüştürülmüştür, gelgelelim hakikatle ilgisi yoktur. “Deli”, “rahatsız beyin”, kişisel acayip merak, bir tasarımın hakiki-olmayışını *değil* anormalliğini kanıtlar; bu ona kitlelerle *yaşama* olanağı tanımaz. Bilginin alanına hükmeden şey, kitlenin içgüdüsüne eş değerdedir; kitle daha uzun yaşamak amacıyla varoluşunun özgün koşullarını gitgide daha fazla bilmek ister. Eskiden toplumun ve dinin aradığı duygunun istikrarını bugün arayan bilimdir. Her şey için *normal beğeni* artık oturmuştur; sürekliliğe olan inanca dayalı bilgi süreklilikten daha

kaba saba biçimlerin (kitle, halk, insanlık) hizmetinde karşımıza çıkar ve daha ince biçimleri, acayip kişisel beğenileri bertaraf etme ve öldürme eğilimi taşır; *bireyleştirmeye* karşı, *tek bir kişinininki* hariç varoluşun koşulu olmayan beğeniye karşı işler. Tür en kaba hatadır, bireyse daha geç bir evrede gelen en ince hata. Birey, kendi özgün varoluşu için çarpışır, yeni beğenisi için, diğer bütün nesneler karşısında göreceli anlamda *biricik* olan duruşu için; bu duruşa sahip olma nedeni, küçük gördüğü genel beğeniye nazaran onun daha iyi oluşudur. *Hakimiyet kurmak* ister. Ancak o zaman fark eder ki, bizzat kendisi, değişen bir şeydir; beğenisi değişkendir; inceliği onu bireyin olmadığına dair sırra erdirir, bireyin her an bir sonrakine nazaran başkası olduğuna dair sırra, varoluşunun koşullarının sayısız bireyin varoluşuna ait olduğuna dair sırra... Sonsuz *küçük* an gerçekliktir, üstün hakikattir, ebediliğin içinden yükselen bir şimşek-imge akıp gider. Böylelikle öğrenir ki, bilmekten zevk aldığı bilgilerin hepsi türün kaba hatasına, bireyin en ince hatalarına, yaratıcı anın hatalarına –tüm hataların en ince olanına– dayanır. (*Güç İstenci*)

Tüm bilgiye hükmeden Hakikatin tesadüfi rolünün bu belirtisi, *yaşamsal perspektifçilik*, bir yandan, tür için hakikatler olarak yerleşik yalanlara ihtiyaç duyan, hakikatleri bilmek için onlara ihtiyaç hisseden biri için, onları yararlı uydurmacalar olarak kabullenmeyen biri için yok edici olabilir. İster Tanrı olsun ister bilim, dayanabileceği *kişidişi*, *tarafsız* bir şeye ihtiyaç duyar ve buna tam olarak kendi hakikatlerini yaratmaktan aciz olduğu için ihtiyaç duyar, çünkü ayan beyan ortada olan zayıflığından ötürü bilmektedir ki Tanrı'nın ölümünden *hiçbir şey çıkaramayacaktır*. Onu hayatta tutan şey tarafından alaya alındığını ve *kandırıldığını* hisseder, içinde devindiği koşullar hakkında ya "hiçbir şey

bilmek istemiyorum” uzmanlığında ya sürüye ait herhangi bir vasat dogmayı körü körüne benimsemekte ya da intiharda sığınak arar. Veya belki de felsefeye sığınır ve hayal kırıklığının boyutu ve niteliğinden sapar. Bu, *nihilistin*, diğerlerinin ısrarla hayatta kalmak için istediği şeyi istemekten aciz olanın durumudur; kendi hesabına istemekten de istemeyi bırakmaktan da aciz olanın durumudur; istencini yok edemezken *hiçi isteyecek*, *hiçliğe* dair bir istenç besleyecektir. Bunlar Tanrı'nın ölümünün kurbanlarıdır, tarihin en büyük öldürme olayının ardında bıraktığı hakiki yetimlerdir. Söylemeye ne hacet, akli başında insanların, delinin yürek paralayan mesajını anlayan üstün ruhların büyük çoğunluğu nihilizme düşmüştür; onların arasında azar azar nihilizmi halkı yönetme biçimi haline getiren, Tanrı'nın ölümünden doğan bu neticeyi ülkelerin bütünüyle ölümü ve yok oluş içgüdüsü haline getiren pek çok ünlü lider, halk yöneticisi vardır. Nihilistin duruşunu daha yakından tahlil edelim:

Nihilist filozof tüm olayların hiçbir yere varmadığına ve anlardan yoksun olduğuna kanidir ve *hiçliğe varmaması gerektiğine de anlamından yoksun olmaması gerektiğine de kanidir*. Peki, ama bu olmaması *gerekmek* nereden gelmektedir? Bu “*anlayış*”, *ölçü nereden çıkarılmaktadır*? Nihilist aslında anlar ki, yararsız ve budala benzer varlığa bakış filozofun çileden çıkarıcı ve yıkıcı şekildeki *talminsizliğine* yol açar. Bu algılama türü, filozof olarak bizlerin en ince hassasiyetinden nefret eder. Buradan şu absürt değerlendirme çıkar: *varoluşun özelliğinin filozofu memnun etmesi gerekecektir*, şayet beriki onaylanmak istiyorsa... (*Güç İstenci*)

Aslında, dünya *kendisi için* hiçbir şey sunmaz, ne kendisi için varoluşu renklendiren, dehşetlerini yatıştıran ne de onu gözlemcinin gözlerinde *cazibeli* kılan ebedi ve evrensel

olarak geçerli –Tanrı gibi– bir hakikatler ve değerler oyunu sunar. Hayal kırıklığına uğrayan insan, yani nihilist, dünyanın savcısı kesilir, eski sözlerini tutmadığı için, üzerine yollandığı değerlerini ve tanrısallığı *daha iyi savunmadığı* için tüm gerçeği dava eden iddia makamına dönüşür. Ancak;

Yalan, tanrısal bir şey olmasın sakın? Tüm şeylerin değeri sahte olan şeylerden ibaret olmasın?.. Umutsuzluk, *hakikatin tanrısallığına* olan inancın bir neticesi olmasın sakın?.. Yalan ve sahtecilik (sahteleştirme), bir kavramın takdim edilmesi, kesinlikle bir değer, bir anlayış, bir amaç değil mi yoksa?.. Yoksa Tanrı'ya inanmamak mı gerekecek, hakiki olmadığından değil *sahte olduğundan...* (Güç İstenci)

İyimserlik ve kötümserlik, İlahi Hakikatin değerine yönelik aynı inanın birer ürünüdür, olanın ya da olması gerekip de olmayanın değerine yönelik inanın... Her iki durumda *da yalan ve sahtecilikten* yaratıcı bir şekilde faydalanmaktan acizlik vardır; yani ona sahip olmayan bir şeyin içine, değeri yeni yerle bir olmuş bir şeyin içine bir değer ya da anlam dâhil edilemez. Sonuç itibarıyla, kötümserlerle iyimserlerin, nihilistlerle inananların hepsi de Hakikatin, Değer ve Anlaman biricik merkezi etrafında hayranlıkla ya da, umutsuz özlemle dönmekte olan monoteist teologlardır.

Bıktıncaya dek kullanılan iyimserlik ve kötümserlik sözcüklerine son! Çünkü onların kullanım nedenleri günden güne yok oluyor, artık sadece hâlâ böyle kaçınılmaz biçimde gereksiniyor onları. Çünkü tüm dünyada, herhangi birisi dünyaların en iyisini yaratmış *olması gereken* bir Tanrı'yı savunmak zorunda değilse, kendisi iyi ve mükemmelse neden iyimser olmak istesin? Ama hangi düşünen kişi bir Tanrı hipotezine gerek duyuyor ki hâlâ? Ancak tanrının avukatlarını, teologları ya da teolojiyle uğraşan filozof-

ları kızdırmaya ve karşı iddiayı güçlü bir biçimde ortaya koymaya ilgi duyulmuyorsa, kötümserliğine inandığını belirtmek için de bir neden bulunmamaktadır: kötünün hüküm sürdüğünü, acının hazdan daha büyük olduğu iddiasını. Ama şimdi teologlar kimin umurunda teologlardan başka?" (*İnsanca Pek İnsanca*)*

Tanrı'nın ölümü aynı zamanda iyimserliğin yanı sıra kötümserliğin de sonudur, çünkü her ikisi de hakikatin aynı minvaldeki teolojik algılanmasının bir ürünüdür.

Tanrı'nın ölümüyle ortaya çıkan nihilist acıya ve bilimin, türün hakikatlerini özerk bir tarzda ve değerlerin "sahteleştirici" oyunuyla kirlenmemiş bir biçimde yeniden kurmaya yönelik "nesnel" çabalarına karşılık, ötekiler beri yanda tanrısal olan ve hakiki olana ait krizden bir heyecan kaynağı ve yenilenmiş kuvvet olarak faydalanmayı başarır.

Biz filozoflar, biz "özgür ruhlar" "Kadim Tanrı'nın öldüğü" havadisini duyunca yeni bir tan kızıllığının ışınlarına tutulduğumuzu hissettik: Bu haberin karşısında şükranla, önselikle, şaşkınlıkla, beklentiyle kabarıyor yüreklerimiz – yeniden açılan bir ufuk var önümüzde her ne kadar büsbütün berrak filan olmasa da, yeniden sulara açılmak için gemilerimiz özgür artık, tüm risklere doğru bir kez daha yola açılmak için, artık bilginin her tür gözü peklğine yine izin var, ve deniz, bizim denizimiz, açık yine, beki de daha önce hiçbir "denizin" olmadığı kadar "açık" hem de. (*Tan Kızıllığı*)

Kim bu filozoflar, ucu bucağı görünmeyen denizin tüm risklerine doğru yola çıkmaya hazırlanan bu özgür ruhlar kim? Yaratıcı filozoflar, sanatçı filozoflar. Şen bilimin, hakikatin hakikatinin neye dayandığını keşfetmiş olan neşeli ve trajik bilimin filozofları onlar ve en akla hayale gelmeyecek

(*) *İnsanca Pek İnsanca*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, 2003, s. 48-49 – ç.n.

kuvvet artışı**n**ı başarmak için deneysel olarak, sanatsal olarak sahtelik ve yalanı kullanmaya karar verenler onlar: Yeni çoktanrıcılığın ilk filozofları onlar, çok tanrıların ve maskelerin, paganlığa eşlik eden müziğin ve şenliklerin geri dönüşünün sözcüleri... Onların aracı *sanattır*; yaşamın büyük uyarıcısı sanat, görüneni öze dönüştürmeyi, biçimi içeriğe dönüştürmeyi bilen ve sahteliğin en derin, en kudretli aynı zamanda en sevinçli² bir hakikat gibi kabul edilmesini sağlayan sanat ("Sanatçı olmayanların *biçim* olarak adlandırdığı şey *içerik* olarak hissedildiğinde, "şeyin kendisi" olarak algılandığında sanatçı olunur. (Güç istenci) Ve bu *şen bilim*in mottosudur: "Bilimi sanatçının ve sanatı da hayatın merceğinden görmek." (Tragedyanın Doğuşu) Onlar yeni değerlerin yaratıcısı, anlamdan yoksun olana anlamı getirenler ama aynı zamanda ve radikal olarak en yıkıcı, bastırılmaz tahrir ediciler, *en azılı nihilistlerdir*, zira onlar gerçekten imha eden nihilistlerdir:

Nihilizm ne öyle "bir şeycik değil!" diye düşünme biçimidir ne de her şeyin tahrir edilmeye layık olduğunu düşünen bir tarzdır: Aynı zamanda kolları sıvar, tepeden tırnağa yıkar... Bu mantıksız bir şeydir, eğer isteniyorsa; ama nihilist mantıklı olma gereğine inanmaz. Bu iradelerin ve güçlü ruhların durumudur ve böylesi ruhların yargının "hayır"ına itaat etmesi mümkün değildir; eylemin "hayır"ı doğasından gelir. Yargının yaptığı imha elle imha tarafından desteklenir. (Güç İstenci)

Onlar en korkunç nihilistlerdir çünkü *nihilizmi yaratırlar*, eski değerler olmaksızın yaşayamayan ve yenilerini de

2. Nietzsche, Kant'ın ve Schopenhauer'in estetiklerine, sanatın *yaratılması* yönünden değil *kabullenilmesi* yönünden bakıldıklarına işaret ederek saldırır. "Aïscesis" "duyum" kelimesinin kendisi de -estetikğin kökeni- sanatın bu pasif algılanışına hizmet eder.

yaratamayanlar arasında etraflarına nihilizmi yayarlar, ancak kendi içlerinde katıksız nihilizmden *çok ötededirler*. Bilimsel “kâşiflerin” karşısında onlar *mucittir*: Her şeyden önce, keşfetmek için nesnellığe ve nesnenin bağımsızlığına inanmak gerekir, ancak onlar “Sadece öznelerin var olduğu ve ‘nesne’nin her şeyden öte bir öznenin bir başkası üzerindeki bir tür eyleminden ibaret olduğu varsayımıyla” (*Güç İstenci*) hareket ederler. Her halükârda, her iki ödev de değerlidir ve bir bakıma bütünleyicidir, yeter ki doğru koşulu içinde görülebilsinler:

Son tahlilde insanoğlu, nesnelerde, onlara kendisinin yerleştirmedigi bir şeyle karşılaşmaz; bu yeniden karşılaşmaya bilim denir, tanışmaya ise sanat, din, aşk ve onur. Her iki durumda da çocuk oyuncuğı olsa da, iyi moralle devam etmek gerekir, birilerinin yeniden karşılaşması, ötekilerin –yani bizim!– tanışmamız için. (*Güç İstenci*)

Ancak burada sorun sadece mitleri kırmak değildir, epeyce bir zamandır Tanrı’nın hayaletine ve onun aşkın metafiziğine maruz kalanların gözlerini açmak da değildir, bilakis sorun *mitleri* yeni baştan *kurmaktır*, ancak bu kez hayatın en zengin, en yüksek, sürüye ait rutini ve ölüme karşı savaşabilecek en maharetli olanaklarıyla yeniden kandırmaktır sorun. Tür, kendi tasarımlarını icat eder ve onları kabul ettirir, onları sabit ve ebedi hale getirmeye çalışır; ancak şayet bu tasarımlar bize düşmanca yaklaşıyorlarsa neden onlara teslim oluyoruz... *Haydi, en güzel taklitler gelsin! İnsanlığın süsleri ve dolandırıcıları olalım!* – aslında bu tam da *bir filozofun olduğu şey değil mi...*” (*Güç İstenci*) *Taklitler* yaratalım, yani Bilinç, itkisel çeşitliliği bir İdea’nın, bir kelimenin sabitliğine, mahkûm ettiğinden ve birbirine dönüşebilir, açık, gizemsiz, anlatılabilirliği yapmanın her şeyden farklı, tekrar edilemez, gizemli olduğu bir Biricik Hakikat dünyası

kurduğundan... taklitler inşa edelim; yani içinden doğduğu
lıkiye ihanet edebilen ve bu sahteliği anlatılamaz derecede
heyecanlı niteliğin lehine ve en yüksek noktasına çevirebi-
len anlamlı aygıtları... Bundan ötürü sanatçı filozofun tezi,
geleneksel teolojik filozofun monoteist kavramsal düzenle-
mesi karşısında asıl olarak *metaforun* kullanımına dayanır.
Kavramlar, tasarım olma özelliğini unutmuş ve nesnenin
hakikati olarak kabul edilen tasarımlardır; özgün ve biricik
bir deneyimden doğmuş olsalar da artık zorla birbirine ben-
zemiş sayısız deneyime hizmet etmeleri gerekir, her halü-
kârda çeşitli olanın yerine biri, istikrarsız olanın yerine sa-
bit olanı koymak için...

Önseziye ait her bir metafor bireysel ve birbirinden farklı
olurken, ve bu gerçekten ötürü daima tüm isimlendirme-
lerden kaçmayı becerirken, kavramların büyük yapısı bir
Roma mezarlığının katı düzenliliğini sergiler ve mantığın
içine o zalimliği ve matematiğin o tipik soğukluğunu ya-
yar. Bu soğukluğun iliklerine işlediğini fark eden kişi, tıp-
kı taşın sütunun kaidesi gibi, onun kadar sabit olan kav-
ramın *bir metaforun artığından* başka bir şey olmadığını ve
sabırsız bir heyecanın sanatsal olarak imgeye dönüşümün-
deki yanılısamanın da tüm kavramın anası değilse bile en
azından büyükannesi olduğunu düşünmekte zorlanacak-
tır. (*Felsefe Kitabı*)

Taklitler ve metaforlar vasıtasıyla çoktanrıci filozof tek-
tanrıciğin tuzağından kurtulur, hakikatin hayat üzerinde-
ki üstünlüğüne yeniden yatırım yapar ve son olarak da Tan-
rı'nın öldürülmesine yol açan büyük kahramanlığı tutkulu
çoğulculuk lehine kullanır.

Tanrı ölmüştür; Deli, alaycı ve yabancı meydanda mesajı-
nı duyurur. Aydınlanma bu köklü olayın getirdiği bütün bi-
limsel, felsefi, etik ve estetik neticeleri çıkarmayı başarama-

mıştır. Tanrı'nın Akıl, Özdeşlik, Hakikat gibi en lekesiz ve baskıcı çehreleri korunmuş hatta tahta çıkarılmıştır. Öte yandan, metafiziğe gözdağı verilir, en çetin savaş başlamıştır, bir metafizik metafiziksel olarak saldırıya uğrayacaktır ve bilincin kendisi tıpkı yaralı bir sinir gibi acıyla zonklayarak keşfedilecektir. Nihilizm, Tanrı'nın ölümüyle erişilenin keskin parıltılarına eşlik eden ölüm çağrısıyla birlikte tepkisel yanıt olacaktır. Ama aynı zamanda öğretilerin yeni taklitlerini de örmek gereklidir ve yeni bir felsefi sanat, metaforlarını tutkunun ve hayatın hizmetine sokacaktır.

Artık ne çok Tanrı mümkündür! Dinî içgüdünün yani Tanrıları yaratan (teurjik)* içgüdünün olmadık zamanlarda canlandığı bizzat benim için bile, her bir durumda ilahi olan nasıl da farklı farklı gösterdi kendini!.. Hayata Ay'dan zuhur etmiş gibi gelen, insanın artık yaşını –hâlâ genç mi yoksa artık yaşlı mı olduğunu– bilemediği o zamansız anlarda öyle çok tekil şey önüm sıra geçit yaptı ki! Hiçbir tür Tanrı'nın varlığından şüphe etmeyeceğim. Belli bir dinginlik ve uçarılık olmadan insanın düşünemeyecekleri de yok değildir. Hatta hafif adımlar bile Tanrı kavramının bir kısmını oluşturabilir. Bir tanrının, varlığını tercihen tüm cehaletin ve mantığa uygun olanın ötesinde ve aramızda dendiği üzere İyinin ve Kötünün ötesinde sürdürebildiğini açıklamanın gereği var mı? Goethe'den aktarmak gerekirse, *Özgür bir bakışı vardır*. Ve bu durumda, Zerdüş'tün paha biçilmez yetkisine başvurursak: Zerdüş'ten aşırı uçta, *dans etmeyi bilen bir Tanrı'ya inanabileceğini* itiraf edecek noktaya gelmiştir... Bir kez daha: Artık ne çok Tanrı mümkündür! (*Güç İstenci*)

(*) *Teurji*: Bir tür büyücülük – ç.n.

GÜÇ İSTENCI

Daha önce de söylediğimiz gibi, Nietzsche'nin monoteist metafiziğe karşı verdiği savaş yine metafizik fakat çoktanrı-
cı, pagan silahlarla gerçekleşecekti. Yani; herhangi türde bir aşkınlık karşısında içkinliğin; yeryüzünden ayrılmış ve on-
dan üstün olan anlam karşısında (ideal dünya, Platoncu-
luk) yeryüzü anlayışının olumlanması; hakikatin fayda uğ-
runa inanılan ve fayda sayesinde özel sahteliğini göz ardı
eden bir masal gibi düşünülmesi, taklitlerin, yani mevcut
sahte hakiki öğretilere karşı koyan ve onlarla savaşan haki-
ki sahte öğretilerin özgür üretimi ne öğütlüyorsa onun dü-
şünülmesi; metaforik kökenini unutmuş ve kökünü aldığı
deneyimin tekrarlanmaz izini tüketmiş, sabit, ilerlemeye
geçit vermeyen, genel ve sürüye ait kavramlar karşısında
orijinalliğin ve insanın kendini ifade ettiği önseziye ait biri-
cik olanın hâlâ korunduğu *metaforları* dokumak; bir ve sa-
bit olanda kalmayı arzulayan, yani içinden filizlendiği ve
tüm çıkarını, tüm gücünü borçlu olduğu tutkuya anlatımla,
efsaneyle eski halini vermek –çoğul ve değişken özgürlüğü-
nü derhal iade etmeyen tüm o fikirlere yönelik eleştirel ve

etkin güvensizlik–, çekiçlerle yıkmak yani: “Onlara kötü-lükler ve insanoglunun düşmanları diyorum: Bir ve Tam ve Hareketsiz ve Doygun ve Sürekli olana dair tüm o öğretilere. Sürekli olan ne varsa hepsi bir sembolden ibarettir ve şairler çok fazla yalan söyler.” (Böyle Söyledi Zerdüşt) Bundan ötürü, burada yeglenen, teoriden ya da sistemden ziyade bir *esrarın* sunulması ve onun tahmin edilmesidir: Çünkü esrar, aynı zamanda o açıklayan ve örten şeyi ne hapsedir, ne bağlar, ne de tüketir. Esrar, açıkladığı ve perdelediği şeyle hesabını açıktan sürdürür, herhangi bir biçimde ne gerçeğin güçlerine *hâkim olmayı* arzular ne de gerçeğin merkezinin –“anlayışının”– yerine kendi görüntülerinin merkezini koyarak onun yerini almayı. Ve esrar, falcının yaşamsal ilgileriyle doğrudan bağlantısını da gizlemez, ancak yardımının dolaylı kısmında kaderlerin her biri kadar soylu olmayan özgün karaktere gelince, azami kayıtsız kalır. *Sonuç olarak her bir taklidin merkezinde bir esrar vardır ve bu, esrarın temel mitidir*; bir esrarı çözümlemenin tek yolu, isimsiz ve dağılmış güçlere sahip, kehanette bulunan yaratıcı cemaate katılmaktan geçer. Ve belki de bu, monoteist metafizik bir teorinin verdiği yerle bir taklidin arasındaki en çarpıcı farktır; metafizik teoriden çıkarsanan şey bir başka teoridir, birincinin yorumlanması ya da çürütülmesidir. Beri yandan, bir taklidin yol açtığı şeyse *kuvvette artıştır*. Görünen o ki, burada söz konusu olan Tanrı’nın ölümünün ne anlama geldiğinin tam anlamıyla idrak edilmesidir. Zira Tanrı basit bir inanç nesnesi ya da metafizik kavram değil (ısrar etmek yararsızdır: Kast edilen teolojidir, zira metafiziğin tamamı teolojinin özel bir durumundan ibarettir) bizzat metafiziğin *ruhu* (Bundan ötürü ona “monoteist” demekle ısrar ediyorum çünkü bu onun *nihai orantısı* ve şifrelenmiş özetidir), kubbesinin kilit taşı ve kubbenin tümüdür: Parçaları birleştirerek bütünü kurandan, bilinçsiz olanın üzerine bilinçten,

Elisabeth Nietzsche.

kişisel olandan, insan-merkezci olandan (insanın asıl olarak geveze ve açıklayıcı olarak görüldüğü anlamda) gülünç bir şekilde arıtılmış heyecan, Hakikat ve Buyruk'un –engizisyonun ve doğmanın iki sacayağının– sonu gelmeyen kutsal üçlemesi, doğrudan doğruya Buyruktan ve Hakikat-ten gelmeyen ve aşırı derecede meni, kan ve kişisizlik kokan bütün bu enerji artışından duyulan utanç... Tanrı öldüğünde, güvenliğimizin gemi direğinin söküldüğünü hisset-

tik, bilincimizin ve kelimamızın tehdit edildiğini: Bir de baktık ki *bizi yok sayan şey tarafından* istila edilmişiz, ona doğru dengemizi yitirmekteyiz... Peki, ama Tanrı'nın varlığı daha dehşetengiz daha çok *eziyet veren* bir şey değil miydi? Chesterton, "Delilik her şeyi kaybetmektir, kesinlikle her şeyi, yalnızca akıl hariç," der. Bu anlamda metafizik ve monoteist Tanrı en büyük delilik değil miydi?

Temel yanlış bundan ibarettir: Şöyle ki, bilinç durumunu, bir bütün olarak hayatın bir aracı ve tekliği olarak idrak edecek yerde, onu adeta hayatın en üstün değeriymişçesine ölçüt gibi alıyoruz: bu *a parte ad totum** yaklaşımının hatalı bakış açısidir. Tüm filozofların içgüdüsel olarak, *tam bir bilinç* gibi, hayata ve olup bitenlere dair bir isteğe katılma biçimi gibi, bir "ruh" ve Tanrı gibi düşünme eğiliminde oldukları şeydir o. Ancak şunu söylemek gerekir ki, *bunun neticesinde* varoluş bir *canavarlığa* dönüşmektedir ve bir "Tanrı" ve bütün duyu sistemi öyle bir şeye dönüşecektir ki onun yüzünden varoluşun *mahkûm edilmesi* gerekecektir... Sonu ve araçları ortaya çıkaran tam bilincin *ortadan kaldırılmış* olması işi, bu kesinlikle bizim büyük *ferahlayışımızdır*, artık ille de kötümser olmamıza gerek bırakmayan bir ferahlamadır. Öyle ya, varoluşa karşı başlıca *yükümüz* Tanrı'nın varlığıydı. (*Güç İstenci*)

Acaba beni en çok zayıflatan şey kesinlikle Tanrı'nın varlığı –görüntüsü ya da benzerliğiyle bana uydurulmuş gibi gelen, her yerde var olan bilinç– değil miydi? Hatta aklın benim aracım değil de benim onun aracı oluşum daha fazla zayıflatmıyor muydu beni? Ya da *korktuğum* ve unutmak, bastırmak için uğraştığım kesinlikle *kendi kuvvetim* değil mi? Taklit, doktrinel baskıyı *taklit etmeye* çalışır: Tüm dokt-

(*) *A parte ad totum*: Parçadan bütüne – ç.n.

rinlerin muhakkak içerdği sahtelik kısmını unutmamakla kalmaz, bu sahteliğin bizzat doktrinin anahtarı –yani esrar- olduğunun altını çizer. Çünkü bu sahtelik, bilinçli olan içinde görünen bilinçsizin, tarafsız olanı altüst etmek için beliren benim çıkarlarımın –“benim” çıkarlarımın, aklımın çıkarlarının değil, çünkü zayıflığım sadece bilincime dayanır– boş yüzüdür. Hiç şüphesiz, haklı nedenlerden ötürü bütün metafizikçiler tutkulara karşı önlem almışlardır; aklın gideceği yolu esrikliğiyle *karartan* tutkulara karşı... Öte yandan bu karanlık, katıksız yüzeysel etkiyle tatmin olan diğer tüm sahte aydınlıklardan çok daha parlak bir aydınlık verir. Nietzsche'nin önerdiği dolandırıcı filozof, taklide yenden tutkunun karanlığını getirir ki bu, aklın aydınlığıyla yaratılan –anlatılan– esrara verilecek biricik geçerli yanıtır.

Hatırlanacağı gibi, *şen bilim*, hakikatin tanrısallığına meydan okuduktan ve onu hayat için lüzumlu, dolayısıyla çürütülemez bir sahtelik olarak tanımladıktan sonra, doğrulayıcı yegâne kıstas olarak, hakikatin, kuvvet duygusunu artırın şey olduğunu ifade etmişti. Bu ölçüt, sahte doğru doktrin olarak taklidin hakikati konusunda yargıya varmamıza yaramalıdır. Peki, ama Nietzsche'nin bir taklit vasıtasıyla ilk sırada öne süreceği esrar ne olacaktır? Elbette, esrar kuvvetin bizzat kendisi olacaktır. Kuvvet nedir? Kökeni nedir, onun yükseliş ve alçalışlarını ne belirler, değerlerimizle arasındaki ilişki nedir? Kuvvetin esrarına yanıt veren taklit güç *İstencidir*. Başlangıç için, kuvvetin *eyleyebilen bir şey* olduğunu söyleyebiliriz.¹ Bu “bir şey”in belirsiz kalması gereklidir, özellikle de hiçbir öz ve belli bir katılığın, gücün kendi-

1 Burada George Santayana'nın içimize işleyen yargısını anımsayalım: “Bir tanım dışında da, bir kuvveti ifade etmenin pek çok başka yolu vardır: Kuvvet hissedilebilir, direnişe karşı koyar, biçim verir, dönüştürür ya da sembolize eder. Kuvvetler çalışır, kendilerini matematiksel kavramlar gibi bir tanımın içinde tüketmezler.” (*la Vida de la razón*)

sine karşı gelmemesi için. Tüm bedenler, var olan tüm gerçeklikler gerilime maruz kalmış, birbiriyle zıtlık oluşturan, birbirini bütünleyen ve birbirini esir eden kuvvetlerin bileşkeleridir; kimileri *hükmeder*, diğerlerine *hükmedilir*. Bu, kuvvetlerin eşitsiz, *farklı* olduklarını doğrulamakla aynı anlama gelir: Kuvvetlerin farklılıkları, sadece uzlaşmaz çoğulluklarını değil aynı zamanda kendi koşulunu da –karşıtları olmadan veya egemenlik kurulan tüm karşılarıyla *biricik* bir kuvvetin gerilimini, ilişkisini, olanaksızlığını da– garanti eder; bu, kuvvetin bize sunduğunun altında sezgiyle öğrenilen durumdur. Bilim, sanatın içine, farklılıkları törpülenip birbirine yakınlaştırılmış genel bir tablo oluşturmak için kuvvetlerin *ölçümünü* yerleştirdi. Bu düzeyde, bilimin esas sorunu ortaya çıkmaktadır: Bilim, niceliksel ölçüyü önerirken, Nietzsche de bilimsellerin “geometrik ruhlarıyla” tam bir mutabakat içinde konuşarak, bu kararı onaylar: “Bilgimiz, sayıyı ve ölçüyü kullanabildiği derecede bilimsel olmuştur. Sayısal ve niceliksel bir kuvvet ölçeğine göre değerlerin bilimsel bir düzeninin yapılp yapılamayacağına bakmak gerekirdi. Geri kalan tüm değerler önyargı, naiflik, yanlış anlamadır. Bir şekilde niceliksel ve sayısal bir ölçeğe indirgenebilirler” (*Güç İstenci*). Öte yandan, mekanikçilik projesine göre kuvvetlerin basitçe niceliksel olarak saptanması, farkı koruyacak yerde *ortadan kaldırma* eğilimdedir, zira hesaplama ya da sayma eylemi, sadece kullanılması gereken matematiksel toplamaların kesinkes homojenleştirilmesi ile mümkündür: Bu durumda, niteliğin nicelik karşısındaki talebi, sayılaştırmanın metodolojik olarak reddi değil, tüm ölçülendirmenin içinde daima kaybolan bir *nitelik farkı* olduğunun doğrulanmasıdır. Zira, “tüm niceliklerin niteliğin bir emaresi olması mümkün değil mi?.. Tüm nitelikleri birer niceliğe indirmek bir çılgınlıktır...” (*Güç İstenci*) Bu konudaki önemli tahliliyle Gilles Deleuze’un dediği

gibi nitelik nicelikten ayrılır, ama sadece nicelik içindeki emsalsiz olan olduğu için, niceliğin farklılığında ortadan kaldırılamaz olan olduğu için. Bilimin sayısallaştırmayı kullanımı son tahlilde eşitliği arar; özdeşliğin silindir gibi gölgesi –ki bu metafizik indirgemeci monoteizmin çekirdeğidir aynı zamanda– kuvvetleri ölçüp biçme noktasındaki gayretkeş çabalarda mütemadiyen kendini gösterir. Ve bu minvalde, öncesinde esasen çoğul ve farklı diye karakterize ettiğimiz kuvvetler adım attığında, tarafsızlaştırılmış olana doğru, ölçü talep eden özdeşliğe doğru dengesini yitirir. Doğrudan mantıktan ergo* metafizikten esinlenen, sayısallaştırmayı özdeş ve tarafsızlaştırılmış olana giden bir yol olarak kullanan bilimsel yöntemin özündeki karşı çıkış da başka bir şey değildir. Bu, Nietzsche’nin geleceğin epistemologlarına rehberlik eden, “19. yüzyılı karakterize eden şey bilimin zaferi değil, bilimsel metotların bilim üzerindeki zaferidir,” (Güç İstenci) sözündeki incelikli gözleme atıfta bulunur.

Niteliksel olanın –niceliğin inatçı farklılıklarının– bilincinde olan bir kuvvetler ölçümü, 19. yüzyılın bilimsel fizikine katkıda bulunan kuvvet fikrine dayanabilir; yani enerji olarak kuvvet fikrine ve son derece karmaşık ve ardışık dönüşümlerin sonucunda gerçek olan ne varsa ona yol açan ve hiç durmaksızın onu üretmeye devam eden plastik bir yetenek olarak kuvvet fikrine. Kozmik enerji olarak bu kuvvet kavramı, kuvvetin en önemli birtakım –asıl olarak karşılaştırma ve mücadele, hâkimiyet ve yaratım durumuna dair– niteliklerini üzerinde toplar. Ancak aynı zamanda burada, eşitlemeye, tarafsızlaştırılmış olana yönelen bilimsel yöntem, bir denge odağına doğru kuvvetlerin analizini yapmayı sürdürür ve termodinamik de evrenin koşulsuz ve önüne geçilmez bir dengesini vaat eder. Güç istenci taklit-

(*) Ergo: Bu halde – ç.n.

doktrininin temel fiziksel saptaması –tıpkı sonrasında ben-
gi dönüşün taklit doktrininde açıkça görüleceği gibi– *kaos*
içindeki kuvvetlere dair olası bir dengenin mevcut olmayışıdır.
Ve dikkat ediniz ki “kozmos”tan değil de “kaos”tan bahset-
mek gerekir, bilhassa da kozmos kavramının artık denge
kavramını peşinen kabul etmesinden ötürü. Halbuki öte ta-
rafta, gerçek olanın bütünselliğine ait olan *kaos* fikriyse bir
denge olasılığını (güçle koterılanın o an ve her zaman için
yapılmış olan olacağını, çünkü sonsuz zamanın bunu sağla-
dığını) bertaraf eder ve kuvvetlerin farklı hiyerarşilerine ait
değişken görüntüyü vurgular.

Denge durumunun asla yakalanmamış olması bunun im-
kânsız olduğunu kanıtlar. Ancak sonsuz bir boşlukta böyle
olması gerekecektir. Aynı şekilde bu gök cisimlerine ait
boşlukta da geçerlidir. *Boşluğun yapısının, ebedi devinimin*
*başlangıç noktasında olması ve sonlanmak üzere tamamıy-
la “kusur”da olması şarttır. “Kuvvetin” ve duraksamanın*
*“kendi kendisine eşit kalması” birbiriyle çelişir. Kuvvet öl-
çümü (büyüklük olarak), biçim olarak, kararsız özü. “Za-
mansızlığı” ayırmak gerekir. Kuvvetin belirli bir anında,*
*kuvvetlerin yeni bir dağılımının mutlak durumu verilir. Sa-
bit bir duruma getirilemez. Bir değişiklik, önce özün doğa-
sında sonra da geçiciliğin doğasında vardır: Öyle ki onunla*
tek yapabildiğimiz bir kez daha, değişmenin gerekliliğini
kavramsal olarak açıklamakur sadece. (Güç İstenci)

Kuvvetler dengeyi, hareketsizliği bilmez. Onları dengeye
ve hareketsizliğe getirmeye çalışan, kuvvetlere ait kozmosu
kapamaya çalışan fizik teorisinin temel özelliğini hesaba
katamaz: Şayet mekanik sayısallaştırmanın içinde kuvvetle-
rin farklılıkları ve bundan ötürü çeşitlilikleri siliniyorsa,
kozmetik dengenin fiziginde de kuvvetin en özgün yanı –ya-
uştırılamaz *dinamizmi*– kaybolur. Bununla birlikte, herhan-

İl bir biçimde plastik ve hiyerarşik enerji kavramı kuvvetin anlaşılması için yetersizdir, her ne kadar bu eksik olacak ve kötü kullanıma yatkın olacaksa da...: “Fizikçilerimizin Tanrı’yı ve Evren’i yarattıkları bu muzaffer kuvvet kavramının bir *tamlayıcıya* gereksinimi vardır; ona benim güç istenci adını vereceğim bir içsel güç atfetmek gerekir” (*Güç İstenci*). Güç istenci demek ki, kuvvete içsel olarak yerleşmiş bir güçtür, eski enerji fiziğinin yoksun olduğu bir şeydir bu: a) çeşitli kuvvetler arasındaki nicelik farkı dolayısıyla her bir kuvvetin niteliği, b) tüm görünen dengenin aralıksız gedikleri, kesintisiz devinim ve tam anlamıyla ifade etmek gerekirse bütünselliğin kaotik özelliğinin devamı ona bağlıdır.

Kuvvetin bu içsel tamlayıcısı, güç istenci, fiziksel kanunlarla ve en genelde gerçeğin bilimsel düzenlenmesiyle nasıl birleştirilir? Kuvvetlerin farklı nitelikleri hangi biçimde ortaya çıkar ve kuvvetlerin kendi aralarındaki ilişki nedir?

Burada iki gözde kavram olan *gereklilik* ve “kurallar”ı birbirinden ayırırız: Birincisi sahte bir kısıtlama getirirken ikincisi dünyaya sahte bir özgürlük getirir. “Nesneler” düzenli davranış göstermez; bir kurala göre “nesneler yoktur” (bir kurgudur): Bir gerekliliğin kısıtlaması altında da davranış sergilemezler. Burada herhangi bir boyun eğme söz konusu değildir; zira herhangi bir şeyin *tam olarak olduğu gibi olması*, o denli güçlü, zayıf olması, bir boyun eğişin, bir kuralın ya da kısıtlamanın neticesi değildir... Direnme derecesi ya da üstün olma derecesi kesinlikle olayların tümüyle ilgilidir: Şayet, hesabımızı kullanarak onu formüller ve kurallar içinde kavrayabilirsek ne iyi bizim için! Fakat bu yolla, dünyayı itaatkâr olarak tasarladığımız için, ona hiçbir *ahlâki değer* vermedik. Hiçbir kanun yoktur; *güçlerin her biri varacağı en son noktaya gelene dek her an gelir*. Bu tamamen, hesaplanabilirliğin dayandığı şeye

dair başka bir güç tarzının olmayışı gerçeğidir. Bir güç *kuantum*, uyguladığı ve karşısında direniş gösterdiği eylemle tanımlanır. Kayıtsızlık, yokluğuyla sivrilir: Onun içinde düşünülebilir hal alır. Bu kuantum, esas itibarıyla *şiddet* uygulama ve tüm *şiddete* karşı *koyma* istencidir. Kendi kendisinin korunması değildir. Her bir atom tüm varlık içinde devinir ve bu güç istenci yayılımını anlamamak onu ortadan kaldırmak olacaktır. Bundan ötürü ben ona "güç istencinin" kuantumu adını veriyorum: Mekanik düzende bu gerçek ortadan kaldırılmadan soyulması yapılamayacak özelliğin açıklanması için. (*Güç İstenci*)

Burada güç istencinin taklidinin işleyişini görüyoruz. Onun oyuna dâhil olması, kanunların ve bilim adamlarının resmî yapılarının işe yaramaz taklidini gösterir. Bu ifşaatin önemli yanı, bilgimizin *kurulu* özelliğini aydınlatmasıdır, onun rasyonel özelliğini kanunlardan, formüllerden vs. ayıran esas farkı aydınlatmasıdır, peşi sıra geldiği köklü irrasyonel özelliği, direnişini, kaotik değil de kozmik olarak yorumlanmaktan *nefret edişini* aydınlatmasıdır. Bütün taklitte, taklit edilmiş olanla bir yandan benzeşme, *benzerlik* diğer yandan farklılık, benzerin çürütülmesi, devasa bir başkalık vardır; bilimsel taklit bu ikinci kısmı göz ardı eder hatta yadsır, hatta güç istencinin —o kabul edilmiş, sanatsal taklidin— bilimin uydurma özelliğini vurgulamamıza yaramasından hareketle, gerçeğin sadık *aksi* bile olmaya çalışır. Daha da ötesi, güç istenci, bilimsel taklidin ilk kısmını, benzeşen işlevselliğini, yansılmasının yararını açıklamaya yarar; bunu, kanun tanımayan bu radikal başkalıkla onu ikincil fenomen olarak ilişkiye sokarak yapar. Nietzsche "Şayet dünyanın mekanik bilimsel düzeninde güç istenci dışta bırakılırsa ortadan kalkacak olan, düzenin ta kendisidir," der; çünkü başkalık, kaos, kanunla uzlaşmazlık momentumun-

dan ve kendini içine hapsoldüğü resmî ahlâkın reddinden yana kuvvetsiz kalacaktır. Her ne kadar olayların içinde yasaları ve gereklilikleri okuyabilsek de, onların içinde ne yasalar ne de gereklilikler vardır; onların içinde olan eylem ve direniştir, şiddet ve şiddet-karşıtı, *her an gelebileceği son noktaya kadar, gücünün son raddesine kadar* gelen bir güç, yani bir bitiş noktası, amaçları, düzenliliği, gerekçesi, kaosu ya da kozmosu olmayan bir güç, bilincimizin onun için tasarladığı yapıya –kanunlara, cezalara, gerekçelere ya da mahkûmiyetlere– benzemeyen bir güç... Öte yanda, bilincimizin yapılarını *canlandıran bilinçsiz çıkarlarla, güç istencinin kan kardeşi*. Yani, gerçeğin koşulunun bizdeki doğrudan yansıması bizim tutkularımızdır, itkilerimiz, her durumda gidebileceği yere kadar gitmek isteyen eylemimiz ve direnişimizdir. Buna karşılık, bilimin kanunları ve formülleri, atomlar, yerçekimi ve madde, içgüdülerimizle ilişkisinde, yararlı fakat tepkisel özelliğinde, şansı engellemesi ve aşırı derecede genel, aşırı derecede iletilebilir oluşuyla bilincimize eşdeğerdir... Kuvvetlerin nihai dengesine mani olan güç istencidir, çünkü bu açıkça, muhafaza etme değil yayılma istencidir, gücün büyüme istencidir: Burada Schopenhauer katıksız biçimde muhafazakâr ve tepkisel o *varoluş istenciyle* yanılgıya düşmüştür, çünkü var olan şey çıplak ve saf varoluştan başka bir şey istemektedir, ancak kendi varoluşundan *şüphe duyan* birinin isteyebileceği bir şeyi, hiçlikten çıkıp gelen ve oraya dönmesi an meselesi olan birinin, kısacası bir *hıristiyanın* isteyeceği şeyi... Diğer taraftan, bu dengesizlik, aynı anda var olan ya da birbirine zıt kuvvetlerin çoğulluğuna, birbiriyle uzlaşmazlığına da işaret eder, çünkü koşulsuz ve uyumlu bir sentez mümkün olaydı, bu, ezel-den bugüne çoktan gerçekleşirdi. Kuvvetler birbirinin içinde tamamen *kaynaşamaz*, çünkü bunun olabilmesi için birisinin gücünden, herhangi bir anda gücünün son noktası-

na kadar gitmekten feragat etmesi gerekir. Oysaki hükmedilen kuvvetler bile güçlerini isterler, her ne kadar güçleri hükmetmeye yetmeyecek olsa bile; ne başka bir kuvvetin sevgisini ne de kendi namına hükmedilsin diye ittifak yapmayı isterler... *Güç istenci, kuvvetlerin kaosunun esrarı ve bir kozmos taklidinin anlamlı kurgusudur.*

Benim için dünyanın ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Onu size kendi aynamdan göstermem mi gerekiyor? Bu dünya: başlangıcı ve sonu olmayan bir kuvvet enginliği, ne daha fazla büyüyen ne de küçülüp eriyen, sonlanmayan bronz ve sabit bir kuvvet büyüklüğü, sadece dönüşen, toplamı içinde değişmeyen bir büyüklükte, kayıpları da harcamaları da olmayan ama aynı zamanda artışı da, kazanımı da olmayan bir ekonomi, sınırları hiçlikle çevrelenmiş... dağılacak ya da yıpranacak bir şey değil; sonsuzcasına geniş değil, bilakis tıpkı belirli bir kuvvetin belirli bir mekânı kaplaması gibi; ve herhangi bir yeri "Boş" olan bir mekân değil, bilakis tıpkı kuvvet gibi her yerde; tıpkı kuvvet oyunları ya da kuvvet dalgaları gibi; aynı anda hem tek hem de birden fazla; aynı anda burada birikip orada çeken; kendi kendine akan ve çırpınan bir kuvvetler denizi; ebedi olarak dönüşen bir dünya, sonsuz geri dönüş yıllarıyla ebedi olarak geri dönen bir dünya; biçimlerinin gelgitleriyle en basitten en karmaşığa doğru büyüyen bir dünya, en sakin katı ve soğuk olandan en hararetili, vahşi ve aykırına geçiş yapan bir dünya ve bolluğun ardından sadeliğe, çelişkiler oyunundan hazzın uyumuna dönen, yollarının ve yıllarının tekdüzeliği içinde bile kendine dayanan ve ebedi bir biçimde dönmek zorunda olan bir şeymişçesine, ne doygunluk ne memnuniyetsizlik ne de yorgunluk bilmeyen bir oluşmuşçasına kendi kendini kutsayan bir dünya. Bu benim diyonisosçu dünyam, kendi kendisini sonsuzca yeniden

yaratan ve kendi kendisini sonsuzca yıkan, çifte şehvet düşkünlüğünün gizemli dünyası, bu benim “iyinin ve kötünün ötesinde” dünyam, *amacı olmayan* bir dünya, tabii şayet çevrimin mutluluğunda bir istenç yoksa; *istenci olmayan* bir dünya, tabii şayet bir halkanın kendi için iyi istenci olmazsa... Bu dünya için bir isim mi istediniz? Tüm esrarlarına bir çözüm mü istediniz? Sizler için, en gizemli, en tasasız, en kuvvetli, en çok karanlıkta kalmış olan sizler için de bir ışık mı istediniz? *Bu dünya güç istencidir* başka bir şey değil. Ve sizler de bu güç istencinden başka bir şey değilsiniz. (*Güç İstenci*)

Sizler *de* güç istencisiniz, üstelik onun sergilenmesinin ayrıcalıklı örnekleri, kuvvetler oyununun maketi, değişken ve çoğul *imago mundinin** parıldadığı sahici *mikro kaos*. Sonuç itibarıyla, gerçeğin karmaşık derinliklerine dalma taklidinin, sizi kendi kendinizle daha iyi buluşturmaktan başka, uyusuk bronzunuzu ta ki bir borazan haline getirene dek, güya bir dünya fikri olmayı taslayan tasarımlarla dövmekten başka ne anlamı var ki? Buraya kadar kuvvetlerin fiziksel düzeyde teşhiri ve çelişkisine dair yaptığımız tüm yorum aynı zamanda psişik bir düzlemde de okunabilir: Daha da ötesi, bu onun özel anlamıdır, gerçekten de kendini gösteren bir şeydir; çünkü bu icat etmekle ilgilidir keşfetmekle değil. Yani, burada bilim, yapılmakta olan değil, bilakis psikolojik bir incelikle *yorumlanmakta* olandır. Artık “güç istenci” tabiri kulağa insan-merkezci, ruh-merkezli gelmektedir: Mikrokaos olarak insanoglu. Ama bu, dünyanın tüm mekanik yorumlarında gelişen bir şeyin açık ikrarından başka bir şey değildir: O yorumlarda, hayat durgun olanın incelenmesiyle “eylem”, “tepki,” ya da bizzat “kuvvet” gibi kavramları gündeme getirerek bir model görevi görür ve insan psikolo-

(*) *Imago mundi*: Dünyanın modeli, görüntüsü mikrokozmosu – ç.n.

jisi hayatı incelemek için araçları ve sezgileri tedarik eder. Aynı biçimde, psikolojik bir içebakış da güç istencinin etkinliği ve durumuna dair *dolaysız bir sezgi* sağlar.

Haz ya da acı duygusu olmaksızın yani kudrette bir azalma ya da artma duygusu olmaksızın güce bir istek atfedebilir miyiz? Acaba mekanizma, içinde istenç *kuantumları*nın birbiriyle çarpıştığı ve birbirini alt ettiği içsel eylemler dünyasına uygulanabilir bir göstergebilimden ibaret değil midir? Mekanikçilikten önceki tüm varsayımlar, madde, atom, yerçekimi, basınç ve çarpışma “kendinde eylemler” değil *de psişik kurguların* yardımıyla yapılan yorumlamalar değil midir? Hayat –bizim için varlığın en bilinen biçimi olarak– özellikle bir enerji birikiminin istencidir: Hayaun tüm süreçleri burada kendi nüfuzuna sahiptir: hiçbiri kendini korumak istemez, hepsi bütünleştirilmek ve biriktirilmek ister. (*Güç İstenci*)

Bu, sahte nesnelliğin, yani *öznesizleştirme* iddiası barındıran gerekli sahteliği göz ardı eden nesnelliğin yolu değildir. Bu, güç istencinin taklidini sadece layıkıyla anlamak için değil her şeyden öte ondan azami kuvvet elde etmek için en iyi yoldur. Ve gerçek şu ki, “güç istenci ne bir varlık ne bir oluş değil, *tutkudur*.” (*Güç İstenci*) Tutku olarak güç istenci: Bizi en ücra özüne kesinlikle yaklaştıran da işte budur. Ve gözden kaçırılmaması gereken de budur: “*Güç istencinden*” bahsetmek gerekir, sadece “güçten” ya da “kuvvet”ten değil; çünkü burada söz konusu olan bir tutkudur, bir cesaret kaynağı ve tutkusal çeşitliliktir. Diğer durumda, Spinoza’nın “*conatus*’u,* *varlık içinde saf ve “nesnel” devamlılık*

(*) *Conatus*: Sözcük anlamı insanın tüm gücünü kullanarak gösterdiği gayret olan *conatus*, Spinoza’nın felsefeye kazandırdığı anlamıyla “bir şeyin kendi varlığını korumak ve sürdürmek adına giriştiği *çaba* bu amaca var gücüyle yönelmiş doğal eğilim ya da etkin ilke”dir. (*Felsefe Sözlüğü* s. 304) – ç.n.

*David Friedrich Strauss, 1870
dolaylarında.*

Johannes Brahms, 1874.

Bayreuth Festivali binasının açılış törenini resmeden bir kartpostal.

bize yetecekti. Kuvveti Nietzsche'ye en yakın manada idrak etmiş olan iki filozof –Spinoza ve Schopenhauer– karşısında Nietzsche, ilk planda daima kuvvetinin *tutkusal özelliğini*, yalnızca var olma ya da kendini koruma isteğiyle bir biçimde tatmin olmadığını, bilakis hükmetmek, büyümek, aşmak istediğini göstermiştir. İkinci plandaysa, bu kez sadece Schopenhauer'e karşı, tutkunun *aynı zamanda* acı istediğini, zafer şenliğini, iyinin ve kötünün çok ötesinde bir yerden, acı-haz karşılaştırmasından çok ötede bir şeyden elde ettiğini gösterdi: Kısacası, tutkunun etkin bir sevinci tanıdığını, Schopenhauer'deki gibi (tıpkı Freud'da da olduğu gibi), hazzın, hepi topu acının basit bir biçimde bir süre askıya alınması olmadığını gösterdi.

Benim teorim şöyle: Güç istenci tutkunun ilkel biçimidir ve diğer tüm tutkular sadece onun dış görünüşleridir. Gücü bireysel mutluluğun (tüm canlıların eğilimli olmak zorunda oldukları) yerine koyarak önemli bir aydınlanma sağlanır: *Güç arzulamak, güçte bir artışı arzulamak* –haz sadece erişilmiş bir güç duygusunun bir belirtisi, bir farkın doğrulanmasıdır–; zevk arzulamaz, niyetlenilen şey başarıldığında zevk geliverir: Zevk eşlik eder, hareket etmez. Tüm itici kuvvet güç istencidir ve bunun dışında ne fiziksel ne dinamik ne de psişik bir kuvvet mevcut değildir. Bir değişimin *sona ermeyeceğini* bilmek tamamen bir deneyim meselesidir: onda bir değişimin peşinden bir diğerinin gelmesi gerektiğini anlamak için bir nedenimiz yoktur. Tam tersine: Şayet içerisinde kendi kendini muhafaza etmek istemeyen bir güç barındırmıyorsa, kazanılmış bir konum muhakkak kendini muhafaza etmek zorunda gibidir... Spinoza'nın kendi kendini muhafaza etme konusundaki tezi değişime bir süre koymak zorunda kalacaktır: Ancak tez yanlıştır, tam tersi doğrudur. Bununla birlikte, yaşayan her

şeyde canlının kendini muhafaza etmek için değil daha da fazla olmak için her şeyi yaptığı en açık biçimde gösterilebilir... Bunun nedeni güç istencinin bir nevi "istenç" olması mıdır yoksa istenç kavramına özdeş mi olmasıdır? Bu minvalde "arzu etmek" ya da "emretmek" gibi bir anlamı mı vardır? Yoksa bu Schopenhauer'in "şeylerin kendinde şeyi" adını verdiğinin istenci midir? Benim tezim şöyle: İstenç bugüne kadar psikolojinin gereksiz bir genellemesinden başka bir şey olmamıştır; böyle bir istenç yoktur; üretimi, belirli bir istencin muhtelif biçimleri altında algılamak yerine, istencin yöneliminin çıkarılması ve içeriğin dışına yerleştirilmesi nedeniyle istencin özelliği bastırılmıştır – bu Schopenhauer'de en üst düzeyde barizdir: istenç denen şey boş bir kelimeden ibarettir. Hatta yaşama istenciyle çok daha az ilgilidir: çünkü hayat, güç istencinin özel bir halinden başka bir şey değildir, her şeyin, güç istencinin bu biçimini almayı isteyeceğini ummak tamamen keyfidir. (Güç İstenci)

Burada, bu doktrin taklidinin esrarengiz anlamını tamamen kaybetmemek için önemli bir noktaya denk geliriz. Geleneksel psikolojiye göre ruhun bir becerisi olacak bu "istenç"le güç istencinin alâkası yoktur. Bu boş, belirsiz istenç, her durumda somut bir "istek"le dolacak olan saf yetenek, Nietzsche'nin tam manasıyla reddettiği bir kavramdır: Böylesi bir istenç yoktur. Dolayısıyla, güç istenci, sahip olunmayan bir şeyin istenmesi gibi, herhangi başka bir şeyi ister gibi güç isteyen bir istenç değildir. Şayet güç olmasaydı güç istenci de olmazdı... İsteyen gücün kendisidir! Güç, bir amaç, gaye, bir ideal ya da zayıfın dönüşeceği ya da özlemini çektiği bir tasarım değildir: Güç, tam olarak sevinçli bir şekilde patlak veren, büyüyen, zafer kazanan, yaratan ve hepsinden öte değeri olan şeydir. En yüksek güç en yüksek

güç istencine tekabül eder, çünkü neticede “güç istenci olarak adlandırdığım şey doymak bilmez bir güç sergileme arzusundan başka bir şey değildir.” (*Güç İstenci*), gücü gerçekleştirmek için doymak bilmez bir arzudan başka bir şey değildir... Burada bir kez daha nesnel olana, fiziksel olana doğru dolanabilir ve diğer mekanikçi bilimler gibi psişik ve insan-merkezli kategoriler kullanmasına rağmen, güç istencinin insan merkezli bir doktrin olmadığını anımsayabiliriz. Bu noktayı son derece keskin biçimde görmüş olan da yine Gilles Deleuze'dür: “Güç istenci, istencin güç istediği anlamına gelmez. Güç istenci, herhangi bir insan merkeziliğe atıfta bulunmaz, ne köken, ne anlamı ne de özü itibarıyla. Güç istenci, tamamen farklı bir biçimde yorumlanmalıdır. Güç, istencin içindeki isteyen şeydir. Güç, istencin içindeki kalıtsal ve farklılaşan ögedir. Bundan ötürü, güç istenci esas olarak yaratıcıdır. Tam da bu nedenden ötürü, güç hiçbir zaman tasarımıyla ölçülmez: hiçbir zaman temsil edilmez, ne yorumlanır ne de değer biçilir, yorumlayan bizzat kendisidir, değer biçen, isteyen kendisidir.” Burada bir sonraki bölümde genişletme fırsatına sahip olacağımız ahlâki bir geçici gezi: Şayet güç kendisinin tasarımı değilse bu demektir ki, gücün tasarımı gücün kendisinden ayrılabilir; yani zayıf olan güç sergilemez, ne de bunu gerçekten arzulayabilir, bilakis gücün tasarımıyla kendi kendini tatmin eder; ki onun durumunda bu, daima yabancı bir gücün yansıması ya da bir ödünüdür; onun zenginlikleri, konumları, onurları ya da ayrıcalıkları zayıf için daima dışsal olandır, temsil edilendir, *halüsinasyonvaridir*... Şu andan itibaren bu, mülk ya da iktidar hırsı için güç istencinin hızla eritilmesinin ortadan kaldırılmasına yaramaz mı, diğer kölelerin –tiran ya da kurtarıcı–, köleleştirici tüyler ürpertici köle olma arzusuna ya da birinin yoksun olduğu kuvveti parayla satın almaya? Pekâlâ, Deleuze'le devam edelim: Bundan ötürü, güç istenci esas olarak

yaratıcı ve vericidir: *arzulamaz, aramaz, istemez, her şeyden öte de güç istemez. Yapar: Güç, istenç içinde ifade edilemez bir şeydir (hareketli, değişken, plastik) istenç içinde güç “yapan erdem gibidir”*; güç için istenç kendi içinde anlam ve değer bağışlayandır. Ve bu bağlamda Zerdüşt’e başvurur: “Hükmetmek istiyorum ama kim buna bir arzu diyebilir ki? Ah! Böylesi bir arzuyu kim gerçek ismiyle adlandıracaktır? *Yapan erdem* – tarif edilemez bu şeye yok olup giden Zerdüşt böyle dedi” (Böyle Söyledi Zerdüşt) Yapan erdem, yani, yok-sunluktan her daim memnuniyetsiz olan, başardığı herhangi bir şeyi korumaktan ya da onun zevkine varmaktan aciz, gözleri mütemadiyen komşunun bahçesinde olan, yararlı olmaktan, ölçüsüz ve hesapsız harcayıp *hediye vermekten* aciz –bu bir şeye sahip olmanın en hakiki biçimidir– bir arzu değildir. Bilakis sanatçının, yaratıcının, maceraperestin, sevdalının gücü, hepsi akan ve hiçbirini kaybolmayan gücü; *kendi kendisiyle yapabileceği her şeyle buluşan güç* ve bundan ötürü kendini tüketme ya da yetersizlik korkusu, hırs ve hesap bilmeyen güç: Sahip olduğu şeyden ibaret *olan güç, fethettiğini yaratan güç* ve ona yasaklı tek şey kaybetmek olduğundan, bundan ötürü durmaksızın azalmadan yapan güç...

Güç istenci iyi midir kötü mü? Schopenhauer, insanlığın acı mahkemesinden kozmik var olma istencini mahkûm etti ve ideal etiğini, bizde böylesi bir istencin tasarımı olan açgözlü doymazlığa olabildiğince karşı çıkma, onu unutturma ve yatıştırma üzerine kurdu. Onun değerleri, sadece ve sadece acı ve olumsuzlamadan doğar, masum ve zalim neşeden ya da yaratımdan değil. Öte yandan, güç istenci bir değer biçme nesnesi değil, *öznesidir*; o yargılanmaz, kendisi yargılayandır, o seçilmez, kendisi seçim yapandır... “İstencin tamamı bir değer biçmeye işaret eder.” (Güç İstenci) Sorumluluk, pişmanlık ya da kendi kendini tatmin, cahilin ya

da avamın duası, Hristiyan *karmasının* muhtelif biçimleri, bunların hepsi *köktenci* biçimde uygunsuzdur, yani ironik olarak havada kalan kökleriyle...

Buraya kadar “hakiki”, “iyi”, “mantıklı”, “güzel” diye değer biçtiğimiz nesneler kendi kendini tecrit eder etmez, aksi erkler olarak kendini gösterirler – insan türünün lehinde tutunduğu bu perspektifçi sahtekârlığa işaret ediyorum. Zira, hazzı kendisinden elde eden onun için bu, hayatın kuralıdır. (İnsan denen varlık, zevki onun korunması aracılığıyla yaşar: Ve zevk, insanoğlunun kendini kandırmaktan vazgeçmediği, bireylerin yardım etmeye ve onun içinde anlaşılmaya hazır olduğu o araçlara aittir: ki, bir bütün olarak, başarılı tipler başarısız olanları hiçe sayarcasına yaşamayı bilir.) *Bu tamamıyla güç istencinin kendini ifade edişidir; hile araçlarına başvururken vicdan azabı duymayan güç istencinin – ve kendi kendine hayranlık besleyen insanoğlunun manzarası karşısında bir tanrının duyduğu kötücül zevki düşündürebilir. (Güç İstenci)*

Neticede, iyinin ve kötünün çok ötesinde bulunan bir şey vardır. Bununla birlikte, o şey iyi ve kötü seçeneğini oluşturarak, aynı zamanda *daha yakında* bulunan da bir şeydir; değer biçme ve değerler yaratma ihtiyacı duyan, fakat böylesi değerlerin içine *hapsolmaya* razı gelmeyen ve tıpkı çocuğun artık kendisine dar gelen bir önceki yıla ait giysiyi patlatması gibi büyürken onları yırtan bir şey.. Ve bu şey son derece çoğul, farklı, değişken, plastik, aykırıdır, çünkü değerler –metafizikte sayısız, evrensel ve ebedi olmanın hayallerini kuran değerler– başka türlü olamaz.

İyi ve kötü, zengin ve yoksul, yüksek ve alçak ve tüm değerlerin adları: birer ilah olmalıdır bunlar ve yaşamın kendi kendini her zaman yeniden aşması gerektiğinin, göze,

kulağa çarpan belirtileri olmalıdır bunlar! Yüksenge doğru kurmak ister kendini yaşam, direklerle ve basamaklarla; çok uzaklara ve mutlu güzelliklere doğru bakmak ister – bu yüzden gereksinir yüksekliğe! Ve yüksekliğe gereksindiği için de basamaklar ve basamaklardan yukarı çıkanlar arasındaki çelişkiye de gereksinir. Yukarı çıkmak ve yukarı çıkarken kendini aşmak ister yaşam.*

Bunlar, güç istencinin doktrinel taklidine ait üç yorumdur: Kuvvetlerin hiyerarşik biçimde bulunduğu ve farklı biçimler verdiği bir dünya anlayışının paradoksu; öznellikteki tutkularla aşkın pragmatizm –değerleri yaratan ve yenden biçimlendiren her daim yükselen aşkın pragmatizm– arasındaki canlı çelişki...

(*) *Boyle Söyledi Zerdüşt*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, 2006, s. 111-12 – ç.n.

Fiziğin, psikolojinin ve değerlerin kökeninin büyük gele-
neksel sorularına karşı güç istencinin metafizik ve monote-
izm karşıtı oyuncu taklidi, yaratıcı ve tartışmalı bir yanıt
verir. Her şeyden öte, metafiziğin ve monoteist bilimin ge-
nelde vermeye yatkın olduğu yanıt türüne karşı mücadele
eder ve Tanrı'nın Ölümü'nün etkileyici ve özgürleştirici so-
nuçlarından azami kuvvet kazanmaya azmeder. Gördüğü-
müz üzere, mutlaklığıyla bizi sürü sefilliğine indirgeyecek
kadar alt eden ilahi Hakikat karşısında, taklit, metaforik ve
kavramsal olmayan, kuvvetimizi alabildiğine dizginsiz bıra-
kan özgün hakikatimizin çehresine biçim vermeye çalışır.
Peki, ama kuvvet nasıl bizim olabilir? Ve olduğu durumda,
bizler *biricik* bir kuvvetin sahipleri mi oluruz yoksa muhalif
kuvvetlerin karşı karşıya gelip mücadele ettiği arenası mı?
Kuvvetin bu esrarı, güç istenci taklidinin merkezidir. Öte
yandan, bu taklit şimdi de yeni bir esrar ortaya çıkarır, ger-
çi bu, eskisine nazaran daha başka bir düzeydedir: Monote-
izmin bizi mahkûm ettiği, iki dünya –ideal veya kusursuz
dünya–yla maddi ya da bayağı dünya– karşılaştırmasından

çoktan çıkmış olan kimse için; artık Bir ve Sabit olana karşı çoğul ve değişebilir olanın açısından bakabilen kimse için bu kez radikal biçimde çoktanrıci bir esrardır bu... Bu, Avrupa'da yüzyıllar sonra sahip olunan ilk pagan düşüncedir ve ilerideki sorularla ona ilişkin bir yaklaşım sunmaya çalışacağız: Şayet zamanın üç evresi –geçmiş, şimdi ve gelecek– güç istencinin, kuvvetleri durmaksızın yeniden dağıtıp şekillendirirken yarattığı şeylerse, onun zamanla ilişkisi nasıldır? Aşkınlık fikri bir kez öldükten sonra içkin dünyanın yoğunluğu nedir? Güç istenci, gerekli ya da tesadüfi midir ve her iki yanıtın da anlamı nedir? Her şeyden evvel: Güç istencinin bilinç düzeyinde gerçek bir olumlanmasını yapmak mümkün müdür –unutmayalım ki bilincin rolü esas olarak olumsuzlayıcıdır– ve böylesi bir olumlama teorik olarak ne anlama gelecektir? Bu sorular bizi güç istencinin esrarını çözümlemeye yaklaştırır. Güç istencinin, o doktrin taklidinin merkezinde kuvvetin esrarının oluşu gibi, bu defa da güç istencinin esrarı, bu sefer bir başka doktrin taklidinin merkezi haline gelir: *özdeş olanın bengi dönüşüdür bu*. Nietzsche buna “benim en derin düşüncem,” demiştir ve şüphesiz öyledir de: Söylediğimiz gibi, kuvvetin esrarından daha farklı bir mertebeye aittir. Ancak kesinlikle bu nedenle, teorik işlenme derecesi son derece azdır, olgunlaşmamışlık kekelemeler konunun neredeyse zorunlu özelliğidir: Düşünce, bu esrarla yüzleşebilecek yapısal güçten –en azından bugün için– yoksundur. Eğer hepsini düşünebilseydik, çoktanrıcilik bir gerçeklik olacaktı. Bundan ötürü, Nietzsche'nin delirene kadar boğuştuğu bu son derece zahmetli soruyu bazı yorumcuların, akıl sağlığını yitirmeden ya da hiç ikirciğe düşmeden nasıl da kolaylıkla çözüme ulaştırdıklarını görmek dokunaklı ve gülünçtür.

Eskiden zaman Tanrı'dan akıyor ve O'na dönüyordu: Zaman, sonsuzluk tarafından gözetleniyordu. İçkin, fani ve

miadı dolan şey, zamana ait büyük dalga tarafından süpürülmüş bulur kendini ve bu gemi kazasından sadece aşkın ve sonsuz anavatanına geri dönen ruhun erdemli cevherleri kurtulabilir. İçkinlik, bilhassa da zamana kayıtlı olması hasebiyle lanetli bulurken kendini, aşkın olanın kuvveti ondan kaçmayı başarır. Zamana ve onun eklentilerine tâbi olsaydı hiçbir şeyin yoğunluğu ya da ağırlığı olamazdı: Neyse ki, uzaklarda ölümsüz bir şey vardı; daimi oluşuyla zamanın akışını durdurup onun manasızlığını ve kalıntılarını geri kazanan bir şey. Tanrısallığın bilimsel eleştirisi bu ikilikle bitmez, bilakis onu bir başka düzeye taşır. Öbür dünyaya ait dinî aşkınlık şüphesiz, cennet, cehennem ve bedenlerin yeniden dirilmesiyle meydan okur. Buna mukabil, içkinliğe karşı laneti de devam ettirir, son bulmuş olması nedeniyle çıplak protestosunu, hazların ve zaferlerinin kılı kırk yaran narinliğini: Hegel'in gösterdiği gibi sonlu birey sonsuzluğa ve evrensele mütemediyen ölümünün bedelini ödemek zorundadır. Aşkınlığın rolünü kadim ilahi ebediliğin diğer mutlak, modern suretleri işgal eder; Us ve onun Mantığı, Devlet, Tarih... Bir kez daha, ya da daha doğrusu her zaman olduğu gibi, *sonsuzluk zamanın ötesinden zamanı gözetler*, anlamını güvence altına almak ve ona nihai bir amaç sağlamak için: Şayet sonlu ve fani birey, onun içinde içkin olarak bulunana asılmazsa, herhangi bir biçimde aşkın olanın, görkemli ve hâkim bilimin, devlet yönetiminin getirdiği ortak Değerin, ya da Tarih'in –barış ve uyumdan ibaret, parlak bir sona doğru koştuğumuz tarihin– amansız ilerleyişinin parçası haline gelirse, aşkınlık, çürümesini ve imhasını engellemeyerek ve içkinliğinin dünyevi yeteneklerinin herhangi birinden daha fazla haz almasına yardım etmeyerek ödüllendirecektir onu; bu, ölüm sancısına sonsuzluğun kokusunu vererek ölümüne kesin bir anlam vermek dışında imkânsız olacaktır... *Aşkınlık, içkinliğini kurban eden kimseden başkası*

na yardım etmez; yalnız acıları nedeniyle değil, acının daha incelmış bir biçimi olarak mahkûm ettiği hazları nedeniyle de içkinliğinden nefret eden dışında kimseye yardım etmez. Sadece her seferinde daha zayıf olan aşkın, her seferinde daha az vaat eder: Ne Tarih ne de Akıl ölümden sonra bedenlerimizi geri getirme, bize herhangi belirsiz zamanda başka kalıba girmiş içkinlik verme hayalini kurdurmaya cesaret etmez... İçkinlik, sadece kısa ve acı dolu değil aynı zamanda kötücüdür de. Ve böylece, sözgelişi, İnsan en şerefli ve itibarlı olandır, Tarih'teki son Toplum, o topluma varana dek geçirilen tüm geçmiş kıyımları temize çıkarabilirken, bu esnada tek tek her insan egoist, zalim, tutkularının ve -tarihin sonunun vatandaşlarının hak ettiği ve onları erdemli biçimde cezalandırılabilir hatta ölüme mahkûm edilebilir kılan- şimdi ve nasıl olursa olsunu elde etme hırsının esiridir.

Bu küçücük ama göz boyayan tesellinin içkinliğe indirgenmesiyle, aşkınlığın eğitilmiş temsilcilerinin değerini düşürenler yok değildi; bu minvalde Schopenhauer dünyayı hareket ettiren kozmik istencin yıkım ve acıdan başka bir şeye tahammülünün olmadığını; aklın ya da Devletin onu taraflı biçimde kullanmanın yanı sıra güçlendiren araçlar olduklarını ve bireyin var olmaktan feragat etmek dışında daha üst bir şeyi arzulayamayacağını ortaya koydu: Tarihi baş tacı eden ideoloji ancak alay edilmeye layıktı. Öte yandan Max Stirner'se, bireyi boyunduruk altına almaya çalışan tüm bu aşkın İdealleri gayretle mahkûm etti, ancak duygusuz biriciliğinin sebebi hiçliğe dayanmaktadır ve bencilliği, kamusal tehditler karşısında talihsizliğin gururla savunulmasına nazaran daha çaresiz özellikler taşımaktadır ki bu tehditler onu kendi kendini neşeyle olumlamadan daha da talihsiz kılmaktadır. Kısacası, aşkın olanın yeni biçimlerini, geri kalan allamelerden daha açık bir şekilde reddeden kimseler de içkinliği, kaçınılmaz sonundan ve fakirliğinden

kurtarmayı başaramaz. İçkinliğe çekingen övgüler düzmeye çalışanlara gelince, bunu öyle bir yaparlar ki bunun en değersiz kısmını vurgularlar: Zira Sade ya da Espronceda gibi kuraldışı örneklerle, 18. yüzyılda din konusunda serbest fikirlere sahip olanlar ve romantikler de tensel arzuları asıl olarak işkencelerle, kan ve ölümle karıştırmadan anlatmayı başaramamıştır (öte yandan, din konusunda serbest düşünenler açısından bu husus bütün dönemlerdeki edebiyatın tipik özelliğidir: Ömer Hayyam'ın Diyonisos şenliği şarkılarından daha kasvetli ne vardır?) Burjuva romancılar ya da basit zevkler, çalışkanlık ve konfor besleyen faydacı düşüncüler de ustalıkla sosyal baskının sınırlandırdığı vasat sevinçlerden daha ötesini tasarlamayı başaramamıştır (faydacı Bentham, rahat ve çok yerden gözetlenebilen bir hapishane modeli olarak *Panopticon*'u tasarlamıştı...) Özet olarak, birinde olduğu kadar diğer durumda da, dünyevi aşkınlığı kabul edenlerin arasında olduğu kadar onları reddedenlerin arasında da, yükselen kültürel olgu nihilizmdir; gerçek olanın ve hayatın değerinin düşürülmesi, tenin ve onun sevinç ve ızdıraplarının Onulmaz olanın boyunduruğu altına alınması; sarıh düşünenler arasında hayallerin yıkıcısı etkin nihilizm ve vasat düzeyde kendinden memnun, "küçük zevkini gün için ve küçük zevkini gece için taşıyanlar arasında" (Böyle Söyledi Zerdüşt) da pasif gelenekçi nihilizm.

Bu durumda, Nietzsche'nin bahsi, içkinliğin değersizleşmesini bertaraf edecek ve neşeli ve zevkli taraflarıyla olduğu kadar bizi dehşete düşüren ya da acıyla paralayan taraflarıyla da kayıtsız şartsız onun olumlanmasını ifade edecek bir doktrin taklidi ortaya koymaktan ibarettir. Basitçe *carpe diem*'in* yüceltilmesinden ibaret bir doktrin değildir bu çünkü bu hep korkulası olmuş kafatasının başkanlık ettiği

(*) *Carpe diem*: Yaşadığın günü kavra, anı yakala – ç.n.

şenlikten t   ler ürpertici bir zevk almakla e  degerdir; bilakis bu dehşet, acı, kafatası,   l  m ve zevkin dizginsiz kabulünde toplanan bir doktrindir. İki dünya arasındaki çatalaşma bertaraf olunca, yeryüzü anlayışı yeniden kazanılınca, sonsuzluğa artık aşkınlıkla birlikte veda edilmesi gerekmez ve içkinliğin zamana prangayla ba  lı olmayı sürdürmesine izin verilmez: *Sonsuzluk, içkinlik uğruna yeniden kazanılmalıdır.*    nk   bu zamana kadar içkinliğin en dayanılmaz tarafının onun sonu olduğu d        rken, aşkın   l  ms  zl  k (Tanrı, Akıl ya da Tarih sunuyordu onu) uzlaşma ve tamli  n kaçamaklı bir cenneti gibiydi; öte yandan yeryüzü anlayışına gerçek anlamda nüfuz eden pagan d    n  cesi belki de daha ciddi bir sorun ortaya koyuyordu: *  ayet içkinliğin bize sunduğu bir ölümsüzlük t  r  yse tahamm  l edemediğimiz şey nedir ki?* Belki de aşkın bir sonsuzluk imgesi fanili  imiz için bir telafi değil, etkin ve içkin   l  ms  z durumumuza karşı bizi koruyan bir savunmadır. “Keşke   l  ms  zl    m  ze tahamm  l edebilseydik – bu en yüce şey olurdu” (*Güç İstenci*) Kuşkusuz, bu hepi topu fani durumu, gerçek olana ait narin kırılğanlığı ink  r etmek anlamına gelmez: Tam aksine, bir an ı  ldayıp s  n  veren geçici güzelliği derinlemesine sevmeyen, her bir g  l  n tomurcuklanması kadar soluvermesini de, kalıcı olanı da değişeni de şevkle onaylamayan bir yeryüzü anlayışı herhangi bir monoteist a  kıncılıktan farksız olacaktır. Eğer yıkım ve bitiş olmasaydı *yaratım* ve *yaratmak* olmazdı; sanatçının “yapan erdemi” g    istencinin en yüksek tasarımıdır. “Evet, pek çok acı ölüm bulunmalı sizin yaşamınızda siz yaratanlar! Bu yüzden tüm faniliğin savunucuları ve tüm faniliği haklı çıkaranlar olmalısınız. Dolayısıyla bütün sonların aklayıcısı ve savunucusu olunuz.”* Ancak, göze alınması gereken sı-

(*) Böyle Söyledi Zerdüşt,   ev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, 2006, s. 94 –   .n.

nav, bu sona sonsuzluğun yoğunluğunu sağlamaktan ibarettir, güç istencinin, gerçekliklerin en göz ardı edilebilir ve lani olanına yüklediği *ölümsüz ağırlığı* açığa çıkarmaktan ibarettir, öyle ki bu son, bir daha asla hayata leke sürmek için kullanılamasın. Sadece nihilist insan merkezcilik, kendili üzerine yüklendiği felsefi bir aşkıncılığın gereklerinden yoksun olduğu için daima gerçek olanı yererek, geçiciliğini yererek içkinliği alt edecektir: Son tahlilde, böylelikle çok daha muazzam ve şaşırtıcı *içkin bir ölümsüzlüğün* alameti karşısında belli belirsiz bir yılgıyı gayet iyi saklı tutabilir.

Bir! Ey insan! Kulak ver!

İki! Derin gece yarısı ne söyler!

Üç! uyudum, uyudum-

Dört! uyandım derin rüyalarından

Beş! derindir dünya,

Altı! daha derinir gündüzün düşündüğünden.

Yedi! Derindir acısı -,

Sekiz! Haz- Daha derindir yürek acısından:

Dokuz! Acı söyler ki: Göt ve bit!

On! Oysa tüm hazların istediği bengilik -,

On bir! Derin derin bengilik!

On iki! (Böyle Söyledi Zerdüş s. 259-260)

Şimdi *zaman* meselesine odaklanalım. Burada görünen o ki içkinliğin çaresiz bir biçimde boyunduruğuna girdiği bir şey var. Ama en azından *gelecek zaman*, gelecek olan, istencin yaratıcı projesinin sorumluluğunu, onun seçme ve değer biçme kapasitesini hâlâ yüklenebilir gibi görünmektedir. Gelecek, içkinliği yıpranacağına dair beklentiye sokar, öte yandan en azından *daha ileri gitmek* isteyen istencin baskın müdahalesine kapıyı açık bırakır. Büyük ölçüde, *ilerlemenin* daha az safça otomatik düşünme biçimi –fevkalade eğitilmiş hayal– asıl olarak buna dayanır. Peki, ama ya

geçmiş zaman? Burada geri döndürülemez, değiştirilemez olanın imgesiyle karşı karşıyayız: Geçmiş zaman bir kereliğine mahsus olmak üzere geçmiştir; onun sürüklediği, içinde saklanan ve kaybolan, tıpkı gece yarısı denizin orta yerinde bir gemiden fırlatıliveren bozuk para gibi, ebediyen mahkûm edilendir, bir daha asla bizim ulaşamayacağımız bir şeydir. Onu ne düzeltebilir ne onayabiliriz, aldatıcı bir tarz dışında onu ne sevebilir ne de yerebiliriz, zira her tür değişikliğin imkânsız olduğu yerde, onaylama da meşru değildir. Bizzat Zerdüş, efsanesinin ilk yarısında hazin bir biçimde yorumda bulunur: "Güç istenci geriye doğru istekte bulunamaz. Zamanı ve onun açgözlülüğünü kıramaz: Bu onun en münzevi mahkûmiyetidir." (Böyle Söyledi Zerdüş) Zamanın açgözlülüğü! Bu sadece, kendilerini bu geçici dünyanın sınırlarının içine hapsolmuş gibi hisseden agnostiklerin meselesi değil, Condorcet ve Hegel tarafından ortaya konan tarihin geri döndürülemezliğine Mutlak kudreti tâbi kılmaya o kadar uysalca hazır olmayan Hristiyanların dahi meselesi olmuştur: Modern Hristiyanlığın en hayran olunası iki beyni, Kierkegaard ve Leon Chestov (üçüncüsü de haliyle Chesterton olacaktı) hiçbir şeyin geri döndürülemez biçimde vuku bulmadığı Tanrı'yı, tarihin iyileştiricisini, Sokrates'in gerçekte baldıran zehrini içmemesini ve böylelikle adaletsizliği kullanmamasını sağlayacak O'nu, İbrahim ve Eyüp'ün kaybettiği her şeyi geri getiren Tanrı'yı, tıpkı eskiden olduğu gibi Regina Olsen'in biçare sevdiğine *adeta hiçbir şey olmamış gibi* geri dönmesini sağlayan Tanrı'yı istediler. Zamanın açgözlülüğü! İçkinliği çökerten şey değil mi bu, verili olaylardan ibaret ve bizim istencimizin bir hiç olduğu dünya karşısında bizim tam olarak destekleyici olumlayıcı olmamızı engelleyen şey değil midir o? Zira "istenç geriye doğru istemez ve bu onun en münzevi güçlüğüdür..." Peki, ama ya geriye doğru isteyebilseydi? Ve şayet

Friedrich Wilhelm Ritschl.

Jacob Burckhardt.

Franz Overbeck.

Arthur Schopenhauer.

zamanın ilerisi ve gerisi, güç istencinin isteğinin, ortadan silmeyi üstlendiği bir yanılsama olaydı? Ve ya her şeye önümüzde hâlâ sahip olsaydık, her şey bizim onayımızı, sanatçılara has yaratıcı olumlayışımızı bekler halde olaydı ve de aynı zamanda –en az geçmiş kadar gelecek de– hepsi olup bitmiş de olaydı... Bu durum, geçmiş kadar geleceğin de

onaylandığı, yaratıldığı ve değer biçildiği şimdiki ana *ölüm-süz bir yük* yüklemeyi miydi? Zira içkinlik oldum bittim, *doğrusal* zaman tarafından yaralanmış ve değersizleştirilmiştir; uzamı içinde tüm istegin haddinden fazla gecikmeli olarak belirlediği yüzeysel bir filme indirgemıştır. Zamanla ilgili bu fikrin karşısında aşkın bir ebediyet yükselir; soğukkanlılığı güvence altına alınan bir ebediyettir bu çünkü *bağrına cismini yitiren* İdealardan başkasını kabul etmez; oluş ve değişim Sabit olanın taraflı yorumlarından öteye geçmez. Öte yandan, şayet istenç şimdiki zamanın isteginde tüm bir geçmiş ve gelecek için *seçimi* birleştirebilseydi, şayet oluş, yıkım ve yaratım şüphe götürmez ve son derece kati ve fakat –kendilerini ebedi olarak bir ileri ve geri sunarak– *ebedi anlamda* geçerli olsalardı, artık âdet yerini bulsun diye güç istencinin yaratıcıları olan gelecek ve geçmiş kendine bu adı vermeyi sürdürebilecekti... O zaman ebedi ve içkin olanı ve “ezelden ebede”nin en devasa derinliğini, bir günlük çiçeğin gelgeç ürpertisiyle bir araya getirmeyecek miydi?

Bengi Dönüşün doktrinel taklidinin temel açılımı upkılı güç istenci gibi ilkesel olarak *fiziksel* yoldan yapılabilir; aralarındaki ilişkiyi bir önceki başlık altında anlattığımız kuvvetlerin kaos konumuna yerleşmek için ona geri dönelim: Bengi Dönüşü, güç istencinin canlandırdığı kuvvetler kaosunun özelliklerinden, sürekli dengesizlikleri ve etkinliklerinden, *sonlu* büyüklüklerinden – *kesin olanla* aramızdaki sözün bize kabul ettirdiği büyüklüğünden- çıkarsarız:

Evrenin içinde işleyen gücün miktarı belirlidir, sonsuz değildir. Kendimizi koruyalım böyle kavram aşırılıklarından! Bundan ötürü, bu kuvvetin konumlarını, çeşitlemeleri, bileşkeleri ve gelişimlerinin sayısı kesinlikle çok fazladır ve fiilen *hesaplanmaktan uzaktır*, öte yandan daima belirlidir

ve asla sonsuz değildir. Ancak bu kuvvetin içinde geliştiği zaman sonsuzdur, yani bu kuvvet ebedi olarak eşit ve ebedi olarak etkindir; bu ana kadar bir sonsuzluk gelip geçmiştir, yani, adı geçen kuvvetin olası tüm gelişimleri kendini gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak, aynı zamanda tüm geçici gelişimler birer tekrar olmalıdır; dolayısıyla, bu kuvvetin ortaya çıkardığı ve ondan doğan ve böyle ardışık olarak ileri geri ortaya çıkanlar da. Tüm kuvvetler toplamı gelişimlerini tekrarlararken bunların hepsi sayısız kez olmuştur. Bununla birlikte, bundan vazgeçerek herhangi bir aynı şeyin üretilip üretilmediğini saptayamayız. Görünen o ki, en küçük nesnelere varıncaya dek kuvvetlerin toplamı öyle yeni nitelikler ortaya çıkarır ki asla kuvvetlerin birbirinin tıpatıp iki aynı bileşkesi olmaz. Kuvvetlerin sisteminde iki nesnenin diyelim ki iki yaprağın eşit olması mümkün olabilir mi? Sanmam: Tıpatıp aynı kökenlere sahip olduklarını varsaymak gerekirdi o zaman ve ayrıca tüm ebediyet boyunca aynı olduklarını varsaymamız gerekecekti; hem de yeni niteliklerin yaratım ve bir araya gelmelerindeki tüm çeşitlemelere rağmen, kabul edilemez bir varsayım (...) Kuvvetler dünyası herhangi bir azalmadan muzdarip değildir, aksi takdirde, sonsuz bir zaman içinde bu kuvvetler her şey tarafından tüketilene kadar azalmış olurdu. Kuvvetler dünyası herhangi bir molayla karşı karşıya kalmaz aksi takdirde, ona erişilmiş olurdu ve varoluşun saati durdurulmuş olurdu. Sonuç olarak, kuvvetler dünyası hiçbir zaman dengede değildir, bir dinlenme anı yoktur, gücün miktarı ve hareket her zaman için eşittir. Bu dünyanın erişebileceği herhangi bir durum zaten bir kereliğine değil sayısız kereler erişilmiş olacaktır. Bu anda olduğu gibi başka bir zamanda da olacaktır ve bir kez daha olacaktır ve kuvvetlerin hepsi şimdi olduğu gibi bir kez daha dağıtılacaktır: Ve bunun öncesinde olan ve sonrasında gelen an

için de aynısı söylenebilir. Ey İnsanoğlu! Tüm hayatın durmaksızın ters yüz olup akan bir kum saati gibidir, varoluşunu belirleyen tüm koşulların zamanın yörüngesinde yeniden gerçekleştiği bir anlık zaman dilimidir. Bunun için işte, acı ve hazlarınızın her biriyle yeniden karşılaşsınız, dost ve düşmanlarınızın her biriyle, her bir umut ve korkuyla, her bir ot tanesi ve ışık ışınlı ve seni çevreleyen nesnelerin tüm çeşitleriyle. Senin küçük bir halkası olduğun bu zincir ebediyen parlayacaktır. Ve her bir insan hayatının akışında, fikirlerin en kudretlisi olan tüm şeylerin bengi dönüşü fikrinin, önce birini sonra pek çoğunu ve derken hepsini aydınlatacağı bir saat olacaktır daima; bu insanlık için öğle vakti olacaktır. (*Şen Bilim*)

İşte bu Nietzsche'nin zaman imgesidir; güç istenci takli-diyle ve en son varacağı neticelere kadar anlaşılan içkinlikle uyum içindeki zaman imgesi. Fakat aynı zamanda zamanın en paradoksal imgesidir de, *zamanın tam anlamıyla tahrip edilmesidir*. Aslında, eğer özdeş olanın tekrarlarına ait çevrim ebedi ve ezeliyse, ne ilkinde ne sonuncusunda *bir dönüşün diğerinden hiçbir farkı* hiç ama hiç yoksa gelecek ve geçmiş gibi kavramlarda ısrar etmenin anlamı nedir? Nietzsche bunun, aynı olanın tekrarıyla ilgili olduğu konusunda ısrarlıdır; bu genellikle anladığımız türdeki *tekrar* fikrini yok eden türde bir tekrardır. Acaba tekrar ve tekrar edilen arasında bir fark olmamalı mıdır, her ne kadar bu fark birinin diğerinden sonra gelmesinden, ya da birinin diğeri için tabiri caizse *ölçütü belirlemesinden* ibaret olsa da... Bengi Dönüş öğretisinin, doğru ve paradoksal tüm karmaşıklığına dair yanlış anlaşılmalara buradan ileri gelir: Cüce ve iki hayvanının –kartal ve yılanın– yaptığı doktrin yorumlarını dinlerken bizzat Zerdüş de bunlarla karşı karşıya gelir. Cüce için mesele açıktır: “Tüm hakikat kavislidir zamanın kendi-

si de bir çemberdir.” (Böyle Söyledi Zerdüşt) Zerdüşt’ün hayvanlarına gelince, ilkel halklarda sayısız söylencesel biçimlerle ortaya çıkmış bengi dönüşe ait (Mircea Eliade tarafından teferruatlı bir biçimde *Bengi Dönüş Miti*’nde listelenmiş olan) doğalcı bakışa sahiplerdi: “Her şey gider her şey geri gelir; varlığın çarkının dönüşü sonsuzdur. Her şey ölür her şey yeniden çiçeklenir; varlığın yılı sonsuza dek sürer. Her şey kopar her şey yeniden eklenir; varlık kendi evini sonsuzluğa dek kurar. Her şey ayrılır her şey yeniden selamlaşır; varlık halkasının kendisine sadakati sonsuzdur. Her saniyede yeniden başlar varlık, her Burada’nın etrafında Orada’nın küresi. Orta her yeredir. Eğridir sonsuzluğun yolu.”* Bu düşünceler kabul edilebilir fakat eksiktir. Şayet Nietzsche sadece onlara biat etmiş olsaydı, koskoca dünyanın sayısız ilkel halkına ait geleneksel mitolojinin yanı sıra, birtakım Stoacılar ve diğer antik filozofların vardığı noktadan pek az ileri gitmiş olacaktı. Çünkü burada mesele, gerçek olayların miktarının sınırlı ve zamanınsa buna mukabil sonsuz olması hasebiyle, şeylerin yorulmaksızın oyunlarını tekrarlaması gerektiği değildir; kışın arkasından baharı, doğumun ardından yeniden doğana kadar yaşlılık ve ölümü getirerek, zamanın durmaksızın kendi etrafında dönmesi de değildir. Bu, meseleye aceleci ve yüzeysel bir bakış olurdu. Önemli olan, tekrar olarak görülen zamanın yapısıdır yani, zamanın *ebediyet tarafından alt üst edilmesi*... Bu bağlamdaki en keskin sözler Eugen Fink’e aittir: *“Şu andan itibaren hayatımızın ve şeylerin gidişatı gelecek bir ebediyet içinde tekrar edecek diye bir şey yok. Bugünkü hayatımız zaten tekrar edilen bir hayattır ve bir şeyin tekrarı olmayan, tabiri caizse, tüm tekrarların temelinde sanki onun ilk hali gibi karşılaşılan birincil bir hayat mevcut değildir. Tekrarlanabi-*

(*) Böyle Söyledi Zerdüşt, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, 2006, s. 248 – ç.n.

lirlik özelliği, zamanın akışında esas sürecin tekrarları aracılığıyla biçimlenmez, tam aksine; bizzat zamanın akışının üstü örtülü ve saklı özüdür. Ya da bir başka ifadeyle, tekrar, zamanın içinde ortaya çıkmaz, zamanın kendisidir. Bu taklidin gizemli ve derin tarafı, iki temel kavramının karşılıklı olarak bozulmasıdır: Mademki aynı olanın ebedi tekrarı, zamanın kendi içindeki gerçekliğidir, öyleyse geçmiş, gelecek ve şimdi arasında bölünmüş bir doğrusal zamana artık uymaz, ne de diğer yandan, ilk tekrarlananın ve arkasından gelen tıpatıp aynı kopyalanmanın gerçekleştiği doğrusal zamanın içindekinden başka bir tekrardan bahsedilebilir.

Döngüsüyle, atıfta bulunduğu zamansal halkayı kopyalayan bu çelişkinin imkânsız anlayışına hapsolmuş olan Zerdüş, cücenin ve hatta hayvanlarının –ki bu sonuncusuna onlar için geçerli olduğundan ötürü saygı duyar– son derece basit yorumlarıyla kendi kendisinden uzaklaşır. Olup biten her şeyin ebedi tekrarına dair fikir karşısında üzerine çullanan soluk dehşet ve nefret, planı ya da hedefi olmayan hayvanın asla hissedemeyeceği bir şeydir. Oysaki insan, hele de yaratıcı, sanatçı insan, Yarının Tanrısını cisminden mahrum bırakan bu yılan-çevrimi (uroboros dünyanın sonsuz zinciri) silip süpürmeye çalışırken boğulur. Tüm olaylar, planlar birbirinden ayrılmazcasına Yarının Tanrısı, Ertesi Günün Tanrısı'na bağlantılı değil midir? Yarın, ezelden beri olanın bir tekrarından başka bir şey değil madem, eylemin bu tanrısız niteliğine tapınmaya nasıl devam edilecek? Her ne kadar, zapt edilemez darlığıyla geçmiş, geriye doğru nasıl isteyeceğini bilmeyen bir istencin yaratıcı sonsuzluğunu engellese de, buna karşılık, gelecek, yapan erdemin kahramanlıklarının içinde nefes alıp verdiği oksijen gibidir adeta. İstencin sanatkârca teşebbüsleri, onun en yüksek politik hayalleri, hatta insanoğlunun arkasından gelmesi gerekene dair, üstinsana dair bitmek bilmeyen ebedi özlem, geleceğe yönelik

bir güvenden, gelecekteki bir *fırsata* olan güvenden ayrılmaz gibi görünürler. Ernst Bloch'un dediği gibi şayet gelecek, *Novum*'un* karargâhı değilse hangi istenç, başarı ve zafer için yola çıkardı? Olumlu eylemlerin *ilerlemenin* yoluyla kanallere olduğuna dair o en değerli ilmi inanç, açıkça bu eylem/gelecek izdivacını destekler. Ve daha da kötüsü, ebediyen dünyadan kökünü kazımaya çalışageldiğimiz tüm kötülükler ve adaletsizlikler, zararlı fikirler, tepki yaratan ve vasat insanlar, mücadele ettiğimiz her şey bengi dönüşle geri dönecektir. En puslu olanın nüksetmesi kaçınılmaz maddem, öyleyse en iyi, en kuvvetli ve en saf için çaba harcamak niye? Bu fikrin sindirilmesi sadece ağızda koca bir kara yılanla Zerdüş'tün karşısında tartışan peder açısından güç değildir: Gilles Deleuze gibi o denli ince bir Nietzsche yorumcusu bile Bengi Dönüş doktrinini tamamıyla bozar; en yüksek, olumlayıcı ve güçlü olanı seçen anlamında onu seçimli hale getirirken, tepkiyen ve olumsuzun hiçliğe dönmeişini de reddeder. Deleuze açısından bengi dönüş *Seçim Yapan tekrardır*, *Koruyan tekrar* yani, sadece iyunin geçtiği buna karşılık kötü olanın eleğe takıldığı adamakıllı bir denemedir. Bu şekilde açıkça, tekrar, aynı olanı tekrar etmez, aynı olanın bir seçkisini tekrarlar, yanı upatıp var olanın tekrarı yerine var olanın ayrıcalıklı bir seçmesinin tekrarını. Çember, çember olmayı bırakıp Helezonik hale gelir! Haliyle, burada her bir geri dönüşün bir öncekinden daha iyi olacağını ve bir şekilde ileri doğru gittiğimizi güvence altına alarak, kadim ve kurnaz ilerleme fikri gene ortaya çıkar (Nietzsche'yi bile ilerici yapmak gerekir): Sonuç olarak, gelecek olmaksızın eylemin hiçbir bir kıymeti yoktur...

Deleuze'ün yaklaşımının aksini söyleyen Nietzsche'ye ait alıntıları bir araya getirmek can sıkıcı biçimde kolay ola-

(*) *Novum*: Düşünde, sanatta, bilimde yeni – ç.n.

çaktır, beri yandan onun yorumu lehine *tek bir tane bile* katkıda bulunmak sahiden imkânsızdır. "Bu çevrime bir *eğilim*, *gaye*, *atfetmekten* koruyalım kendimizi ya da onu *değerlendirmekten*, *sıkıcı*, *aptal vb* gibi nitelemekten (...)
Evrenin belli biçimlere ulaşmak yönünde bir eğilimi olduğunu düşünmekten, en güzeli, en mükemmeli, en karmaşı-
ğı aradığını sanmaktan koruyalım kendimizi. Bu katıksız insan merkezciliktir." (*Güç İstenci*) Nietzsche'nin bu min-
valdeki formülasyonları, sanki eleştirdiğimiz türdeki yo-
rumlar düşünülerek yazılmış gibidir. Nietzsche'nin görüşü
gayet açıktır: "Şayet oluş, devasa bir çevrimse, her şey eşit
derecede kıymetli, ebedi ve gereklidir..."(*Güç İstenci*) ve dö-
nüş yapan şey bunu, "ebediyen aynı ve özdeş bir hayata,
yeni, daha iyi, ya da benzer bir hayata doğru değil, büyükte
olduğu kadar küçükte de tamamen aynı ve özdeş bir hayata
doğru yapar..." (*Böyle Söyledi Zerdüşt*) Ancak burada sorun
ne basitçe Nietzscheci bir *yorumda* bulunmak ne de Ni-
etzsche'nin dosdoğru ve tam olarak görüşünün ne olduğu-
nu kurmaktır. Burada tartışılan Bengi Dönüş doktrininin
tuhafılığı, en özgün ve yıkıcı *kuvvetidir*. Kısacası, *üstinsan*
olasılığının ta kendisi... Boğazına ve gırtlığına girerek boğul-
masına neden olan kara yılanlı pedere geri dönelim: Zer-
düşt bağırtır ona:

"Kafasını kopar! Isır onu!" böyle bağırdı içimden korkum
nefretim, tiksintim, merhametimi iyi ve kötü her şeyimi ba-
ğırdı bir çılgılla içimden."*

Çoban söyleneni yerine getirdi. Dişleriyle yılanın başını
kopardı ve uzağa tükürdü. Derken dönüşüme uğradı:

Bir çoban değildi, insan değildi artık – dönüşmüş ışık için-
de gülen biriydi! Yeryüzünde hiçbir insan gülmemişti

(*) *Böyle Söyledi Zerdüşt*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, 2006, s. 178 – ç.n.

onun göldöğü gibi! Ah kardeşlerim, bir insan gölüşü
mayan bir gölüş ıstıttım şimdi bir susuzluk kemiriyor
mı, hiçbir zaman dinmeyecek bir özlem. (Böyle Söy-
Zerdüşü s. 178)

Bu, gelmesi gerekene, her şeyin defalarca geri dönm
gerektliğini bilene, üstinsana ait kahlkahadır. Hiçbir aı
kendisinden öte bir gerekçesi olmadığını, tam aksine, g
mişe ve geleceğe ilişkin her şeyin gerekçesinin mutlu
anın içinde var olduğunu bilene ait bir kahlkahadır. Fa
aynı zamanda bu kahlkaha, gerçek anlamda bir şeye e
diyebilmenin yolunun her şeye evet demekten geçtiğini
lene aittir: Fausti, Mefisto'dan "Durun! öyle güzelsin k
diyerek bir an için izin talep ettiğinde, aslında varolu
tüm bir uzlaşma arzu ediyordu. Zerdüşü'nün mesajı da faı
degildi:

Aynı şeyin iki kez tekrar etmesini istediğiniz oldu mu?
Hiç şöyle dediniz oldu mu? Göz açıp kapayana kadar
çen bir anlık mutluluğu seviyorum. Demek ki her ş
dönüşünü arzulamışsınız. (Böyle Söyledi Zerdüşü)

Şüphesiz, Bengi Dönüş seçimli bir doktrindir ancak De
uze'nün bu ifadeye yüklediği anlam bazında değil: Bu tal
ona tahammül edebilecek olanlar ve olmayanlar arasında
seçim yapar, tek bir anlık mutluluğa gösterilen ıranç i
dünyanın tüm içeriğini binlerce kez kabullenme yeteneg
de olanlar arasında ve dünyanın arzularıyla tıpatıp ört
mesine ihtiyaç duyanlar ya da reddini ilan edenler aras
da... Bu bizim gibi, ne cüce ne de hayvan olmayanlar açıs
dan Bengi Dönüş'e ait doktrinel taklidin manasıdır: Herh
gi bir aşkın ebediyetleri gerçek anlamda daha ebedi olan
en gelgeç anı sevinç içinde kabullenmemizi sağlayan ölü
söz yük.

Tek bir an için evet dediğimizi varsaydığımızda, böyle yaparak evet dediğimiz sadece kendimiz değil tüm varoluştur. Aslında, hiçbir şeyin tek başına tutarlılığı yoktur ne bizim içimizde ne de şeylerin içinde; ve eğer ruhumuz tıpkı bir tel gibi titreşip tek bir kez olsun mutlulukla tınlamışsa, o zaman tüm ebediyetler böyle bir olayı yaratmak için gerekli olmuş demektir ve teslimiyetimizin bu biricik anında, tam olan ebediyet kurtarılmış, korunmuş, onaylanmış ve kabullenilmiş olur. (Güç İstenci)

Bu seçimde reddedilenler birçok kereler geri dönecektir iki bengi dönüş doktrinini kabul edenler ve kafası onurlu olanlar gibi. O doktrine göre ne tür ceza ve ödülleri dağıtılabilir ki? "Bu doktrin, ona inanmayanlara karşı yumuşaktır: Ne cehennemi ne de gözdağları vardır. Ona inanmanın onun bilincinde gelgeç bir hayatı vardır." (Şen Bilim) "ki ya inananın? Ah! İşte ona yürekle inanan daha önce ç gülmeyi öğrendi."

Bengi Dönüş doktrininin içine nüfuz ettiğini hisseden ise açısından zamansal kategoriler deneysel bir oyunun ırçısı haline gelir. Gelecek, artık şimdiki zamandaki eylemi geçerli ya da geçersiz kılacak olan o boyut değil, eylemle ıplılabilecek olası deneylerden biridir. Artık geleceğin ne şimdiki zamandan daha iyi ya da kötü olabileceği düşünülecek ne de gelecekte şimdiki zamanın gidişatını düzelteceği gerektiği varsayılacaktır: Üstünün ortaya çıkışı dünyanın gidişatını düzeltmez, tam aksine onu olağanüstü biçimde onaylar ve doğrular. Geleceği getiren herhangi bir eylem, en derinlerden değil belirli bir hayali zaman fikrinin bakıldığında böyle olacaktır. Fakat tıpkı bilincin çürülememesi diğer yanılgılarında olduğu gibi, bu ancak belli durumlarda kendi lehimize kullanabileceğimiz bir hayaldir. nin olmamız gereken tek şey, alçak ve yüksek, onaylayan

ve tepki veren arasında hiyerarşik zıtlığın hiç ortadan kalkmayacağıdır, zira sebeplerin ve vasılatıların erişilmesi güç yapısında, dünyanın bir ürünü kabul etmek onu bir bütün olarak kabul etmek anlamına gelir: "gerekmez mi hafiflerin en hafiflerin uğruna – köstebeklerin ve ağır cücelerin de var olması?" (Böyle Söyledi Zerdüşt) Son tahlilde, herhangi bir şeyin mutlak bir geçerlilikle yüceltilebileceği ya da mahkûm edileceği tartışma götürmez bir bakış açısı yoktur. Kesinlikle değerli olan bir şeyin bizzat imgesi çelişkilidir: Değerler, istencin belli bir takım durumlarından, kuvvetin ya da zayıflığın belli başlı noktalarından ortaya çıkar ve son tahlilde onlara atıfta bulunurlar. İçinde var olduğumuz tüm kuvvetler dünyasını kucaklayan değerlerin belirlenebilmesi imkânsızdır: İşte monoteist değil de çok tanrıcı olunan nokta tam da burasıdır. "*Dünyanın toplam değeri ölçülebilir değildir*" (Güç İstenci): İlmin, geleceğin değerini tek yanlı olarak mutlaklaştırırken başvurduğu ilerleme yanılması karşısında daha açık bir izahat yoktur. Sadece en saf insan merkezçilik, *bizim İlahimize* olan bir kozmik-tarihsel evrim tasavvur eder ve "saf" derken bunun pekâlâ zayıflatıcı diye de yorumlanabileceğini aklınızda bulundurunuz. Bu, yaratıcı hayatımızın değer biçen ya da hâkîr gören bir sabit olmasını bırakın beslemeyi, belli anlamda engeller; ancak bu onaylamalar her şeyi anlayabilen ve mutlak halleriyle hiçbir dışsal merciye sığınmadığı gibi bilakis, bizim kuvvetlerimizin muhtelif hareketlerinin ifadesidir. Bu değer biçmelerin odak olarak alınabileceği daha derin bir nokta daima vardır: "Her şeyi onaylarken, aynı zamanda tüm onaylamalar da onaylanır ve gelmiş geçmiş tüm mahkûm etmeler de." (Güç İstenci) Kısacası, yönlendiren şimdiki zamana ait arzu ve bengi dönüşün her daim koşulsuz zorunlu ironik hali gereklidir:

Tekrardan yaşamayı arzulayacağınız şekilde yaşayın. Tekrar yaşayacaksınız! Çaba arzulayan dildinendir; dinlenme arzulayan dinlenen, düzen arzulayan, sonuç, itaat arzulayan itaat edendir. Ama sonunun bilincinde olan ve orta yerde geri çekilmeyendir! Ebediyet onun içinde gider! (Şen bilim)

Bengi Dönüş: *gereklilik mi rastlantı mı?* Kaçınılmaz olana duyulan sevginin Nietzscheci nihai açılımı değil midir bu, ("Gerekli olan beni incitmez; *amor fati*" bu benim en gizli dogmadır." (*Ecce Homo*) Etkili fakat şüphe götürmez bir boyut değil midir? Ashnda Nietzsche, "gereklilik" ve "rastlantı" kavramlarını da tıpkı karşılıklı olarak yıkıcı "zaman" ve "tekrar" kavramlarını kullandığı gibi kullanır. Kaprisli ve bir gayesi olmayan, tam Herakleitos'un bildiği gibi en iyi ifadeyi oyun olan bir gereklilik karşısında gizemli kanunların hükmettiği rastlantısal oluş... Gereklilik denen şey, sadece ve sadece, olanın olması gerekenden başka bir şey olmadığı yönündeki doğrulamaya yersiz bir yamadır:

Evrensel bir süreçte gerçekleşen olayların mutlak gerekliliği, tıpkı diğer her şeyde olduğu gibi, ebediyet açısından olayları etkileyen bir determinizmi değil, sadece imkânsız olanın imkânı olmadığının bir ifadesidir... belirli bir kuvvetin bu belirli kuvvetten daha fazlası olmayacağını; bir direnişle karşılaşmada kendi kuvvetini teşkil eden enerji miktarından fazlasını harcamayacağını bir ifadesidir – olaylar ve gerekli olaylar, kaotik bir totoloji." (*Güç İstenci*)

Fakat, "gereklilik" kavramı *olan şey olur* şeklindeki saf doğrulamaya bir tür gizemli kısıtlama, rastlantının sabit

Rastlantı için, burada dünyanın en eski soyluluğu bulunur, onu her şeyin içine dâhil ettim, onları katillğin esaretinden kurtardım... Her şeyin içinde karşına bu kutsal katiyet çıktı, şöyle ki rastlantının ayakları üzerinde dans etmeyi tercih eden her şeyde. (Böyle Söyledi Zerdüş)

Gereklilik, rastlantı oyununun bir sonucudur, her bir zar atımı riskinin ardından, atılan zarı belirleyendir: Çünkü bir şey belirlemek zorundadır ve rastlantıdan ortaya çıkan bu şey ister istemez onun sonucunda olmalıdır. *Amor fati'ye* tam aksi yönde denk düşen şey Zerdüş'ün coşku dolu yakarışıdır: "Söyleyeceğim şudur; bırakın da şans bana gölsün, bir çocuk kadar safır o." (Böyle Söyledi Zerdüş) Oluşun, mutlak amaçlardan, çok deneyimli sonlardan azade bu tesadüf masumiyetli, bengi dönüş doktrinini güvence altına alan şeydir. Ve aynı zamanda güç istencinin taklidiyle ilişkisi de buradadır, zira bengi dönüşü onaylayan güç istencidir. Tesadüf kaderimizi ister istemez sevmemiz gerekir çünkü kendi istegimiz kadendir. "Bizzat ben kaderin kendisiyim (*fatum*) ve çok çok ezelden beridir varoluşu belirleyen benim." (Güç İstenci) Kaotik Büyük Yıl'ın çevrimsel oluşu sayesinde, istencim geriye doğru ve ezelden itibaren istekte bulunabilir; ayrıca, tekrarın bu uçarı çemberinde sebeplerden bahsedilebilirse şayet, bizzat ben sadece dönüşün sebep olduğu bir şey değilim aynı zamanda onun sebebiyim de:

Ruhlar da tıpkı bedenler gibi ölürler. Ancak benim de iç içe örülü olduğum sebeplerin döğümü gene geri döner ve beni bir kez daha yaratır! Bizzat ben de bengi dönüşün sebeplerinin bir parçasını oluştuyorum. (Böyle Söyledi Zerdüş)

Kaderi istediğimde zorla kabul ettigim dışsal bir şeyi değil kendi istegimin özgür saptamasını istiyorum demektir.

Ancak, sadece bilinçten, her bir davranışı açıklayan akıldan temsil edilme tehlikesi barındıran bu isleme özgürlüğü, sebepler ve nedenlerden tamamıyla bihaber gerekliliğin en "budala" ve tesadüfî ifadesi olarak görülmelidir.

Budalalıkla rastlantının egemenliğinden başka bir şey yok mu? Buna eklemek gerekecek; evet, belki de hepi topu olan bir egemenlik, belki isenç de, kesin sebepler de yoktur ve bizler de hayal gücümüzde yaratıklarımızdan ibarettiz. Gerekliliğin zar atan bu demir elleri süresiz olarak devam eder oyununa; derken bunun arkasından kusursuz biçimde bilgeligi ya da katılığı andıran zar atımları gelecektir. Belki de bizim isenç eylemlerimiz, katı sebeplerimiz bundan daha öte bir şey değildir: Zar atımları ve belki de ruhlarımızın aşırı darlığını idrak edemeyecek denli kibirli ve kıtız, demirden ellerle zarı fırlatanın bizzat kendimiz olduğunu ve en kasıtlı eylemlerimizde gerekliliğin oyununu oynamaktan başka bir şey yapmadığımızı idrak edemeyecek kadar... Kim bilir! Bu "kim bilir" den daha öteye varabilmek için çoktan cehennemin misafiri olmak gerekirdi, Persefone'nin masasına oturmuş olmak ve ev sahibinin zarlarıyla oynamış olmak gerekirdi. (*Tan Kızılığı*)

Tanrı'nın dogmatik imgesiyle en çok savaşılan allameler bile onun teolojisinin gerici taraflarını reddetmekte hemfikir olurken, etisinin yüceliğini teslim etmişlerdir. İdeal ahlak olarak Hristiyanlık neredeyse hiç saldırıya uğramamış, hatta muhtelif laik örneklerinde yükseltilmiştir bile (Strauss-Feuerbach...); etik bir eserden yoksun olduğu için Kili-se'den rahatsızlık duyulmuş, fakat aynı Kilise'nin sergilediği etikle ilgili olarak tek laf edilmemiştir. "Hemcinsin karşı sevgi", "merhamet", "kötücul içgüdülerden feragat", "alçakgönüllülük", "ödev saygısı", "adalet", "eşitlik" ve Hristiyan kökenden geldiği şüphe götürmeyen diğer politik-etik değerler, bilimsel teoloji-karşıtı elektleri yalnız dokunulmadan değil, hatırı sayılır düzeyde pekiştirilmiş bir halde çıkarlar. Görünüşe bakılırsa, Tanrı'dan dogmatik olarak alınan şey ahlak alanında fersah fersah geri verilmelidir... Bugün hâlâ, Hristiyan'ım demek bir sınav ya da aşınıktır (sonunda gene ilginç olmaya varacaktır), Hristiyanlığın üç aşığı beş yu-karı modernize edilmiş ve rasyonelleştirilmiş etik değerleri, bugün ekseriyetle hâlen dîmdik ayaktaadır. Nietzsche'nin

sosyallizm hakkındaki bakış açısını büyük oranda onaylamayı sürdürenler sol kanadın en radikal partileridir. Nietzsche'nin, imtiyazlı bir din adamları sınıfının ihanetine uğramış ve güvenilmez bir ahlak olarak değil de, *ideal* ahlak olarak Hristiyanlık ahlakına cepheden yönelttiği saldırı o zaman da şimdi de Nietzscheci mesajın dedikodu malzemesini oluşturmuştur. Denecektir ki, bu durum büyük oranda Zerdüşt'ün değerlerinin değerler üstü hale getirilmesinden Nazilerin çıkarsadığı kanlı çözüm nedeniyle. Fakat bu gerekçe muhtemeldir, Nazilerin Nietzsche'nin doktrinini *abartıtları* şeklinde anlaşılabilir, halbuki gerçek başkadır; *onu Hristiyan olarak okuduklarından yaklaşımını tam olarak anlamayı başaramamışlardır*. Aslında, Nietzsche'nin etik projesi –Büyük deneysel Politika– Nazilerin tasavvur edebildiklerinden çok daha zallıman ve aristokratıdır: Onlar sadece gözü dönmüş faşistler* yaratmayı başarmıştır ancak tek bir hakiki koyun doğurmayı başaramamışlardır... Hayır, Nietzsche'nin ahlaki görüşlerinin ortaya çıkardığı skandalın ve bunun yanı sıra uyandırıldığı *inflale kapılmış merakın* nedeni tam olarak, en mahrem ve saygı duyulan sığınığında monoteizmle savaşmasıdır. Orası, başka bir şeyi tasavvur etmekten aciz olduğumuz için Hristiyan bir topluma olan sürü meraklısı ihtiyacımızın hâlâ saklanmaya devam ettiği yerdir. Şüphesiz, artık bir Hristiyan toplumunda yaşamıyoruz – bir zamanlar bunu yapan pek az insan vardı. Öte yandan artık yapılmaya çalışılan Hristiyan bir Devlet'te yaşamak ki laf aramızda bu da kavramsal bakımından "Sosyalist devlet" ya da "Halk Devleti" gibi bir çelişkidir (!)...

Paganizmin sona ermesinden sonraki dönemde Batılı düşün tarihinde ahlak üzerine o denli az felsefe yapılmış olması şaşırtıcıdır. *Vicdanî sorunların sonu gelmeyen bir ince-*

(*) Övge negatif: Yazar burada İsa'ı anlamına gelen "ovağa negatif" (kara koyun) tabiri'ni kullanmaktadır – ç.n.

Cosima Wagner

Richard Wagner

Erwin Rohrer

Peter Gadi

lemesine rağmen, temel konu azıcık olsun masaya yatırılmamıştır. Spinoza başka pek çok açıdan olduğu gibi, bu konuda da neredeyse tek istisnadır.

Bugüne kadar üzerinde en az tartışılan şey iyi ve kötü olmuştur, daima çok tehlikeli bir şey olarak görülmüştür bu.

Vicdan, takdir edilme, cehennem ve hatta bazen bizzat polis, bu alanda bitaraf olmaya izin vermemiştir ve vermez de. Ve sorun şu ki, ahlâkın varlığında, tıpkı tüm yetkelerin varlığında olduğu gibi, düşünmek hele hele konuşmak makul değildir; Orada itaat etmek gerektir! Dünya dünya olalı, hiçbir yetke henüz eleştirinin hedefi olmayı istememiştir ve ahlâkı eleştiriyi übli tutmak, ahlâkın bir mesele olması, nasılsı? Bu ezelden beri ve şimdi de ahlâka aykırı olan değil midir? Bununla birlikte eleştirel sorgulamaları kendinden uzak tutmak için ahlâkın türlü türlü gözdağı ve işkence aracı da yoktur: Onun kesinliği daha ziyade sadece kendisinin bildiği belli rinde bir baştan çıkarma üzerine dayanır: *Sevke getirmeyi* bilir. Bazen, sadece tek bir bakışla eleştirel istenci felç etmeyi veya ona cazip gelip onu ele geçirmeyi bilir hatta öyle durumlar vardır ki, tıpkı bir akreç gibi kendi bedenine iğnesini sokacak biçimde kendi aleyhine bile döndürür. Çünkü uzun zamandır ikna etme sanatında ahlâkını elinden şeytanlıkların her türlü su gelir. Bugün, sıkışığında ona başvurmayan konuşmacı yok gibidir (sözgelimi, kendi anarşistlerimize kulak verelim; ikna etmek için nasıl da ahlâka başvururlar! Bir de bakmışsınız kendilerini "iyi ve adil" diye nitelemişler.) Ve sorun şu ki, tüm zamanlar boyunca, yeryüzünde konuşma başlayalı ve mesele ikna etmek olalı beri, ahlâk baştan çıkarmanın başlıca üstadı olarak onaylanmış ve *felsefecilerin gerçek Kırkeşi* gibi biz filozofların önem verdiği şey olmuştur. (Tan Kızıllığı)

Ahlâk karşısında bitaraf olunmaz: Hiçbir düşünür ityin ve kötünün ötesinde konulanma becerisinde değildir. Öte yandan, bu tam da Nietzsche'nin hedefidir ve bunun için Yahudi-Hristiyan ahlâkın soy kütüğünü, onun içinden çıkıtı *ahlâk-öncesi* kokenleri, kokenini damgalayan çelişkilli güçleri ve içgüdüleri incelemeye koyulur.

Yunan kökenlerinde ahlâk, iyi davranmakla mutlu olmak arasında fark gözetmez, her iki şey de aynı kelimeyle ifade edilir (*eis-praitein*). Mutluluk, bir ödül ya da layık olunan bir şey değildi, daha ziyade mutlu bir kadere sahip olma meselesiydi: *eu-daimonia*, lütufkâr tanrı, iyi talih. Sokrates, onu bilincin olumsuzlayan faaliyetine getirerek şeytanın rolünü devreye soktu: Düşünen, layıkıyla bilen, doğru aydınlanmış bir bilince sahip olan mutludur. Bilinçli düşünme hali daha evvelden rastlantı ya da Tanrı'nın oynadığı rolün yerini aldı. Öte yandan, başlangıçta talihli olmak, iyi geçinmek ve dolayısıyla iyi davranmak anlamına gelen *eu-praitein*, iyi davranmak ve dolayısıyla mutlu olmak haline dönuştü. Başlangıçta mutlu olanın eylemi olan *erdem*, uygun bir bilincin mutlu olmak için yönlendirdiği uygulamaya dönuştü. Peki, ama mutlu olan kimdi? Yunanlılar için tıpkı kadim Germenler ya da pratikte tüm diğer ilkel halklar gibi, mutlu olan (iyi) soyluydu, güçlü, kudretli ve zengindi. *Virtud* (erdem) vır'den erkeksi kuvvetten gelir. Sokrates ve Euripides'ten başlayarak rasyonalize eden ve zayıflatan nihilist kötümserlik, Yunanlılara galebe çalmaya başladı. Erdem, gülide daha fazla feragat halini aldı: tutkular-dan, zenginliklerden, hırslardan, yağmacı savaşçı zevklerden, kamu hayatının gurur ve onurlarından feragate dönuştü... Bilincin hazları (bilim, tartışma usulü) diğer hepsinin yerini aldı ve alelade kaseyi bile reddedip berrak suyu aya-sıyla içen partial gıysiler içindeki yalınayak bilge kişinin tek varlığı haline geldi. Ancak o zaman da, hâlâ da bu feragat aracılığıyla aranan şey daima kuvvet olmuştur: Sinik bilge kendini canavar katili Herkül'le kıyaslar, çoban değneğini devasa bir gürz gibi ve kumanya çantasını da Nemea aslanı-nın postu olarak görür; Stoacı ve Epikürcü, degme aristok-rattan daha kırbirli ve mağrurdur; thitraslarının zayıflıkları nedeniyle küçümsediği aristokrattan... Yunanlılar *kini* değil,

azamet ve güce ulaşmanın muhtelif yollarını bilirlerdi. Kin, papaza ve asil olarak da Yahudi din adamının üpik icadıdır: Nietzsche, ahlâkın soy kötöğünün genel kaidesini burada görür. Savaşın, avdan, kadının verdiği zevkten, tensel enerjinin tüm mutluluklarından uzaklaşmış haldeki papaz, ruhun içinde, genel acizliğine uygun bir erk kaynağını keşfeder. Fakat ondan en azami ölçüde faydalanmak için –arık ona ulaşmak için sadece yollardan biri olmaktan çıkan– yerleşik bir *İdeal* e uğru kin vasıtasıyla köklü bir biçimde işin içine dâhil edilmesi şarttır. Sözgelisi, bir Stoacı hazlardan feragat eder ve tenini disipline eder. Çünkü bu yolla en uçarı ve gaddar savaşçıdan gerçek anlamda çok daha güçlü bir bedene sahip olmaya azmetmiştir. Fakat bir bakıma etik değerler adına zayıflığı ve hastalığı yüceltmis olur. Öte taraftansa;

Yahudiler, dehşetli bir inanlıkla, değerlerin aristokratik özdeşliğini (iyi = soylu= güçlü= mutlu= Tanrı'nın sevgili kulu) işin içine sokanlar olmuştur ve bu katkıyı en derin, tepeden tırnağa nefretle (acizliğin nefreti) korumuşlardır; şöyle ki: yegâne iyilerin sefiller, fakirler, acizler, düşkünler, acı çekenler, perhiz yapanlar, hasalar ve sakatlar olduğu konusunda... (Ahlâkın Soykuşağı)

Pavlusçu Hristiyanlık bu katkıyı alır ve iki bin yıl boyunca Batılı ahlâkın başına çöreklenecek o merhametli ve eşitlikçi İdeal perhizciyi yaratmakta gecikmiş olan Helenizm'in feragat doktrinleriyle harmanlar. Hristiyanların Tanrı-sı'nın sesi şöyle buyurur: "Sadece sefiller iyidir; acı çekenler, sakatlar, muhtaçlar, hastalar aynı zamanda yegâne inançlılardır, Tanrı tarafından kutsanmış olanlardır: Mutlak saadet sadece onlara ait olacaktır. Ve tam tersine siz güçlü ve soylu olanlar, ezelden beri kötü, zalim, hırslı, doymak bilmez olanlar ebediyen lanetlenmiş, mahkûm edilen ve

menfur olmaya devam edeceksiniz." (Ahlâkın Soykütüğü) Kinin kutsallık mertebesine ulaşması: Cennetten baktığınızda cehennemde acı çeken paganları görünce saadet vaat edilen cemaat...

Kinin psikolojisine daha fazla yakınılaşalım. Kin, onun olmayan mallara sahip olunmasını, yoksun olduğu yetenekleri, almaya cesaret edemediği riskleri, yaşamaktan aciz olduğu hazları ahlâken kötü diye kınar. Bu, kışkırtıcılığı ahlâki, acizliğin etik ifadesidir. Diğerinin sahip olduğu şeyi elinden almakta ya da ondan faydalanmaktan aciz olduğundan, ister gençlik, sağlık, enerji, zenginlik olsun, hiç değilse onları kınamak zehirlemeye yeltenir. Bu kinamaların özel olmaması için de onları genel etik ve evrensel olarak geçerli kanunlar çerçevesinde formüle eder ve ezeli ve ebedi yaptırımını güvence altına almak için Adaletli bir Tanrı'yı yüceltir. Kırgın olan, dalma kendisinden bir şeyin alındığı ve bunu alanın ancak o bir şeye yani mutluluğa sahip olan kişi olduğu kanı-ındadır. Sefaletin sorumlusu ötekidir – *hendisi sefil olmadı-ğı için suçlu olan kişidir*. Soylu, kudretli, "mutlu" denmeyi hak eden kişi, saldırgan biçimde doğrudan değerlendirme yapar: "Ben iyiyim –bu demektir ki 'neysem oyum'– oysaki sen, bana karşı gelen sen, benim aksım olan sen kötüsün." Öte yandan, küskün olan yadsıma yoluyla, *tepkî* yoluyla dolaylı bir tavırla değerlendirir: "Sen kötüsün, kösnöl, kuvvetli, zengin, oysa ki ben senin sahip olduğun her şeyden yoksun biri olarak iyiyim." Birincisinde eleştiri, özgün varlığın, karşısına çıkma büyümesinin gücüyle tarumar eden ateşli isteğin kendini ifade ettiği neşeli bir saldırdır. Bu, *kendini olumlarken yadsıyan yıkıcının neşeli görevidir*. Diğer durumda tepkisel, küskün, ötekinin zenginliğinin altını oyan eleştiridir, çünkü onun görüntüsüne tahammül edemez, ancak ve ancak rakibini yadsırken kendini olumlar. Bu son tepkisel klasik eleştiri örneğinin diyalektik olduğunu hatırlatmamıza

gerek var mı? Bilhassa da Hegel'in efendi ve kölesinde ya Marx'a göre sınıflar mücadelesinde olduğu haliyle... Bunla birlikte, kinin etik, eğitici planı ne olacaktır?

Bir vazife olarak zayıflama: Zaıflann zayıflatılması, ha hoşnutsuzluk duygularının, güç istencinin, onurun, su olmanın, daha - çoğuna - sahip - olma - isteginin; alçal nüfûlûk olarak zayıflatma, inanç biçiminde zayıflat doğal olan her şeyden utanma ve öğrenme biçiminde, yutın yadsınması biçiminde ve hasialık ve mutai zayı biçiminde zayıflatma. (Güc İstenci)

Ve unutulmamalı ki, zayıflık ekseriyetle "genellikle ze zayıf olunduğu için." İstenir. (Güc İstenci) Bunun açık göstergesi, Hristiyan ahlakının -burada Stoaçılığın ağı bıraktığı kötü tatlara- her türlü yolla bastırmaya ve yatışmaya yeltendiği tutkular konusuna yaklaşım tarzıdır. Fak

Duygulardan, arzulardan duyulan korku, onların aleyi tavsiyede bulunmaya vardığında, bundan ötürü bir zay emaresidir: aşırı araçlar daima anormal durumları karri rise eder. Burada eksik olan, burada parçalanıp dağılan dürtüye gem vurmaya yarayan kuvvetin kendisidir. İster i mez teslim olmaya zorunlu bir içgüdüye sahip olunca, ki vermek gerektiğinde, fırsatlardan ("Baştan çıkarmak kaçınmak iyi olacaktır (...) Taşkınlık sadece ona hakkı mayana karşı geçerli bir itirazdır ve neredeyse tüm tutku yalnızca onları kendi yararına çevirerek yeterli kuvveti yoksun olduğu için sansürlenmiştir. (Güc İstenci)

Buna karşılık, kuvvetin tutkulara yaklaşımı tamamı farklıdır:

Özetle: tutkulara hükim olmak fakat onları zayıflatmay ya da kökünü kazınamak gerekir. Arzunun egemenliği

denli büyük olursa, tutuklara o kadar özgürlük bağışlayacaktır. "Büyük adam"ın büyüklüğü, zevklerinin özgürlüğünün sınırlarında yatar ve hatta daha da çok, bu muazzam canavarları kendi hizmetine amade etmesini sağlayan daha da büyük olan göçte yatar. (Güç İstenci)

Kuvvetli olan için her şey kuvvete dönüşecektir ve zayıf olan için her şey zayıflığa dönüşmelidir ya da kinden ötürü ona kötü gözle bakmalıdır.

Nietzsche'nin yerleşik ahlakta en etkili biçimde saldırdığı hususlardan biri ahlakın şekilcilliği, reçetelerinin kanun koyucu özelliğidir. Ahlakî emirler, bütün durumlardaki bütün insanlar için evrensel ve lüzumlu olmaya azmetmiştir. Kani'nin en seçkin örneklerini verdiği etigin belli başlı tahlillerinde, gerçek ahlakın can damarını bizzat kanuna duyulan saygı oluşturur. Bununla birlikte, kuşkusuz bu, herkese ıptıptı uyduğu varsayılan gülünç ya da kusursuz bir tür olarak insana altı eylemlerin birbirinin yerine kullanılabilirliğini getirir. Öte yandan, bu, bir bütün olarak insan faaliyetinin ahlakî olarak izlenebileceği evrensel geçerliliğe sahip bir bakışın da varlığını getirir. Her ilki varsayım da yanlışır. Birincisi, eylemler birbirinin yerine kullanılabilir ya da karıştırılabilir değildir:

"Bu durumda, her şey bu minvalde işliyor olmalı," diye yargıda bulunan kişi kendine ilişkin bilgide beş adım dahi ilerleyememiştir; tam tersine, benzer eylemler olmadığını ve olmasının imkânsız olduğunu bilecek; ifa edilen tüm eylemlerin tek bir şekilde ve geri dönüşsüz biçimde olduğunu; ve gelecekteki tüm eylemler için de bunun böyle sürüp gideceğini; ve tüm emirlerin, eylemlerin kaba dışsal kısmına anıfa bulunmaktan öteye gitmediğini (aynı şekilde bugüne kadarki tüm ahlakların içinde en ezoterik ve ustalıkli emirlerin de); bu emirlerle doğrusu, bir meşruluk

görünümü elde edildiğini *fakat bir görünüm*den fazlasının edinilmediğini; bunlara bakarak tüm eylemlerin bugün ve yarın içine nüfuz edilemez bir şey olmayı sürdürceğini; iyi, soylu ve büyük olana dair görüşlerimizin asla eylemlerimizle açığa vurulmadığını çünkü eylemin tamamının bilinemez olduğunu; açıkça görünümümüzün ve değerler tablolarımızın, eylemlerimizin mekanizmasında en güçlü manivelaların bir parçasını oluşturduğunu, ancak her bir özel eylem için mekanizmasının yasasının gösterilebilir olmadığını bilecektir. (Şen Bilim)

Mutlak bir ölçüte göre, tüm bireyler ve tüm durumlar açısından geçerli normlar belirleyecek tek bir nokta saptamak da bir o kadar imkânsızdır.

Şayet oluş büyük bir çevrimse, her şey aynı değere sahip olacaktır, eşit derecede ezeli ve ebedi olacaktır, eşit derecede lüzumlu olacaktır. Evet ve hayırın, tercihin ve dışılamanın, sevgi ve nefretin tüm bağuntılarında sadece bir bakış açısı, hayatın sapıtılmış tiplerini sunan çıkar ifade edilir: kendi içinde her şey bir evet demekten ibarettir. (Göz İstenci)

Tabii ki, bu etik perspektifçilikle, "erdem, yine, ıpkı başlangıçta olduğu gibi herkesi kendi en yüksek zirvesine kadar iten o hakiki kuvvete dönüşmek için geniş kapsamlı ve soyut özelliğini kaybetmeli, sürüyü en kolay yönlendirilebilir ve türdeş kılan eğitsel bir *dengeleme* aracı olmamalıdır.

(*) Perspektifçilik: Bakışçusuculuk. "Nietzsche'nin felsefe öğretisinde gerek bilginin gerekse yaşamın çeşitli öğretilmeler yoluyla ancak belli bakış açılarından kavranabileceğini, bu kavrayışın da her zaman için bakış açısının unutuluklarına konu olduğuna anlatan felsefi terimi. Bilgininın gerekse yaşamının uyarınca oluştuğuna, bu durumun da derin kışkırtıcı gerçeklerin ösüne örüğüne ya da onların unutulduğuna parmak basarak amaçyla ortaya konan Nietzsche'nin yaşam felsefesinin temel bileşeni." (Felsefe Sözlüğü s. 1135) - ç.n.

Bir erdem bizim icadımız olmalı, bizim savunmamız ve kişisel bir ihtiyacımız olmalı: Diğer tüm durumlarda açıkça bir tehlike olacaktır. Hayatımızın bir koşulu olmayan şey, ona zarar verir; açıkça, *erdem* kavramına karşı duyulan saygıdan türetilmiş ıpkı Kant'ın istediği gibi bir erdem zarar vericidir. "Erdem", "Ödev", "Kendi içinde iyi", kişilişilik özelliğiyle iyi ve evrensel geçerlilik, içinde çürümenin görüldüğü yanıtsamalıdır, hayatın nihai tökenişi, Konisberg'in hasisliği. Muhafazanın ve büyümenin en derin kanunları tam tersini emreder; yani, herkes kendi erdemiyle, kendi koşulsuz buyurucusuyla karşılaşır. Bir halk ödevlerini en genelde ödev kavramıyla karıştığı vakit mahv olur. Hiçbir şey, soyutlamanın Moloch'una* verilen kurbanı bu "kişilişik" ödev kadar derinlemesine ve açık biçimde harap etmez. (İsa'ya Karşı)

Ahlâk, farklı-üstün olana, farklı-düşmanca olana ya da kabul edilmez olana karşı daima nefreti temsil eden kinin elinde sürünün idaresine dönüştüğünde, genel kuralları koyar. Bunlar, her bir eylemin tekrar edilemez yanını topluluğun türdeşliğiyle ve her tür kuvvet için beslenen bakış açılarının çeşitliliğini birtakım mutlak -dolayısıyla soyut- ilkelere sınırlamaya azmeden kurallardır. Ahlâki biçimcilige karşı mücadele, erdemi yeniden kuvveti haline getirmek için verilen, kuvvet adına verilen özgürleştirici savaşımdır..

Nietzsche'nin yaptığı ahlâkın soy kütüğünün incelenmesi ve Yahudi-Hristiyan değerlerine ve etik biçimcilige yaptığı eleştiri her şeyden önce bir kültürel teşhistir. Kuvvetlerin dozinelere zayıf tarafından yenilgiye uğratıldığını söylemek gerekir, hatta başka zamanlarda aristokratik erdemlerin belirmesine olanak tanıyan hayat tarzı bile şu gün için

(*) Moloch: Yahudi inancına göre cehennemde yaşayan Moloch, bebeklerini öfkesini döndürmek üzere çocuklarını kurban verdiği bir tanrıdır - c.n.

İmkânsızdır. Sürûye altı olan ezici biçimde ve giderek artan biçimde hâkimdir: Din adamlarıyla onların kini dünyaya yeni bir çehreyi zorla dayatmıştır. Neden? Bunun asıl nedeni, söylediğimiz gibi, *bilincin* ve entelektüel araçların din adamlarınca kullanımının, sonunda kuvvetlerin içgüdüsel doğruluğuna galip gelmiş olmasıdır.

Kine altı böylesi bir insan ırkı sonunda ister istemez herhangi bir soylu ırka nazaran daha zeki olacaktır; ayrıca tamamen farklı bir ölçekte zekâyı tapacaktır; varoluşun en önemli koşulu olarak bir zekâyı... Öte yandan soylu insanlar arasındaysa zekâ basit bir şekilde zarif bir lüks ve incelik vurgusuna sahiptir; tüm zamanlarda soylu ruhlar olarak kabul edilen kimseler açısından düzenleyici bilinçsiz içgüdülerin kusursuz işlemesi, hatta biraz zekâ noksanlığı, dolayısıyla örneğin, ister tehlikeye ister düşmana olsun körü körüne cüretkâr asılmak, ya da öfkenin, aşkın, saygının, minnetin ve utancın aniden belirivermesinden çoklu duymak zekâyı nazaran daha önemlidir. (Ahlâkın Soyluluğu)

Kahramanca bilinçsizlik, kahramanlığın sonunun, desiansı ahlâkın ve onun olası kıldığı dünya türünün sönüp gitmesinin kültürel nedeni olmuştur. Ancak Tanrı'nın ölümü kesinlikle *kahramanca bir bilinç* olasılığını, bilimin en inceliği ve nüfuzlu kaynaklarıyla ittifak halinde olan ve seçkin beylere altı bir ahlâk olasılığını ortaya çıkardı. Güç istenci, bengi dönüş ya da üstinsan vaadine-kehanetine yönelik doktrinel taklitler de bundan başka bir şey değildir. Üstinsan, *hahraman* artı *bilinç* olacaktır, *düşünür-kahraman*, geleceğin filozofu. Tanrı'nın ölümünün büyük krizinden beridir çoktanrıci bir düşünce olası hale geldi. Bu, düşünceyi içgüdülerle, tefekkürü tutkularla, yadsımayı yaşama gücüyle ittifaka sokan *deneyisel bir aristokrasinin* ve yeni değerlerin

berrak biçimde kurulmasına temel görevi gören düşünce oldu. Bundan ötürü Zerdüş moral bozukluğu içinde yaşayan soyluları yüreklendirir: "Ruhunuzdaki kahramanı bırakmayın! Yüksek umudunuzu kutsayıp koruyun!" (Zerdüş) Nietzsche *Büyük Politika*'nın zamanının gelip çatığını haber verir; bundan ötürü Batı'ya korkunç bir teklif yapılması gereken anın yaklaşmakta olduğunu haber vererek, kehanet kitabı kaleme alırcasına *Ecce Homo*'ya başlar.

Büyük Politika nedir? Üstinsanın gelip çatması için dünyanın hazırlanması: Üstinsanı mümkün kılacak olan belli değerlerin ve yaşam tarzlarının yaratılmasıdır. Pek çok şey yaratılmış olacak ve pek çok şey tahrip edilecektir aynı zamanda. Zira üstinsan tarihsel ilerlemenin veya biyolojik evrimin kaçınılmaz bir neticesi değil *çoktanrıci sanatçı-filozofların*, Tanrı'nın ölümünün tutarlı ve sevinçli mirasçılarının *smatsal politik büyük eseri* olacaktır. Üstinsan bir gayedir, bir ıstıdır fakat gelecek uğruna şimdiki hayatın ertelenmesini içeren bildik anlamda bir politik gaye değildir. Bilakis, sanatçıya yaratımında rehberlik eden ve eserini serbest bıraktığı andan itibaren bir ödüle dönüşen sanatçının taslağı anlamında bir gayedir. Çünkü üstinsan bir ihtiyaç değildir, bu anlamda kusursuz ve üstesinden gelinemeyecek denli *masum* bir dünyayı kurtarmaya gelen bir şey değildir, en kuvvetlilere, zihni en açık ve soylu olanlara ait, güç istencinin yardımıyla bir nevi *hadere* bağlı olagelen bir karardır. Üstinsan yeryüzü anlayışıdır: "İnsanın önceden ifade ettiği bir varlık, henüz var olmayan ama varoluşunun amacını gösteren bir varlık. Böyle bir şey –keyfi olan her şeyin ardından– tüm istemden kurtuluş anlamına gelir. Amaçta sevgi vardır, tam görüş, özlem!" (Güç İstenci) Üstinsanın mottosu Kant ve Hristiyanların 'yapmalısın'ı değildir, kahramanın 'istiyorum'u da değildir, bilakis Yunan Tanrılarının korkunç ve sevinçli 'benim'dir. Aslında, bu, insanın nihai amacıdır

çünkü ondan sonra amaçların değil, kuvvetler kaosu ve bengl dönüşün katıksız kabulü söz konusu olacaktı ve Kant'ın en yücelmiş sanatta bulduğu şekliyle "sonu olmayan amaç" katıksız kabulü... Nietzsche'nin eserlerinde bazen bulunan ya da bulunduğu sanılan üstinsan "örnekleri" son derece yanlış: Bir Cesar Borgia ya da Goethe tam olarak üstinsan değil, "bir bütün olarak insanlıkla ilişkisi amacılığıyla bir üstinsan türüdür." (İsa'ya Karşı) Ama kesin olan şudur ki, "Şimdiye kadar henüz bir üstinsan yoktu. Çıplak gördüm ikisini de; en büyük ve en küçük insanı: – Hâlâ çok benziyorlar birbirlerine."¹ Aslında, Klossowski'nin gayet iyi gösterdiği biçimde üstinsan bir birey değil *durumdur*. Bunun bir birey tarafından mı yoksa topluluk tarafından mı erişilen bir durumla ilgili olduğu hakkında hüküm yürütmek de uygun görünmemektedir, zira birey ve topluluk arasındaki karşılaştırmaların kendisi "insanca, son derece insanca" görünmektedir... Kuşkuyla yer vermeyen şey, Büyük Politika'nın hayata geçirilmesi için Nietzsche'nin bireylere başvurmuş olmasıdır, yerleşik düzenin bogucu sürü aidiyetinden en az zehirlenmiş olan bireylere... Üstinsan, yeryüzüne hükmedecektir, ancak bu hakimiyetin alışıldık devletçilik anlayışı babında bir devrimsel kontrol olacağını düşünmek hatalı olacaktır. Çünkü meydana çıkacak şey şöyledir;

yönetmekle vazifesi tükenmeyen bir insan ırkı, kendi hayatı dünyasına sahip bir ırk, güzellik için, cesaret için, kültür için, en manevi olanın içinde bulunan incelikler için fazladan bir kuvvet; tüm büyük lüksü kabul edebilecek olumluyucu bir ırk... ne erdemini emredici tiranlığını ne de kurtarıcılığı ne de bilgililiği gerektirmeyecek kadar iyinin ve kötünün ötesinde yeterince kuvvetli olan: Tekil ve tuhaf bitkilerden bir sera kurarak... (Güç İstenci)

(¹) *Böyle Şeykili Zerküç*, çev. Mustafa Tazel, İhaki Yayınları, 2006, s. 102 – ç.n.

Olumsuz bakımından Büyük Politika, farklılıkların yok edilmesini pekiştirmeyi, devam ettirmeyi ve hiyerarşik olarak farklı olanı türdeş kılmayı hedefleyen, her bir birey ya da topluluktaki ayrıksı değerlerin yerine Ortak Değer adı verilen manasız bir mutlakın geçirilmesini hedefleyen o kurumlara karşı verilen mücadeleden geçer. Zerdüşî, "en soğuk canavardan da soğuk" diye adlandırdığı Devlet'e karşı vaaz verir. Yani devletin büyük yanına:

"Ben Devlet halkın ta kendisiyim."

Yalandır bu. Yaratıcılardaki halkı yaratanlar ve onların üzerin birer inanç ve sevgi asılları: böylece hizmet ettiler yaşama.

Birçokları için tuzaklar kurarlar ve bu tuzak devlet diye adlandıranlar, yok edicilerdir: bir kılıç ve yüzlerce hırs asırlar onların üzerine.

Nerede hâlâ halk varsa orada anlaşılmasız devlet ve uğursuzluk gözüyle bakılır ona; törelere ve yasalara yönelik bir günah olarak nefret edilir ondan.**

Devlet yanılgıdır, iyiye ve kötüye ait tuhaf dillerin karmaşasıdır. Özetle "ölüm vaizlerine" dostane işaretler gönderen ölüm istencidir. Devlet, aşırı olanlar için doğmuştur, gereksiz olanlar için: Onları kendine çeker, oburca yer ve geviş getirir. Kendisine hizmet ettikleri takdirde onlara en yüksek şeyleri vermeyi vaat ederek gönlü zengin insanları bile çeker kendine.

Ah, bulur o kendilerini tüketmekten hoşlanan zengin yürekleri! Evet, sizi de bulur o siz eski tanrıyı alt edenleri! Yorgun düştünüz kavgada, şimdi de bu yeni putun işine yarıyor yorgunluğunuzu!

(*) *Boyle Söylük Zerdüşî*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, 2006, s. 53 - ç.n.

Kahramanları ve saygıdeğer kişileri toplamak istiyor etrafına bu yeni puslu iç huzurunun güneşinde ısınmaktan hoşlanıyor – bu soguk canavar! (Boyle Söyledi Zindâğı s. 54)

Devletten kurtuluş, aşırıları arasında birbirinin yerine kullanılabilen bir ölçüden ibaret olmayan, ondan başka bir şey olmaya doğru giden, kendi değerlerinin sahibi olan ve yeri doldurulamaz üstinsana giden yoldur.

"Orada devletin bittüğü yerde başlar, fazlalık olmayan ilk insan: orada başlar gerekli olanın şarkısı, biricik ve eşsiz bir biçimde. oraya, devletin bittüğü yere – oraya bakın kardeşlerimi! Görmüyor musunuz gökkuşağını ve üstinsana giden köprüleri?" (Boyle Söyledi Zindâğı s. 56)

Nietzsche'nin sosyalizme karşı muhalefeti tam olarak Devlet'in bu reddiyle olur: Ona kalırsa – elbette, bugün tarihsel deneyimle de alenen ispatlandığı üzere- sosyalistlerin iktidara gelmesi devletsel yapıyı güçlendirmekten başka bir şeye yaramayacaktır. "İnsanların disipline edildiği ülkelerdeki disipline edilmeyenler daima bir hayli geri kalmış durumdadır; tercihlerini derhal sosyalistlerin kampında bir araya gelmekten yana yaparlar. Şayet bunların, gün olur da kanun yapacak olduklarında demirden zincirler koyup korkunç bir disiplin uygulayacaklarından emin olabiliriz. Kendi kendilerini tanırları Bu kanunları yaptıkları bilinçle desteklerler, iktidar anlayışı ve bu iktidar onlar arasında henüz fazlasıyla yenidir ve ondan tam olarak çekmeyenler için yeterince baştan çıkarıcıdır da" (Tan Kızıllığı) Bunun dışında sosyalizm, kaba ve yontulmamış bir işi hayata geçirerek sürmek zorunda olan –en azından yerini makinelerin almayacağı şekilde– bir emeğe yüksek kültürün inceliklerini getirmeye yetlenir: Bu, köleciliği hafifletmeyecek bilakis köleciliğe en tahammül edilmez biçimde maruz kalan kişiyi

Fig. 10. Arthur's Clock.

duyarlı kılacaktır. Sosyalizmin bayrağına yazılı olan *adalet* şiarı Yahudi-Hristiyan kın ahlakına açık bir ödündür. Çünkü toplumdaki reform, ilkeler değil *kuvvetler* meselesidir: "Doğada eşitlik ilkesi hâkim değildir bilakis hükmeden *kuvvettir*. Sosyalistler ve sosyal devrim arzusu kuvvete başvurur. Sadece ve sadece geleceğin toplumunun temsilcileri, eski düzenin savunduguna eşit bir kuvvet kurdularında bir anlaşmaya varılabilir ve bu anlaşma temelinde adil bir düzen kurulabilir. Ama insan hakkı yoktur." (Bugüne ve halkların geleceğine bakış) Sosyalizmin en iyi tarafı düşün-sel dürtü konusunda, toplumun teorik idarecisi noktasında işlevlidir: "Sosyalizmin en iyi tarafı, tüm sosyal kesimlere yaydığı titreşimdir: İnsanlara hoşça vakit geçirir ve alt sınıfları yararlı olan bir tür felsefi diyaloga tanıştırır. Bu anlamda bir manevi enerji kaynağıdır." (a.g.e.)

Büyük Politika'nın otumlu yanı, insanlığın *deneysel terbiyesi* ve bir seçmede yatar. Seçme temel olarak, bengi dönüş doktrininin tüm sonuçlarıyla –en yüksek noktasında tahlil ettiğimiz tüm sonuçlarıyla– kökten kabulüne, ya da –zayıflıktan ya da anlamazlıktan– reddine dayanır. Terbiye, tamamen insandan daha üst yeni bir insan tipinin sanatsal yaratımına doğru yönelir.

Terbiye (disiplinle ilgili) ve *uygarlaştırmadan* daha kafa karıştırıcı bir şey yoktur: yapılmış olan şey.. Anladığım kadarıyla terbiye, sonraki nesiller öncekilerin eseri üzerinde ilerleyebilsin ve ondan ileriye doğru –ve sadece dışsal bir tarzda değil, en kuvvetli olarak sahip oldukları şeyde, içsel olarak, organik olarak– büyüyebilsin diye, insanlığın kuvvetlerinin devasa birliğine ait bir araçtır... Bireyler rahatça konumlanır, eşitlenir, ortamın ötesine geçemez ve vasat hale dönüşürken, insanlığın bir bütün olarak büyümeye ve kendini güçlendirmeye mecbur olduğunu düşünmek.

işte en ciddi tehlikelerden biridir bu. İnsanlık bir soyutlamadır: Terbiyenin amacı, en özel durumda, en kuvvetli insandan başka bir şey olamaz (terbiye edilmemiş olan zayıftır, müsriftir, dönektir.) (Güç İstenci)

İnsan, kendisinin basitçe muhafazasından, türünün belirsiz ve kesintisiz yeniden çoğaltımından başkaca hedefi olmayan, yalnızca sürüye ait amaçlarla yetiştirilmiş bir bitkidir. Ancak, bu yolla erişilen durum onu zayıflatmaktır ve sonunda raşitizmden ötürü ortadan yok olabilir... En tuhaf ve tehlikeli doku naklini gerçekleştirmenin; zaten içimizde olan ama monoteist Tanrı'ya ait baskı rejiminin bizi bastırmaya mecbur ettiği ve en fazla sürü ve tür karşısı, o en büyük kuvvetler adına erişilen evreyi aşmayı önermenin zamanı, fırsatı –bir Yunan filozofunun tabir edeceği gibi kaizosu-⁴ gelip çatmıştır.

Neden Çinlilerin, bir yandan güller açan öte yanda armut veren bir ağaç karşısında yapabildiği şeyi biz insanla başaramayacakmışız? İnsan kültürünün sözcüğü bugüne dek bir yavaşlıkla ve aşırı hantallıkla uygulanmış bu doğal süreçleri, bizzat insanlar tarafından benimsenebilir ve kontrol edilebilir. Ve ırksal mücadelelerinin; hararetli mülletlerin, kişisel düşmanlıkların ve ırkların kadim davası o zaman kısa dönemlere indirgenebilecektir –en azından deneysel biçimde– O zaman tüm kutalar bu bilinçli deneyime kendini adayacaktır! (Güç İstenci)

Nietzsche, ne bu deneysel insan yetiştirmenin yollarını ayrıntılandırmaya gitmiş ne de üstinsan öngörüsünde kehanetten öte bir aşamaya geçmiştir. Dâğınık notlarından bildi-

(*) Kalbre: Antik Yunan'a ait zamanla ilgili iki terimden biri. Akup göden, yalalanması gereken niceliksel zaman kronosu, onun yalalandığı, bir özel şeyin gerçekleştiği, zaman dilimi açısından beklenir, niceliksel zaman kavrusu – c.n.

gimize göre esas olarak *özdisiplin*e, mesafe tutkusuna değer verir; modern eşitlikçiliğin, birbirinin yerine konulabilir –eşit– bireyleri Devletin ağırlığına daha fazla maruz bırakmak için yıkıcı hiyerarşik engelleri kullanmaktan ve onları sürdürmekten vazgeçmeyen mesafe tutkusuna. Aralarında yaşadığımız *nihat insanların* aşırı derecede hızlı hedonizmine ait basit anlayışta, görevin aynı biçimde hoş olamaması, sık sık insanın kendine ve ötekine¹ karşı sertlik hatta zalimliğe varan dokundurmalarına yol açar çünkü çoğunu yolda kurban etmek mümkündür. "Eğer uçmayı öğretmiyorsanız – daha hızlı düşmeyi öğretin!"² Öte yandan, güç istencinin uygulandığı yaratım imgesi sadece katı anlamda sanatı değil aynı zamanda içinde *teknik*i de barındırır: Heidegger'in bu bağlamdaki gözlemlerinde pek çok doğru vardır. Büyük Politika'nın ayrıcalıklı aracı olarak teknikten feragat etme konusundaki hiçbir tavsiye, biraz olsun Nietzsche'ye de ait olsa iddia edilemez. Bir diğer nokta da, teknik başarılarla süreye ait olanın, mevcut olanın katıksız tekrarıyla faydacı biçimde benimsenmesi yönünde tehlikeli eğilim görülür (ticari gerekliliğin çeşitli halleri kadar gizli den gizliye lüzumsuz olanlar da). Şen Bilim'den anlamlı bir bölüm her halükarda bu deneysel terbiyenin genel anlamına dair bir fikir verir:

Başlıca eğilimler: 1. Sevgiyi hayata saçmak, tüm biçimlerdeki hayatın kendisine... Bu noktada yeni ve bireyin düşündüğü her şey –bizim beğenilerimize ne denli aykırı olursa olsun– şayet birey kendi hayatını gerçekten geliştiriyorsa büyük bir hoşgörü gösterilerek diğerleri için de kıymetli olmalı. 2. Hayatın değerini muğlaklaştırmaya çalışan her şey

1 Akmakta olan karın karşısında kontrol edilemez bir biçimde titreyen kişi, merinin, terin, dışkının ve bedeninin karşısında da titremelidir ve yüreğinin derinliklerinde *titreyelim*.

(*) *Boyle Sayıldı Zerket*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, 2006, s. 237 – ç.n.

ve herkese karşı savaşmak üzere birleşmek: İç karartıcı olanlara karşı, memnuniyetsizlere ve melankoliklere karşı... Onların sırayet etmesini engellemek! Öte yandan, düşmanlığımız da neşemizi artırmanın bir aracı olmalı. Gölme, dalga geçmek, acılık olmaksızın yakıp yıkmak! Bu bizim kışlar olmadan da yürüttüğümüz savaş! (Şen Bilim)

Peki ya ezilenlerin acısı, zayıfların sefaleti, sömürsü, ızdırabı, hastaların çilesi? Bengi dönüşün olumlanması *trajiktir*: Oluşu, tüm kefaretlerin ödeneceği ve tüm gözyaşlarının silinip gideceği nihai bir uzlaşmaya doğru yönelmez; dünya bir bütün olarak değerlendirmeye tâbi değildir, savunulabilir değildir çünkü öyle olması gerekmez. Acı onun içinde aşılmaz bir gerçekliktir, en az neşe ve zayıflığın da, kuvvetin de amansız birer veri oluşu gibi. Trajik insan diğerlerine kendisine davrandığından daha katı davranmaz: İnikamcı ve bağışlayıcı Tanrı olmadığına göre, insanlığın toptan kuruluşunun ve yüzyıllardır Yahudilerle Hristiyanları tatmin eden bir ödül ve ceza paylaşımının tasavvur edilir olmadığını belirtir sadece. Kuvvetten yoksun olana hiçbir Mutlak Kudret kuvvet bağışlamayacaktır. Gelgelelim, ondan hiçbir kuvveti de esirgememiştir. Soylu, har vurup harman savuracak denli cömert olabilir, kendi kendini neşeyle saçıp dağıtacak kadar; öte yandan asla, mevcut sefaletten ötürü kendisini suçlu görmez veya acıların ortasında mutlu olma hakkından şüphe duymaz, çünkü acı olmaksızın mutluluk yoktur. Kinin savunucuları ne zaman kesin olarak zafer kazanacaktır?

Süphesiz, talihli olanların bilincine kendi talihsizliklerini, geneldeki talihsizliğin tümünü sokmayı başardıkları zaman: Öyle ki, günün birinde bunlar kendi mutluluklarından mahcup olmaya başlar ve belki de birbirlerine şöyle deytverecekler: Mutlu olmak bir yüz karası! Ne çok talihsizlik var!... Ancak talihlilerin, iyi konuma sahip olanların, bedensel ve tın-

sel açıdan kudretlilerinin bu doğrultuda, mutlu olma haklarından şüphe duymaya başlamaları daha kötü ve korkunç bir yanlış anlaşılma olmaz mıydı? (Ahlakın Soykütüğü)

Kuvvetin doğasının eğilimli olduğu esas baştan çıkarma, insanlara acılarından ötürü duyulan *merhamettir*, iliklere değin işleyebilen ve köklü biçimde zayıflatan *merhamettir*... Deney karşısında duyulan korku ve merhamet ayrıca Büyük Politika'nın önündeki de en önemli engeldir. Sonuçta mesele şunu bilmekten geçer; mevcut politikayı –ki onun kullanımı verili olanın korunmasına ya da kendini yeniden çoğaltmasına yöneliktir– belirsiz bir süre için devam ettirmek mi gerek-mekte, yoksa günün birinde böyleli bir kullanıma, basitçe sürüye ait olmayan, basitçe muhafazakâr olmayan bir anlam gerçekten verilmeye çalışılacak mıdır. Bahis çok büyüktür, risk de öyle ve Nietzsche bunun fazlasıyla bilincindedir:

Ahlaki olarak söylersek, bu toplu mekanizma, tüm dişlilerin dayanışması *insanoğlunun araştırılmasında* bir zirveyi temsil eder: *Ancak bu mekanizmanın böyle bir şeyi ifade etmesinin nedeni bu kullanımın bir anlam almasındandır*. Tam tersi durum, *insani rüde bir alçalmadan, büyük bir tarzdan gerileme olgusundan öte bir şey olmayacaktır*. (Güç İstenci)

Daha önce atıfta bulunulan ve 'terbiye'nin karşısına 'uygarlaşmayı' çıkaran uyarıyla birlikte bu sonuncusu, Nazilerin Nietzsche yorumlarında en başarısız kaldıkları şeyin parçasıdır.² Tarih, korkunç olaylar silsilesinden ibarettir ve hiçbir *mutlu son* bu özelliği silip götüremez: Geleceğe ulaşma telaşıyla bunu inkâr eden kişi, sahtekâra ve onun özel avantajlarından sinik bir biçimde çıkar sağlayan kişiye na-

2 Fakat önemli bir noktada Nazilerin Nietzsche yorumcuları doğruya bulur (tipik olarak bir takım Anarşist yorumcularının olduğu gibi): Nietzsche'nin lefşefesi tam anlamıyla *filili* politika'da hayat bulur, çalışma odalarının ya da üniversite amfiterinlerinde değil.

kat be kat daha büyük bir çarpıttıcıdır. Bu bakımdan, bilinç, tarih karşısında faydacı bir bakış açısının le, yani erkimizin hakikî beklentilerini düşüncede idiren bir bakış açısının önünde en büyük engel olur. Ancak tarihe yönelik, bizi yalnız güçlendirmekle yıp aynı zamanda kökten bir dönüşüme uğramamıza a bulunacak bir başka olası beklenti de vardır:

İnsanlık tarihini bir bütün olarak kendi tarihi gibi düşünebilen kişi, muazzam bir genelleme yaparak, sağlık hayali kuran hastanın, gençliğinin hayalini kuran ihtiyarın, elinden sevgilisi alınan aşğın, ideali tarumar edilen şehidin, sonu belirsiz bir savaşın yaraları ve bir dostunu kaybetmenin acısıyla çıkan kahramanın tüm ıstırabını hissederek. Ama bu, her ırden talihstizliğin muazzam toplamını taşımak, onu taşıyabilmek ve aynı zamanda da önünde ve ardında binlerce yıllık bir ufka sahip bir insan olmak, tüm soyluluğun varisi, kadim soyluların içindeki en asil biri olarak ve aynı zamanda da hiç emsali görülmemiş yeni bir soyluluğun ilk örneği olarak, savaşın ikinci gününde günün ağarmasını, mutluluğun gelişini selamlayan kahraman olmak; en yenisinden en eskisine, insanlığın kayıplarını, beklentilerini ve tüm zaferlerini manen hissetmek ve nihayet bunların hepsini tek bir ruhta bir araya getirmek, tek bir duyguda özetlemek, kuşkusuz bu insanoglunun bugüne dek zevkine varamadığı bir saadet olmalı; kudret ve sevgiyle, gözyaşı ve kahkahalarla dolup taşan bir Tanrı'nın saadeti; akşam güneşine benzeyen, zenginliğini denize akıtmak için bitimsiz bir zenginlikle donanmış bir saadet ve kendini güneş gibi zengin değil upkısı alın sarısı bir körekle kaynak çeken fakir balıkçı gibi hissettiren bir saadet... O zaman bu tanrısal saadete insanlık demecektir. (Şen Bilim)

"Ve Zerdüşt bu sözleri sarf etmiş olduğunda acının şiddetinin ve yakında arkadaşlarından ayrılmak olmanın üstüne üstüne gitti, dolayısıyla avazı çıktığı kadar ağladı, kimse onu teselli edemedi. Ve gece boyunca yapayalnız yürüdü ve arkadaşlarını terk etti." (Böyle Söyledi Zerdüşt)

Nietzscheci olduğumuz bir dönem vardı. Ne zaman mı? Yetmişlerin ilk beş yılı yani en az otuz yıl önce. Kimlerdik? Felsefe yazmak isteyen ya da en azından felsefe "yapmak" isteyen –yani düşündüğünü hissetmek isteyen– muhtelif gençler. Fakat, kendimizi basitçe, üniversite salonlarında verilen dinî ve muhafazakar Ortodoksluğa karşı çıkan iki büyük İspanyol felsefe ailesinden –'Marksistlerden' ya da 'analitiklerden'– birine ait olarak da görmeyi de istemiyorduk.

Nietzscheci olmak upkırı Wittgenstein'in ya da diğer analitikler gibi dilin hileleriyle ilgilenmek, ancak bunu Oxford ekolünün bihaber olduğu tahrip edici bir şiirsel coşkunlukla yapmak demektir. Nietzscheci olmak şüphesiz Franko

karşıtı, otorite karşıtı, ruhban sınıf karşıtı olmak, herhangi bir tutarlı diyalektik materyalist düşünen gibi askerlik karşıtı ve itaatsiz olmak demekti. Ancak bir ilave özellikle: Marksist ya da Maoist katı düzenin olumsuzlamaktan epey uzak olduğu özgürleşmiş bedenin yanlışsız biçimde renkliliği ve trajik biçimde hayat dolu bireysel neçesiyle... Nietzscheci olmak her şeyden önce ciddi biçimde ciddiyet karşıtı olmak demekti, diğerlerinin 'bağlılık' ya da 'iş' dediği yerde 'oyun' diyebilmektir, üzerinde hiçbir şeyin ve hiç kimsenin kalıcı bir tarzda tutunamadığı dansçı bir kaostan mevcut olanı mahkûm etmek demekti... Zaten o zamanlar kimin umurundaydı ki sanki 'kalıcı olmak'?

70'lerin başında Nietzscheci olmak kültürlü bir tavrıydı ve belki de İspanya'da genç olmanın ukalaca bir ifadesi. Kuskusuz yegâne ifadesi değildi, muhtemelen en iyisi de değildi ancak elbette geri kalanlara nazaran en canlandırıcı olanıydı. Frankoculuk öyle can sıkıcıydı ki, sonunda Franko karşıtlığı vasat can sıkıntısının yerleşik bir biçimine ve onu Nietzschecilikle cıplamak da her şeyden sıkılmamak için bir tavra dönüştü; takvim yapraklarından ziyade bizlerin zihninde artık çok uzakta kalmış olan 68' Mayıs'ı gerilerde kalmışken on yıllık zaman dilimini ve hayatlarımızı mutlu biçimde asimetrik iki parçaya ayıran o Kasım rüzgârı... Lütfen, siz daha talihi ve özgür olan postmodern gençler (ya da belki de eğlenceli, filmler sıkıntısının diğer türlerinde uzman olan)... bizi aşırı zalimce yargılamamaya çalışın.

Diktatör:ük karşısında ifade ve toplantı özgürlüğü, grev hakkı ve sendikal birlik, politik partiler, sansürsüz bir basın ve sinema, ayrımcı sınırlamalar ve mutaassıplık olmaksızın cinsellik vs. gibi taleplerimizin mütevazılığıyla düşünsel aziz patronlarımız Nietzsche, Sade, Bataille ya da Cloran'ın aşırı derecede tüyler ürperticiliği arasında büyük bir zıtlık vardı. Papaz çömezci çocuklar edasında Hristiyan karşıtıydık. Da-

ha önce emsali görölmemiş olanın, dehşetengiz olanın hayalini kuruyorduk ama gizliden gizliye en makul olanla tatmin olmak için de pek sabırsızdık. Bu burjuva eğilimi, tüketme alışkanlığında olduğumuz ve her zaman o kadar da edebi olmayın (!) birtakım uyuturuculardan damla damla sözülebilecek zehirli clementlere karşı panzehir görevi görmüştü. Her şeye sahip biri açısından entelektüel taşkınlık kötü bir belirtidir. Ancak esaslı olandan ya da dünyanın daha talihli yerlerinde uzun zamandır alışlagelenden yoksun olunca, zihni derinliğin dozları güç kuvvet verir ve muhafaza etme içgüdüsünün becerebileceğinden kat be kat daha hünerli savlar sergiler. Yaşama istenci, genellikle kendini böyle yaşamayı istemiyorum gibi zıt koşullar içinde ifade eder. Kötü olan şudur ki, ara sıra bu savunmacı mekanizma kalıcı bir alışkanlığa ya da duruşa dönüşebilir.

Bana gelince, çıkıcaşı daima elimin altında bulundurdugum insanlığın yegâne temsilcisi Unamuno'nun tavsiyesine göre, ölçüsüz bir Nietzschecilikten beni koruma görevini de yerine getiren yine Nietzsche'nin kendisiydi muhtemelen. Aynı zamanda şüpheye yer bırakmaksızın Cioran: Merhamet olmadan kuvvet fikri ve zayıflığın acımasız doğrulanmasının bileşimi merhamete doğru yönelti beni. Elbette ki öncelikle ötekiler için ama ilk sırada kendim için. Bundan ötürü, daha sonrasında özgeci merhametten değil de iyi sindirilmiş sevginin kendisinden etik derin düşünmeyi yeniden kazanmaya niyetlendim.

Nietzsche'den üstinsanların gülmeyi öğrenmesi gerektiğini ve Cioran'dan da arzuların içinde en gülünesi olanının 'üstinsan' olma arzusu olduğunu öğrendim. Sonuç: Bir daha asla 'gölmek'le 'alay etmeyi' birbirine karıştırmamak oldu... ara sıra alay etmediğimi söyleyecek değilim ama bunu sadece nedensiz yere gülmek içinden geldiği zamanlarda yaptım. Ve Nietzsche'den olduğu kadar Cioran'dan da doğru-

culugun "Tanrısz çöllerde yürümek ve tapınan yüreğı parçalarına ayırmak", anlamına geldiğini öğrendim. Fakat ortadan kaldırılan tanrıların arasında, benim açımdan kanın ve yeryüzünün Molochları;* yağmacılığın ya da zorunlu işlerin idolleri; gafilleri daha iyi bir ödöl vaadiyle özgürlük yükünden kurtaran kurtarıcı tiranlara karşı duyulan sayğı en ön sırada geliyordu.

Söylediğim gibi, bazen 'Nietzscheçilik' olarak adlandırılan şeyden, bıçare ve kirgin kimseleri ezip geçen, kibirli, edaların en kötüsü olan kendini begenmişlikle havalanmış bir tavırdan beni koruyan yine Nietzsche'nin kendisi oldu: 'Ben adilin' dediğinde 'intikamım alındı' demek isteyen bu virtüözlere karşı beni korumak için ileri atılan bizzat Zerdüşü olmuştı. Bunun yanı sıra bana sevmeyi de öğrettiğini söyleyecek değilim ama en azından bana "sevmeye devam edilemediği yerde dümdüz devam etmek gerektiğini," göstermişti. Nefret ederek zamanımdan ve hayatımdan kaybetmemek için çoğu zaman beni de dümdüz devam edip geçtim. Hâlâ da geçip gitmeye devam ediyorum ancak aruk nadiren, pek nadiren de olsa –onun, bunun, şunun karşısına– geçici olarak demir atıyor olabilirim. Ne fırtınayla ne eziyetle yeni Nietzscheçilikten kesinlikle Nietzsche'ye dönüyorum.

(*) Moloch: İsrailogluların çocuklarını kurban ettiği cehennem tanrısı – ç.n.

"Nietzsche politik despotizmlere ve dinî takıtlara daima muhalefet edebilecek o tipteki fiziksel sağlığa değer verdi: neşeye ve bireyselliğe."

LESLEY CHAMBERLAIN

Nietzsche'nin şu veya bu şekilde olduğundan söz ettiğimizde asıl sorun, olası Nietzsche'lerin hangisinden bahsetmekte olduğumuzu saptamaktan ibarettir. Dostoyevski hakkındaki denemesinde André Gide özetle iç çeker: "Tek bir cümleyle özetlenmeyecek yazar için ne yazık, zira bu, onun asla anlaşılamayacağı anlamına gelir!" Nietzsche'ye ilişkin kötü olan şey, düşünürün bolca saçmaya bayıldığı kategorik mottolara dayanarak çoğu insanın onu tek bir cümleyle özetleyeceğini sanmasıdır; Üstümsan, bengi dönüş, değerlerin yıkılışı ve ahl!, sarışın sürü... Gide'nin yarım bıraktığını biz tamamlayalım: "Herhangi birinin tek cümleyle özetleyebileceğini düşündüğü yazar asıl daha zavallıdır; eserinin dengesini bulmak adına kendini tek cümleyle özetlenmeye rehin veren yazar... çünkü kılı kırk yaracak ve şaşalı bir bi-

çimde yanlış anlaşılacaktır – hem de onu en iyi anlayanlar tarafından!”

Aslında, Nietzsche'nin zorluğu karanlık oluşundan ileri gelmez – gerçi pek çok zaman öyledir de. Habis biçimde aykırı oluşundan da ileri gelmez (ve aynı zamanda öyledir de, öyledir de...) bilakis kabul edilmesi olanaksız oluşundan ileri gelir. Bir bütün olarak, topyekûn kabul edilmesi olanaksız demek istiyorum. Ve bu olanaksızlık ona güç katan iki başka olanaksızlığa ayrılır: Nietzsche'ye önemli sorunlarda şu veya bu zamanda hak vermemek ne kadar olanaksızsa (onu çok okursanız) onu mütemadiyen onaylamak da bir o kadar olanaksızdır. Söylediğinin büyük bir kısmını kabullenmek dışında bir çare olmasa da Nietzsche esas itibarıyla kabul edilemez olma özelliğini sürdürür. Günümüz okurunun elinde düşünürün garip ve değerli saggörüsüne, açıkça 'modern karşıtı' olan öfkeli modernliğin avangart sağlam yargısına imza atmak için psikolojik, antropolojik araştırmalardan ve hatta Nietzsche sonrası politikadan gelen yeterince öge vardır artık. Ancak bunun yanı sıra, onun tezlerine yönelik sorumsuz ve topyekûn bir destek vermeyi de men edecek politik savlarla, yakın geçmişe alı son derece korkunç sonuçlanmış tarihsel deneyimlerle de donanmıştır. Kısacası, ne dosdoğru Nietzsche'siz yapılabilir ne de Nietzsche bütünü göz ardı edilebilir.

En hararetili Nietzsche karşıtları bile sıklıkla ve farkında olmaksızın onun tarafını tutar, upkı soyut resimden ya da avangart sanattan sıkıldığını söyleyip de göya iğrenilen bu estetikle uyumlu tarzda tasarlanmış günlük kullanım nesneleriyle evlerini döşeyen kişiler gibi... Öte yandan, o kadar gönülsüz olmayan Nietzschecilerin çoğunluğu da, temel insan haklarını, akıl hocaları tarafından açık bir şekilde sövülen bir tarzda savunur ya da onlar lehine oy verir. Her kim olursa olsun, son tahlilde bizzat Nietzsche'nin 1888'de

Fuchs'a yazdığı bir mektubunda söylediklerini anımsamalıdır: "Kesinlikle kimsenin benim tarafımı tuymasına gerek yok, bu makbul da değildir; tam aksi, insanın tuhaf bir yaratık karşısında gösterdiği ironik ihtiyatlılıkla biraz da merak, bana kalırsa, benim hakkımda yargıda bulunmanın emsalsiz biçimde en zekice yolu olacaktır." Nietzsche'nin tartışmasız meziyeti asla bir şeyi *korü körüne* kabul ya da ret etmemek gerektiğini salık vermesidir... sorun kendisiyle ilgili olduğunda bile.

Dolayısıyla, inançla çelişen uğraşlar gibi Nietzscheci ve- yahut Nietzsche karşıtı olmak bana kalırsa, Nietzsche'nin ölümünden yüz yıl geçtikten sonra, ikili bir itham, aynı derecede kısır iki ayrı duruş gibi gelmektedir. Entelektüel olarak bakarsak oradan hiçbir yere varılmaz... Her halükârda (Nietzsche'nin bize öğrettiği kadarıyla) insanın kendinin Nietzscheci ya da Nietzsche karşıtı olduğunu düşünmesi bir şeyin, belki de yeterince ciddi bir şeyin belirtisidir ancak öyle ya da böyle, bu belirtinin bayraktarlığını yapan kim olursa olsun Nietzsche olamaz. Onun eseri zarfı mücevherlerle veya basit bljuteriyle dolu büyük bir mağaza gibi işlev görmektedir bugün; sanat eserleri içeren bir hangar, en küçük olanı ve en uzakta olanı izlemek için hassas aletlerle, yeterince çer çöple ve kitlesel imha silahları üretmek için parçalarla dolu bir mağaza... Hepimiz bu mağazanın içine gireriz –bazen bunun farkına bile varmaksızın– ve her birimiz ister bir alet, çalı çırpı ya da bir bomba veya mikroskop olsun ora en çok benzeyeni alıp çıkar oradan. Ardından ganimetlerimizi sergileriz ve en yüzsüz olanlarımız vurgunlarımızı göstererek 'İşte bu Nietzsche,' diye ilan ederiz. Onlara yeterince ilgi göstermeden...

Bütünöyle benimsenmesi de tamamen uzak durulması da imkânsız olan Nietzscheci yargıları, teori ve görüşler silsilesini bir anlığına unutalım. Acaba ona tam olarak katılma-

dan, onu reddetmeden, en bilinen şu veya bu doktrini üzerine yorumlar sıralamadan Nietzsche'nin bir düşünür olarak genel bir profilini, ona ilişkin belli bir izlenimi ortaya koymak mümkün değil midir? İleri sürdükleri ya da reddettiklerinin herhangi birini filolojik incelemeye indirgemeden, filolog Nietzsche'ye yönelik olumlu veya olumsuz ya da her halükârda *empatik* bir yaklaşım sunmaya yeltenmek akıl kârı değil midir? Gelgeç olanın da ezeli ve ebedi olan kadar önemli taşıdığı o adam, Nietzsche öldü ve ölümünün üzerinden koca bir yüzyıl geçti, şöphe yok ki, bu bin yılın bitiminde en az rahat bırakılanlardan biriydi mezarında. Onu reddetmeden ve kendimizi onunla tamamiyle özdeşleştirmeden en azından onun portresini yapmaya çalışamaz mıyız? Bilinçsiz olanı ayaklandıracak kadar bilincinde olduğu tüm o maskelerinin ardındaki onca mütevazî ve isteksiz, onca münasebetsiz ve yüzüz olan onun, portresini yapmak mı? Deneyelim bir bakalım.

Birincisi Nietzsche bir felsefe öğretmeni değildi (ne de öğretmenler için felsefe kaleme alıyordu), ama onu bir yeni yalvac, yeni bir tarz dinin ya da korkunç bir biçimde ona benzer şeylerin ilâdî gibi görmek zorunda oluşumuzun (ne de onun kendi kendisini böyle gördüğünü varsaymamızın) nedeni bu değil. Elbette ki birbirinin peşi sıra ve bazen de aynı anda böylesi kılıkları benimsedi fakat muhtelif değişikliklerini kelimesi kelimesine ele almamak gerek... En azından, Voltaire'in durumundaki gibi, berikinin ilkin Kartezyencilikte hayal kırıklığına uğrayanlar için bir Locke, derken Parisli bir begeniyle soslanmış bir Shakespear sonra da Sans-Souci'nin uygar mı uygar tiranına ait trajikornik Platon olduktan sonra Ferneyli bir Papa karşıtı olarak karımıza çıkışı hakkında düşündüğümüz kadar değil. Bu rollerin yararı ve verimliliği, bunları temsil eden aktörle özdeşleşme gereği olmadan da sanki bunlar onların gerçek 'kade-

riymişçesine' kabul edilebilir: Her biri işlevini –teatral manada– gayet iyi yerine getirebilir, ona körü körüne inanmadan ya da kusursuzluğunun karmaşıklığını tek birliyle özetlemeden...

Heidegger ve kutsal çevresi, şişirilmiş biçimde ulvileşmiş kusursuz bir 'düşünür Nietzsche', modernizmin en korkunç, teknolojik uydurmalarının metafizik sonrası algılayıcısı olmasına rağmen, günlük modernlikle bağlarını çözmüş ve ondan arınmış bir düşünür göstermeye gayret ettiler – Rodin'in heykelinin ilk yapıldığında yeraltı dünyası cehennem kapısını temsil ettiğinin aruk göz ardı edildiğini anımsayınız! Rodin'in heykelinden bahsettim ya belki de bu bakış açısına göre, onun için ikon olarak, Pablo Gargallo'nun yonttuğu o peygamberi, sövüp sayma meraklısı o asalet kâhini tercih etmek daha yerinde olabilirdi... Hakkında söylenebilecek tek kesin şeyin amansız modernlik –zamanından önce genellikle sabırsızlık gibi beliren kararlı bir modernlik– olan biri için esas itibarıyla gerici bir rol bu! Pekâlâ, neticede Nietzsche çok kalıba girebilen –altı üstü edici soru cevapları onun kadar düşün– Voltaire'e benzeseydi ya da kıvrak Diderot'ya, kuzeyli, kuramsal ve hakiki varlık Zerdüş'te, hatta Alman dilinin metafizik bir argosunun* karanlık mucidi, vecizeler içeren Heidegger'e benzeseydi?

Bu sövgüyü tümüyle onun satırlarıyla yapmaya cesaret edelim. Peki ya Nietzsche her şeyden evvel entelektüellerin ikinci nesline atı bir prototip, etkileyici travesitliğin ve 18. yüzyıl entelektüellerinin romantik yanılsamasından geçen sosyal günahkâr marjinalliğinin –Rameau'nun Yeğeni'ni** anımsayalım!– doğrudan varisi olmuş olsaydı, tıpkı Kierkegard'dan daha farklı teolojik bağlıklar ve daha fazla bilim-

(*) Yazar burada Buenos Aires'te konuşulan ve pek çok dilden üretilmiş argo bir dal olan *lunfardo* kelimesini kullanıyor – ç.n.

(**) Diderot'un aynı isimli esrta – ç.n.

sel kaygıyla olsa da kendine özgü tarzında Danimarkalının olduğu gibi. Nietzsche her şeyden evvel kamusal yaşamı ciddi bir biçimde mitlerinden kurtarmak ve tıpkı Feuerbach ve Marx gibi diğer meslektaş ve rakiplerinin tarzında onu devrimci bir biçimde dönüştürmek için aynı zamanda ona müdahale de etmek istemişti. Bunun yanı sıra, gönübirlik tarihsel olayların alanına da sıkı sıkıya yapışık yaşadı (genellikle vurgulandığından çok daha büyük ölçüde) ve polemikleri de Aristoteles veya Kant'a karşı öne sürdüğü fikirlerinden önce, Wagner ve Bismarck gibi zamanın ünlü sosyo-politik şahsiyetlerine yönelikti. Üslubunda sistematik bilimsel incelemeden ziyade parodiyi ve yergiyi tercih ettiler ve halktan gelen tepkiler bakımından yüzüstü bırakıldıysa bu, hayatının sonuna geldiğinde bile bunu tesellisiz biçimde aramamış ya da arzulamamış olduğu için değildi. Sonrasında bunun hakkından gayet iyi geldi ve sırası gelince de tıpkı Voltaire ve Rousseau gibi, fikirlerini aldatıcı biçimde borçlu olduğunu söyleyebileceğimiz Fransız devriminin korkunç bir başka biçimi oldu.

İlk nesle mensup entelektüeller (Fransız Ansiklopediciler ama bunun yanı sıra David Hume ve Adam Smith de) genel anlamda bilimsel bilgiye alt ilerlemelerin kesinkes özgürleştirici olduğuna ve insan topluluğunda hâlâ hüküm süren batıl önyargıları dağıtıp bunları son vereceğine güveniyorlardı. Bu, aynı zamanda Marx, Darwin ve hatta Freud'da sürdürülen kanının aynısıdır. Romantikler, ilerlemenin ütopyacılarının karşısındaki Geri Dönüşün diğer ütopyacıları ve Baudelaire buna tepki gösterdiler. Öte yandan, Nietzsche'nin durumuyse emsalsizdi: Teolojik tezlerin karşısında, açıkça bilimsel başarılarına, manevi estetiğe ya da ırkçılığa alt hitabete değer veriyor öte yandan geleceğin toplumunun nasıl ve ne şekilde olacağına dair son sözünü söyleceklerin de bilim adamı ya da teknisyen olması gerektiğini

varsaymayı da kabul etmiyordu. Montaigne gibi Nietzsche de: "Älimleri severim ama onlara tapmam," diyebilirdi. Birisi gerçekleri dlmektir, çok farklı olan diğeryse insan hayatının anlamı üzerinde tekel iddia etmek. Tanrı, yani iyi ve doğru olana dair dogmatik biçimde kurulu geleneksel anlam kesinkes vefat ettikten sonra, bilim yeni mutlak yedek olarak otomatik biçimde yüceltilmemelidir. Tanrı'nın ölümü, dinî bir baskı rejiminden açıkça kurtulma ve teorik olarak izimli olanın alanına ait uygunsuz bir kısıtlama anlamına değil de her şeyden öte yeni bir arayışa ilişkin amansız bir başlangıç anlamına gelir. Ve eski rejimin yıkıntısından kalan malzemenin geri dönüşümü için acele ederek o arayışı engellemek meşru değildir...

Nietzsche'nin öfkesi, asil olarak aklın kendisine, onun mantıksal ve deneysel süreçlerine yöneliktir; tıpkı toplumsal gücün yapılarıyla ilişkisinde ve her şeyden öte de düşünmemize aracılık eden dilin içine giriş biçiminde olduğu gibi. Aklın tarihsel bir evrime maruz kaldığını ve bir bakıma asil olarak nötr veya masum mekanik bir mutlak olduğunu fark etmek için ondan feruğat etmek gerekli –ve zaten mümkün de– değildir. Marx'ın gösterdiği gibi konu sadece ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmış sınıflar arasındaki mücadele değildir, bilakis bunun kadar kati olmayan ve bundan daha derin bir şeydir: Belli bazı zihinsel tavırlar ve yaşamsal sürecin çıplak tezahürleri karşısında pişmanlık ya da korku arasındaki bağlantılardır; Ödevin yüceltici örtmece isimlerinin altında arzusun kılık değiştirmesidir. Basit bir biçimde yalan karşısında doğruyu tesis etmekle ilgili değildir, bilakis doğrulan desteklemeye muktedir olup olmadığımızı kendimize sormakla ilgilidir; hem de içinden çıkıgımız ve içine geri döndüğümüz kaostan ötürü duyulan panik için sahte yatıştırıcılar karşısında onları böyle görme kararımızdan başka bir dayanağımız olmaksızın...

Nietzsche tarafından yüceltilen neşe, insan varoluşunun acıları karşısında bizi sersemleten sorumsuz ve bilinçsiz neşe değildir. Bilakis onları etkin bir biçimde desteklemek için sağlıklı bir kararlılıktır. Laik ve materyalist modernliğin asıl meydan okumasının, geleceğe yönelik ilerici yanılsamayı benimsemek değil, geçmişe yönelik korkunun tıpkı sonunda sevilen bir şey gibi, mide bulantısı duymadan ortadan kaldırılması olduğunu ilk fark eden o olmuştur. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra Horkheimer şöyle diyecektir: "İdealist akımlarda, neredeyse daima yazgıcılık veya çökmeğe olan akım gibi ifade edilen günümüzün pesimizmi, dünyevi bir şimdiki zamana ve geleceğe yanı, insanlığın tamamı için gelecek bir mutluluğa erişme olanaksızlığına atıfıa bulunurken, beri yandansa, materyalizmin içinde yavaş yavaş hüzün geçmişteki olayları etkiler." (*Materyalizm ve Metafizik*) Bu yüzden, Nietzsche geçmişimizi ve geleceğimizi isturap ve suçluluktan ıslah etmek için ilk düşünsel yol olarak bizi geçmişten kurtarmak için elinden geleni yapmıştır. Şüphesiz bu tehlikeli, çelişkili, bazen zalim ve sıklıkla da değişken biçimde yavan bir iradecilik tarafından damgalanmış bir konuydu. Ancak çağdaş düşüncenin en cüretkâr konformizm karşıtları tarafından şu veya bu biçimde takip edilen teorik bir etkinlik çizgisi ortaya çıkardı.

Ne peygamber ne esrarengiz bir bilge ne felsefe öğretmeni, bir entelektüeldi, insanların yaşamlarını tayin eden gücün altını oyduğu sahada bir mücadeleciydi. Dilin hâkimiyet alanıyla ve hâkimiyetin diliyle uğraşı, yarı-etik olarak semiyotikle, sadece ideolojik bir çelişkinin ifadesi olarak değil farklı yaşamsal durumlar arasındaki uyumsuzluk olarak kültürlü, nihilist çöküşün egemenliğinde daha iyi anlamak ve özellikle de daha iyi olmak için epistemolojik bir strateji olarak hastalıkla uğraşı. Her şeyden öte bedenden sadece söz etmekle kalmayıp ona sıhhi bir yaklaşım gösterdi; onu

asla gürahkâr bir engel olarak değil ölümlünün kaderi ve zenginliği olarak görerek... Bedeni korkular ve zincirlerinden soyunmuş bir biçimde düşündü: Lisede bir sofistti, Michel Foucault'da doruğuna ulaşan itimatsız hedonistlerin yolundaki ilk jimnosofisti.* Üstün ve bengi dönüş hakkındaki yaptığı açıklamalarda arada bir biraz hezeyanvari olan vurgusuyla onu anımsatır; hâkim olma istencinin onun açısından her şeyden öte kendi kendisinin hâkimî olma anlamına geldiği ve 'önemsiz doğruların önemi' konusunda, diyet ve zihinsel olarak sağlıklı herhangi bir arayışın tözü olarak sinirsel dengemizin ekonomisi konularında takını boyutunda vurgu yaptığı genellikle unutulur. "Global düşünüp yerel hareket etmek" şeklindeki günümüzün çokça tekrarlanan sloganı onda huzursuz öncüsünü bulabilir...

Aynı zamanda hem kaçınılmaz hem de kabul edilmez olana ait olduğunu söylemiştik: Bu durum, tam da, en fazla öne çıkan onca çağdaş entelektüelin, insanlık namına en berbat kolektivist diktatörleri haklı çıkardığını gördüğümüz düşünür ve şairlerin ya da sürü karşıtı kusursuzluk arayışıyla faşizmle anlaşma yapan meslektaşlarının yaşadığı dram olmamış mıdır? Aynı zamanda, tarihsel olarak göçlölükle tanıştığım bu dehşetengiz bozulmada da onu öncü olarak alabiliriz. Ancak, gerek onu gerekse de ötekileri, ortaya çıkardıkları huzursuzluğu bir kalem darbesiyle silecek şekilde tekil ve alelade bir unvanla incelemek mümkün değildir. Onlar birer uyarı ve meydan okumaydı, mutlak anlamda tartışma götürmez ya da tam tersi vazgeçilebilir birer rehber değil. Nietzsche, bağrında ölümsüz bir ruhu değil de pek çok ölümlü ruhu barındırdığının farkında olan insanı yüceltirken bunu gayet iyi idrak etmişti.

(*) *Jimnosofist*: Hindistan'da dördüncü yüzyılda çıplak filozoflar - ç.n.

—

1991'de Fransa'da *Neden Nietzscheci Değiliz* adıyla bir kitap yayımlandı. Kitapta Fransız düşün dünyasının öne çıkan –bazı durumlarda eski bir ateşli taraftar olan– sekiz ismi Nietzsche'yle olan bağlarını ve büyük zamansızın felsefi yaklaşımlarına o günkü mesafelerini açıklıyordu. Bu hasımlığın gerekçeleri farklıydı, kimisi açık kimisi çözümleri zor: Hatta kitaba katkıda bulunanlardan bazıları her şeye rağmen hâlâ şu veya bu biçimde Nietzscheci olmayı sürdürüyor gibiydi. Özet olarak, bu kitapta Nietzsche'ye yönelik itirazları en iyi bir araya toplayan formülü Andre Comte Sponville sunuyordu: "Neden Nietzscheci değiliz? Çünkü ne estetilerden, ne zalimlerden ne de sofistlerden hoşlanırım." Zalim, her şeyi yıkıp geçitli kuvvetli içsellikle galeyana gelir ve ilkel olansa kuvvetin ikna edici gerekçelerini aklın donuk güçlerine tercih eder. Sofist, bilginin sahasını erkin çektiği bir hapisaneye dönüştüren ikna edici stratejileri seçtiğinden, nesnel gerçeklikten ya bihaberdir ya da onu hâkir görür. Estetçilikse, sanatçının değil sanatı ideoloji haline getiren kimselerin ideolojisidir, çünkü insan

dünyasının geri kalan tüm diğer ahlâki ya da düşünsel unsurları onları korkutur ya da sıkar. Comte-Sponville elbette ki Nietzsche'nin basit bir biçimde zalim, sofist ve estetik olduğunu savunmaz (az önce belirtilen manalarda). Gelgelelim, eserlerinde de bu pek de cazip olmayan ve önleyici parantezler arasında konmuş olması gereken üç zanaata verilen teorik ya da retorik ödünlere bolca bulunduğunu göstermiştir.

Bu kitabı okurken adeta: *tua res agitur** dendiğini işitiyordum. Her şeyden önce, Nietzsche en sık başvurduğum büyük düşünürlerden biridir (ben günahkâr, onun öğretisine kendimi profesyonelce adanmış olmama rağmen felsefe klasiklerine yeterince sık başvurmadım, daha ziyade sıklıkla edebiyat klasiklerini tercih ettim) 70'li yıllar boyunca İspanyolların yeni-Nietzscheçisi olarak bakılıyordu bana ve Zerdüşî'nin yazarı hakkında epey yazı kaleme aldım: Nietzsche'nin *lehline* fakat daha ziyade Nietzsche'den sonrasına ilişkin... Hatta, Frankocu üniversiteden politik nedenlerle sürgün edilmemin bir sonucu olarak yeterince ses getiren *Apologia del sofista* adıyla bir kitabım bile basıldı. Bunun yanı sıra sevgili Cloran'ımın İspanyolcasından arıta kalan zamanlarımda Georges Bataille'in *Nietzsche Üzerine* adlı kitabını çevirdim. O zamanlar, İspanyol felsefesinin manzarası üç kampa bölünmüştü: Diktatörlüğün steril skolastiğinin içine derinlemesine gömülü durumdaki çürümüş üniversitenin patronları, Anglosakson analitik düşüncenin taraftarları ve her kilitteki Marksistler. Biz, "Yeni Nietzscheçiler" diye adlandırılanlara karnavallardan, oyun ve kahkahadan bahsediyorduk ve bana öyle geliyor ki, sözünü ettiğim bu üç 'resmi' filozof grubu bizden ölesiye nefret ediyordu. Ama eski tüfeklerin yaşanmak üzere el etek çekmesinin üzerin-

(*) *Tua res agitur*: "Bu senin de meselendir" anlamına gelen deyiş - ç.n.

den yirmi yıl –o mutlak zaman dilimi– geçti bile. Fransız Nietzsche karşıtlarının bahsedilen kitabını okurken vicdan muhasebesi yaptım ve son kitaplarımda Nietzsche şurada burada ismen ortaya çıksa da (ilyi niyetli bir sansürcü olan Javier Muguerza verdiğim bir konferansın hemen ardından, "Her zamanki gibi sana ait her şey gelip Nietzsche'ye dayanıyor," diye belirtmişti.) fark ettim ki, önceleri usanmadan defalarca kez dönüp baktığım başlıca eserlerini en son okuduğumdan bu yana epey zaman geçmişti. Artık o kadar bol bulunmayan ama hâlâ bir hayli zahmet isteyen yorumcularına, onun tezlerini çürütenlere ya da tefsircilerine ait kitaplar dizinyle de eskiye nazaran daha az haşır neşir oluyorum... Özeleştirime neden olan şu "Neden Nietzscheci değiliz," kitabıyla yüzleşmek de dâhil buna. Soru hâlâ kendimi Nietzsche'nin himayesi altındaymış gibi hissedip hissetmediğim; basitçe San Sebastianlılık gibi gülünç bir iddia olan Nietzscheci olup olmadığım değil, Nietzsche'nin benim için en fazlasını mı en fazladan da öte mi bir anlam ifade edip etmediği. Bu sorunun sadece biyografik bir kapsamı yok, zaten bunu okurum da haklı olarak önemsiz bulabiliirdi: Bu sorunun, daha ziyade Nietzsche'de neleri hâlâ kaçınılmaz bulmaya devam ettiğimizle –benim kadar okurum da– ilgisi var.

Comte-Sponville'nin şiddetle eleştirdiği kategorileri daha az itirazla düşünerek yeniden tanımlamaya koyulmak mümkün: Zalim olan, ideallerini hastane kapısında aramayan soylu ve cesur kişilik olagelecektir; sofist, hakikatin gayret isteyen anlamına –bilimsel olarak harfleri harfine işleyişinin ya da sofuca kuramsalcılığın ötesindeki anlamına– erişmeye azmetmiş kişi; estetik hayatın alışıldık sürü aldığı yetinden el çekip onu sanat eserleriyle süsleyecek yerde hayatın kendisini bir sanat eserine dönüştürme arzusunun daki kişi olacaktır, vs. Bu yolu bir kenara bırakıyorum:

Konformizm karşıtı tartışmalar uğruna zalimlerin, sofist ve estetlerin savunuculuğunu yapmak yerine göre ne kadar makul olursa olsun, neticede onlar bana da tıpkı Comte-Sponville'e olduğu gibi, pek az tavsiye edilir entelektüel modelleri olarak görünmektedir. Daha da ötesi: Düşüncele-rini (zaman ve mekân içinde hareket eden tam olarak insa-na özgü en büyük kuvvetiir o) ciddiye aldığımız kişilerin fi-lozofça mantık yürütmelerinin tarihsel olarak yabana atıl-mayacak etkileri de vardır. Kavramlar zararsız araçlar değıl-lerdir, ileride kalın kafalı ve o kadar namuslu olmayan yan-daşların elinde kötü yola alet edilebilirler: Kendi kökenle-rinden gelen anlama yüklü manevi mekanizmalardır ve sa-kıncalı olanı -mucitlerine arzulanır gelen sakıncalı olanı-açığa çıkartmakla sorumlu olanları yaratmaksızın kullanan-lar sıklıkla onlardır; çünkü neyin arzulanmaması gerektiğı-ni bilmek arzunun mantıklı yöneliminin önemli bir kısmı-dır; esas olarak düşünme görevinden oluşan yöneliminin...

Öte yandan, her düşünürün, yaşadığı dönemin talep ve çelişkileri karşısında gösterdiği yaşamsal özgün tavır, fikir-lerine yönelik yorumlarımızı geliştirmek ve birtakım yo-rumları mantiken başkalarına yeglemek için uygun bağlam-dır. Özellikle Nietzsche'nin eserlerinde, belli bir takım bi-yografik unsurlardan (Schopenhauer'in flüte olan düşkün-lüğüne kadar) yorumlama sanatıyla nasıl yararlanılması ge-rektiğine dair değerli açıklamalar bulunur. Sozgelimi Hei-degger'in durumunu ele alalım. Heidegger'in Nazizme ya-pışmasını eseriyle hiç ilişkisi olmayan hatta onunla temelde çelişki içeren arızı bir sürece dönüştürmeye çalışan sofula-rın mazaret bulma çabalarına rağmen, kesin olan şudur ki, şüphesiz yüzyılın büyük düşünürlerinden biri olan bu ya-zarın felsefesi, aleni ve ateşli taraftarlığa kadar varan politik bağlılığı yok sayarak anlaşılamaz. 30'lu yıllarda Nazi olmak ya da olmamak bir tercih sorunuydu, kişinin öyle hissetme-

den kendini içinde buluvireceği bir moda değil, hele de insanlığın o gün içinde bulunduğu durumu teorik olarak formüle etmek gibi entelektüel bir ödevde kendini adayan şahsiyetler söz konusuysa: Heidegger, Nazizmi düşünmeden seçmemişti, onu seçmesinin nedeni bilhassa da düşünüş tarzının kendisine uymuş olmasıydı, tıpkı Ernst Cassirer ya da Karl Jaspers'in de felsefi görüşlerine ters geldiği için onu derhal reddetmiş olmaları gibi. Ve bundan ötürü de bireysel özgürlüğe, insani değerlere, anavatanı dönüğe ya da modern insanın teknik kaderine ilişkin Heideggerci görüşleri, yaşadığı tarihsel andaki tavrıyla uyumlu bir bağlamda ele almak insafsızca olmaz. Öyleyse bu ölçütü Nietzsche'ye uygularsak, onun kişiliği zalimlerin, sofistlerin ve estetlerin yeterince itibar görmediği bizlerin gözünde bayağı hasarsız çıkar. Kamusal hayatı Heidegger'inki kadar kurumsal anlamda önem taşımasa da, anti-semitist ve köleci kayımbiraderi karşısında, Wagner karşısında, milliyetçilik ve Prusya milliarizmi karşısındaki duruşları, kararlı Avrupalılığı ve kozmopolitliği, üniversite bürokrasisi bakımından tavrı, hatta ölüm cezası hakkındaki görüşleri ve döneminin aşırı derecede katı olan hapis süreçleri bakımından tavrı, doğrulukluktan yoksun olunmasını ve ıkiyüzlülüğü her zaman hor görmesi vs. başlıca teorik önermelerini değerlendirmeye tâbi tutacağımız zaman yeterince aydınlatıcıdır. Tüm büyük felsefi eserler gibi (ve sanırım, Nietzsche'ninki dönemtaşları arasında pek ender olan o 'dâhiyane' tabirini hak etmektedir.) onun üretimi de -aralarında zenginleştirici biçimde zıt olanlar da bulunmak kaydıyla- muhtelif yorumlara olanak tanır... Ancak onların bir kısmı, içlerinde en sofiist, zalim olanları ve estetize edenleri, karşılarında biyografik ispatını bulur: doğru olmadıkları peşin peşin ortaya konmuştur... Nietzsche, modern demokrasiden ve sosyalizmden nefret ederdi ancak tiranlık için de bir hayranlık

beslemedi, özellikle de 20. yüzyılın tuhaf bir biçimde çağdaş tıranlar haline çevirdiği biçimlerinden hiçbirini için...

Bunun yanı sıra Nietzscheci düşünme etkinliğinin kendisi de politik ya da sosyal bir el kitabına dönüştürülmeye izin vermez. Onda çelişkili yani aykırılık içeren açıklamalar olduğunun vurgulanmasıyla sorun bitmez. Bunlar vardır kuşkusuz, ancak görünen o ki kafaların en çok karışmasına neden olan şey, Nietzsche'nin, çağının düşüncesine ait temel meselelerinde ayrı düşüğü, entelektüel açıdan beylikleşmiş birbirine zıt yolları aynı anda eleştirmiş olmasıdır. Onun radikalizmi basit bir mekanik bakışa uymaz; mekanik bakış sahibi her bir yadsıma ya da olumlama karşısında karşıtı onama ya da yadsımayı meşru görür. Robert Legros, daha önce atıfta bulunduğumuz ortak esere katkısına başlarken bunu son derece makul bir biçimde açıklar: "Görünüşte daha semavi olan ideallerin dünyevi kökenlerini göstermek, ama bunun yanı sıra semavi ve dünyevi olan arasındaki farkın da beyhudeliğini öne sürmek; değerleri yeraltı kuvvetlerinin emareleri gibi yorumlamak ama aynı zamanda biricik olmaya öykünen tüm yorumları da reddetmek; yüksek duygulara ulaştıran açıklamaların içindeki gizli çıkarları ifşa etmek ama aynı zamanda nihai olarak öne sürülen tüm ifşaatlara bir soru işareti koymak; katilgimiz için üstü örtülü nedenlerin örtüsünü kaldırmak, ama aynı zamanda birincil diye varsayılan tüm nedenlerin de doğruluğuna meydan okumak... Bu, Nietzsche'nin takip etmekte hiç vazgeçmediği ikili yoldur: "Bir yandan mitleri bozmak, göstermek, sergilemek, yürürlükten kaldırmak, açıklamak, açığa çıkartmak ve diğer yandan fakat birbirinden ayrılmazcasına, bir temelin yokluğunu, dünyanın temelden kavranmasının imkânsızlığını, tüm değerlendirmelerin gelip dayandığı gayya kuyusunu gözler önüne sermek." Bu ikili bakış, şiddetle eleştirileni de kabul edilmiş gibi görüneni de aynı

beni unutmaya, benden uzaklaşmaya..." Bundan ötürü en iyi okurları, bilhassa da Nietzsche'nin öğretilerine hürmeten Nietzscheci olamayacaklarını öngörmüşlerdir. Sözgelisi, "Nietzsche'yle felsefe yapmak demek mütemadiyen ona karşı konum almak anlamına gelir," diyen Karl Jaspers veya "Nietzsche'yi iyi anlamak için," açıkça "belki de ona karşı tarafsız olmak gerektiğini," düşünen André Gide gibi... Bu bakış açısından hareketle, Fransız düşünürlerin kitaplarının çarpıcı başlığı ya ayan beyan ortadadır ya da fazlasıyla iddialı kaçmaktadır.

Aradan geçen yıllar içinde ister zalimler, sofistler, estetler ya da güçlü duygulanımların sıradan meraklıları olsunlar Nietzsche'nin bazı okurlarının kafasını karıştıran şey, yazar tarafından sıklıkla başvuru, sıklıkla aşın keskin ve tüyler ürpertici hale gelen ses tonudur. Gerçi bu ses tonu şu veya bu biçimde altın alta bir ironiden büsbütün yoksun da değildir ya, idrak kabiliyeti kırı olanlar onun kalsıcı gizli mesajını kavrayamaz... Bazen açıkçası rahatsız edici olan bu tonun (ara sıra aşırı radikal bir biçimde genç olan bu tonun; unutmayalım ki eserlerinin büyük bir çoğunluğu yeterince erken yaşlarına aittir) karşısında bizzat Nietzsche'nin kendisi arada bir hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir, tıpkı 1880'de ölümünden sonra yayımlanan şu parçada olduğu gibi: "Son zamanlarda, unutmuş olduğum eski yazılarımı incelemeye yeltendiğimde, hepsindeki ortak bir özellik beni korkutuyor: Fanatizmin dilinden konuşuyorlar. Başka şekilde düşünenlerden söz edilen hemen hemen her yerde, yaralamaya yönelik o ne zalımane bir tavır, kötücüllük için o ne büyük bir merak... Fanatizmin emareleri, nefret edilesi emareler, öyle ki yazarı biraz olsun daha az tanıdık olaydı benim için, onlardan ötürü bu yazıları okumaya tahammül edemezdim. Fanatizm, karakteri, beğeniyi mahveder, sağlığı da ihmal etmez; bu üç şeyi yeniden kazanmak isteyen in-

san uzun bir tedavi sürecine bırakmalıdır kendini..." Açık-
tır ki Nietzsche'nin bizi götördüğü nedenlerle bize de bula-
şan tutkuya okuduğumuz iyileşme döneminde olan eserle-
ri de vardır.

Nietzsche'nin modernitenin eğitilmiş düşünce tarzına
yaptığı ve bugün de tıpkı kitaplarının yazıldığı günkü kadar
koklu ve geçerli olan büyük katkısı nedir? Şüphesiz ki ha-
yatın koşulsuz olumlanması, belli bir takım zorunluluklar
adına (teolojik, ahlaki ya da sosyal) varoluşun hakir görül-
mesinin reddi; kararsız ve gönölsüzlerin (Nietzsche'nin ni-
hilistler dediklerinin) onaylaması için hayatın bir araya ge-
tirmek zorunda kaldığı o zorunluluklar... Bu tavırın paradig-
ması Hristiyanlıktır: Bir yandan şayet Tanrı var olmazsa,
hayatın anlamdan yoksun olduğunu, boş bir şey, kötü bir
şaka olduğunu teyit eder, diğer yandansa yaşamsallığın en
yogun tezahürlerini sansürler (fiziksel haz, neşe, sağlık,
kuvvet... bedensel tüm heyecanlar) ve tükenmiş ve solmuş
olanı yüceltir (kurban, eziyetler, gözyaşları, feragat, hasta-
lık, sakatlık... bedeninin her türlü cezalandırılması.) Ve unut-
mayalım ki, Hristiyanlık sadece dind bir inanç ya da kilise-
ler toplamı değildir, yüzyıllardan beridir batı kültürünün
düşünsel arka planını oluşturmuştur. Ahlaki bakış açısın-
dan bakıldığında, Hristiyanlığın özelliği, kurban olarak
amansız cellat halini itiraf etmeyen kişiyi bulup çıkarmak-
tır: Acı çekilen aşağılamalar haricinde hiçbir şeyle gururla-
namayız. Nietzsche'nin *Ecce Homo*'nun sonunda gösterdiği
gibi "Hristiyanlık konusunda körlük *fevkalade* bir cinayettir,
hayata karşı işlenmiş bir cinayet... beni insanlığın geri
kalanından ayıran, beni ayrı bir tarafa koyan şey, Hristiyan
ahlakının ne olduğunu *keşfetmiş* olmamdır."

Her ne kadar kendi çağında Hristiyanlık tenden, kan ve
arzudan oluşan bedenlin gerçek insanı varoluşuna karşı sü-
rekli lekeleme tavrıyla tanınmış olsa da, bu bedene karşı ye-

güne manevi ya da düşünsel etkinlik de değildi. Modernite bugün de o zaman da genel olarak "yaşamsal karşıtı kin" olarak adlandırılabilcek şeye atı diğer temsilcileri de tanımıştır. Bunun için Nietzsche, bilimsellik karşıtı bir tavır sergilemekten uzak, Volterci mirasın en iyi icracısı olmayı temsil eder: İnsan varoluşunun dünyevi tam içkinliğine karşı Hristiyan klinini devam ettiren ya da onu maskeleyen Aydınlanmanın o çıkarsamalarına veya duruşuna karşı en etkili panzehirdir. Böylesi kindar tavırların ana özelliği hayatın üstün değerini açıktan yadsıyamaz oluşlarıdır (Bu tam da 'Tanrı'nın ölümü'nün' modern anlamıdır ve bana kalırsa, Weberci dünyanın mitlerinin bozulmasıdır) bilakis onu, doğrudan imkânsız bir olumsuzlamanın yapacağından daha azılı teorik neticeleri olan bir "evet ama..." ile olumlarlar. Clement Rosset, (*La fuerza mayor* adlı eserine dâhil olan ve Nietzsche'nin eserlerinin temel noktasına ilişkin en etkili yakın dönem tahlillerinden biri olan) "Nietzsche üzerine notlar"da bunu açıkça ifade eder: "Klin insanı, ne 'hayır'ın insanı ne de Goethe'nin Faustus'undaki Mephistopheles gibi 'hayır diyen bir ruhtur'. Daha ziyade, tam olarak hayır demeyi başaramayan ve bundan ötürü, daha iyi bir şeyin yokluğundan ötürü sahte evetler gevelemek zorunluluğuyla karşı karşıya olan ruhtur." Böylesi koşullu ve ikiye bölünmüş olumlamaların neticeleri çağdaş düşüncenin evrimini damgalar.

Hayatın koşulsuz olumlanması, *amor fati** veya sırf psikolojik olanın ötesinde bir kategoriye göre ona bir ad verecek olursak, Nietzsche'nin geri getirdiği mutlak saadet ve neşe, düşüncesinin vardığı nokta değil, bilakis düşüncesine atı deneyimleri hayata geçirmenin yöntemsel gerekliliği idi. Yeniden Clement Rosset'in aydınlatıcı yorumuna geri dönüyorum: "Nietzscheci mutlak saadet bir sarhoşluk-

(*) *Amor fati*: Kadetini sev - ç.n.

tur, fakat bilgiden azade kılan Pascalcı eğlence tarzındaki gibi öldürücü ve acınası bir sarhoşluk değildir. Tam tersine, bilgiye erişimi sağlayandır, tam olarak bilme yetkisi verendir (ve yetki verdiği tek şeydir bu). Çünkü mutlak bir saadetin verdiği yetki olmaksızın hiçbir ciddi bilginin bilinçte kabul edilir yanı yoktur. Bu yetki, mutluluğun yaşanmasına hiçbir koşul koymadığı gibi, bilme eylemine de herhangi bir sınırlama getirmez – ve bu sınırlama getirmediği tek şeydir." Nietzscheci mutlak saadet ve trajik neşe, bilginin neticesinde (eskilerin soğukkanlılığı ya da Spinozacı mutluluk gibi) kazanılan yararlı bir ruh hali olmadığı gibi, bilme çabası ve riskinden muaf bir nevi neşeli saadet de değildir bilakis, bilme serüveninin başladığı deneysel yola çıkış noktasıdır. Bildiğimiz şeylere oradan yola çıkarak erişiriz, orada derinleşerek, tam da oraya –hazza– daima sadık kalarak... Ve oradan, öteki dünyadakilerin kara çalan dalavereleri ve alimlerin, metinleri yorumlayarak özgür düşüncüyü karman çorman eden kesif ciddiyetleri reddedilir, geri çevrilir ve onlara karşı savaşıılır. Bu arada... Çok anlamlı olan bu nokta üzerine yeterince kafa yorulmuş mudur? Başlangıçtaki ve başlatıcı bu sevinç Nietzsche hakkında hemen hemen Heidegger zamanından beri yapılan (Bataille, Klossowski, Rosset gibi takdire şayan istisnalar sayılmazsa...) yorumlarda ortak bir eksiklikliktir. Günümüzde Nietzsche üzerine yapılan çalışmaların ve yorumların büyük bir kısmının hiçbir şekilde Nietzsche'nin yaptığı ya da tam aksine Nietzsche'nin nefret ettiği şeye benzememesi manidar değil midir?

Nietzsche'ye göre mutlak saadetin (hayatın neşeli ve kolsuz olumlanması, büyüme ve dehşetine 'arna'lar sıralamadan telaffuz edilen bir 'ever') yöntembilimsel işlevi en iyi ifadesini etigin sahasında bulur. Hayatı kayıtsız şartsız iyi olarak algılamayan kişi, iyi bir hayat üzerine hiçbir şey söylemeye cüret etmemeli: Çağdaş ahlakçılar topluluğunu eni-

konu savunmasız bırakan şeydir bu. Bir yaşama sanatına doğru yola çıkış noktası üzerine çağdaş düşüncede bir *can-tus firmus** olmayı sürdüren Nietzsche'nin bu konudaki görüşü eserinin pek çok sayfasında açıklığa kavuşturulur (her şeyden öte altı edilemeyen eseri *Ahlâkın Soykütâğı Üzeri-ne*'de) ama ölümünden sonrasına ait şu parçadaki kısacık satırlarda yoğunlaşmış biçimde bulunabilir: "Erdemli insanlar bizi (ve bazen bunun yanı sıra kendilerini de) mutluluğu icat edenin kendileri olduğuna inandırmak isterler. Aslında erdem mutlu insanlar tarafından icat edilmiştir." İşte bu nokta, teolojik kınamaları lnik rasyonelleştirmelere dönüştürme hatasına düşmeksiz in etik üzerine derinlemesine düşünmeye başlanabilecek çekirdektir. Buradan yola çıkarak, 'ahlâk' ve onun bayraklarına karşı tekrarlanan ve bazen ateşli olan Nietzscheci acımasız yergiler de anlaşılabilir. Ve sıklıkla kınamaların bu tündeki rasyonelleştirilmesi bilimsel akıl adına yapıldığından, bu anlamda –ve sadece bu anlamda– Nietzsche'ye modern ve bilimsel karşılığı gözyle bakılabilir. Sadece bu minvalde, çokça alıntı yaptığımız Fransız düşünürlerin kitabına olan katkısını sonuçlandırırken Philippe Raynaud'nun 'aklamaya yönelik' dediğimiz yargısı kabul edilebilir: "Modern ruhun panzehiri, Nietzsche'nin düşüncesi modernliğin ayrıcalıklı bir özelleştirtti ortamı olarak düşünülmeli." Ve biz de 'kaçınılmaz' diye ekleyelim, onda daha da derinleşmeyi sürdürmek • karanlık zamanlarda onun ruhunu en dokunulmamış hı liyle korumak için...

(*) *Can-tus firmus*: Çok ırslı parçalarda değişmeyen ana ezeğ – ç.n.

EK BÖLÜMLER

Olumlama. "Her şeyi reddeden bir düşünme tavrının neticesi her şeyi olumlama uygulaması olacaktır... Şayet oluş büyük bir çevrimse her şey aynı değere sahip olacaktır, eşit derecede ezeli ve ebedi olacak, eşit derecede gerekli olacaktır. Evet ve hayırın, dışılamanın ve tercih etmenin, sevgi ve nefretin tüm karşılıklı ilişkilerinde sadece tek bir bakış açısı ifade edilir, hayatın belli tiplerini sunan çıkar: onda bir evet demektir hepsi hepsi." (*Güç İstenci*)

Olumsuzlama, bir dolu düşünce, bir dolu kelimedir; ondan artı kalan şey –ne konuşan ne de düşünen şey– olumlardır. Olumlama, hiçbir acının silmeyi başaramadığı hazzın içinde canlı varlıkların inatçı ışımasıdır; onaylama, varoluş içinde deneyimi haz olarak var olanın konumudur: Hiç durmaksızın, sadece gerekli 'evet'i söyleyebilen muazzam şaşkınlıkla tutulup kalmış ürpertici pratik. Nietzsche için, her koşulda hayattır son karanı veren; hayır, yaşamsal olum-

(*) Yazarın yazdığı sıralamaya sadık kalındı – ç.n.

lamanın mekânını temizlemek için gereklidir; kinin binlerce sinsi kolu, planlanmış olumsuzlamalar ve onaylama geri dönsün ve olumsuzlamaların büyük savaşını kazansın diye olumsuzluğu sonunda kendisine dönen ve kendiyile çelişen iç içe geçmiş gazezlerin kurumu tarafından boğulmuştur. Olumlama ve olumsuzlama: aynı kuvvetin görünüşteki birbirine zıt vektörleri; yolunu paradoksal, çelişkili biçimde seçen ama son tahlilde daima kendisini ve kendi büyümesini seçen, hem de verili bir anda kendini çürütmek için, küçültülmüş bir yolla büyümesini seçen... Sadece azami kuvvet, gücünü artırmak için kendi kendisini yadsıma cüretini gösterebilir. Hayır diyebilmek için derinlemesine olumlayıcı olmak şarttır.

İnsan-merkezcilik. "Son tahlilde, insanoglu nesnelerde onlara kendi eliyle koyduklarının haricinde bir şeyle karşılaşmaz: Bu yeniden karşılaşmaya bilim denir, tanışmaya sanat, din, aşk, onur denir. Her iki durumda da, ne kadar çocuk oyunu olsalar da iyi bir moralle devam etmek gerekecektir, birilerinin yeniden karşılaşması için ve diğerlerinin –bizleri– de tanışması için." (Güç İstenci)

Dünyada insana karşılık gelen konunun merkez olması ironiktir: Ama bu, nesnelerin içlerindeki bir merkezdir dışlarındaki değil: *Değer taşıyan şey, evrenin bağrında, bizzat insanlığın kendisine yüklediği şeyin insanlık tarafından gün yüzüne çıkarmasını bekleyerek saklanır. Açığa çıkan bilim ve açığa çıkan değeri üretmiş olan yaratıcılık, güç istencinin, nesnelerin en dip merkezinde kendi kendine oynadığı oyunun iki yüzüdür. Kendi kendisinin açılışını yapan ve daima kendisi için merkezi isteyen anlam. Bu işlevi keşfetmek, onun beyhudeliğini değil dünyanın bağrında yuvlanmış tam masumiyeti, çocuksu gamsız görevin oyuncu*

masumiyetini duyurmaktır. Aydınlığa kavuşturulacak bir hile yoktur burada, tam bir sorumsuzluk vardır. Tam böyle-
si bir hareket ahlâka ölümcül yara verir ve sadece bir kah-
kahanın doldurabileceği dehşetin boşluğunu kuşar; deger-
lerin yaratıcısının ilerde hevesli ve sabırlı gözler tarafından
okunmak üzere yorulmaksızın altını çizip sildiği mucizevi
yazı, insanoglunu şeylerin orta yerinde bir başına bırakar-
ak, tehlikeye sokan bu *tolle lege*^(*) ibaresinden daha başka
bir mesaj içermez.

Kara çalma. "Felsefe bugüne dek büyük kara çalma akı-
mıydı ve bugün dahi, bilimimiz de hayatın yorumlanması-
ndan geçtiğini iddia ettiği oranda, kara çalmanın temel duru-
şunu kabul etti ve adeta görünüşten başka bir şey değilmiş-
çesine bu dünyayı ve adeta olgusal olmaktan başka bir şey
değilmişçesine sebeplerin bu birbirine bağlılığını kullan-
makta. Oyuna giren nefret hangisi? Bana kalırsa filozofların
Kırkesi yani ahlaktır daima, onları her zaman karalayıcı ol-
maya zorlayan o oyunu oynayan ... " (Güç İstenci)

Nietzsche'nin, kendisinden önce ve sonra gelen pek çok-
larının yaptığı gibi teorik düşünceyle yaşam arasındaki ka-
dim düşmanlığın altını bastırıp çizmediğini açıklığa kavuş-
turmalı: Nietzsche, kesinlikle Goethe tarafından gösterilen
grimsi durumdan kaynaklanmayan bu düşmanlığın ve canlı
olanın yeşilliğiyle tam zıtlık içindeki tüm teorinin kökenine
işaret eder; bu bir başka renk farklılığına da değil, her ikisi-
nin de ortaklaşa paylaşıldıkları bir duruma dayanır: *Törelani-
mazlığa*. Ahlakî yaptırım gücünün, zalimliğinin ve sonu
gelmez çeşitliliğinin aşırılığıyla tam manasıyla hayatın aley-
hine işler; ona sindirilmez gelen hayatın aleyhine. Ayrıca,

(*) *Tolle lege*: Al ve oku - ç.n.

ateşli nesnelligiyle kurulu değerlere saygı göstermeyen ve gerçeği altüst etmekten korkmayan düşüncenin cüretine de karşı işler. Aleni töre karşıları hayat ve teoriden, her biri mahkûmiyetleri karşısında farklı bir tarzda tepki verir –farklı derecelerde kuvvetle– ve böylelikle farklılaşır ve birbirlerine zıt düşerler: Çünkü düşünce, karaçalınmış hayatın akan her damla kanda, suda ya da sperimde gururla dalgalandırmaya devam ettiği gelişmekte olan masumiyeti kendisi için kazanmaktan acizdir. Ahlâk Kirkeşi tarafından efsunlanan felsefi ve bilimsel düşünce, sinsî görevinde ahlâkla işbirliği yaparak, dürtüsünü hayatın aleyhine çevirecek biçimde bastırır ve ona boyun eğdirir. Gerekçeler mi? Belki kendi uçuşunun yaklaşması karşısında duyulan korku ve her şeyden öte de dilin sahasındaki gerekli yeri, tüm ahlâkî çağrışımların çorbası ve bizzat *Kanuna* alt paradigmanın desteği; ancak aynı zamanda bu karalayıcı seçenekte, doruklardaki kuru ve temiz havayı solumak için çok iyi akciğer gereksinimi de etki eder: Teorinin tamamı griddir, fakat hangi teorisyen onu ahlâkî merhametle binlerce renk tonuyla renklendirmek istermez? Ve eskimiş ikonların yıpranmış minelerini düşünceyi yaldızlamak için –onu oluşturan yaşamsal saflığında bulunan renk cümbüşünde saydamlaştırma tehlikesiyle karşı karşıya bırakarak– kullanmak nasıl da daha kolaydır.

Dostlar. "... bu bakış açısına sahip olduktan beridir etrafında bilgili, cesaretli ve çalışkan dostlar arar oldum. (onları hâlâ arıyorum)." (*Ahlâkın Soyhatuğu Üzerine*)

Nietzsche, öğretisinin peşinden giden taraftarlar, saygılı bir biçimde eserleri açıklayan öğrenciler, yüreklendiren ve pohpohlayan yandaşlar nesli istemiyordu: *Dostlar* istiyordu ve onları bulamadı. (okusunlar diye *Zendüşü*nü gönderdiği

toplasanız yedi kişi vardı ve içlerini belki de hiçbiri onu baştan sona okumamıştı.) Zerdüşî, dağdan ilk kez aşağı indiğinde kendi başına öğrenmek zorunda kaldı ki, gerçekten güçlü bir fikir –üstinsan, bengî dönüş, güç istenci– ne öğretilir ne de vaaz edilebilir: Bu ancak paylaşılan bir deneyimdir. Zerdüşî, üstinsanı vaaz etmek istemiş ve kasabalı onun bir akrobat gösterisi sunduğu fikrine kapılmıştı; sayet bir üniversitede güç istenci doktrinini açıklamaya kadar vardırıydı saflığını, onu bir politik ajiyatör ya da binlerce kez daha beteri, bir öğretmen sanacaklardı...

Merhamet. "Korkulması gereken, diğer bütün kötülüklerden daha büyük kötücül etkiler ortaya çıkaran şey büyük korku değil insanoglu karşısındaki büyük mide bulantısıdır ve insana duyulan büyük merhamet." (Ahlâkın Soyhütâğı Üzerine)

Başkalarının bize kendimizden daha açık geldiği dolaysız, esaslı bir etkinlik vardır. İster bize sevgi ister nefret, korku, kahkaha ya da merhamet sağlamak için olsun, onun varlığı daha açık seçik ve canlıdır: Bize özü itibarıyla daha kalıcı, herkesin "ben" zamiri altında aldığı değişken çokluğa nazaran daha ınatçı görünürler. Bu kalıcılık, ötekilerin bu katılığı, onun ölümünü kendimizinkine nazaran daha az velveleye kabul ettirir bize, belli anlamda, öteki çoktan ölüdür, soğuk, sınıflandırılmış, hatta değişimlere tahammülü olmayan kendine ait bir belleğin içine gömülmüştür. Oysa bizim durumumuzsa farklıdır, farkın nerede yattığını açıkça belirtmek pahalıya mal olsa da durumumuzdan eminizdir. Ötekinin aşıkârlığının üzerine inşa edilen ahlâka merhamet diyoruz. Aslında Schopenhauer açısından ötekinin aşıkârlığı her şeyden önce onun acısının aşıkârlığıdır; Ötekiliğin en bariz özelliği olarak gösterdiğimiz yapısal ka-

tılık netice olarak azami bir kırılganlık barındırır; 'ben'i ayarlar, uysallaştırır, cenazenin ortasında çiçeklerin kokusunu almamı sağlayacak denli beni ayırıştırır: Öteki, acısında kararlı kalır. Herhangi bir dayanaktan yoksun tam bir batış yaşar, tasarısı telafisiz biçimde toslar hayata. Merhametli bunu bilmeden sorar kendi kendine: 'Ben' olmadan nasıl yaşanır? Cioran bize, en iyi tanıdığımız arkadaşımızla ilgili her birimizin sonunda sorageldiğimiz soruyu anımsatır: Nasıl olup da intihar etmiyor? Her iki sorgulamanın da anlayışı aynıdır. Şayet onu nasıl yorumlayacağımızı biliyorsa merhamet bize ömrümüzün inanılmaz sırrını ifşa eder: Yaşıyoruz çünkü farklıyız, çünkü birbirimizden ayrılıyor, daima aynı olduğu için ötekine merhamet besliyoruz. Bu, bizde mide bulantısına yol açan duraganlıktır; öteki hem kusurlu bir şeydir, hem de tamamlanmış bir şey; Zerdüşti insanı sevmiştir çünkü o bir köprü ve geçittir. Öteki, daima yolculuğun sonu, ölü bir süreç demektir.

Ben ötekine merhamet beslerim, onun imkânsız hayatına, esnemez acısına; merhametimin artıkça uçarılığı, farklılığı kaybederim: Ötekinde sabitlenip sonunda onun gibi sabit olurum; katılığının acılarını taklit ederek onu karakterize eden ölümlü serılığı edinirim. Ötekilik en buluşıcı hastalıktır; şefkatli olan kişi, ötekinin onu sabitleyen sınırlayan ve mahkûm eden aynasında kaybolur.

Bilinç. "Adına bilinç dediğimiz şeyin hepsi toplamda tanınmayan belki de bilinmeyen ama sunulmuş bir metnin neredeyse hayali bir yorumlanmasından öte bir şey değildir." (*Tan Kızıllığı*)

Freud, Schopenhauer'i doktrininin müjdecisi olarak seçerler: Şüphesiz belli bakımlardan öyledir de. Öte yandan, Schopenhauer ve Freud'un benzerlikleri doktrinden ziyade

ruh hallerindeydi: Her ikisi de dışarıda yükselen hakareti dalgası karşısında kendi içlerinde sağlamlaşmak için onun teorik keşfinin karşısında pesimizm, gurur ve dik başlılık karşımı bir tepki vermişlerdi. Fakat Nietzsche'nin entelektüel durumu her ne kadar ikisinden de derinlemesine ayrı olsa da onda Schopenhauer'e nazaran fevkalade daha fazla psikanalitik emareler vardı (*Tan Kızılığı*'ndan yaptığım alıntı bunun bir kanıtıdır). Nietzsche, sevk edici enerjinin (dilyonizyak beden'in) keşfinin gerektirdiği insani durumu son raddesine kadar yaşama niyetindeydi. Schopenhauer ve Freud'sa onu iyileştirmeyi istiyordu. Bu açıdan bakıldığında geleneksel ahlâkı parçalarına ayırmak için tüm öğelere sahip olan ve bununla birlikte sonuna kadar ahlâk dersi vermeye niyetlenen Freud, bana kalırsa kendisine rağmen paradigmatiktir: Bir tek o, insanların, durumlarını talihsiz dolayısıyla anılmaya değer görmelerine neyin sebep olduğunu kesinkes biliyordu: Öte yandan, Freud son noktaya kadar, açıkça bir eylem gibi gördüğü şeyi ölçüyle ve korkuyla cezalandıran "ihtilyar adam" olmuştur. Buna karşılık Nietzsche'ye bilinci -hayali olarak- yorumda bulunduğu bilinmeyen me'nî olumlanmaya yeltenir: Eylemlerin masum olması için böylesi bir yorumdan ahlâkı kökünden söküp çıkarmak istemiştir. Bu onun yıkımı ve söylemeye cesaret edeceğimiz üzere zaferi olmuştur.

İnanç. "Özgür ruhlar çok uzaklarda: çünkü hâlâ hakikate inanıyorlar..." (*Ahlâkın Soykütüğü Üzerine*)

Nietzsche'den başka kim hakikatin değerini tartışmalı bir duruma sokma tehlikesini göze almıştı? Batılı geleneğimizde sofistlerin arasından ancak birkaçı bu yolda ona öncülük eder (Gorgias, Cristias, Disoi Logoi): Başlarında Sokrates olmak üzere kavramın filozofları onlara karşı yılmaksız-

zın tepki göstermiştir. Sorun, büyük harfli Hakikatin varlığını ya da kavranabilir oluşunu yadsımak ya da "hiçbir şeyi kesin olarak bilemeyiz," şüpheciligine sığınmak değildir: Şüphe altında bırakılan Hakikatin değeridir ya da bir başka deyişle, Nietzsche'nin düşüncesini tamamlarsak, hakikatin hayat açısından değeri. Perhizci ideal ahlâkın tasarladığı yalan karşısında rasyonalist ve bilimsel ateist, o perhizci idealin paradigması ve ulvileştirilmesi olan bu "soğuk ve çıplak" hakikate muhalefet eder. Bilimsel tez, ona hâkim olan ve üstün gelen bir şeye tâbidir ve hâlâ dizginlenmektedir: Düşünürlü boyunduruğuna alan aşkın tarafıta Hakikat bir amaç ya da ödül gibi yüzer: Onun varlığı, bilimsel teze özel bir ağırlık katar, her bir kelimeyi ciddi kılar. Halis bir bilge, düşüncesinin kapsamını sakatlayarak "hakikatten koptuğu" için sofistü suçlar. Gerçekse şudur; her kim düşüncesini hakikatin boyunduruğuna sokar, yorumdan feragat etmiştir ("çarpıtmak, anımsamak, savsaklamak, doldurmak, yanıltmak ve yorumlamanın özüne ait olan diğer her şeyden") (Ahlâkın Soykütüğü Üzerine) Nietzsche açısından, filozofun çabası hakikatin arayışı değil, hayat açısından daha değerli, yani daha kuvvetli olan yorumlamanın arayışıdır. Yorumdan vazgeçmek demek, bilimsel araştırmayı, tam da çürümekte olan birtakım değerli-hakikatlerin zayıflığına malikûm etmek demektir. Aslında tartışılmaz denen hakikatler, verili bir zaman içinde hayat için daha verimli bir hal almış yanılgılardır hepi topu. Ama bugün değil mi ki, tüm hakikat ve değerlerin güvencesi olan Tanrı en büyük ve uzun yalanımız oluvermiştir artık, bilimsel tezini zayıflamakta olan hakikat idealine tâbi kılan kişi kaçınılmaz olarak hayata karşı bir hal alacaktır: Sadece ve sadece yorum yapan kişi, değerler yaratacak bir kuvvete sahip olmaya azmedebilir. Aynı nedenle, hakikati görmezden gelen sanat, yaşamsal değerlerin yeni kaynağıdır ve nihilizme -çürüme içinde perhizci ide-

ale yapışıp kalan kişinin kaçınılmaz duruşuna- karşı en katı muhalefettir. Valery'nin *Mon Faust*'unda genç hanım Lust, Fausto'ya şöyle sorar: "Hakikati mi söylemeliyim?" ve beriki yanıtlar: "Hakikatten daha onurlu görünen yalanın seçimini size bıraktım". Fausto şüphesiz kuvvetli bir adamdır; genç hanımsa beklendiği gibi, "Ah efendim!" diye yanıtlar, "Seçebilecek bir cesaretim yok benim," ve sonrasında dosdogru hakikati söyler.

Hristiyanlık. "Hristiyanlık hâlâ her an olanaklıdır... Onun adına glydirilmiş mantıksız dogmaların hiçbirisiyle bağlantılı değildir; ne kişisel bir Tanrı'ya ne de onun öğretisine ihtiyacı vardır; ne günaha, ölümsüzlöğe, kefarete ne de inanca... kesinlikle metafizik olmaksızın da yapabilir, ve hatta çilecilik ve uygun bir *Hristiyan* bilimi olmaksızın da... Bugün kim ki şöyle der; "Asker olmak istemiyorum", "mahkemelerle ilgilenmiyorum". "Polisin yardımına başvurmam", "İç huzurumu bozacak hiçbir şey yapmak istemiyorum ve şayet bundan ötürü acı çekmem gerekiyorsa huzurumu acıdan daha iyi hiçbir şey koruyamaz." İşte o kişi *Hristiyan*'dır." (*Güç İstenci*)

İşte burada -her ne kadar gerekli olsa da- sonunda bilindigi üzere onu delillğe götüren Nietzsche'nin *Hristiyanlık* karşıtı hummalı fobisinin bir başka metinsel kanıtı...

Ölçüt. Hakikatin ölçütü kuvvet duygusunun artmasındadır. (*Güç İstenci*)

Nietzsche, hakikat ölçütünü dışsal, suni, geleneğe alıtı bir olaya ya da, istenmeyen yegâne veri gibi öznelliği bünyesinden atan mutlak tezin tutarlı devrine yerleştirmek yerine, onu içselleştirir. Nietzsche, *öznelliğe* sabit "emilme" olarak

değil, kelimenin her iki manasında da *kendi kendini bırakmanın* canlı deneyimi olarak aşıfa bulunur: Kendi kendine benin en derinine teslim olur (asıl ruh- diyonisoşcu beden) ve bu teslim olmayı daha evvelden bilimsel tezin beni içine hapsedtiği kabuksu maskenin terk edilmesi olarak yaşar. Tıpkı, deri değiştiren ya da büyürken eski gömleğinin di- kişlerini patlatan biri gibi, hakikat, potansiyelindeki bir ar- tışa işaret eder: Herkesin kendi kendisinin kırızlatı ve kele- beği olacak şekilde hayatı yüceltir ve engin kılar.

Eleştiril. "Eleştiriyi hayata geçirdiğimizde bu, hiçbir bi- çimde keyfi ya da kişisel bir şey değil en azından, pek çok kez, içimizde bize deri değiştiren canlı ve işleyen kuvvetler olduğunun bir kanıtıdır. Bizler olumsuzlarız ve olumsuzla- mamız gereklidir, çünkü içimizde yaşamak ve tutunmak is- teyen bir taraf vardır, belki de hâlâ bilmediğimiz ve görme- digimiz bir taraf... Bu, eleştiriden yanadır. (*Şen Bilim*)

Uzmanların toplandığı yuvarlak masalar ve Kongreler ta- rafından da defalarca kanıtlanıyordu üzere felsefede polemik ge- nellikle alçaltıcı ve aldatıcı bir faaliyet olmuştur: Tek tek ba- kıldığında ilginç olmayan iki insan, karşılıklı uyumsuzlukları için ilgi çekmeye çalışır; en kötü durumda, savunulmaya muhtaç bir felsefenin aslen savunulmayı hakketmediğini ak- lından çıkarmış, düşüncelerini savunmak zorunda oldukları- nı sanan belli birtakım düşünürlerdir... *Münazarayı* karıştı- ran, şaşırtan kişi ve karşılıklı "zorluklar çıkarmak" da eksik değildir... Felsefi diyalogla hem de! *Passons outre...*" Buna göre, felsefede eleştiriyi ne yapılır? Eleştiril -dedikodu ya- zarlarının basit günlük hayatı babında değil de belli bir soy- lulukla anlaşılacak üzere- başkalarının fikirlerini onayla-

(*) *Passons outre*: Geçelim buna - ç.n.

makla uğraşmaz: Ötekine ait olana, yerleşik fikirler içindeki yabancılaştırıcı-başka olana saldırır, genel bilimsel tez içinde kendi yaşamsallığının büyümesini kısıtlar ve sınırlandırır. Eleştirir, bizi zayıflatmadan bizi daha aşağı bir güç seviyesine indirecek şekilde kuvvetimizi boğmadan özdeşleşmemizin mümkün olmadığı her şeye saldırır. Ne pahasına olursa olsun tutarlılığını korumak isteyen ve bugünkü fikirlerini, gerekli formülasyon farklılıklarıyla birlikte, yorulmaksızın geçmiş-tekilerin bulunduğu yükseklikte tutmaya çalışan kişi büyümekten feragat etmiştir, düşünmenin an be an yarattığı meydan okuma karşısında altı edilmez bir bitkinlik yaşar. Daimi olması istenen felsefenin ve neoların (Thomasçılık, Nietzschecilik, Hegelcilik vs) aleyhinedir bu. Hiç kimse onda olumsuzlanmasın aranan şeyin ne olduğunu öngöremez, ancak olumsuzlamadığı takdirde bunu asla bilemeyecektir: Bu olumsuz olmanın gerekliliğine dair paradoksal açıklamadır. Haliyle, bu, üstün gelenin ve bulunduğumuz seviyede geçerliliği kalmamış olanın kolaycı eleştirisini dışlar; bu hiç kimsenin artık savunmadığı şeye saldırmaktan –sanki bu onları egeyen olanla yüz yüze gelmekten muaf tutacakmış gibi– zevk alan tüm zayıfların özel uğraşdır (meslektaşlarını onaylamadan veya farklı diye “yargılamadan” önce çoğunluğun kendi arkalarında olup olmadığından her durumda emin olan solcu ya da sağcı akademisyenler [bu sonuçlara tarafsız ya da nesnel olduğunu iddia eden akademisyenler de dahildir] tarafından ifa edilen ve 18. yüzyıla özgü, skolastisizme, faşizme, Nazizme ya da gericiliğe yönelik saldırılar). “Hor görmenin olduğu yerde, savaşamaz; (...) ben sadece zafer kazanan şeylere saldırırım –bazı durumlarda onu elde etsin diye beklerim–” (*Ecce Homo*). Eleştirinin sağlıklı olabilmesi için şen olması gerekir –huysuzluk ya da kindarlık onu kuvvetten düşürür–; kendi için yıkımın sevincinin tadına varmadan aciz olan kişi, rövanşa nazaran yıkıntıda daha

fazla zevk bulmaktan aciz olan kişi, kendi eleşitirel kararlılığını kuvvetle ve layıkıyla yerine getiremeyecek kadar aşırı hastadır.

Beden. "Nesnel olanın, ideal olanın, saf fikrin kabuğu altındaki fizyolojik gereksinimlerin kasıtsız çehresi öyle uzağa gider ki, korkarız. Ve genel anlamda felsefenin bugüne dek her şeyden öte bedenın bir yorumlanması ve "bedene ilişkin bir cehalet" olup olmadığını pek çok kez kendi kendime sormuşumdur." (*Şen Bilim*)

Bedenin dinamik gerçekliğini, onun felsefi araştırmanın başlangıcı içindeki kaçınılmaz varlığını teslim etmek Nietzsche'ye has bir keşif değildir. Sözgeleşi Marquis de Sade, düşüncesini onun üzerine temellendirmiş ve ondan öncekilerin izini sürmek de zor olmayacaktır. Tıpkı diğer durumlardaki gibi Nietzsche'nin önemli inanimaz ölçüde maharetlı ve özgün yeni bir doktrini ortaya koymasından ileri gelmez, bilakis, entelektüel bakımdan konuşursak, zaten var olan bir düşüncenin bakış açılarını ve neticelerini tüketerek, onu doruk noktasına kadar, en tpe noktasına kadar iterek derinlemesine yaşamasından ileri gelir. Sanki kendi süreci içinde adeta kusursuz bir biçimde saydam, özerk ve kontrol edilebilirmiş gibi akılı kullanan filozoflara karşı Nietzsche, aklın kendi kendisi olmayan bir şeyin sesi olduğunu öne sürer, tıpkı bir *sevh edici toplumun* dağınık bir ifadesiymiş gibi, tıpkı Schopenhauer'in İstenci gibi aşkın ve farklılaşmış değil bilakis bireysel ve herhangi bir türe ait genellemeye indirgenemez durumda: *Beden*, farklılaşmış, hareketli, kuvvetin inış çıkışlarına tâbi gerçeklik, kısacası *tarihsel gerçeklik*... Mutlak akıl bilimsel tezinden öznelliği çıkarmıştır: "Beni dinleyin, beni değil benden ara sıra çıkan Logosu..." Nietzsche bilimsel tezin öznesini ona tam manasıy-

la dâhil eder, 'öznenin bedeni' tabirinin yerine 'bilimsel tezin bedeni' tabirini koyar. Ancak, buradaki bahsi geçen ve kaybolup yeniden geri kazanılmış beden, biyolojinin kılı kırk yararak tanımladığı, kaslardan, sinirlerden, işlev ve ısı-lardan menkul toplam değildir. Çünkü böyleci bir beden özne değildir, hisli dişi, genel ve fiziksel-doğal bilimsel tezin nesnesi-dir. Onun olasılığı, kabul edilen bakışa has göya tarafsız nesnellğin içinde kurulur; Nietzsche'nin felsefe adına yeni-den kazandığı beden, arzusun bedenidir, durmaksızın onu istemek, idenlisti felsefeye ses, yorum, gizlilik ve Nietzsche'nin Diyonizyak adını verdiğisi isimsiz ve agza alınmaz be-denii zerk eder.

Ödev. "Kaçınılmaz, değişken, tıpkı kader gibi korkunç büyük ödev yaklaşıyor, yeryüzünün bir bütün olarak ne şekilde yönetilmesi gerektiğine dair büyük soru. Ve aynı zamanda insanlığın da (ve bir halk ya da ırk olarak değil) bir bütün olarak ne şekilde eğitilmesi gerektiğine dair soru da" (Güç İstenci)

Güç istenci, özünü ve ayrıcalıklı ifadesini sanatta bulur: esriklik, sevinç, sarhoşluk, sanat, yıkımı ve yaratımı bir araya getirir, biçimi ve kaos, varoluşun tüm unsurlarına –ister korkunç ister dingin olsunlar– kesin bir onayı ifade eden aynı kuvvette birleşmiş apollonculuğu ve diyonisos-çuluğu... Sanat hiçbir ahlakın uyruğuna girmez: Kendi değerini, kendi olumlanmasının güzelliği ve gayreti içinde yaratır. Sanatsal yaratı anı, Schopenhauer'in tahmin ettiğı gibi güç istencini uyusuklaştıracak yerde onun yaşamsal kuvvetinin tonunu artırır ve onu azami düzeye getirir. Öte yandan sanatçıysa, bugün bildiğimiz kadarıyla, ilk duraktan başka bir şey değildir; büyük bir tarzı olan sanat eseri, sap-tanmış bir alandaki ifade anlamı taşıyan bölünmeyle tatmin

olamaz; ister müzik, resim ya da şiir olsun ifade edilebilmek için tüm malzemeye gereksinim duyar, tüm kokuların, tatların, begenilerin ve dokunuşların bir toplamına, oyuna giren tüm duyguların bütünlüğüne, ağıaçlara, dağlara, denize, tutkulara, hayatın her bir durumunu içeren tamamına: Kısacası, g istencinin azami sanatsal ifadesinin amacı ve öznesi tam insandan başkası olamaz. Politik ve eğisel bölünmeler haliyle, toplumun bu şekilde tamamen sanatsal olarak, geleceğin hakiki sanat eseri olarak kavranmasıyla aşılmıştır: Her ne kadar formüle edildiği dil kaçınılmaz olarak onları düşündürse de, bu ne bir topya ne de bir proje ile ilgilidir. Nietzsche ne bir politik reformcu ne de toplumsal dirilişidir. Bir kehanet ve davetle karşı karşıyızdır burada: Tanrısız insan toplumuna ilişkin görüşünü ifade etmeye çalışan ilk ateistin kehanetiyle ve zaten olduğumuz gibi düşünmeye ve yaşımaya cesaret edelim, kendi kendimize "geleceğin ulu hakkını" (*Ecce Homo*) kabul edelim diye yapılmış bir davetle...

Zayıflık. "Zayıflık durumunda yapılan her şey fıyaskoyla biter. Ahlak: hiçbir işe yaramaz. Ama zayıflığın etkisinde eylemi askıya alma, tepki vermeme gücünün kesinlikle en ciddi etkilenen şey olması daha da kötüsüdür; öyle ki tepki verilmemesi gereken bir durumda asla ondan daha çabuk, daha kr körüne tepki verilmez. (*Güç İstenci*)

Hareketsizlik, eylemsizlik üretmek, tüm eser bir sanat eseri olabilecekkten etkinliği daha yüksek anlar için korumak: ne daha zor ne daha gerekli bir doktrin vardır. Nietzsche'nin tersine Budist, zayıflık anımızda eylemden feragat etmemiz gerektiğini varsaymaz, bilakis en büyük kuvvetin tartışmasız işaretil faaliyetsizlik olurken, bunların tam olarak eylemlerin atamasıyla tanımlandığını öngörür. Ni-

etzsche zayıf olanın daha ziyade büyük bir aleladellik ve el çabukluğuyla eyleme geçtiği kanısındadır, öte yandan kuvvetlilere özelliğini veren şey, aşırı duyarlıktan yoksun olmaktır. Diğer gibi, harekete geçmesi an meselesi değildir. Kuvvetli olan erkinin doruğunda harekete geçer, yaratır ve büyük tarza sahip eseri ortaya çıkarır – o eserin ayırt edici niteliği *olanaklı olanın sınırlarına kadar* gitmektedir. Öte yandan eylemleri uzun uzun demlenir, sessiz bir tortulaşma sürecine maruz kalır: Bundan ötürü kuvvetli olanın eylemi daima *zamansızdır*, çünkü dönemin bariz salklarına yanıt vermez. Sadece zayıflar tüm olayları aynı önem ya da önemsizlikte algılayarak, ortamının mekanik güdüsüne *doğrudan* tepki verir: Kısacası sadece zayıf olan *modern* olabilir.

Çöküş. "Çöküşün kendisi savaşılmaya gereken bir şey değildir. Kesinlikle gerekli ve her döneme, her halka özgü bir şeydir. Tüm kuvvetimizle savaşmamız gereken onun organizmanın sağlıklı kısımlarına bulaşma tehlikesidir." (Güç İstenci)

Nietzsche'nin "Merhamet" adını verdiği illetin en zararlı biçimlerinden biri kendi düşüşünü düşeni kurtarmaya yeltenmektir; bunu yapanların tam tersine ("daha iyi bir insanlık için çalışarak", sık sık kendilerinin *espritis foris* olduğunu sananlar) ruhun hakiki kuvveti, düşenin düşüşü daha da hızlansın diye onu *itmekle* meşguldür ve bu yıkılışın çabukluğunda, hafif olanın kontrolsüzce doruğa çıkışının vazgeçilmez koşulunu görür. Balonu mümkün olan en yükseğe çıkarmayı arzulayan herkes, sadece uzlaşmak zorunda değil aynı zamanda balonun serbest uçuşuna engel olan torbaları fırlatarak zevk dahi almak zorundadır. Çöküşün yararları şüphe götürmez: Uçuruma götüren yollardaki tüm boyutları sağlar bize (her bir dönem için). Düşene karşı

minnet göstermek zorundayız ancak dayanışma göstermek zorunda değiliz: çürüme, ancak ve ancak saflık bulaşmazsa yani çürümüş olana acınmazsa, saf olanın masumluğunu vurgular. En yüksek noktayı arzulayan –dilerseniz ona üstünsan deyiniz– ne çürümüş olanla ilişkisi nedeniyle ne söylediğimiz gibi merhametten ne de merhametin görünüşte daha kuvvetli bir biçiminden mesela *hiddetten*, hasta olmayan dokuyu yeniden diriltmekle ilgili olan mahkûmiyetten ötürü sakatlanmamalı, bilakis ölü, onmaz biçimde ölü kabul etmeliyiz onu... Sevincimizin hiçbir şartta böyle bir enkazdan mesul olmadığını bilmenin zaferi hem gerekli hem de zordur! Ancak şunu eklemeli: Bu enkaz tablosuna herhangi bir vesileyle dayanılmaz biçimde tâbi olmamış kuvvetin de *hiçbir* hiymeti yoktur ve kanatlarını çırparak yükselmekten sonsuz derecede uzaktır.

Hazırlıksız. "Daima şansın tepelerindeyim. Kendi kendimin efendisi olmak için hazırlıksız olmak zorundayım." (*Ecce Homo*)

İnsanın kendi kendisinin efendisi olması için tavsiye edilen, kendini anın kaderine bırakmak, aldığımız riskleri mütemadiyen bertaraf etmeye çalışan kınama ve engellemeleri askıya almaktır: Kapıp götürene bu teslimiyet, ait olduğumuz gerçeklikte kendi kendimizin efendisi olmak için kendini daha emin bir şekilde pekiştirmenin bir biçimidir. Nietzsche'de yeni bir etğin taslakları varsa eğer (artık hiçbir biçimde "etik" olarak adlandırılmasına olanak olmayan bir etğin) şüphesiz onu bu cümleyle özetlemek gerek; fakat altını çizmekte yarar var, böyle bir şey bir *gerçeklik sorunu* gibi formüle edilir, ahlaki bir tavsiye gibi değil: Nietzsche, hayatında bir yükselmenin lehine olacak ne varsa onu tartışmasız bir değer olarak kabul etmiştir. Bu yargının öteki-

ler için kötücül olabileceği göz ardı edilemez ve bu minvalde Kanı'nı gibi bir evrensel ahlakbilim yarışmasının olasılığı da dışalanır; evrensel olarak geçerli olan tavır normları mevcut değildir; upkısı hastarın sağılıklı olan gibi aynı beslenme diyetini devam ettiremeyeceğı gibi. Birine renk ve güç katan şey berikini öldürebilir. Nietzscheci ironik yöntemlerin tesadüfı durumu trajik felsefi düşöncenin "ölüm-süzlögünün" altını çizir ve Nietzsche'yi elitist diye damgalayan temsilcileriyle geleneksel etigin "kusursuzlaştırılmış" herhangi bir yorumuna düşmekten korur onu; ahlak alanına farklılık kavramının getirilmesi etik yanılısımayı korumanın en emin yoludur. Böylesi bir farklılığı bölücölüğü kuralcı yapıdan asla eksik olmamış bir şeydir: Kanunun evrenselliğı sosyal sistemin ekonomik ve politik hiyerarşisine dayanan gerçek güç farklılıklarını maskeler. Nietzsche, evrensel olarak geçerli bir düzen yanılısamasını yıkarken, hayatın baskısının maskesini ortadan kaldırır ve farklılığı desteklemeye çalışır. Bunu, "nihai insana" ait yozlaşmanın sığınagından başka bir şey olmayan Devletin kaskatı kesilmiş çıkarlarıyla değil, *tam insan*, üstinsan olmayı arzulayan bireyin yaklaştığı yaşamsal yoğunlukla yapar. Nietzsche, eşitlikçilik emelini nihillisti ve baskıcı olarak görür, çünkü bu emel, yaratım, zevk ve hayat itikisiyle yükselişe geçencleri Devlet tarafından yönetilebilir olanın sönük vasatılığına indirgemek için frenlemeye çalışır... Bununla birlikte, devletin özünü teşkil eden ve kontrol etmeye, parçalamaya ve minimize etmeye, yani "tam insan" olma hayaliyle en çok çelişecek insanı desteklemeye eğilimli ekonomik ve bürokratik farklılıklar devlette devam ettirilir. Eşitlikçi hayalin en kötü yanı aynı seviyeye getirmek istediğı şeyler kadar (ölümün dingin sükunetine varana kadar türdeş hale getirilen hayat) bilmeden muhafaza etmek için hazırlık yaptığı farklılıklardır (Devlete ait yeni mitte ekonomik ve politik). Ba-

Franziska Nietzsche çiziminde Nietzsche

tının geleneksel etigine ait fikrin sonunu getiren üstü örtü-
lü bir ahlakbilime işaret eder Nietzsche: Böylesi, farklılığı
muhafaza edecektir, *ancak sadece ve sadece hayatın bir işare-
ti ve ifadesi olarak, ona karşı bir ayrıcalığın devamı olarak
değil*. Devletin kütesel olarak ortaya çıkarıp pohpohladığı,
kendi yarı ölümünün olası neticelerini öngörmekten oturu

daima güvensiz, beklentilerinin yoksunluğa –zaten bildiği ve bundan ötürü onu sakinleşitiren yoksunluğa– dönmenin tüm boyutlarını toparlamaktan ötürü güvensiz olan “nihai insanın” aksine, Nietzsche, her bir anın azamî irtisına erişmek ve kendi kendisini olumlamanın tehlikeli ; günlükte üzerinde kontrol sahibi olmak için hazırlıksız şansa yelken açar.

Diyonisos. “Diyonisosçu kelamla, bütünlüğe doğru iki ifade edilir, kişisel olandan, günlük olandan çok öte toplumdaki, suçun derinliğiyle ilgili gerçeklikten çok öte bir kavrayış: Kasvetli, doymuş, tembelle ruh hallerinde hecan ve acı dolu bir taşkın; hayatın karmaşası olan karakirin esrile bir olumlanması, tüm değişimlerde aynı, aynı eylemde mutlu ve güçlü kalan bir karakterin olumlanması; bir hayatı en korkunç ve esrarengiz özelliklerine varanada kutsayan ve onaylayan, acı çekmenin ve zevk almanın büyük topluluğu; yaratımın, doğurganlığın, dönüşümün ve ebedi istenci; yaratma ve yok etmeye altı yegâne gerekli duygu.” (Güç İstenci)

Hürriyet. “Bizler devrime karşı isyan ettik... 19. yüzyılın heçulaları olan raison'un korkusundan azat olduk; işte yeden, çocukça, saçma, lillik olmaya cüret ediyoruz; kısacası mazişyenleriz bizler. Sonuçta, ne gülünçten ne de saç olandan bir korkumuz yok. Şeytanın lehine işliyor Tine'nin hoşgörüsü: Hatta eski zamandan beri kara çalınan bilinmeyen olmaktan bir çıkarı bile var; bizler şeytanın refinin kurtarıcılarıyız.” (Güç İstenci)

Sayıyla karışık bir korkuyla çevrelenmiş halde akıl, perdenin din adamlarına has bir davranış benimseyegeldi; uyanıklar onu bir ısıltı ve altın bir asude maskeyle donattı

– bunun anlamsız saflığı yeni hedeflerin ve tuhaf yeteneklerin temennisini yöneltti: Tüm dilekleri amansızca o yerine getirdi ve sessizce kutsalın eli her fırsatta dünyaya bemberinde eşli benzeri görülmemiş mucize ve kadim korkuyu getirdi. Ancak altın maske kendisini destekleyen şeyin büyümesini ve törenselliğin katılığı da kelâmın istendiği gibi özgür ve dü-rüsü biçimde yönetilmesini engeller; akıl artık büyümaz. Katı biçim ve sınırlarına erişmiştir, şimdi tam anlamıyla üretmeye teslim olunabilir; onu yöneten kelâm, metodolojik olarak önceden canlandırılmış, değiştirilemez ve azami düzeyde üretkenlik hedefine göre kurulmuş bir tören uyarınca sadece yakarabilir, tepki verebilir, soruşturabilir. Endüstriyel verimlilik hakikatin tartışılmaz ölçütüdür; üretken olmayan man-rıksızdır, ona sadece iki durumda tahammöl edilir:

a) Büyük bir üretim verimliliği elde etmeye yönelik yapı-lan deney babında.

b) Bir sonraki üretken mesaiden önce dinlenmek ve yeni kuvvetler devşirmek için gerekli olan boş zamanın yararlı biçimde hullanılması babında, fizyolojik olarak mantıksız olana nasıl tahammöl ediliyorsa. (düş)...

Üretken olmayanın üretkenliği tehdit etmesine asla ve kata izin verilmez, ilkesel olarak tahammöl edilen yukarıdaki kategorilerden birine alt olsa bile: Hangi biçimine alt olursa olsun bilimin ya da sanatın temellerini sorgulayan bir araştırmaya (saf bilim mi yoksa bilim felsefesi mi?) – üretken değil inatçı biçimde eleştirel olan; yanlışla akrabalı-ğını kabul ettirmeye zorlayarak akli rayından çıkarmaya çalışın; tüm özellikleriyle çocuksuluk üreten bir etkinliğe izin verilir mi siz karar verin: Sorumsuzluk, naif heves, za-limlik vs... "Boş zamanla" yetinmeyi kabul etmeyip kendisi için tüm mesaiyi isteyen, saçmalığı minnet gözyaşlarıyla onaylayan, öte yandan en çetin ve kusursuz mantıklı yor-damları da yorulmaksızın kullanmayı sürdüren, kısacası is-

ter adına felsefe densin ister sen bilim, Homer tarzında kaba bir kakkahayla yeryüzü anlayışına sadakatın en azami ifadesi olarak tanımlanan bir faaliyete! Kuşkusuz felsefe lanetlenmiş bir faaliyettir, ya suçlu ve lanetlidir ya da felsefe değildir: Felsefe yapmak şeytanla anlaşma yapmak (Büyük Pan'la) ve onun lekelenmiş şerefini savunmaktır.

Şüphecilik. "İnsanın hakikatleri nedir son tahlilde? 'Çürütülemez' yanılılan." (*Şen Bilim*)

Novalis hakikatin "tam bir yanılı" olduğunu varsaymıştı, yani çatlakları gedikleri olmayan bir yanılı: Bir sistem. Nietzsche, şüpheciliğin en büyük formülasyonu, saldırılmaz dolayısıyla gerekli olan hakiki yanılılarda gördüğü formülasyonu üzerine düşündü. Her iki durumda da, hakikatı basit olarak yanılığın ayrıcalıklı bir türü olarak görme noktasındaki paradoksa düşkünlik söz konusudur. Böyle bir düşünme biçimi yine de keyfi değildir; hakikat ve yanılı arasındaki sözüm ona uzlaşmaz muhalefeti tamamen görünümün göreceliğine ve sözel rahatlığa hapsederek sulandırmak gibi bir amacı vardır ve her iki kategorinin akra-beliğinin altını çizerek. Hakikatin üstünlüğünün böyle uysalca kabullenilişi, bundan ötürü mutlak ve Platoncu bilgeliliğin desteklediği dünyevi ötesi karakteri, bilgeliliğin kurtarıcı işlevini bloke eder: Ashında, düşünceenin tek amacı bizi doksa'dan,* tartışılır olanın muğlaklığından korumak değildir aynı zamanda –ve belki de esas olarak– çürütülemez olanın boyundurduğundan, aletheia'dan** korumaktır.

(*) Doksa: İlkçağ Yunan felsefesinde "gerçek bilgi" anlamında kullanılan "gno-sis" ya da "episteme"ye karşılık olumsuz; "sarı" ya da "inanca dayalı bilgi"ye karşılık gelen terim. (*Felsefe Sözlüğü* s. 426) – ç.n.

(**) Aletheia: İlkçağ Yunan felsefesinde "doğruluk" ya da "hakikat" anlamında kullanılan terim "düşüncenin gerçekle uyumunu durumu. (*Felsefe Sözlüğü* s. 51) – ç.n.

Kölelik. "Yeni bir düzenin gerekliliği üzerine uzun uzun düşünmekteyiz, aynı zamanda yeni bir kölelik üzerine de. Çünkü "insan" tipinin tüm kuvvet artışı, tüm yükselmeleri için yeni bir tür köleliktir eksik olan." (*Şen Bilim*)

Nietzsche'nin politik metinlerine sıra geldiğinde, filozofun Auschwitz ve Buchenwald'den sonra yaşamış okurları için en güçlü baştan çıkarma onu kendi sözlerinin tehlikelerinden kurtarmaya çalışmak ya da hemen onu cellat Nazilerin yordakçısı ilan etmek olmuştur. Bu son duruş, Nietzsche'ye tekinsiz bunaklığının teorik "temeline" yönelik niyetlerinde başvuranların ya da gibi eserlerinden yalıtılmış cümleleri propaganda sloganları gibi benimseyenlerin bir kısmına yardım eder: yeni düzen, günah keçisi, tehlikeli yaşamak... Tartışma tahammül edilir gibi değildir: Bir yandan Nietzsche'nin faşistlerle arasında var olan sayısız anlaşmazlığa atıfıa bulunulur: Anti-semitlere karşı nefreti, Almanları haklı görmesi, her tür devletçilik ve milliyetçilikle alay edişi, her türden kitle politikasının karşısındaki bireyselliği, Fransız kültürene ve İngiliz liberal rejimine olan saygısı, insanlığı hiçbir politik inancın kurtaramayacağına olan kesin kanaati, güç istenci kavramında sanaan ve düşüncenin sahip olduğu ayrıcalıklı yer vs... Tam aksi yönde ise şiddet, savaş ve köleliği mazur göstermesi, en kuvvetlilerin, efendilerin hakkını yüceltmesi, sosyalizm ve demokrasiye karşı duyduğu nefret, Cesar Borgia ve Napolyon gibi şahsiyetlerin sergilediği örnek uyarınca üstinsan kavramı ve her şeyden öte de Nazilerin yapıp ettikleri için onun yazılarını otlamaya uygun bir mera olarak görmüş olmaları gerçeği öne sürülür. Bu tartışmayı sonuca bağlamayı arzulamak safdillik olurdu: Bizzat Nietzsche bu türde tartışmaların neden asla sona ermediğini açıklar... Her halükârda, Nietzsche'yi kendi kendisinden kurtarmaya çalışmak ya da dünyanın en

İyi istenciyle Nietzscheci düşünme tarzının polemikçi ve provokatif özelliğini tek taraflı olarak ıgdiş etmek ona cılız bir hizmette bulunmak gibi görünmektedir bize. Bununla birlikte tüketimin zevkine göre, Zerdüşî'nün yazarının kendinden sonraki kuşaklara ilişkin siyasetlerini çoğaltmak da zor değildir. (Nazi ve Nazi karşıtı Nietzsche'nin yanı sıra, Charles Andlar'ın sosyalist Nietzscheci, Avrupa Birliği'nin müjdecisi olarak Nietzsche vs.) Öte yandan, bu çoklugin kendisi zaten her bir seçeneğin dayandığı savların zayıflığına işaret eder: Özetle, Nietzsche'yi kendisinden sonra gelen belli politik sistemle bağdaştırmanın imkanı yoktur. Çünkü bunun nedeni bizzat kendisinin dönemdaşlarının birlik halinde olduğu solda ya da sağdaki herhangi bir gruba girmekten hayatı boyunca kaçınmış olmasıdır: *Çünkü politikacı değil peygamber ya da falcı olmak istiyorum ben. Neyin falcısı? Hristiyanlık sonrası toplumun, ateist yeni dünyanın. Dünyadaki politik yönlerin temelinde Yahudi-Hristiyan ideallerin ortadan kalkmasına doğru yöneldiğini öngörmüştü; yeni zihniyetin mücadelesini en son noktasına kadar ve tereddütsüz gayretle üzerine almaya çalıştı ancak öngörülerine ilişkin aşırı yanılsamaya kapılmadan, çünkü henüz "eski insan" dı bilinen. Tanrısallığın gölgesiyle beraber silinmiş olması gereken azımsanmayacak dogmalardan biri de dünyanın topyekûn anlaşılabilirliği (ve bundan ötürü de önceden kestirilebilir oluşu) idi. Nietzsche, kendi döneminde bu dogmanın fiziksel matematiksel bilimin ve Marksistlerle anarşistlerin binyılcı aşırı uçlarının en son sığınagı olduğunu açık bir biçimde gördü. Nietzsche'ye göre, şans, dünya masasında atılan pagan zarlarının, oluşa en çok yakışan görüşüydü. Öte yandan, bazı durumlarda bizzat kendisi kendi düşüncesine ihanet etti: Tıpkı Bataille'in Nietzsche Üzeri-ne'de gayet iyi gösterdiği gibi, eski örneklerden yola çıkıp üstünsana ilişkin somut belirlemeler öne sürerken, böylelikle*

de olanaklı olanların serbest oyununa çıt çekerken yaptığı gibi... Parçalanmış bir toplumun bireyleri olarak ne Cesar Borgia ne de Napoléon, servet olarak tüm topluma, yeryüzünün tamamına sahip olan ve tarih metnini bengi dönüşün ışığında yorumlayan bir üstinsan çehresini önceden temsil edebilirdi... Bu somut öngörüler Nietzsche'nin temel düşüncesiyle çelişki içindedir, bunlar kendi eseriyle arasındadır koruduğu mesafe ve zorluktur: Kısacası, bu bir düşünür olarak onun sahiciliğinin kanıtının ta kendisidir. Kesin olan şu ki, Nietzsche, Hristiyanlığın kötü alışkanlıklarını en sağlam devam ettirenlerin, gizlemeye basurmayla çalışıklarını açık açık söylemeye cesaret etmiştir: Başlangıçta alıntılanan cümle böyledir. Acaba bu "yeni kölelik", tam bir toplumda kaçınılmaz olarak insanoglunu en ağır görevlerinden kurtaran ve giderek daha da kusursuz hale gelen makinele-re atıfıa bulunuyor olamaz mı? Ama yok... Şimdi de bir Marcusçu Nietzsche öne sürmekten ve var olan teorilere bir yenisini eklemekten kurtaralım kendimizi.

Deneyim. "Geleceğin filozoflarının eleştirmen olarak adlandırılmaya hakları vardır ve kesinlikle deneyime kendilerini adanmış insanlar olacaktır onlar. Onlara vermeye cesaret ettiğim adla (şüpheciler) girişimin ve girişim zevkinin altını çizmiş oldum; bu, ruhun ve bedeninin eleştirmenlerinin deneyime yeni bir anlamda belki daha yoğun belki daha tehlikeli bir anlamda hizmet etmekten hoşnut olmalarından ileri gelir." (*İyinin ve Kötünün Ötesinde*)

Deneyimleme: Friedrich Nietzsche'nin anahtar kelimesi. Deneyimin serbest oyunu özgür düşünceye denk düşen şeydir, bir yandan üretici hevesten (bir araç olarak akıl vs.) diğer yandan tüm kapalı sistemlerden gelen (Mutlak Bilgi ve ahlakın, filozofların Kirke'sinin diğer adakları) "Dene-

yım" sözünü "sahiden ciddi emeğe yol gösteren ve yolunu temizleyen hazırlık babındaki ödev" ya da "ebedi ideallere ulaşmak için yeni yolların arayışı" manalarından temizlemek gerekir (cümlelerin ikinci yarısı genellikle özellikle de sözüm ona "deneyisel sanat" denilen etkinlikte zımnı olarak bulunur); bu deneyim, belki daha yoğun belki daha tehlikeli yeni bir anlamda" temel bir önermenin parçasıdır: En yüksek nokta, doruk, vertikal olandan, kurulu olandan, turisti rehberi için önceden çözümlenmiş zorluklar içeren bir seyahatten nefret eder. Eleştirmen her bir fikri, her bir sözün azami yoğunluğuna taşımaktan hoşlanır, böylelikle değerler ortadan kalkar, en yüksek derecelerde yücelikleri, hayatla onlara erişmeden çok önce –Yahudi Hristiyan kinine ait nihilist değerbilgisinde* olduğu gibi– kendileriyle çelişir. Bert yandan, düşünsel şiddetle güç istencinin yükselen anlamını sınırsızca artıran o fikirler kendilerini yeni (benzeri bulunabilir, anlık, deneyisel) değerler olarak oturtur; ancak bu zirvelerden yana şansı talih zaten sabit ve herhangi bir sistem tarafından tekrar edilebilir bir bilgede değil ancak sabit ve itinanın aracılığıyla billurlaşabilir. Deneyimleme, esimeyi gerektiren bu noktalara –ki onlara daha geleneksel çalışma yollarından da erişilebilir– ulaşan yollardan biri değildir, bilakis deneyimleme böyleli dorukların yaratılabilmesinin vazgeçilmez koşuludur. Doğrusu doruga, gayreth çaba ya da iyi ya da kötü yönlendirilmiş entrikalardan ziyade yalnız deneyimleme ve şans yoluyla ulaşılabilir, şansın özgür olaylarına açılış, yanıt ve teslimiyettir. Bu deneyimle erişilen şey, yerleşik bir bilginin içinde kullanılabilen açılanmış bir kavram değil bir deneyimdir, hayatlarımızı tatlandıran ya da acılaştırır, tehdit eden ya da büyüyen bir şey: Bu

(*) Değerbilgi: Aksiyoloji. Değerler üzerine çalışan, değerlerin doğası ve ne oldukları şeylerin kendi içinde değer taşıdığını inceleyen felsefe dalına verilen ad (Friedrich Schlegel s. 336) – ç. n.

söylem tarzının, muhtelif dinlerin mistikleriyle ya da mental bozukluklara altı konuşmalarla (şizofreni vs.) taşıdığı akılsızlık (yetersiz, gerekli, başkasını aradım, arayın) aşırı ya-nılıcı olmamalı. Nietzsche'nin –mistik dini ve deliliği de-neyimleyen onun– gösterdiği gibi deneyimleme şüphecilik-ten, eleştiriden, en talepkâr ve uzlaşmaz *sagduyudan* hare-ketle gerçekleşir. Ancak "tam anlamıyla yüksek derecede akılsızlık olduğu içindir ki hezeyanvari bir yorum elde eder – upkî modern dünyada tüm deneysel girişimlerin gerektir-diği gibi." (Pierre Klossowski *Nietzsche et le cercle vicieux*) Bu şekilde deneyimlenmeye karar verilen, yani bu şekilde zevk duymaya karar verilen hayatın tamamının yüzleştiği ölüm tehlikesidir. Deneye girilen malzeme en patlayıcı olandır, en büyük menzile sahip olandır, uzamın ölçüsüne taşıdığı tehlikeyi sokan malzemedir o. "Hakikatle bir de-neyim yaşamaya çalışalım. Bakarsınız, insanlık kalkar ortan- dan! Ne de iyi olur!" (Güç İstenci)

Şenlik. "Şenliğin içinde olan: Kibir, kendini beğenmişlik, gevşeme; hayvani tamlık ve bütünlük için kendi kendine tanırsal bir evet demek; nezih bir Hristiyan'ın onaylayama- yacağı tüm o ruh halleri. Şenlik, esas olarak paganizm de- mektir." (Güç İstenci)

Öte yandan Nietzsche, "şenlik sanatının" yitip gidişinden söz eder acılıkla; onun yerini, "âretkenliğe" indirenmiş bi- çimi yani *sanat eserlerinin sanatı* almıştır. *Şen Bilim*'in yazarı- nın, savaş ve devrimlerden çok daha büyük bir tehlike ola- rak gördüğü, içinde yaşadığımız Hristiyanlık sonrası top- lum, paganların açık ve gizemli şenlik becerilerini geri kaza- namamıştır, artık Hristiyan olmadığımız kesin olsa da, her- hangi tür bir paganizmin zerresini bile iddia etmekten uza- gız halâ. Şenlik, kendi temelinin *muglaklığını*, düzen ve ça-

ışmanın karanlık muadilini bilen ve reddiyeyi bilmeyen bir toplum demektir; *ritme*, devletin resmî takvimine, azizler toplumuna ve milletin seçilmiş eylemlerine ait olmayan ritme duyarlı bir toplum; kökleri *en dipten* ve *en geriden* gelen, dehşet ve coşkunluk açısından en derin dönemler. Şenlikler, zarar ziyan olmaksızın gelenek haline gelemes, yine de dogmalara ya da millî çıkarlara çok az bağlıdır –dini ve kırsal şenliklerin iktidar ya da Kilisenin çıkardığı kanunla ortadan kalkması ya da en azından hatırı sayılır biçimde zayıflaması bu savın bir kanıtıdır– ancak farklılığını vurgulayan garip to-nundan da töreninden de yoksun kalamaz: *Mezheplerin, şenlik törenlerini, farklılığını ve çoğulluğunu güvence altına alan rolü buradadır. Belki de şenliklerin yok oluşuna damgasını vuran şey, büyük siyasi partilerin, Devletin ya da Kilise'nin ölümüdür. Hristiyanlığın öldürdüğü şey hissel bir kimliğe de belleğe de bağlı olmayan yani ölümsüzlüğe hendi namına aramayan hissel olumlama olasılığıdır*. Bu, tam da şenliğin kocaman 'evet'inin vermeye çalıştığı türde bir olumlama-dır. Hayalet tüm zevklerimizle altı üst eder; ateist olanlar açısından bu hayaletle gelecek karşısında duyulan korku ya da sorumluluk denir. Üstlendiği görev aynıdır: Bizi, gerçek hazın, susuzluğu serin içeceklerle kana kana gidermekte değil, susuzluğun sonsuza kadar kaybolmasında olduğuna inandırarak, içmek istediğimiz kaynağı çamurlamak... Şenlik, doruk noktasında, capcanlı kasılma anında ölümün zalim varlığını kabul eder ve bu kabullenişle aşırı süslü ya da kaba özelliklerle gösterir; Hristiyanlık sonrası modernlik, ölümü, geçicilik mertebesine indirgeyerek onun varlığını bütünüyle silmek istemiştir. Ancak ölümü yok ederken aynı kalem dar-besini bedene, dolayısıyla hazzı da indirmiştir. Bilinçsizliği, modern apartman dairelerinin soğuk, birbirinin aynısı, hijyenik, renk, ıhlık ve zevk barındırmayan banyolarına ben-zetmeye çalışan toplumda şenlik ortadan silinip gider.

Sonuçlanma. "Sonuçların olmadığını bildiğinizde, aynı zamanda şansın da olmadığını bilirsiniz, çünkü sadece sonuçların olduğu bir dünyada şans kelimesinin anlamı vardır." (*Şen Bilim*)

"Şans" kelimesini -iyi planlanmış bir nedene sahip yapıları yıkmak için o hakiki çekici- bizi ifade özgürlüğünde tereddüt ettiren ve içimize işleyen, tramoyada* saklı bir düşünce olmadan kullanmak her zaman mümkün değildir. Bu şans, nedenin bir başka türünün adı, görünümüyle kaosu saflığını güvence altına almış gibi yaparak, onu boyunduruğuna alıp düzenleyen bir başka *deus ex machina*nın** istenmeyen maskesi olmayacak mıdır... Tanrı, mutlak ruh veya Varlık gibi -çok şükür ki çoktan yıpranmış- diğer kutsal hilkat garibelerine şans, metafiziğin tam ortasındaki özel yerini göstermeyecek midir? Terimi kullanma konusundaki bu tereddüt açıklanabilir. Şansın, ne kendinin ne de herhangi başka bir nesnenin nedeni olmadığını derhal açıklığa kavuşturmak gerek. Bu terim bize, nedenselliği olan yasaların mahul biçimde kullanıldığı ontolojik sahanın sonunu göstermektedir. Şansı temel olarak -nedenselliğin temelindeki temel eksiklik gibi- kabul etmek var olan her şeyin amansız masumlugunu ilan etmektir; kaos ne "kutsal" ne şeytanı değil, Heraklitos'un derin bakışına göre, ıpkı sonsuzluğun karşısında zarlarla oynayan çocuk kadar masumdur. Sonları olan dünya suçluluğun, izlenmesi gereken ve suçla ihlal edilen biricik yolun krallığıdır... Şans sözü ve masumiyet sadece idea-kuvvet olarak, suçun sahasını yerle bir etmeye yarayan çekiciler olarak bir anlam kazanır: Şans,

(*) *Tramoya*: Tiyatro sahnesinde dekor ve sahne düzenliği yarınmak için kullanılan makineler - ç.n.

(**) *Deus ex machina*: Yunan tragedyslerinde olaylar içinden çıkılmaz bir hal aldığında, dilenen yardıma karşılık tepeden inen Tanrı'nı ifade eder - ç.n.

sonuçlanmanın eksikliği değil tüm sonların anı bir biçimde zaferle çiçeklenip açılması ve gayretli çatışmada gelişen ve çoğalan yeni sonlulukların sonsuz olasılığıdır. Degerlerin yaratımı tüm geçerliliğini ve zenginliğini şansın en derin noktasında kazanır. Ancak erekbilim düşünden çoktan uyanmış kimse için -üstinsardan bahsediyorum- şans kavramı tıpkı kaos, kozmos, biçim, sonuçlanma gibi lüzumsuz bir kavram haline gelir. Onun için son sözü Parmenides söyler: *olan olandır* ve sessizliği yeniden kazanmak için yolu gösterir.

Kudret. "Kudretin egemenlik kurma, zafer kazanma, sahiplenme arzusu olmamasını; düşmana, direnişe ve zafere duyulan bir açlık olmamasını talep etmek, zayıflığın kendini kudret olarak dışı vurmasını talep etmek kadar abestir." (*Ahlakın Soykütüğü Üzerine*)

Ve buna rağmen, zayıflık kuvvet kılığında gizlenebilir, belli anlamda "kudret olarak açığa vurabilir" kendini: Bunlar, daha güçlü yarıtıcılar karşısında boyutlarını ikiye katlayarak, etkili bir diken ve şişkinlik peydahlayan küçük hayvancıklar, küçük bedenlerini ve sahip olmadıkları diğer pek çok kudretli kat be kat aşan korkunç kökremelerdir; insanlar arasında zayıflığın kuvvet kılığına girerken apoletli üniforma geçidine de az başvurmadığını söyleyebiliriz; spor arabalara ya da mektupların başındaki onursal hitaplara... Zayıf, erkinin yegâne kaynağını zayıflığının gizlenmesinde bulur. Nazi cellatlarının gerçekleştirdiği insan varoluşunun tıyler ürperten yağmacılığıyla *Tan Kızılığı'nın* yazarı arasında akrabalık kuran yaygın hükme kaynaklık teşkil eden belki de, bizzat Nietzsche'nin birbirine zıt metinleriyle destetlenmiş bu kafa karışıklığıdır. Hakiki kudret, yanılgısız biçimde hayatın itici güçlerinin artışı ve övünçyle; sürü-

nün itaat ettiklerini reddetme ve farklı değerlerin başlangıcını yapma konusundaki ihtiraslı soguklukla; yüksek dozlarda hakikati ve onun gerektirdiği yalnızlığı kaldırabilme yeteneğiyle; –herhangi bir millet ya da ırk takıntısı olmadan ve Platoncu, Kaniçi, pozitivist ya da Hristiyan ideal kosmos noetosa* karşı etkin bir kayıtsızlık sergileyerek– yeryüzü anlayışına sadakatle; en zayıfın yani nihai insanın cennet ve sığınak arayışıyla yaşadığı Devlet idolünden uzaklaşmayla; unutmanın ve şenliğin kişidişi halinin kabul edilmesiyle; olup biten her şeyin bileşimine haz dolu bir ‘evet’ telaffuz etmekle: Çeşitliliğe, zıı olana, yanlışla sağduyunun karışımı olan bilgelik dediğimiz şeye ‘evet’ demekle, her şekil ve andaki bengi dönüşe ‘evet’ demekle, ışık ve gölge sanatçısı Dionisos’a ‘evet’ demekle olur. Şayet bu anlayışı kabul edersek, Nietzsche’nin, geçmişte uydurulmuş gülünç mitlere ve ne idüğü belirsiz gelecek düşlerine kanan, farklı olandan, çoğuldan, renkliden nefret eden, en dar milliyetçiliğe ve en sofu püritenliğe sadık Nazilerin Almanya’da sergilediği, intikamcı küçük burjuva polis ve bürokratik devletini, yeryüzünün kudretli adamları diye selamlamış olması imkânsız. Yukarıda atıfta bulunduğumuz parçada muzaffer olmaktan, ele geçirmekten, düşmana neşeyle karşı koymaktan söz edilir. Ancak, askeri söz dağarcığından alınmış böylesi terimlerin savaş sahası dışında bir kullanımları olmadığını söylemek –bizzat Zerdüşt örneği bunu çürütür– gülünç olur. Mücadele pek çok mizansen tanır ve kuvvet asıl olarak karşı koyarken sahip olunan ruh halini ifade eder onun sonucunu değil, genellikle sonuç hakkında yargıda bulunanlar onun dışında kalmış olanlar, zayıflardır. Zayıflar, altında kinin saklandığı parlak ya da korkutucu görünüşleri gerçek kudret olarak onaylarlar. O zaman şöyle sorabiliriz, kime

(*) Kosmos noetos: İdealar dünyası – ç.n.

hakikaten kuvvetli ya da zayıf diyeceğiz? Kafatasıyla kendini öne çıkaran, geçmişinin tüm onulmaz vasatlığı nedeniyle gazezinin hepsini Yahudî'nin üstüne boca eden ve gizliden gizliye suç olarak görmekte birlikte farklı olana hunharca işkence eden kara üniformalı Nazi subayına mı? Yoksa açlıktan ölmek üzere olan, paçavralar içinde, an be an hayatının kırılganlığını yaşayıp, ta ki konuşma ve özgürlük hakkını elde edeceği güne kadar yılmadan onun için mücadele eden toplama kamplarındaki kişiye mi?

Kuvvet. "Bir ruhun kuvvetini, cezadan muaf bir biçimde sığurabildiği 'hakikat'ın dozuyla ölçmek gerek." (*İyinin ve Kötünün Ötesinde*)

Enerji, hayat için gerekli hataları kabullenme, yani hakikatı öldürmeden kabul etme yeteneğiyle açığa çıkar. Tehlike şurada yatmaktadır, hakikat kendini giderek daha fazla gösterdikçe sonunda kendine ve ona karşı koyan ruha bir hata olarak tanımlanır. Ruh, birdenbire uyumunu, belleğini onu kendisiyle buluşturan her şeyi yitirir: Bilincini yani. Hakikatın, katıksız aşırılıkta silinmesiyle düşünenin amacı da silinir ve verili bir anda gerekli hataların kabul edildiği şeyin hatırına hayatın muhafazası unutulur; yani bilincin, hayatın *projesinden* öte bir hayatı yoktur.

Gelecek. "Öngördüğüm gibi kısa bir süre içinde, daha önce asla yapılmamış bir biçimde insanlığa en ciddi taleple hitap etmek zorunda kalacağım." (*Ecce Homo*)

En ciddi talep: Bu satırları yazdıktan iki ay sonra Nietzsche aklını yitirdi. Geleceğin insanlığından talebi bu muydu? Kendi kendini bunaklığa götüren bir kadere sahip öznellige onu zorlamayacak daha küstah, daha uysal bir akıl mı talep

edliyordu? Kendi kendiyile giriştiği tehlikeli deneyin sonunda, kuvvetin zayıflığına karşı tahammülsüzlüğünü mü hissetmişti, aynı düşüncenin bağrında bulunan ve kaçınılmaz olarak her ikisini de taşımaktan vazgeçemediği, kuvvetin zayıflığına olan tahammülsüzlüğünü...

Gramer. Dilde "Akıl": Ah ne yaşlı ne hilebaz kadındır ol! Korkarım ki kurtulamayacağız Tanrı'dan hâlâ gramere inandığımız için (Putların Batışı s. 29)

Wittgenstein, "Tannbilim bir gramerdir," demişti. (*Felsefi Soruşturmalar**) Nietzsche ise gramerin bir tannbilim, "avam için bir metafizik" olduğunu gösterdi: Anlam esas olarak ayıdır. Gramatik düzen karşısındaki hayranlık ve bunun tanısallıkla doğrudan ilişkisi *Tractatus* ve *Zendüşt*'ün yazarları arasında kurulacak paralelliklerden biridir (yegâne paralellik olmasa da belki en önemlisidir). Her ikisi için de gramer, olup bitenlerin mantıklı düzeninin oturduğu yer, upkı sabit, kurucu çekirdekler gibi nesnelerin ayrıntısının ve hiyerarşisinin nihai temelidir; akıcı olanı düşünülebilir yani sabit kılan şeydir. Gramer, değiştirilemezlik vaadini Tanrı'yla paylaşır: Oluş karşısında bir siperdir. Gramerde nesneleri, daha sonrasında mantiken açıklanamaz değişiklikler olmaksızın geri alabileceğimiz bir kesinlikle bırakırız: Amacımızı ve özneler olarak kimliğimizi muhafaza eder ve bize kabul edilebilir ve dolayısıyla 'ben' diye adlandırmaya devam edebileceğimiz sorumlu bir çehre vaadinde bulunur. Sezginin kösnül metaforları onda, -ahlâkdışı anlamda doğrunun ve yalanının konuşulduğu- Latin harflerinin *columbartum** katılığıyla depola-

(*) *Columbartum*: ölümlen köllerinin saklandığı kapların düdüğü kemeri kubbeli yapı - ç.n.

(**) Ludwig Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar*, Çev. Haluk Barınçan, Metis Yayınları, 2007, s. 373 - ç.n.

nır. Metaforik sâhnımı kaskatı donduran ve onu nesneye dö-
nüştüren kesinlikle tanrısallığın sabit bakışıdır. Wittgenstein,
süreci sofu bir esriklikle izler ve şöyle der: "Her şeyin oluş
tarzı Tanrı'dır." (Not Defterleri, 1916); Nietzsche, düşünme-
nin özgürlüğünü, *söylenebilir olanın* durağan düzeniyle sınır-
landığı için yaşlı baştan çıkarıcıya lanet okur ve yüzyıllar-
dan beridir tapınulan ahlâkı, dîni ya da metafizik tüm idolle-
rin gramatik kategorilerin görünüşteki uysallıklarına dayan-
dığını bilir. Kapalı üfküyle o gramatik kategoriler ki, Pla-
ton'un sarıh ideası kadar Kant'ın muğlak ideası da dâhil ol-
mak üzere hayata dair idealist olumsuzlamaların müsebbibi-
dir. Gramer, Hakikatin ertelenemez hakları için ne zaman
yaygara koparacağını bilmeden özgür düşünürün baş vuracağı
ilîkâdîdır; tam ve kesin en derin inançtır – kendi içine inan-
manın biçimini hapseden bir inanç: Onu kutsamaktan vaz-
geçmeden Tanrı'dan kurtulmak nasıl mümkün olsun veya
daha doğrusu hâlâ onu kutsarken nerede kaldı inandıktan
vazgeçilen Tanrı? Nietzsche ve Wittgenstein birbirine uzak
felsefelerinin çehresini damgalayan iki karşıt noktadan, biri
isyan biri itaatten hareketle aynı gerçeğe parmak basmıştır.

Büyükölük. "Görkemli nesneler onlar hakkında ya konu-
şulmasını ya da büyükölükle konuşulmasını gerektirir; Bü-
yükölükten kasıt alaycılık ya da masumluktur." (Güç İstenci)

Friedrich Nietzsche'nin ahlâkına karşı verilen mücadele,
kullanıcısıyla çelişmeyen, yani masum bir tezin, aralıksız
biçimde önerilmesidir; eğer etik kelama teslim olursam sa-
vımın daha aşağı oluşunu ve etik tarafından çürütülmesini
kabullenmiş olurum: Bu, eğilimlerimden bazılarını destek-
lerken, diğerlerini acımasızca reddeden (onları reddedil-
dikleri için en hakiki eğilimlerim olarak kabul ederim) sa-
bit ve yabancı bir normdur. Kelamın aleyhime çalışır: Tezi-

min geçerliliği eylemlerimin kuvvetindeki geçerliliğe karşı gelir. Sanırım başlangıçta konuşmanın etik biçimi *tarafsızdır*; tarafsızlığın bana saldırdığını, kendiminkine rağmen daima tarafsız olduğumu fark ettiğim anda ya ikiyüzlülüğü ya da otosansürü seçmek zorunda kalırım. Kendimi ifade etmeye çalıştığım vakit bunu ahlâki yasalara boyun eğerek yaparım; en çok benim olan parçaya karşı suçlama davranışı geliştiririm; bu tür bir sansürün nedeni olarak yok edilen bu cephe benim hakiki çehreme dönüşür: Ne söylersem söyleyeyim, neyi söylemezsem söylemeyeyim benim *esas ifadem* beni suçlar ve artık olduğum tek şey olmamam gerektir. Klışeleşmiş Anglosakson formülüne göre şimdi söylediğim her şey çok geçmeden benim aleyhime dönebilir ve beni lanetlemek için kullanılabilir. Benim gözümde sonsuz yüksekliği ifade etmeye çalışan sav, benim özelliğimle beni olabildigince azaltmaya uğraşır, en azından, ulaşmaz biçimde bana ait olarak gördüğüm şeyden beni ayırmaya. Nietzsche'nin talep ettiği şüphesizlik ve masumiyet ahlâki olmayan tezin, kuvvetimi onaylayan kelamın özellikleridir: "Sevsem de sevmesem de kabul etmem gerek," cümlesinin saçma etigi kabullenilmek zorunda değildir artık. Bilakis, tüm çeşitliliğiyle, tüm zıtlığıyla eğilimlerimi destekleyen tamamen yeni bir kelimedir haklı çıkarılan. Böyle konuşmamın nedeni, kendi durumum karşısında nötr ya da tarafsız olmam değil, bana göre benim olduğum şeyin sakatlık ve entrikaları kabul etmemesidir (Sözgelisi, homoseksüel arzuyu doğal ve evrensel olarak geçerli hale getirmeye çalışan Gide'in *Corydon*'undaki ahlâk dersi verme çabasıyla, *Satiricon*'daki aşıkların masum ve sinik neşesini karşılaştırın). Masum sözün en üsti noktası, benim olduğumdan daha iyi olmamın ahlâki gerekliliği bile *anlaşılmadan* ifade edilir.

Bağımsızlık. "Kendi kendini muhafaza etmeyi bilmeli. Bu bağımsızlığın en güzel kanıtıdır." (*Iyının ve Kötünün Ötesinde*)

Kendi kendini muhafaza etmek ne kısıntı yapmak ne de kısıtlama uygulamaktır; Nietzsche açısından terimin anlamı *İsraf etmeye* yakındır. Yalnızca kendini esirgemeyen kişi kendini muhafaza eder: kendini bir vatana, bir insana (hatta en zayıf ve mutsuz olanına), bir bilime, güzide herhangi bir tutkuya adanmış kişi bağımsızlığından vazgeçmiş, kendi kendisi olmaktan feragat etmiş demektir. Muhafazanın ihtiyatlı normları, yerleşik *savoir vivre** ile, küçük olanın içinde kaybolmamıza, bir sınırla özdeşleşmemize, kendimizi yabancılaştırmamız için bizi tek bir davranışta toplayan *savoir vivre* ile zıt düşer... Böylesi bir politika tam anlamıyla vaat ettiğinin tam tersini elde eder, sonuç bağımsızlığa doğru giden bir yol değildir. İktisadi bütünlüğümüzün (diyونيسosçu beden) muhafazası kimliğimizin yitirilmesi gerektirir. Çarşıya girilen İsa'nın gölgesi bir kez daha gösterir kendini: *Hayatının tahlidini haybeden kişi gerçek yaşamı kazanacaktır; kendi ismini unutan kişi ismi kazanacaktır; herhangi bir değer biçme olmaksızın cömertlik yapan kişi her şeyi muhafaza edecektir; hatta bekleyebileceğinin çok ötesindekini.* Bağımsız olan sayısız ve münzevidir; kuvvetlidir, öyle kuvvetlidir ki artık hiçbir şeye karşı direniş göstermez.

Yorumlama. "Sizlerin" kesinliğe sahip olmadığınız, bilimsel araştırmalar yapılabilen (altın alta mekanik mi demek istiyorsunuz?), yöntemlerinize göre çalışmaya devam edeceğiniz sadece tek bir dünya yorumunun; sayılmaya, ölçülüp biçilmeye, ele alınmaya izin veren tek bir dünya yo-

(*) *Savoir vivre*: görgü kuralları – c.n.

rumunun doğru olması ve bundan başkasının olmaması nasıl olabilir? Bunaklık ya da budalalığın olmaması münasebetsizlik ya da saflılıktır. (...) Bunun tam tersine, dünya bizim için bir kez daha sonsuz hale gelmiştir: "sonsuzla kadar yorum"u içinde barındıran olasılığı hele bir reddetmeye görelim ..." (Şen Bilim)

Bir kereliğine yapılmış, daimi ve her şart altında geçerli ayrıcalıklı yorum fikri, bir yorum teorisi olasılığıyla, çoklu okumaların istenmesi ve olumlanması anlamındaki yorum teorisi olasılığıyla sona erer. Bu teori, bir yorumun anlamını ve yorumlar arasındaki geçiş ve dönüşü başka bir tarzda yorumlama olasılığını gerektirir. Şayet tek bir geçerli yorum olmuş olaydı, o zaman bu, yorum olma özelliğini yitirir ve nesnenin kendisiyle karıştırılırdı; söz, içinde dünyanın yamılgızsız, koşulsuz gereklilikle belirdiği katıksız bir saydamlık olurdu. İdealizmin, mekanikçiliğin, pozitivizmin ve büyük sistemlerin olduğu gibi.... Uysal, sabit, kati, sonsuzcasına özdeş, ne gelen ne giden bir dünya... Çeşitlenen, infilak eden, değişip dönen, kaybolan ve sonsuz bir biçimde yenilenen yorumlarda yeniden inşa edilen dünya...

Oyun. "Yararsız olan oyun, kuvvetle aşın yüklenen insanın ideali olarak "çocuksu" şeyi olarak görülebilir. Tanrı'nın çocuksuluğu." (Güç İstenci)

Bunu önermek ya da üstü kapalı olarak önerirmiş gibi yapmak derhal öfke uyandırır: Oyun, "ciddi" bir etkinlikmiş gibi sunulmak istendiğinde paylanmayı hak eder. Sansür genellikle iki yoldan gelir: Bunların birincisine göre oyun, hayatın sert ve çelişkili gerçekliğine karşı bir kaçış, snob aydınların, tarihin akışına etkili bir müdahalede bulunma imkânsızlıkları sebebiyle yaşadıkları hüsrânı sakla-

mak için bir sığınaktır. İkincisine göre oyunculuk, dünyanın acı ve zahmetine denk düşen yükü ve kendisini olması gerektiği gibi kabahatli görmeyi reddeden sorumsuzluğun bir diğer adıdır. Birinde de diğerinde de oyunun yüzeysel ve lüzumsuz bir şey olduğu belirtilir, sadece bir kısmına izin verilen, fiilen hiçbir şey üretmeyen ve dünyayı ilerletmeyen bir şeydir. Çocukta komik olan eğlence, yetişkine sırra geldiğinde kötü olur. Hiçbir şey, böylesi bir azar karşısında savunma yapmak zorunda olduğunu düşünmek kadar zan altında bırakmaz: Bunun yerine tüm sansürleri derhal kabullenmek ancak onları başka bir bakış açısından görmeye çalışmak daha tavsiye edilir bir durumdur. Açıkçası oyun, ahlak ötesi, ahlaksız etkinlik; etik insan için ayrıca da ahlaka aykırı bir etkinlik... Şüphesiz, hayatın getirdiği ve etik kavramlar içinde "gerçeklik" adını alan ahlaki yükümlülükten kaçışı ifade eder; başka hiçbir şey onun kadar kesin gözle sorumsuzluk diye addedilmez, çünkü masum olarak görülür, herhangi bir ihlale ait değil ihlal etmenin kendisine ait bir şey olarak. Kaçamak, sorumsuzluk: Hepsini kabul etmek gereklidir; fevkalade yüzeysel ve şüphesiz serbest etkinlik kabul etmek. Tüm sonlar ona uyar, hiçbirisi ona ait değildir. Ancak altını çizmekte fayda var, sonuçlardan yoksundur çünkü sonluluğa inanmaz, herhangi bir eylem için evrensel olarak geçerli bir gerekçe olabileceğini düşünmez; ama bunun nedeni kurulu bakış açısına göre böylesi bir etkinliğin yersiz olması da değildir. Oyun, insanların ölümü beklerken oyalandıkları alışkanlık habundaki siyaset, seks, teknik vs. gibi etkinliklerden herhangi biridir. Ölümü makul görmeyi, ona bir son ya da tartışılmaz bir gereklilik olarak bakmayı, onu herhangi bir tür ödev gibi hissetmeyi beceremeyenler tarafından hayata geçirilen bir etkinlik... Oyun oynamak, kâğıt oynamak ya da ip atlamak gibi özellikle eğlenceli ya da sıkıcı işler yapmak demek de-

göl, bilakis herhangi bir eylemi, ifade ettiği anlama saygın, alışıldık ya da "haklı" gibi belli bir tavırla görmektir. Oyun oynamak, kurduğu ahlaki bağlantılarla davranışlarımızı güvenli hale getiren bildik kavramların dağılıp parçalandığı şansın trajik derinliğinde iş görmekten başka bir şey değildir. Bu koşullar altında gerçekleştirilen eylem oyalayıcıdır; bir bakıma herhangi bir tür yükümlölük gibi değil, hayatın kendisi gibi, boş zamanı geçirmek için gelen bir şeydir; diğer taraftan oyun bizi eğlendirir ve onda eğleniriz: Normları olmayan bir boşluğun içinde her bir davranış müsvedesiyle yeniden doğarız, ironik ve değiştirilebilir bir kurallar dizgesiyle yeniden inşa ederiz kendimizi; belki de bir sonraki hareketimizle, eylemlerimizin görünmez izinden silinen bir kurallar dizgesiyle... Nietzsche'nin gösterdiği gibi bu tam da en büyük kuvvetin -durmaksızın eğlenme kuvvetinin-sahibine, yani çocuğa ve Tanrı'ya ait idealdir bu.

Labirent. "Labirente kaderinin önceden saplanmamış olması gerekir." (İsa'ya Karşı)

En cüretkâr düşünce yapısını bekleyen şey düz çizgi değil daire, dosdoğru tasarlanmış bir yol değil kavis ve zig-zaglarla dolu hayattır. Düşünce yüksek ve dardır, mütemediyen sağa ya da sola döner: Çölün ortasında vahşi değil kaybederlidir. Kaybolmaktan vazgeçen kişi, anlamaktan da vazgeçmiş demektir. Pusulayı şaşırmaktan muzdarip kişi, güneye doğru yol aldığı halde kuzeyi talep eden kişi, her şeyden öte yöne iyilik yapacaktır. Rüzgâr gülleri ona yön verir, ama baş dönmeli yaratmaz. Buna karşılık rüzgârın ırsafıyla yüzen şeyi...

Özgürlük. "Neyle ölçüler özgürlük, bireylerde ve halklarda. Aşılması gereken direnişle, mal olduğu yukarıda kalma çabasıyla. En yüksek özgür insan tipini, sürekli en yük-

sek direnişin aşıldığı yerde aramak gerekir; tiranlıktan beş adım ötede ve kölelik tehlikesinin hemen eşliğinde." (*Putların Batışı* s. 92)

En çok çaba isteyen en yüksek nokta, tiranlığın çok ötesine halkın kapanış yerine yani köleciliğin eşğine düşer. Özgürlük alanı, çabasını baskı uygulayanla baskıya maruz kalan arasında yayar: her iki uç da özgür değildir; tam tersine özgürlüğün onlara ihtiyacı vardır. Çünkü kuvveti yani özgürlüğü güvence altına alan direniş gereksinimi ikisinin arasındaki gerilimden doğar. Anımsayalım: "İlk temel tez şudur, kuvvetli olmak için bir gereksinime ihtiyaç vardır, aksi takdirde asla kuvvetli olunmaz." (*Putların Batışı*). Kuvvetli olmak, kuvvetli hale gelmek, *kuvvetlenmek* (ifadenin her iki anlamıyla da): Güç istencini en azami biçimde serbest bırakmak en büyük disiplini ve teslimiyeti gerektirir; yufka yüreklik olmadan uysalık; tarafsızlık olmadan serinkanlılık; savas ve keskin mizahın hoşlanma. Tüm olasılıklarının boyutunu yaşamak için kendini bastırın kişinin, teslimiyetten son derece zorlu bir zafer olarak haz alan kişinin özgürlüğü...

Ahlâk. "Gerçekliğe ahlâki bir formül verilmesi fikrine isyan ediyorum; Hristiyanlıktan ölesiye nefret ediyorum, çünkü ulvileştirilmiş laf ve davranışların korkunç bir gerçekliğe hak, erdem, tanrısalılık kılıfı giydirdiği kanısındayım..." (*Güç İstenci*)

Kabul edilemez olan için bir tavsiye mektubu olarak, kostüm olarak ahlâk...

Vazife. "Altın madeni bile olsa her vazifenin tepesinde ruha baskı uygulayan, onu büküp ufalayana kadar baskı uygulayan bir cennet vardır." (*Şen Bilim*)

Çalışmanın ebedi ve yanılsız izi: vazifenin damgası, üretken olana teslimiyet: açlığı dindiren nesneler icat etme ihtiyacına boyun eğmek. Şunu veya bunu yapmak demek her şeyi yapmaktan feragat etmek demektir; hatta daha ötesi, hiçbir şey yapmamaktan da feragat etmektir. Ki çok daha imkânsız olan, hiçbir şey yapmamaktır, fakat belki de her şeyi yapabilmenin kaçınılmaz şartıdır. Bir görevi seçmek ve onu hayatı için öne sürmek, gerçekte sürekli olan için seçtiğimiz (sonsuz olasılıkların arasından) bir olasılıktır. Ölen kişi de en az mesleğini seçen kişi gibi kristalleşir. "Eğer istersem yarın değişebilirim," diyerek, beklenmedik olanın patlak vermesi için bir yol beyhude yere açık bırakılarak kendimize çoğulluğu öneririz. Her bir ödevin dışladıklarının ardında kalan iz, gelecekteki belirsiz olasılığı sonsuzcasına ayırır; aldatıcı bir an için birbirlerine benzerler sanki. Her bir meslek seçeneğinin tartışmasız mutlak teslimiyet içermesi, ona alenen ihanet etme gerçeğini de ortadan kaldırmaz: Onu kökünden altüst etmek gerekecektir, bir sonraki uğraşı, ötekinin sahip olduğu eşsizlik projesiyle çelişecek hale getirene kadar. Uzmana şu veya bu konuda ruhsal baskı uygulayan "cennet", uzmanın kuvvetinin islahhüt ettiği sonsuz feragatler dizisidir. Ne yaparsa yapsın, yaptığı hiçbir şey, yapmaktan vazgeçtikleriyle, kavramsal açıdan daht ona yasaklı kalacak şeyle kıyaslanamaz. Uzmanın, alternatif olarak ya da pazarın gerekleri uyarınca, tüm konularda inandığı bu amatörüğün mantıksızlığı çözüldükten hemen sonra – çünkü beriki her şeyden çok mesleklerin muat bölünüşünü ve neticede insanoglunu kötürlümleştiren, hâkım düzende kamusal çıkardan başka bir şey olmayan, ona özgün bir toplumsal konum sağlayan parçalanmayı kabul eder. *Bir işten diğertne atlama*, uzmanlaşmış görevin önemini, uzmanlaşmamış avamdan ayrı tutulmasını ve sonuç olarak berikinin emeginden ötürü ödemesi gereken

bedeli kabul eder; öte yandan ona gelene kadar verilen acı dolu çabayı da, bir görevin beceri isteyen ifasının gerektirdiği karşılığı ödenemez, hiçbir şekilde telafi edilemeyecek teslimiyetli de inkâr eder; kuvvetini, olmak isteyeceği denli yalnızlığa mecbur edecek biçimde artırmış olanın umulmayan neşesi hariç... Mesleki uzmanlaşmayı bozmanın yegâne yolu şudur: Teslimiyet öyle tam olur ki, son noktasına kadar götürülen bir olasılık sayesinde, uzmanın *her şeyi tek bir hareketle başarabileceği şekilde*, haz en üst noktasına varır – meslekler arası bölünmenin temellini reddederek ve bununla birlikte başka herhangi bir sorumluluk öslenmesini mümkün kılarak... Uzmanın *haz dolu mutlak büyümesiyle* uyum içeren tam uzmanlaşma, sebep olması gereken engelleri reddeder ve tüm farklılığı ortadan kaldıracak şekilde farklı olanı özdeş hale getirir. Bunun hâlihazırdaki ticari düzenin tam anlamıyla olumsuzladığı bir durum olduğunu söylemeye ne hacet...

Unutuş. "Unutma becerisi olmaksızın herhangi bir mutluluk, neşe, herhangi bir umut, onur, herhangi bir *şimdihi* zaman olması mümkün değildir." (Ahlâkın Soykürüğü Üzerine)

Unutuş, Apollon'un doğrusal zamanının Dionisos'un döngüsel zamanına ödediği kaçınılmaz bedeldir. Oluşun döngüselligi, anların sonsuz ardışıklığı olarak, ilerleme ve devamlılık olarak belirebilmek için unutuşa gereksinim duyar. *Sadece kökenini unuttuğu olan şey ilerlemeye inanır*; yani temelin olmayışı, başlangıç noktasında pusuya yatan döngüsellik, başlangıcı olumsuzlayan döngüsellik... Kusursuz hafıza, gelecek hakkında sığgörü anlamına gelirdi; anımsamak, bir eylemin sonuçlarını önceden yaşatacağı için eylemi imkânsız kılardı. Bellek, hayatın düşmanı olarak çıkar karımıza: Ne bir değişiklik ne amaç olmaksızın, sadece eski

bir şemayı gerçekleştirmekten ibaret olan, yeniden kendini çoğaltmaktan başka bir şeye yeltenmeyen, durmaksızın tekrarlanan davranış, Freud tarafından ölümün en bariz dürtüsü olarak görülmüştü: Unutuş, yenilik olasılığını ortaya çıkarır, davranışı hazza doğru yöneltir, onu hayat adına kurarır. Unutuşun hedefli anları kendi içinde ayırır, her bir anın kendisinden önce gelenlerin yerini aldığı *intikamcı* bir zaman akışını bertaraf eder; ilk hatayı, yani belleğin kısıncı bekliliğini yaptığı suçu başlatan sonraki nesillere karşı yerleşik sövgüyü yerine getirir; etki ve nedenlerin katı bağıyla birbiriyle ilişkilendirilen ardışık anları muğlaklaştırır. Açıkça Apolloncu bir yaklaşıma sahip olan Yahudi-Hristiyan zaman anlayışında, temel olan, sevinç ve günahın ibaret bir dünyanın belleğidir, yitirilmesinden tarihi suçlu tutan ve kurtarılması tarihe yol veren bir bellek... *Memento homo...** Ancak esirlik ve şu diğer esirime –doğum– tüm Apolloncu kültürün zikredip koruduğu günahı silen unutuşu getirir. İşte bundan ötürü, esirlik Kilisenin gözünde şüphyle bakılan bir şeydir ve bundan ötürü doğum olayı vaftizle ve doğum kötülüğüyle kefaretni ödemeye ihtiyaç duyar... Unutuş, oluşun masumiyetini güvence altına alır

Panteizm. “Kötünün, hata ve acının tanrısallık karşısı savlar gibi algılanmadığı bir panteizm düşünmek. Bu muazam girişim, talepkâr erkler tarafından (Devlet vs.) söz konusu erklerin mantıklılığının tasvip edilmesi için şiddetle kullanılmıştır” (Güç İstenci)

Evrensel olayların gerekliliğini ve mantıklılığını ispat etmek Hegel’in girişimidir: Bu girişimin sonucunun anımsatığı şey tercihen Prusya devletinin yüceltilmesidir. Oluşun,

(*) *Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris*: hatırla insanoglu topraktan geldin toprağa gideceksin. (Yardıış 3:19) – ç.n.

İçinde hiçbir suç barındırmadığını, *kusurun bir felsefesinin olmadığını* ispat etmek, abartılmayacak degerde bir ilgidir. Ancak idealizm, bireysel olan karşısında evrensel olanı, kanuna tâbi olan karşısında yapılmış olan kanunu, öznel olan karşısında nesnel korur. Yerleşik, usulaşmış metin, olası bağlamlar arasında gidip gelen manadaki tereddüdü ortadan kaldırır ve onu kendi ayrıcalıklı yargısına tâbi kılar. Bireyin eksikliği, onda eksik olan şey evrensellikle uyum gösteremeyişidir: Sadece ölür ve adına bireysellik denen bu gerekli illetten çeker; onun içinde herhangi bir kötü yoktur bilakis Ruhun en mantıklı icraatı vardır. Bu, sonsuz Akıla katılım sağlayabilmek için sonlu ruhun teslim olması *gereken hakikattir*. Öte yandan, Nietzsche'nin gösterdiği gibi, hiçbir Devlet, tarihsel anlamda kurulu erkeklerin hiçbirini kendini nesnel Ruhun keskin olarak gerçekleşmesiyle özdeşleştirmez: Hegelci düşünce, erkin kendisi de dâhil olmak üzere erke karşı her türde isyanı meşrulaştırır. Evrensel oluşun temize çıkarılması, yerleşik suçların hiçbirini için mazeret teşkil etmez; kendi kendini haklı çıkarmaya yeltenen kişi lanetlenme olasılığını kabul eder: Trajik masumiyet, hâkim olanın avukatının öne sürdüğü savunma konuşması olamaz asla.

Doruk. "Burada konuşan bir fanatik değil, vaaz verilmiyor burada, *inanç* değil talep edilen: Sonsuz bir ışığın doruğuyla ve sonsuz bir sandetin derinliğiyle kelime kelime, damla damla akıyor – bu tezlerin *tempo*su zarif bir yavaşlık." (*Ecce Homo*)

Kendini inandırmaya ilişkin fizyolojik ihtiyacın kaybolmuş olması bilgelğin en derin ve köklü emaresidir: Hiç kimse doruğa sürüklenemez. Oyunculuk sanatı ve retorikğin ona sağladığı yöntemlerin herhangi biriyle yandaş kazanmaktan vazgeçmeyen ikna edici tez, kendi kendisiyle bir enstrüman

Nuclen (1909) 5. 46

yani *kucaklama* gibi deney yapar: Hazzını otekinde aranan bir tepkimeye sokar, geldiğinde dışarıdan söyleneni tekrar etmekten başka bir şey yapmayan, her şeyden önce telaffuz edildiği muhtaç bunaltı tarafından zehirlenmiş bir enstrümanın saf yankısı olan bir tepkimeye. Açık zevk için diğer-

leriyle doruğu yaşamak isteyen kişi onun olanaklı olacağı koşullardan fazlasını ortaya koyamaz; şenliğin düzenleyicisi olarak, törenlerin şefi gibi töreni yönetecektir. Sefih âlemin sentaksını düzenleyen Sade'ın ahlâksız adamı olacaktır ya da halkın başında dans eden dansçı ya da sessizlik veya darbelerle çömezine eziyet eden zen... Filozof baştan çıkarıcıdır: tirsoyu* sallayarak şenlikteki arkadaşlarını en yükseğe ulaşmaya teşvik edecektir. Onun için zaten zirvede olmak kaçınılmazdır; Ötekilerin doruğuna ulaşmayı başardığı ya da başaramadığı hazzı için hiçbir ihtiyacı yoktur: Onun şenlikten çıkarı kendî mutluluğunun doruğunda bir eğlence, tek hamlede yayılan ve çeşitlenen zafer şenliği olacaktır; hem de deneyimin hiçbir neticesi onun aksine işlemeksizdir. Tanımladığım bu kuvvet için tehlike, ötekine karşı beslenen *merhamette*, onun iyiliği için endişe duymada yatar... Şayet bilge, hemcinsine yardım olsun diye kendi seviyesini düşürüyor ve böylelikle de onun yükselişini kolaylaştıracağına zorlaşıyor, zirvede ayartıcı olma rolünden feragat etmektedir ve zirveye sadece ayartıcılıkla ulaşılabilir.

Bunu, *eğitimin* günümüzdeki modeliyle karşılaştırın...

Sorun. "Yapığunun derinlerinde ne yatar? Ve varmak istediğim yer neresidir benim? Bu, kültürümüzün bugünkü haliyle hakikatin öğretilmeyen dolayısıyla üzerinde durulmayan sorunudur, çünkü zamanımız yoktur onun üzerinde durmaya." (*Tan Kızılığı*)

Esas olanın ertelenmesi sorunu, basit bir dikkat dağınıklığı ya da makyaj meselesi değildir: üretken kültürün iyi vicdanının üzerinde inşa edildiği baskıcı bir *değişmez öğedtr*. *Esas olan bastırılmış olandır*: Üzeri çizilen soru, üretkenlik

(*) Tirso: Dionisos şenliklerinde üzeri asma kütüğü ve yapraklarla kaplı, halkın içinde salladığı ma - ç. n.

idealini tehdit eden –bunu isteksizlikten değil arzunun kökeninden yükselen ısrarla yapar– üretken olmayan bu derinliğe ilişkindir. Bastırılanın, yani esas olanın temelinde yatan şey bir arzu makinesidir; toplumun birey adına ve birey için –onun adına en büyük kalıcılığı ve tartışmazlığı öne sürerek– benimsediği seçeneklere mütemadiyen soru işaretleri koyan bir makine. Esas soruna yönelik bir girişim, nesnelerle ve varandaşların üretici mekanizmasını durdurmakla tehdit eder; bu şu anlama gelir: Böyle sahip olunan zenginliği, resmi anlamda saygıya değer olanı yeniden çoğaltan mekanizmanın yerine, esas olanın bastırıldığı arzu makinesini –işlevi gerçekliği yeniden icat etmek olan makinesini– koymak. Denir ki: Esas olan için zamanımız yok ve çok önemli bir açıdan bu son derece doğrudur da, çünkü esas olan bizden zaman çalar, esas olmayana altı zamanı çalarak, onun yerine Dionisosçu dairesel zamanı koyar. Bizi sahip olduğumuz zamandan uzaklaştırmakla tehdit eden şey için zamanımız yoktur: Zamanla işimizi bitirmek için yani...

Akil. “Akıl nasıl ortaya çıktı dünyada? Mantıksız bir biçimde şans eseri. Bu şansın bir esrar gibi olduğuna dair kehanette bulunmalı.” (Tan Kızılığı)

Kokleri ve temeli bakımından şanstın yına dönen akıl kehanette dönüşür; çağrısıyla bir gedik değil, kendisi için kazanılmış olanın zahmetli bir uygulaması anlamına gelen bir kehanette. Kehanette bulunmak, söylemsel aklın ödevini iletir (Sınırsızca geri dönülen boş geleceğe) ve geriye (gelmek üzere olanı boşluğunda saklayan geçmişe) yani *İçeri doğru* yayar: Göya sözün yakalayıp içine hapsediği içerik, oysaki aslında bu sözün gittiği ve içinden iltizlendiği şey; misyonu kendi kökeninden ibaret ve sonsuzcasına kendi üzerine dönen o esrarengiz anlamdan başka bir mana taşımayan bir dü-

şüncenin gerilimi. Katılığıyla herhangi bir ürünün içinde durmaya razı gelmeyen bilgenin yolu, gerçeğin atan iç or-
ganlarına dalan aruspis'in* bakışında son bulur ya da daha
dogrusu, Eleusis'çi** ruhta, manide. Ağzından çıkan ses
onun olabilir ya da olmayabilir, ancak artık ona "kendisinin"
deme amacı yoktur, zira kendi düşüncesinin üzerinde olmayı
bırakmıştır, onu kontrol etmeyi de, ondan faydalanmayı da...
Aklın, kökeni ve temeli hakkındaki sorusu, felsefi ve takıntı-
lı tezin yara izidir: En eleştirel ve üretkâr rasyonalizmin or-
taya koyduğu soruya cevap veren dalma şizofrenidir: Ama o
ironik yanıtı almak üzere kimdir orada olan?

Kurtuluş. "İnsanların arasında, adeta gördüğüm geleceğe
alı parçalarımaşasına yürüyorum."

"Ve düşündüğüm ve yaptığım her şeyin bu parçaları bir
araya getirmekten başka amacı yok, esrarları ve zalim kaza-
ları çözmekten başka..."

"İnsanoğlu aynı zamanda hem şair hem muammaların
kâhini ve şansın kurtarıcısı olamıyorsa nasıl destekleyebil-
rim insanlığımi?" (Böyle Söyledi Zerdüşti)

Esrar geleceğe bakar ve insanların çoğulluğunda parçala-
rına ayrılmış insanlığı görür: onun çevrimsel olarak yeni-
den bir araya gelmesini bekleyen parçalanmış Diyonisos,
hazzın bekleyişiyle şizofreniden ötürü tutulup kalmış be-
den: Kabul edilen gerekli kötürümlük, şansın kurtarılması.
Esrar bir yandan mecaz bir diğer yandan gizemdir; onun
formüle edildiği metnin derinliğini yakalayan açısından bil-

(*) Anapısı: Eski Roma'da hayvanların iç organlarını inceleyen kehanette bulu-
nan Etrüsk kökenli kâhinler - ç.n.

(**) Eleusi: Aynı isme sahip Yunan kentinde ülkenin her tarafından gelen in-
sanların katılımıyla Demeter ve kızı Persephone onuruna, Persephone'nin
yeryüzüne dönüşünün kutlanması onuruna yapılan şenlikler, eleusis gizem-
leri adıyla bilinir - ç.n.

mece çözüldü, onu okuyabilen yani yorumlayabilen kimse açısından... Öte yandan, böylesti bir yorumlama ne bir tez ne de görüş olacaktır; ne bilgenin alın teri ne de kâhinin mahareti olacaktır. Esrar, bir çözümden yoksun oluşu içinde belirlenir, her an yeniden bir yaklaşım sunulma olasılığıyla... Trajik filozofun duruşu kâhinle bilim adamının, şansın ürünü olan görüşle rastlantısının ördüğü tezin arabuluculuğudur. Gizemi metaforla çözen, sözel basamaklılığı tesadüfî kuvvetlere uygulayan, esrarın yaşamını ifadede -onu görünüşte çözen ifadede- saklayan bir arabuluculuktur bu. Bu üslubun ödevidir. Trajik filozof işte bu şenliğin düzenleyicisi olacaktır; insanların parçalanmış korosuna imgelemin o kestirilemez anını sağlayan şenliklerin şefi: Şans, ne onu hazırlayan, ne öngören ancak onu ifadeye, hazzı ya-nı insanlığa dönüştüren bu oluşageliş içinde kurtulur.

Din. "Din, hisşilğin bir sıkıntı durumudur, kendine karşı bir nevi korku ve dehşet duygusudur... Ama aynı zamanda sıra dışı bir mutluluk ve üstünlük hissidir de... Hastalar için sağlık duygusu bile onların Tanrı'ya, Tanrı'nın etkisine inanmaları için yeterlidir." (Gaç İstenci)

Bizi kaplayan ancak kontrol etmekten aciz olduğumuz için -ve çünkü onun kontrolünü elinde tutabilecek ne bir şey ne de bir kimse olmadığı için- bizim olarak adlandıramayacağımız bir kuvvet olarak Tanrı: Tüm olası kontrolleri destekleyen odur; bir sonraki anda ortadan kaldırmak üzere kontrol eden ben yanılmasına bir anlığına izin verendir... Anlamını ve sınırlarını göz ardı ettiğimiz bu erkin adı mutlak kudrettir. Onun karşısında duyulan şey, içinde kaybolduğumuz ve kayboluşumuz olacak sınırsız olana duyulan korkudur... Ancak bu kuvvetin uzantısı aynı zamanda bizi inşa eden sınırsızlığı deneyimlemeye yarayan neşedir.

Nietzsche'yle birlikte içkinlik tam anlamıyla haysta geçirilir. Mistik görüşün katkıları –tamlik hissiyatı, bize üstün gele- nin deneyimi, üstün kişilişilikla birlik– korunur, ancak be- dende ki yerleşiminden ve güdülenmeden tam anlamıyla haber- dar olarak. Tanrı bize yakınlaşır, ipuçları verir ancak ben dedığımız şeyle tam mesafesini korumayı sürdürür.

Kahkaha. “Belki de kahkaha için hâlâ bir gelecek vardır.”
(Şen Bilim)

Kahkahanın şimdiki etkinlik alanı dar olmuştur. Kahka- ha Cumartesi akşamının eğlencesine eşlik eder ya da rakı- bini alaya alan eleştiride ağırlığını hissettirir, ara sıra da beklenmedik, bilinmeyen bir talihsizlik karşısında kendili- ginden ve zalimane patlak verir – ayağı kayıp sokakta düş- mek, değerli bir nesnenin kaybedilmesi... Bununla birlikte nadiren var olanın bakış açısı karşısında gerekli yanıt sevi- yesine erişir. Bunun gerçekleştiği durumlardaysa (Samuel Beckett, Buster Keaton, Marx Kardeşler vs.) kahkaha ister istemez *retrospektif* bir silahtır yani daima görünüşteki öz- nesini yıkmakla meşgul bir silah... Görünüştekinin bu yanı- nı vurgulamak gerekir, çünkü temelinin bağlı olduğu ve be- tirlendiği kişiliş gelgit, sözde özneyi sürükleyip yok etti- ginde bu kahkaha patlayıverir. Bir saniye önce özne kendi kimliğini ve adını korumaktaydı, belleğini ve sorumluluğu- nu da. Derken bir davranış, bir kelime, bir sendeleme ve *öteki olan hakikat* gibi çıkarılır ortaya: Kendi adının sahibi ol- n kimse hakiki ve ironik kimliğinin adsız olduğunu an- ladığında güler; özne, cenazesinde kahkahayla parçalarına ayrılır. Bizi sorumsuz kılan ve yıkıma uğratan bir kahkaha- dır; neşem beni parçalayan şeyden gelir. Şansın yaptığı bas- kın karşısında ancak dehşet ve kahkahayla karşılık verilir; ikisi birbiriyle zıtlık oluşturmaz: Kahkaha, dehşetin başka

araçlardaki uzamıdır. Kahkahanın geleceği, lanetlenmiş kavramlara dayanan "ahlâk" denen o yanılsamanın geleceğidir; tıpkı "özgürlük" ve "mutluluk" için olduğu gibi... Sağduyu, hazını olumlamamanın diyonisosçu neşesinde yaşarken, yüzlerinden birini trajedinin maskesiyle örter. Ama diğer maskeye gelince o güler, güler ve belki de sonunda hâkim olacak odur.

Bilgelik. "Nasıl? Yoksa bilgelik filozofun ruh karşısında saklanacağı yer midir?" (*Şen Bilim*)

Ruh ertelenemeyecek olandır. Tüm gecikmeler onu uzaklaştırır, ona karşı savaşır, onun *derhal* ve *burada* talep ettiği arzusunu erteler: Bu mutlak olandır, boğazına sarılıp boğan, sıkıntı veren şey... hemen olan şey. Yorgun olan için, imkânsız hazın kuvveti olmaksızın arzusunu neyin uzaklaştıracağını durup dinlenmeden ölçerek bitap düşen kişi için daha korkutucu bir şey yoktur. Onun için ruh kırılan bir şeydir, sahip olduğu her şeyi –az, kıt yine de *bir mihnat* şeyi– kaybettiren öte tarafın hiç yarar getirmeyen bir şey. Yorgun, ruha faydacı tarzda yaklaşır ondan çıkar sağlamak bir şey elde etmek üzere. *Massetici* bir boşluğun, ona bir şey vermekten uzak, her daim kendisine alt kalacak sandığı şeyi elinden almayı talep eden bir boşluğun oburluğuyla karşılaşır, hiçbir şey teslim etmediği gibi tam teslimiyet talep eden bir boşluğun oburluğuyla... Ve yorgun olan –"ona filozof demeye ne dersiniz?"– geri adım atarak, o kurulu, üniversiteye ait bilgelğin katı piramitlerinde sığınmak arar, orası aralıksız ertelemenin doğal mekânıdır: Yeni adaydan sabır ve inanç talep eden *iletilebilir* bilgelik; ertesi gün için, ruhun kullanılabileceği zaman için, arabuluculuğun dolaysız olanı yeniden kazanacağı zaman için hazırlanan bilgelik; sıçrama ihtimalinin bertaraf edildiği yol ve merdivenden

İbaret belli birtakım adımları takip ederek yetişen bilgelik ("Bu soru on ikinci derse altır ve orada yanılacaktır"). Göz kamaştırıcı olmayan bilakis görüşün parlaklığına engel olan bilgelik; içinde zevk olmaksızın gayret isteyen zahmet isteyen, haz veren her şeyini ertelemiş bilgelik; ertelenmiş hayatın hayatı ertelemeye yarayan bilgeligi, hazzı ertelemeye, mevcut kötürümlük ve baskının gönübirlik durumu karşısında boyun eğdirmeye yarayan bilgelik... Mutlak, ertelenemez ruh, arzusunun gerektirdiği ivedilik karşısında kendini korumaya alan bilgeligi tehdit eder.

Duygular. "Püriten bir bilince has korkular olmadan yaşayabilen herkese ve kendime bir manevi değer kazanımı ve her defasında duyguların kat be kat artışını vaat ederim; İnceliklerinden, tamlıklarından ve kuvvetlerinden ötürü duygulara minnettar olalım ve onlara en iyi ruhumuzu sunalım. Duyguların metafizik ya da papazlar tarafından aforoz edilmesinden bize ne?" (Güc İstenci)

Duyguların savunulması ve açıklanması, onunla ilgili tüm olasılıkların neşeli uzantısı, Nietzscheci felsefenin Batılı bilgelik için bedeni yeniden canlandıran gerekli bağınıdır. Kösnüllüğün küçümsenmesi felsefe ortamında bedenın kökünü kurtulma girişiminin –ister ahlaki ister metafizik gerekçelerle olsun– bir parçasıdır (bu sonunculardan özellikle alttan alta ahlaki ilkelere doğru yönelen bilgi teorisi anlaşılacak üzere.) Nietzsche ahlakın soy köüğünü keşfe- derek beden ve duygular üzerine düşünme yetisindeki Sokrates sonrası ilk filozof olmuştur. Kösnüllük karşısındaki mücadele –ki bu beden karşısında verilen mücadele demektir– iktisel gerçekliği ertelemekle meşgul ahlaki baskının bariz ifadesidir; o iktisel gerçeklik ki canlılığıyla ahlakın çökmeye yüz tutmuş enerjisine karşı tehdit oluşturur.

Ancak ahlaki baskı, onu belirleyen etik varsayımlara daima açılan başvurmaz: Bilimsel pozitivizm (ve şöyle böyle mekanikçi olan ve kendine ikinci isim olarak diyalektikçi almaktan vazgeçmeyen materyalizm) duyumsalculuk karşısı bir takım ahlaki ön yargılara ve dine karşı sözüm ona bir mücadele yürütür. Ancak her ikisi de, öznelilikte tüm yanlışlığın ve yanlış anlamamanın kaynağını bularak giderek bilimsel kavrayışlarından onu daha çok dıştalarlar. Duyumsal olanın neşesi, niteliksel çeşitlilik, gerçeklikle hoş bir alışveriş anlamında bilgi öznelilikle birlikte bilimden kaybolup gider. Fizik-matematik şablonuna göre kırılan pozitif bilim de bedene karşı en az geleneksel dinin etik baskısı kadar –ve belli açıdan farklı nedenlere dayanarak– şüpheyile yaklaşır. Giderek artan somutlaştırma, canlı verileri, duyguların dünyaya ilişkin bize sunduğu dolaysız değer biçen anlayışı peyderpey sürükleyip götürür. Öznel ve önyargılı olarak yafa yiyen değerlerin yargısı bedenimizin gerçek olanla, hoş gidenle, tehlikeli olanla, sağlıklı olanla, hasta olanla kısıması pozitif bilimin konserinde tınlamayan böylesi tüm diğer notalarla sürdürdüğü ilişkinin özelliğidir. Duyguların zenginleştirilmesi, en yüksek düzeyde çeşitliliği, algılayış boyutunun zenginleştirilmesi kendimizi özneliliğin eline bırakan bir bilgelik gerektirir. Öznel olana yönelik herhangi bir küçümseme son tahlilde bedenin küçümsemesidir.

Tiranlık. "Hakikatin tiranlığına karşı: Tüm görüşlerimizin doğru olduğunu düşünecek kadar budala olduğumuzda dahil onların biricik doğrular olmasını istemeyiz. Hakikatin mutlak kudretini ve tiranlığını arzulamanın ne gereği var bilmesem de hakikatin büyük bir kudrete sahip olduğunu bilmek bana yetiyor. Ancak ona karşı mücadele edebilmem ve bir itirazımın olması ve zaman zaman hakikat olmayan da ondan bir mola alabilmemiz gerektir. Aksi takdirde bi-

zım için usandırıcı, zevksiz ve kuvvetsiz olur ve bizi de o hale getirir." (Tüm Kızılığ)

Hakikatin tuzu biberi olarak hatı: hoşgörü lehine yegâne geçerli sav.

Zafer. "Ama bu, her türden talihsizliğin muazzam toplamını taşımak, onu taşıyabilmek ve aynı zamanda da önünde ve ardında binlerce yıllık bir ulka sahip bir insan olmak, tüm soyluluğun varisi, kadın soyluların içindeki en asil biri olarak ve aynı zamanda da hiç emsali görülmemiş yeni bir soyluluğun ilk örneği olarak, savaşın ikinci gününde günün ağarmasını, mutluluğun gelişini selamlayan kahraman olmak; en yenisinden en eskisine, insanlığın kayıplarını, beklentilerini ve tüm zaferlerini ruhen algılamak ve nihayet bunların hepsini tek bir ruhta toplamak, tek bir duyguda özetlemek, kuşkusuz bu insanoglunun bugüne dek zevkine varamadığı bir saadet olmalı; kudret ve sevgiyle, gözyaşı ve kahkahalarla dolup taşan bir Tanrı'nın saadeti; akşam güneşine benzeyen, zenginliğini denize akıtmak için bitimsiz bir zenginlikle donanmış bir saadet ve kendini güneş gibi zengin değil tıpkı altın sarısı bir kürekle kayak çeken fakir balıkçı gibi hissettiren... O zaman bu tanrısal sadete insanlık denecektir. (Şen Bilim)

Hayat. "Hayat esasen en zayıf ve tuhaf olana saldırma, ona boyun eğdirme ve onu kendine mal etmekten ibarettir, kendi kuvvetlerinin uygulaması, birleştirilmesi ya da en azından kullanılmasıdır." (İyinin ve Kötünün Ötesinde)

Hayatın olduğu şeyden başka bir şey olmayışını mazur gösterme konusundaki ahlaki gereklilik, olumlu değerlendirmeye ait etik nitelermelerin -kötümser kötölemelere kar-

şı koymakla ilgili sıfatlarının—upuzun listelerinde en bilindik biçimini alır genellikle; kör ve zalim bir mücadele olarak, kısa, kirli, gaddar ve acı dolu hayat... Onların karşısında bereketli, güzel, öngörülü, bilgi hayatın iyimser tekdüze yükselir. Her iki durumda da, ahlaki değerlerle uyumlu bir hayattan vazgeçilmez; varoluşun kabullenilşi ya da reddini ödevbilgisiyle ilgili bir muhakeme harekete getirilmelidir. Lehte ve aleyhçikler daha sonrasında var olanı makul bir biçimde hoşgörüyle kabullenmek ya da elinin tersiyle itmek için tartılır. Hayat, insanoglunun onaylayıcı bakışının üzerine boca edeceği hüküm bekleyerek sürer. İyimserlerle kötümserler arasındaki tartışmayı haliyle bilimin tarafsız “nesnelliliği” çözüme kavuşturamaz. Değerlendirmelerin sahasından zorlukla çıkarılan (son derece göreceli olarak başarılı olan şey) bilim, birbirleriyle çelişkili etikleri bir araya devşiren, onları olası kılan ve destekleyen “bakış açıları”nın” alanını ödünç verir. Nietzsche, ancak değerlerin meşguliyet sahasına kendini tam anlamıyla atıvermenin etik görüşü (yani nihilist görüşü) vereceğini biliyordu. Bundan otürü, en köstah, en “ahlak dışı” lakapları bir araya getirir ve onlarla birlikte hayatın sonsuz değerini ve tam masumiyetini cansiperane olumlar. Hayat, etik anlamda istenmeyen her şeyi barındırır ve yine de neşeyle arzulanabilir olan ve arzulanan yegâne şey de odur. Varoluş karşısında dillendirilen koşulsuz “evet”, iyiyi kötüyü tartıktan sonra olumlamadan yana seçim yapan ihtiyatlı bir tereddüdüden işi degildir. Etik yargıyı parçalayan, tüm ahlaki duyguyu bir kahkaha patlamasıyla unufak eden karşı konulmaz bir davranışın işidir. Ahlak, hayatı ne mahkûm edebilir ne de kurtarabilir çünkü onun üzerinde herhangi üstünlüğü, kabadayı edasıyla omuz üzerinden bakmaya çalışacak bir konumu yoktur.

Şiddet. "Tutkunun, sözcüğü öfkenin bir etkisi olan şiddet, bizi tehdit eden boğulmanın saldırısından kaçınmak için bir yol olarak görmeli. Kuvvetin kötülüğü biz onu düşünmeden de diğerlerini yaralar: Yolun açılması gereklidir; zayıflıktaki kötülük incitmek ve acının izini seyretmek ister." (Tan Kızıllığı)

Kuvvetin uyguladığı görünüşteki şiddet... Zayıflığın açısından bakınca bu kuvvetin ta kendisi değil mi? Şiddet, kuvvetin kendine indirgenmesi ve eski haline dönmesi için sahip olduğu radikal imkânsızlıktan başka bir şey olamaz; büyüyen şey kendisini çevreleyen ve hapseden duvarlara tökezler ve onları yıkar: Ancak böyle bir yıkım, bir yayılmaya yol açar; erk ve boyut bakımından artış gösteren bir şeye, aydınlığa ihtiyaç duyan bir şeye... Bu, yaratıcı bir yıkımdır... Bu şiddet, kuvvetin özelliğidir; ancak asla sebep olduğu acıdan beslenmez, asla acıya *gönül* indirmez, daha öteye geçer, katıksız, korkunç bir biçimde dosdoğru ileri atılır... Tıpkı kendi içinde hazzın ötekinin kötülüğünde tatmin aramadığı gibi; tıpkı uyguladığı kuvvet için tamamen gerekli olması gibi, önceden tasarlanmış hedefler üzerine düşünerek kendini haklı çıkarmak istemez. Öte yandan, zayıf açısından şiddet, kendi içinde neşesini de barındıran ve masumiyetiyle tüm yıkımı yaratıma dönüştüren yayılan bir hareketin ürünü değildir ve dolayısıyla ona yasaklı olan sevince neden olan acının içinde arar. Bu, meşrulaşmış, makul şiddettir; kişiyi belli durumlarda bir insanı öldürmeye izinli kılan ya da çocuğun, içinde yaşadığımız topluma uyum sağlayabilmesi için ne kadar acıya maruz bırakılması gerektiğini gaddar bir açıklıkla öğreten teorisinin sahibine ait şiddet... Bu şiddet, dinden ya da siyasi ideolojiden tüm onayları ve madalyaları kapmış kişi tarafından durmaksızın uygulanan şiddettir.

Erdem. "Bir erdem bizim icadımız olmalı, bizim kişisel ihtiyacımız ve savunmamız olmalı; her halükârda açıkça bir tehlike olacaktır."(*İsa Karşısı*)

Erdemin *formalânın* evrenselliği kimi zaman onun lehine bir sav olarak görülmüştür: Birisi için iyi olanın herkes için iyi olduğuna dair veya tersi durum için de her ikisi için de iyi olmayacağına dair o varsayım kadar savunulamaz bir şey yoktur. Özelliklerimizin birine ya da diğerine alı oluşunu sağlayan erdemlerimiz ya da kötü huylarımız bizi biz yapan özelliğin ta kendisidir: Bir erdemin geçerli bir tarifini yapabilmek için erdem sahibinin kim olduğuna, koşullarına, yaşına, sağlığına, uzuvlarının durumuna ve toplumdaki konumuna bakmak gerekir. Bu durumda dahi muhtemelen fazlasıyla genelleme girer işin içine: Birsey (Ben demeyelim!) fazlasıyla iddialı bir biçimde genelleme yapan bir soyutlamadır; her durum şüphesiz kendi erdemlerine neden olur ve onlara tanıklık eden gizli kanıtları ayırır: Kuvvetin artışı, büyüyen güvenlik, onun deneyiminin verdiği neşe. Koşulunu Kanunı metniyle uyumu bakımından test eden fakat uygulanmasında hazdan yoksun olan (ya da Kant'ın durumunda olduğu gibi şüpheyile yaklaşan) erdem, özel özellik için bir *tehlihedir*, yazılı olanın yaşanmış olanın aleyhine döndüğünün şaşmaz işaretidir: bizi kendimizden farklılaşır şey, bizi en uzlaşmaz mahremiyetimize düşman kılan şey, davranışın rehberi olarak kabul edilir. Aslında olmadığı bir "İdeal ben"le uzlaşma yapmam, dosdoğru "ben" diyemediğim gerçekliğimi ona kurban vermem gerekir. Ahlakı erdem benim içimde seçim yapar ya da reddeder ancak dışarıdan yapar bunu, yazılı olandan yapar. Ancak kendi içimdeki kuvvetler mücadelesinin değişken sonucuyla onun seçimi örtüşmez. Bundan ötürü ahlaklı Hristiyan Yahudilerin şamatasızca kabul ettiği şey, erdem bana *çirkin*

gelebilir. Erdem çirkin, uygunsuz, zalıman, bir kambur gibi şekilsiz olabilir, çünkü benim üzerime dışarıdan bota edilen ya da beni şiddetle sarsan bir şeydir, yoksa benim uyumlu büyümemi benimseyen bir biçim değil... Çirkinlik, yerleşik erdemlerin karşısında öne sürülemez bir savdır.

Zen. "- Bu dağa en iyi nasıl tırmanılır?

- Tırman ve nasıl olacağını düşünme bunun." (*Şen Bilim*)

Bana bu konuşmayı yapma fırsatını vererek, Nietzsche'nin düşüncesinin asıl olarak etik yanılarıyla ilgilendiğini göstermiş oldunuz. Gayet iyi bildiği üzere, Nietzsche, ahlaki 'Filozofların Kirkesi' diye adlandırmıştır; bakışıyla, eleştirel duyguyu felç eden ve son derecede azimli ruhları yumuşak yanılsamalarıyla büyüleyen Kirke... Bir bakıma, anlamaktan vazgeçtiği anda ahlaki yargılama devreye girer; bununla birlikte değerlendirme yapabilmek, nesneden erişilebilecek en derin anlayıştır. Görünüşte pek az uzlaşabilir ifadelerin karmaşık titişiminde -anlamaktan vazgeçiş olarak etik yargı ve anlamının en derin biçimi olarak değer biçme- Friedrich Nietzsche'nin etik hakkındaki düşüncelerinin en alışılmadık kısmını oluşturur. Bir yandan, iyile kötüye onay veren yargı, her davranışın altındaki en derin dürtüleri yorumlayan eleştirel yargının soğukluğunu bulanıklaştırır, bunu yapmak için onu en derin gerçekliğin güç istencinin içine oturtur. Kının ürünü olarak, kuvvetlinin ısı ısı parlayan kalkanına fırlatılan bir öbek çamur, yani ahlaki yargı, tüm olayları aynı sevyeye getirmeye, dürtülerin sonsuz çeşitlili-

gini eşitlemeye, kuvvetlerin daima değişken olan yoğunluğunu görmezden gelmeye çalışır. Ahlakçı, kendini somut duruma nesnel bir biçimde vereceğine, onu yorumlamayı bırakıp ona soyut bir değerlendirme ölçeğiyle –aslen intikamcı bir tannısalığın doğrudan ödölünü dikkate alan ya da göz ardı eden bir değerlendirme ölçeğiyle– yaklaşır. Bununla birlikte, değerlendirme yapmaktan vazgeçmek, iyiyile kötünün çok ötesine konumlanan bilim adamının sözüm ona tarafsızlığı, gerçeklikten daha az soyut olmayan bir bilgi sunar, zira en radikal boyutunu güç istenciyle ilgili şeyden ötürü kötürümleştirtir. Bir şeyi anlamak demek asıl olarak onu güç istencine göre konumlandırabilmek, güç istencinin kendini onun aracılığıyla ifade etmesine olanak tanımak demektir. Ve güç istencine gelince, o değerlerin dilinden, yeni etik hiyerarşilerin dilinden konuşur. Sonunda ahlakın, *son tahlilde bahsettiği şey insanoglu açısından hayatın ve dünyanın topyekün yönetimiyle ilgilidir*. Hiçbir “nesnel tasarım”, hiçbir “tarafsız bilgi”, nihayetinde başka her şeyden daha aşağılık biçimde ahlakçı olan kutsal ve taraflı vasatılığıyla, o toplumsal büyük projenin –tüm dünyayı ve insanlığı icra edeceği yaratımının malzemesi olarak gören “büyük tarza sahip sanat eserinin”– önemini unutturmaz. Geleneksel ahlak bu temel ilişkiyi bilir, hatta belli ölçüde onun lehine de işlemeye uğruşır; ancak değerleri degerden yoksundur, hayatı soluktur ve büyük eser de ihanete uğramış terkedilmiş, yolundan sapmıştır, etik ise, ortak sanat eserini, Tanrısız bir insan toplumunu ifa etmek niyetindeki her şeyi kötülük diye karalar. Böylece Nietzsche gördüğümüz gibi, geleneksel değerlere yüz çevirerek değerlendirme yapmanın mutlak gerekliliğini ilan eder ve ahlaka karşı gürleyerek ahlakın soy kötüğünü ve profesinin altında yatan amansız hakikati keşfeder; sonra filozofların Kirke’sinden kaçmak ya da onun tarafından kirlenilmeye izin vermek yerine sarayına siner ve

Edvard Munch ile çizen Nietzsche (1906)

mucadelesini bilgelikle ama aynı zamanda ıpıkı bir zamanlar Odysseia'nın yapıtı gibi gözü pek bir arzuyla sürdürür.

Buraya kadar söylediklerimi aydınlatmak ve derinleştirmek için size Nietzsche'nin ölümünden önce yayınlanma-

miş en önemli yazılarının bir arada bulunduğu *Güç İstenci*'nden bilinen bir paragraf okuyacağım; bu konuşmanın geri kalanını adı geçen paragrafın daha ayrıntılı incelenmesine ayıracam: "Yapmalısın"; Stoacıların, Hıristiyanların ve Arap tarikatlarının, Kant'ın felsefesinde bulunan koşulsuz itaat (itaatin kendinden daha üstün birine mi yoksa bir fikre mi olduğu fark etmeksizin), 'Yapmalısın'ın üzerinde (kahramanlara özgü) 'istiyorum' vardır, 'istiyorum'un üzerindeyse (Yunan Tanrılarına özgü) 'Benim'" (*Güç İstenci*) Bu paragrafın vurgulanmaya değer ilk noktası hiyerarşik özelliğidir. Burada belirtilen 'istiyorum'un 'yapmalısın'ın üzerinde oluşu ve 'benim'in 'istiyorum'un üzerinde oluşu bir derecelendirmedir. *Üstünde olmakla* kastedilen nedir? Ne mene bir üstünlük düzeni ifade edilmektedir burada? Açıkçası bu ontolojik bir üstünlük değildir, zira bu, Varlık'ın piramit örgütlemesi gibi bir şey, nesnel ve bir kereliğine her şey için belirlenmiş bir hiyerarşi, gerçekliğin ayrıcalıklı bir yorumu olurdu, mutlak bir biçimde hakikatı ifade eden bir yorumu ve geri kalan tüm olası yorumlar onun anlamının muzaffer zirvesinden ibaret olurdu... O zaman, kuvvetlerin özgür oyunu ya da karşılaştırması olmazdı orada: En yüksek olan artık katı bir biçimde zirveyi tutardı ve alçak olan da dalma gayya kuyusunda kalırdı, kuvvetli olan zayıf üzerinde ıtırışma olmaksızın zafer kazanırdı ve farklılıkla çeşitliliğin sadece görünüşten ibaret olmasıyla gerçeklik esasen dengeli olurdu. İçinde önceden kurulmuş bir canlılık, yoğun bir sarkaç salınımı, gerçek olanın bir tür esash entropisi dışında bir şeye yer olmayan Varlık'ın bu görüşü, Nietzscheci yorumun tam tersi, Nietzsche'nin düşündüğünün tam aksidir. Diğer yandan, alıntılanan parçada ifade edilen bütünüyle öznel bir öncelik, basitçe gelecek gönüllü bir planın ötesine geçmeyen bireysel bir tercih değildir... Durum böyle olsaydı, Nietzsche'nin yaptığı düzeni

mekanik biçimde ve açıklama olmaksızın herhangi bir geç hevesin aynı derecede ilgisiz ve ıyl olduğunun kesin delili olarak almak gerekirdi. Örneğin, bir Hristiyan için ödev, en yüksek ahlâkken Yunan Tanrıları da nefret edilesi derecede gayri ahlâkidir, dolayısıyla en yüksek olan, bizi onlardan en çok uzaklaştıran ve bizi ödevin sergilenmesine en çok yaklaştıran şeydir. Ayrıca katıksız bireycilik, denge özelliklerine –daha önce gördüğümüz gibi önceleri Varlık'ın piramit duraganlığına atfedilen– tekil bir öznellik, kuvvetlerin kesin bir örgütlenmesini, kendi başına bir kimlik bahşeder. Belli anlamda uzlaşmaz olarak görölse de nesnellik ve öznellik kimyasal olarak sabit ve monoteist aynı hakikat anlayışının iki ayrı çehresidir. Şayet bu, bir kereligi-ne her şey için verilmiş ontolojik düzen içinde de basit bireycilik içinde de desteklenmiyorsa, Stirner'in Biricik'i gibi Tanrı'nın bertaraf edilemez olumlanması daha önce ortaya koyduğumuz soru varlığını korumaktadır: Nietzsche'nin önerdiği ne türde bir üstünlük düzenidir ve hiyerarşisi nerede kurulmaktadır? Belki de vereceğim yanıt bu sunumun sonuna kadar ertelemem gerekecek, çünkü aslında bu yanıt bir nevi onun neticesi olacaktır: Nietzsche'nin kurduğu ahlâki hiyerarşi kusursuz bir toplum projesine, azami çeşitlikle en yüksek noktasına ulaşmış hayatın azami yoğunluğunun nihayet uyumlu hale geldiği bir toplum projesine karşılık gelmektedir. Yani, bu *insanın ötesinde* bir politikanın hayata geçirilmesine dikkat çeken bir hiyerarşidir; bugün 'insan doğasının' değişmez olarak görülen sınırlarının çok ötesine gitmeye izin veren bir politikanın. Alıntılanmış olduğumuz derecelendirme, bir toplumun nesnel olarak gerçekleştirmesini özel arzuların çeşitliliğiyle birleştiren bu bakış açısına göre algılanmalıdır.

Söz konusu parçaya biraz daha yakınlaşalım; bahsedilen üç etik seviye iki kelimeden (özne ve yüklemden) ibaret üç

formülle ifade edilir. Birincinin öznesi ikinci tekil kıldır, diğerlerinininkiye birinci tekil kişi. Nietzsche için etik hiyerarşi 'sen'den 'ben'e yükselir: Korku içindeki bireyin karşısında tenhalıkta yankılanan Kanunla başlar, onu uygulamaya muktedir özneliliğin Kanunu üstlenmesiyle sürer, derken çeşitliliğin tanrısal koşulluluğunda Kanun'un baskısına varır. Ödev anında Kanun mutlak biçimde ötekidir, tamamıyla dışta kalan ve etkin öznenin üstünde yer alandır, gerçi özne onunla mantıklı bilincinin en mahrem yerinde karşılaşır, ıpkı Kant'ın durumunda olduğu gibi. Özne "yapmalıyım" diyemez, çünkü ödev, ona geri dönmek üzere ondan doğmaz bilakis ona isabet edecek şekilde dıştan gelir. Kanun kesinlikle, her tür maddi ihtiyacın karşısında kusursuz biçimde özerk ve özgürdür, ancak özne, yalnızca Kanun'la ilişkisi bakımından, ona iştirak ettiği sürece özgür ve özerktir: Herhangi bir maddi etkinin nüfuzuna girmeye izin vermeden onu ihlal etmek ya da ona biat etmek konusunda özgürdür ama onu bir dışsal unsur olarak görmekten vazgeçmek için değil... Bu evrensel dışsallıkta, öznenin farkı, kesinlikle soyutlama yapılması gerekene ait olan, göz ardı edilebilir ya da ilk ve son olarak söylersek kötü olandır. Kanun'un hakış açısından hareketle bu ödevin 'sen' öznesinin içinde olan şey, farkın baştan çıkarıcılığı, dışsal olanın evrensel nesnelliliği karşısında kendi içsel özgünlüğünü seçen özneliliktir. Yani 'sen'in içinde kötülük yuvalanır ve 'sen' in sahip olduğu yegâne ödev kesinlikle dışarı çıkmayı engellemektir. Orada, bilincin tekinsiz mahremiyetinde Hristiyan, Tanrı'nın sonsuzluğunun karşısına sınırlı özelliğini çıkarır; durmaksızın dua etmelidir, onu farkından kurtaran evrensel formülü tekrar etmelidir, zira aksi takdirde *kötü fihtler* tarafından ele geçirilecektir, onu farklı dolayısıyla da kötü ilan edecek düşünceler tarafından... Dışsallığa biat etme üstün bir şeye ya da bir fikre, her halükârda Kanun'a itaat gibi

oturtur kendini. Hatta her bireyin bağrında, billincin saklı gizli ortamında İsaikâr, fanî, suçlu, özel bir sen'le sonsuz, evrensel, kusursuz bir Kanun arasındaki ikilik durmadan kendini çoğaltır. Hatırlayacağınız üzere bu sonuncusuna Freudcu mitolojide 'süper-ego' adı verilmiştir ve azamî derecede öznel olanla azamî derecede nesnel olanın aynı ve yüksek bir meşruluk içinde birbirine karşıtı, itekicilikten tümüyle arındırılmış, o kusursuz derecede dengeli kimliği temsil eder. Bu minvalde, ödev bize özerkliği bağışlar ama bizl geri kalan her şeyden mahrum bırakır: Katıksız nizam, kanunun mutlak dışsallığına teslim edilen ve geri kalanı -farklılığı, bedeni, tutkusu- ölen ruhla Kanun'a *perinde acı cadaver** itaat etmemiz gerekir.

Nietzsche bu 'yapmalısın'ın üzerinde 'istiyorum'un bulunduğunu söyler. Bu, 'ben'in sahasına doğru bir adımdır: etik seçenek, onu hayata geçirecek olan aynı öznedendir. Dışsal Kanun zayıflatılmış, rasyonalist eleştirinin uğratığı erozyon ve mutlakîyet karşıtı politik hareketlerle yüzyıllardır süregelen itibarını yitirmiştir: Asiler Tanrıları öldürmüş ve kralları tahtlarından indirmiştir, Kilise dünyevi erkini ve ahlâkî nüfuzunu yitirirken din adamlarına büyük bir düşmanlık beslenir. Hegel'in gayet iyi gördüğü üzere bu Korku'nun zamanıdır. Kişisel fark zafer kazanmıştır: Önceden koşulsuz şartsız kötü olarak addedilen hakim olmuştur. Dışsal Kanun üstün gelmiştir ve onunla beraber, ideali maddî koşullamalardan bağımsızlaştırmayı başarmış insanların, Stoacıların veya Hristiyanların görece özerkliği de öyle... Kanun, soyut bir birlik içinde farklılıkları ortadan kaldırmış ancak, belli bir tipte topluluğu devreye sokmayı da başarmıştır: Evrensel olana tâbi ruhlardan ve ölü bedenlerden menkul bir topluluğu... 'İstiyorum' noktasında bun-

(*) *Perinde acı cadaver: Kadavra gibi* - ç.n.

dan böyle herhangi bir topluluk mevcut değildir: Tam anlamıyla onun farkına adanmış bir halde, herkes Kanun'u uygulamaya sokar, her biri diğerlerininkiyle ve maddi koşullarıyla –fiziksel enerji, açıkgozluk, zenginlik, talih vs. yle– çarpışan kanun davranışlarına tamamiyle boyun eğdirir. Bu kahramanların, en yeteneklilerin, en talihlilerin zamanıdır. Kişisel çelişki, özgün olanaklar ve zevkler bakımından duyulan şüphe, enerjiye ya da içgüdüye tamamen teslim edilemeyen her şey kahramanı mahvetmekle tehdit eder. Tehlikeden kaçınmanın yegâne yolu ayrılmayı bertaraf etmekten geçer, *tek parçadan menkul bir adamı olmaktan*; ancak ayrılma, sadece ve sadece tek parça halindeki benin mahremiyetinde, *içeride* bertaraf edilebilir, çünkü dışarıda tartışmasız biçimde hüküm süren, *"tek parçadan menkul"* insanlar arasındaki farktır. Bu, belki de sizlerin tahmin edebileceği gibi Batı filmlerinin mitolojisidir: Ayrılma, dostluk yoldaşlık, sadakat gibi bazı geçici birliklerle hafifletilmeye çalışılır ancak son tahlilde, silahların kullanımında uzlaşmaz fark hâkimdir ve hatta Kanun'un savunucusu, Kanun'u savunacağına, farklı ve üstün süratinin özgür oyunu için onu uygulamaya sokacaktır; yani, Kanun'un evrenselliğini kişisel verimli kaynaklarının bireyselliği haline getirecektir. Tüm kahramanları alt eden yegâne topluluk, kuvvetler baskınsız olduğunda ya da talih aksi gittiğinde ölümden kendini kurtarmış topluluktur. Ölümlü Soyut Tanrıdır, herkese eşit uygulanan, kaldırılmış ve bir noktaya kadar ertilen Kanun'un gölgesi tüm farklılıkları bertaraf eder. Yoğunlukların çeşitliliğinin sıfıra dönüşen şeyin çok ötesinde bir noktası vardır ve bu noktanın her biri için aynı derecede kaçınılmaz olmasının nedeni farklı değildir. Melodramatik bir dille söylendiği gibi "ölüler özür dilemez", yani böyle bir farklılığın diğer farklılıklarla çıktığını ve bundan ötürü ortadan kaldırılması gerektiğini unutmaz. 'Ben istiyorum'un

egemenliğinde, anarşist, Kanunun ölümünün Ölüm'ün Kanunu'na uyguladığı yatıştırılamayan bellektir. Tiyatro ya da kafeteryadaki bomba, onun esasen var olan eşitliğine sözüm ona bireysel farklılıkları iade eder ve birdenbire herkese kahramanlara has bir kader atfeder.

Özel farklılıkların sayısız çoğul-luğuna bölünen Kanun, Ölüm biçiminde, yani maddi sınırlamaya mutlak tâbi oluş biçiminde, soyut birlik gibi uygulanmaya devam edilir. Kahramanların dünyasında Ölüm'den öte büyük yoktur çünkü bu, insanların özgürlüğünü belirleyen koşullanmalar bakımından yegâne olası özerkliği getirir. Sadece Ölüm, Kanun olmaksızın insanları özgürleştirebilir. Ancak Nietzsche'nin söylediğine göre 'İstiyorum' un üzerinde 'Benim' vardır. 'Benim' dendiğinde, Kanun'un evrenselliğiyle birlikte farklılığın özelliği de silinir gider. Toplum yeniden doğar ancak dışsal bir Kanun'a tâbi olarak değil bilakis içkin bir düzen gibi, toplumsal kusursuzluğun herkesin kendi özelliğinden arınmasını gerektirmemesi, bilakis her birinin en yüksek biçimi olarak bu özelliğin korunmasını talep etmesi. Böylesi Tanrıların kusursuz toplumdur,

Max Klinger'in yaptığı
Nietzsche'ye Tiyatro, 1902

Max Klinger'in yaptığı
Nietzsche'ye Tiyatro, 1904

Nietzsche'nin ölüm maskesi

aynı tanrısal özû taşıyan ancak onun sergileniş biçiminde neşeli bir tarzda çoğul olan katılımcıların toplumu. Tanrısallığın temelinde olan şey, haliyle bir olmaktan vazgeçmeden pek çok biçim geliştirmektedir. Başka bir deyişle, tek bir tanrısallık vardır ancak pek çok tanrı vardır. Bu, çok tanrıçılığa has, ondan sonra gelen Hristiyanlık ve Yahudilik tarafından yozlaştırılan derin fıkırdır. Tanrıların çoğulluğu somut olanın çeşitliliğini korur ve kısırlaştırılmış soyutlarmadan kaçınır. Tanrısallığın birliği, uyumun ve bozulmamanın güvencesidir. Olympos tanrılarının toplum düzeni hiçbir dışsal Kanun'a dayamaz sırtını, bilakis düzen de kendileri neyse onun sergilenmesidir. İşte bu nedenle, aynı zamanda hem keyfi hem de uyumlu olan davranışları dışarıdan, yani Kanun'un açısından bakıldığında ahlâk dışı gelebilir. Çok fazla sayıda olduklarından var olanın sonsuz çeşitliliği ne birmiş gibi örselenmeye uğrar ne de ölüm onları çürütebilir ya da boyun eğdirebilir. Hakları ve ödevleri aynı tanrıdan doğar ve neticelenir; İhlal etme kavramı aşılmıştır ve kötü huyları da, erdemlerinin gayet alenen hayata geçirilmesinden öte bir şey değildir. Anlayabilmek için "insana yakışır" diye adlandırdığımız etik anlayışlarla onların arasına mesafe koyan da onların zaten mutlu olmalarıdır; etik, mutluluğa giden ya da Kant'ın düşündüğü üzere mutluluğu hak etmek için bir yoldur. Kusursuz toplumları, tanrıları zaten mutluluğa bogmuştur ve artık onu kazanmak için hak etme gereksinimi duymazlar. Mary Shelley'nin romanında canavar Frankenstein şöyle itiraf eder: "Kötüyüm çünkü mutsuzum." Aynı minvalde, tanrılar da mutlu oldukları için iyi olduklarını söyleyebilirdi. Kant'tan ya da diğer tüm ahlâkbilim uzmanından daha fazla Spinoza, erdemin saadete giden yol olmadığını bilakis saadetin ta kendisi olduğunu ortaya koyarken bu tanrısal durumu sezen kişiydi; onun eksik bıraktığı şey saadetin en yüksek erdem olduğunu göstermek.

ti. 'Benim' noktasına varmak için insanoglunun etkinlik sahasını terk ettik: Nietzsche bizi parantez içinde, insandan daha yüksek bir noktada, tanrısal olanda olduğumuz konusunda uyarır. Acaba Olympos tanrılarının kusursuz toplumu gelecek midir günün birinde? Bir zamanlarki haline dönecek midir? Bu fikirlerin başında belirttiğimiz İnsanüstü bir politikaya gelip çatıyoruz burada. Açıkçası, "yapmalısın"la "istiyorum"un etik euapları tarihte başarıyla gerçekleşmiştir; Nietzsche de bizzat eseriyle bu sonucunu –sadece ölü bir Tanrı'nın olduğu insan toplumunu– açıklama konusunda kesin katkılarda bulunmuştur. Ancak "benim" in kusursuz toplumu artık insana değil geleceğin üstinsanına denk düşen bir şeydir. Sonuçta, kesin doğası üzerine çokça tahminler öne sürülen Nietzsche'nin üstinsanı, bu minvalde uzun süren monoteist dönemin ardından geri dönen Yunan Tanrısı'dır. Bu bağlamda Tanrıların, insanoglunun *en büyük politikası* olduğunu söyleyebiliriz. *Şen Bilim*'de bir aforizmasında Nietzsche şöyle der: "Vicdanın ne der sana? Olduğun gibi olmayı bil." Ancak ve ancak neysen o olduğunda "benim" diyebilirsin. Bu noktada insanı olanın çok ötesinde özellik ve evrenselliğe, farklılığa ve meşruluğa, itaate ve ihlale karşı çıkmaktan vazgeçilir. Nietzsche açısından neysen o olmaya erişmek, böylelikle kusursuz toplumu gerçekleştirmek insanoglunun hakiki ahlaki yükümlülüğüdür; kendisine dışarıdan gelmek yerine kendi hayatının ve kuvvetinin yükselen itkisinden doğan bir yükümlülük... Nietzsche, kahramanların ahlakından ödevin ahlakına saldırır çünkü bu ahlak ona, bildik anlamda ahlak olarak adlandıramayacak daha üstün, iyinin ve kötünün ötesinde bir değerler eğitimine giden yolda bir adım olarak görünmektedir. Nietzscheci ahlak sıklıkla kahramanların "istiyorum"uyla, soyluluk, gözû peklilik, dürüstlük erdemleriyle karıştırılmıştır. Aslında Nietzsche'nin bütün yaptığı

akılla eğitilmiş ve tutkuların çeşitliliğiyle harekete geçen insanların, Tanrısız kaldıklarında fiili durumlarının ne olduğunu ortaya koymaktır. Üstinsanlardan oluşan öngördüğü deneysel toplum, kehanetinde bulunduğu büyük politika herhangi tür bir gayretkeş iradeciliğin çok üstünde yer alır. Zerdüştü, gayretkeş biçimde ödevini yerine getiren dededen de, köhne değerlere çölün ıssızlığında meydan okuyarak kükreyen aslandan da çok ötede, ancak çocuğun telaffuz ettiği tanrısal evertin daha yakınında, henüz bir ulak veya falıcıdan farkısızdır. Dost arar, mürit değil ancak hâlâ yalnızdır ve üstinsanın, kusursuz bir toplumun aynı zamanda hem ürünü hem de koşulu olduğunun farkındadır.

Nietzsche'ye göre ahlaki bilincin fenomenolojisinin ne olduğunu az ve öz biçimde tarif ettim. Onun yeni değerler hiyerarşisi, Kanun'un yani Tanrı'nın ölümünden sonra kaybolmuş o toplumu kuracak insanüstü bir politika profesinden doğmuştur. Değerler eğitiminin son etabı, tüm dünyanın dönüşeceği Yunan Tanrılarının –yani kabul ettirmeden düzeni kuranların– “benim”i, en yüksek derecesinde daha önceki iki ahlaki dönemin en iyi yanına sahiptir: “yapmalısın”dan tam anlamıyla özerk saf özgürlüğü ve “İstiyorum”dan da özel yogunlukların çeşitliliğinde zevki alır. Ancak zirvedeki bu “benim” noktası insanlar için değil, tanrısal ve insanüstüdür. Elbette bu Nietzsche'nin kusursuz toplumu, aşkınlığa, ebediyen kurtarılmış Kudüs'ün zafer kazandığı dünyevi değil de semavi bir ‘öbür hayata’ havale ettiği anlamına gelmez. Nietzsche'nin düşüncesi bu noktada da diğerlerinde olduğu gibi tamamıyla içkindir. Tanrılar başka bir dünyaya değil bu dünyaya atılır, kusursuz toplumları kusursuzca “yeryüzü anlayışına” teslim olur. Bir yandan dünyeviliğe geri dönüş, modern ateistlere, hayata tepeden bakan aşkıncı monoteizme karşı çıkan isyankarlara cazip gelen taraftan, çok tanrılar rolünün tam olarak soyut Tan-

n'ya karşı bir çıkış olduğunu anımsamak gerekir. Tanrılar yeryüzü anlayışının hakiki bekçileri ve koruyucularıydı ve onlara karşı duyulan hayranlık da açıkça toprağa duyulan sadakattı. Zerdüşünün belagatle kamçıladığı "dünyevi ötesi olanların" kampına Nietzsche'nin geçişi herhangi bir biçimde gerçekleşmez. Ancak en yüksek etik biçimin, kusursuz toplumun gerçekleştirilmesi, insanüstü bir seviyeye yani, ancak *bugünkü haliyle* insanın ortadan kaldırılmasından sonra erişilecek bir evreye yerleştirilir. Kısacası, Nietzsche'ye göre büyük politika insanların yeryüzü anlayışından soyut kopuşuyla gerçekleşen etkili ve somut durumu –yani devleti– aşmalıdır. Devlet, insanı olanın sınırlandırır: Onunla nihai insana varılır, en çirkinlere, kibirlilere, en yüzeysel olanlarına... Devlet'in bittiği yerde insan da biter ve *üstinsan* başlar. Ancak Devlet mücadeleye edilmesi zor bir gerçeklik olmasının yanı sıra aynı zamanda tüm evvelki ahlakların da en üstünde gösterir kendini. Devlet de tıpkı Yunan tanrıları gibi "benim" diyendir. Nietzsche'nin düşüncesine sadece bu yanıyla meydan okuyan Devlet'in büyük teorisyenine bir gönderme yapmadan bu bölümü bitiremem. Söylemeye ne hacet G.W.F. Hegel'e atıfta bulunacağım.

Hegel de "yapmajsın" ve "istiyorum"la özetlediğimiz iki ahlaki evrenin Nietzsche'den pek farklı olmayan bir tarzda bilincindeydi ve her iki durumun da sınırlarını ve güçlüklerini en az onun kadar sarıh biçimde tahlil etmişti. O da yüzünü, en mutlu etik düzene ait en yüksek uyumun makamı olarak ve sonrasında gelen tarihin tümüyle bir çöküş olduğu Yunan'a çevirmişti. Ancak bu görüşteki çöküşün Hegel açısından bir anlamı, kurnazca dikkat çekilen bir yönü vardı. Etkili değerler eğitiminin "benim" dönemi en sonunda gelir ve ona Devlet denir. Devletle birlikte Nietzsche'nin dediği gibi tarihin sonuna nihai insana ulaşılır: ancak bu, en alı düzey değil insanlığın elde edebileceği en yüksek

noktadadır. Hegel'e göre Devlet'in Kanun'u yapmāsına alt katıksız bir dīssalılık deęil rasyonel projenin kusursuz hayata geiriliēidir. Devlet tarihsel tesadūflerin, sūrdūrūlen kōr ihlallerin, yamaların ve gerekli kōtūlōklerin bir kaņşımı deęil aklın ōzgūr açılımlarının bir sonucudur. Devlet akliselimin ta kendisidir ondan gayrısında kurtuluş yoktur yalnız delilik vardır. Devletin yasalarına itaat eden ve onları anlayan vatandaē kendi ōzelliklerinin, evrensel olanın geçici bir anı olduęunun bilincindedir. Devletin ortaya sūrdūęünden baēka bir ēey arzulanamayacaęını bilir unkū akıl saęlığı, insanlığının oturduęu akıl, kurulmuē Leviathan'inkiyle* aynı doęayı tamir... Suçlu bile gōnūllū olarak Kanun'u kabul edecek –aksi takdirde ya delidir ya da insan deęildir– ve insan topluma geri dōnmek için en kestirme yol olarak onun uygulanması için başvuracaktır. Kusursuz toplum, kurtarılmıē Kudūs vardır: Bizlerin içinde yaēadıęı toplum yani. Bilgelik bu yeni saadetten baēka bir içerikli yoktur, sonu ya gemiē ōzlem ya da unutta biter ki aralarında fark yoktur. Bu, her ēey iyi gidiyor demek deęildir, 'iyi' ve 'kōtū', son derece sıklıkla, mutlak kavram ulaēamamıē sonlu ōzelliklerin ōnyargılarına atılır. Devlet, aslında iyinin ve kōtūnūn çok ōtesindedir unkū neyin iyi neyin kōtū olduęunu belirleyen odur ya da bir baēka deyiēle, sadece onun içinde iyiden ve kōtūden sōz etmenin bir manası vardır. Her ēey olması gereken neyse ōyledir baēka bir ēey deęil. Devlet, eliēkilerin hepsini ortadan kaldırmaz, gerilimleri, tutkuları, hırsları yok etmez bilakis onlardan kendi hayatını ve dengesini çıkarır. Vatandaē tarafından Devlete hizmetin en ūst biçimini olmeiktir: Bu takdire ēayan davranıē aklın kapsamının, Kanunun gereklilięinin ve anlamının nihayet anlaēıldığını

(*) Leviathan: Thomas Hobbes'un ōnlū eseriyle mutlak gō ve yetkiye sahip egemen devleti temsil etmek için kullanılan, esas olarak Tervat ve İncil'e gōre kōtūlōęu temsil eden bir suzanavramın adı – .n.

gösterir. Sonlu olan tarafından sonsuz hayata duyulan heves, hem deliliktir hem de artık etik yargıların verilemeyeceği ve değerler sisteminin dikte edilemeyeceği iyyinin ve kötünün çok ötesinde yer alır.

Nietzsche, en kökten biçimde önem arz eden şeyin sahasında yerleşik sağduyuya, yerleşik toplumun sağduyusunun toslar. Üstinsanlara yönelik deneysel politik projesi tam da Devlet kavramını alaşağı etmek ister; bunu yapmak için makul olandan çıkmak, kelimenin tam manasıyla aklını yitirmek gerekir. Bundan ötürü, yüzünü, kaçık ama bir o kadar da neşeli, çoğul, duyma yetisi olanların kulağına "benim" diye fısıldayan tanrılara çevirir. Belki de bunlar, üzerine konuşulacak meseleler değildir, kim bilir belki de Nietzsche'nin bahsettiği gibi bahsedilemez bunlardan. Yoksa bizi delirtmelerini mi istiyoruz? Ama geçtiğimiz yüz elli yıl içinde sadece onun sesi yükseldi, saf ve titrek sesi... Yasaklı melodiyi söylemeye cesaret ederek, adeta bir şekilde onunla kardeşmişiz gibi bizleri de delirtmeye kalkışarak...